

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**I. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1963 – 1967) KAPSAMINDA KALKINMA
POLİTİKALARI**

**&
TÜRK DIŞ POLİTİKASI İLİŞKİSİ**

**(TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİPOLİTİK VE DIŞ POLİTİKA
KORELASYONSUZLUK SORUNLARI VE (KRONİK) AÇMAZLARININ
ORJİNLERİNE YÖNELİK TARİHSEL BİR İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Öğrenci: Emre AKANAK

**Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Nil Demet GÜNGÖR**

**Ankara
2011**

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**I. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (1963 – 1967) KAPSAMINDA KALKINMA
POLİTİKALARI**

**&
TÜRK DIŞ POLİTİKASI İLİŞKİSİ**

**(TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİPOLİTİK VE DIŞ POLİTİKA
KORELASYONSUZLUK SORUNLARI VE (KRONİK) AÇMAZLARININ
ORJİNLERİNE YÖNELİK TARİHSEL BİR İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Öğrenci: Emre AKANAK

**Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Nil Demet GÜNGÖR**

**Ankara
2011**

T.C. ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE;

Emre AKANAK tarafından hazırlanan "I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) Kapsamında Kalkınma Politikaları & Türk Dış Politikası İlişkisi (Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomipolitik ve Dış Politika Korelasyonsuzluk Sorunsalları ve (Kronik) Açmazlarının Orijinlerine Yönelik Tarihsel Bir İnceleme)" başlıklı tez çalışması 08.06.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda "yüksek lisans tezi" olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Nil Demet GÜNGÖR (Başkan)

Danışman

ND Güngör

Yrd. Doç. Dr. Savaş Zafer ŞAHİN (Üye)

Savaş Zafer Şahin

Prof. Dr. Haluk GÜNUĞUR (Üye)

Haluk Günugur

ÖNSÖZ

Üç koca yıl süren ve hali hazırda, hala tam anlamıyla tamamlanmamış olduğunu düşündüğüm ve bir yanının eksik kalmış olduğuna inandığım tez çalışmamın – yalnız ana hatlarını (da olsa) – yazılı bir doküman halinde, (taslak olarak) belirli bir seviyeye getirmiş ve (sayın) jüri üyelerinin takdirine sunmuş olmaktan büyük bir mutluluk duymaktayım.¹

Çalışmam² salt bir tez çalışması olmaktan çok, gelecekteki çalışmalarım³ zemin/temel oluşturacak – ve yön verecek – bir altyapı(yı) ihtiva etmekte olması nedeni ile arkaik formda olup, kompozit ve belirli oranlarda eklettik özellikler taşımaktadır.⁴ Ancak işbu tezin altyapısında geleceğe yönelik analizler ve saatlere, günlere yayılan derinlikli mesailer mevcuttur ki; bu yönüyle de çalışma tez haline getirilmiş olsa da hala geliştirilmektedir.

Tez sürecinde daha çok ciddi ve profesyonel bir işadımı⁵ olarak, içerisinde oyuncu olmaya çalıştığım ekonomiyi, sistemi (sistemin (içerisinde ve ilişkili olarak) var olduğu ülkeyi) ve ekonominin koşullarını, dinamiklerini keşfetme sürecimin de çalışmalarımda etken ve etmen olduğunu ayrıca belirtmeliyim. Bu durum bir anlamda bana heyecan (da) veriyor. Yeni keşifler, yeni bilgiler, yeni edinimler, yeni deneyimler ilginç bir şekilde yaşam sevincimin temelini oluşturuyor.⁶ Bir anlamda klasik klişelerin dışına çıkmama neden olan dürtünün kaynağı bu olmalı.⁷

---

¹ Yazma süreci gerçekten de sancılı geçen bir süreç oldu. Yazma sürecinin bu denli zorlu olmasının ana nedenlerinden bir tanesi yoğun iş tempom olmakla birlikte, tezin yazılmasını geciktiren de bir bakıma yazmak için yeterli zamanı bulmamam oldu. Yoğun bir koşuşturmaca ortamı içerisinde; sürekli ve özellikle Ortadoğu'ya düzenlenen iş seyahatler sırasında, sayfalarca süren kontrat çalışmaları ve gece yarılarda dek süren toplantılar, toplantı ve iş görüşmeleri sonrasında gidilmesi gereken iş yemekleri içerisinde geçen uzun koşuşturmaca sürecinde yazmak için fırsat bulmuş olmam bile aslında önemli bir fırsat. Şimdi geriye dönüp baktığımda yazmak için fırsat bulduğum yegâne fırsatın daha çok uçakta, yolculuk sırasında, işten fırsat bulduğum zamanlarda masamda, hatta toplantı aralarında ve gece yarısı uykudan uyandığında çalışma odama geçtiğim anlar olduğumu düşünüyorum ve bu anları anımsadığımda tezin bitmiş olması bile şimdi bana bir mucize gibi geliyor.

² “çalışmam” dan kastıt; I. Kalkınma Planı (1963 – 1967) & Türk Dış Politikası Korelasyonu üzerine gerçekleştirdiğim analitik incelemelerden oluşan ve tarihsel incelemeleri de kapsayan karşılaştırmalı analizlerimdir. Oldukça dağınık birçok kaynaktan toplanan bilgilerin bir puzzle gibi birleştirilmesi ve tek tek ipuçlarından resmin bütününe ulaşılması konusunda oldukça deneyim sahibi olduğumu söyleyebilirim.

³ Özellikle hem iktisat hem de uluslararası ilişkiler öğrencisi olmam, işbu tez ile uluslararası ilişkiler mastır diplomamı almama müteakip, şuan finans mastırına başlama kararı olarak yine Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne başvurmuş ve finans mastırı için hazırlanmakta olmam. Akabinde politik ekonomi doktora çalışması yapmak üzere doktora adaylığı olduğum düşünüldüğünde doğru konuyu seçtiğimi düşünüyorum.

⁴ Klasik akademik kuralları zaman zaman zorladığım doğrudur. Ancak bilimi ve bilimsel çalışmayı yalnız (salt) akademik sınırlar içerisine hapsedmenin bilime haksızlık olduğu kanaatindeyim; zira hemen tüm büyük bilimsel atılım, gelişme ve çalışmalar akademik sınırları zorlayan, aşan hatta zaman zaman akademik dünyadan afroz edilme tehlikesi ile karşı karşıya kalan bilimadamları tarafından gerçekleştirilmiştir.

⁵ Aslında kendimi tam olarak işadımı olarak değil, profesyonel bir işadımı adaylığı olarak tanımlamakta yarar görüyorum. Zira henüz yeni başladığım kariyerimde başlangıçta olduğumun farkındayım ve kariyerimle ilgili aldığım en önemli, en temel karar profesyonel kariyerimi bilimsel ve akademik nitelikli çalışmalarım ile birleştirmektir. Bu yönü ile klasik anlamda hem iş dünyasının, hem reel sektörün hem de akademik çalışmaların dışına çıktığımin ve sınırları zorladığımin ve bu sürecin son derece sarmal olduğunun farkındayım.

⁶ Klişeleri aşma dürtüsü zaman zaman fazla ilerleme ve daha fazlası için hürs oluştursa da iş hayatı içerisinde öğrendiğim en önemli şey, planlı, temkinli ve disiplinli yol almak oldu. Aynı prensibi bilimsel nitelikli çalışmalarım ve akademik çalışmalarım da uygulamaktayım.

Ancak tüm bunlara karşın son derece ciddi bir araştırma sürecinin yaşanmış olduğunu ve araştırma sürecinin de bir alt yapısının olduğunu özellikle ve önemle belirtmeliyim.

Özellikle ciddi, kapsamlı, detaylı ve kombinasyonlu araştırma sürecini kapsayan çalışma boyunca; tek tek verileri ve veriler arasındaki korelasyonlarla kombinasyonları, regresyonları inceledim.⁸ Bir bakıma asıl önemli bilgilerin kıyıda köşede kalmış detayların ve veriler arası ilişkilerin, ince detay niteliği taşıyan veri özelliklerinin incelenmesiyle elde edildiğini belirtmeliyim.

Tüm bu anlayış kapsamında her bir verinin kendi içerisindeki anlamlılığı kadar diğer veri, bilgi ve belgelerle birlikte incelenmesinin önemini kavramış bulunmaktayım Bu bağlamda veriler arası ilişkilerin de ayrıca incelendiğini belirtmeliyim. Özellikle tezin çok fazla uzamaması için tez içerisinde verilmeyen tüm tablolar tek tek bazen günler süren titizlikle incelendi.⁹ Tablolarda ifade edilen veriler, diğer tablolardaki verilerle karşılaştırıldı, anlamlılıkları ve ifade ettikleri gerçeklikler, veriler arasında ilişkiler kuruldu. Tabloların tek tek detaylarına kadar incelenmesi, karşılaştırmalar ve kıyaslamalarla döneme ilişkin analiz ve çalışmalarla bütünleştirilmesi oldukça uzun bir çalışma süreci gerektirdi.¹⁰ Tüm bu süreç oldukça yorucu ve bir o kadar da öğretici oldu.

Özellikle anlaşmaların ve tarihsel verilerin, birincil kaynakların araştırılması süresince verilerin incelenmesine dair çok şey öğrendiğimi söyleyebilirim; ancak tez süresince öğrendiğim ve edindiğim en önemli şey Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumlarını; özellikle de kamu kurumlarını daha yakından tanımak oldu. Kamuya karşı bakış açımda özellikle objektif ve eleştirel yapı ciddi bir paya sahipti ki aynı durum bugün de geçerlidir. Ancak kamuya yaklaşımım daha çok akademik araştırmalardan ziyade, her zaman zihnimi kurcalayan sorulara yanıt aramak amacıyla seçilmiş ve yine kendi sorduğum sorulara aradığım cevaplarla biçimlenmiş olması nedeni ile ayrıca önemlidir. Bununla birlikte önemle belirtmeliyim ki; tez içerisinde özellikle plandan alınan alıntılarda mevcut yazım hataları orijinaldir. Öğelerindeki yazım hataları özgün formlarının ve yazımlarının kullanılmasından kaynaklanmakta olup, özgünlüğü koruma amacı ile herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.¹¹

---

⁷ Keşfetme dürtüsü.

⁸ Klasik arkeoloji ana bilim dalı içerisinde aldığım eğitimin bu denli yararlı olabileceğini hiç düşünmemiştim. Aslında salt arkeolojik metodolojiden ziyade matematik, ekonomi, ekonometri, uluslararası ilişkiler, tarih ve arkeoloji eğitimlerinin metodolojik birleşiminden oluşan unique ve kendime has bir çalışma yöntemi. Ancak çalışmalarım gibi kendisi de henüz klasik formuna ulaşmamış, arkaik özellikler gösteren kendime özgü yöntem ve metodolojimin de zaman içerisinde olgunlaşacağını ve klasik form ve yapısına ulaşacağını düşünüyorum.

⁹ Özellikle binden fazla tablonun incelendiğini ve analiz edildiğini belirtmeliyim.

¹⁰ Ülke gerçekleri ile birlikte özellikle meclis tutanakları, uluslararası anlaşmalar, parti tüzükleri, hükümet programları önemle, detaylarla ve titizlikle incelenerek benzerlikler, farklılıklar ve çelişkiler tespit edildi. Aslında sırf belgeler üzerinde(n) gerçekleştirilen arşiv tarama ve bu konudaki çalışmalar dahi başlı başına yayınlanması gereken bir çalışmayı oluşturmaktadır.

¹¹ I. Planda görülen yazım hatalarının ikinci planda azalması ve diğer planlarda hemen hiç görülmemesi, birinci planın arkaik yapısına ilişkin önemli bir kanıt niteliğindedir.

Aynı zamanda; I. Beş Yıllık kalkınma Süreci (1963 – 1967) üzerine (ve öncesine) ilişkin gerçekleştirilen çalışmalar hiçbir zaman tamamlanmış bir çalışma olamayacağını düşünüyorum. Çünkü I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) ya da IX. Yedi Yıllık Kalkınma Planı (2007 – 2013) birer çalışma alanı olmaktan çok bir bütünün parçası niteliğinde(dir). Bu nedenle mikro analiz nitelikli ve bir bütünlüğün parçasına dair gerçekleştirilmiş çalışmaların tam anlamı ile tamamlanabilmiş birer analiz, çalışma olacağına dair müspet bir kanıya sahip değilim. Bir bütünlüğün parçası üzerine gerçekleştirilen çalışmalar son derece detaylı ve analitik olsalar dahi bütünlüğün analizine yönelik gerçekleştirilmiş tali çalışmalardır. Bu kapsamda benim kendime has tercihim önce bütünlüğün makro yapısına ilişkin gözlemlerde bulunmak, sorular sormak bütünlüğün tek tek parçalarından başlayarak bütünün genelini incelemek, bütünlüğün içerisinde bir parça olarak yer aldığı sistemi ve diğer sistemikleri analiz etmek ve sonra bütünlüğe alternatif, daha mükemmel modeller geliştirmektir. **Yeni bir model yaratmaktır.** Şayet model yaratmak için yeterli yöntem ve metot mevcut değil ise önce yeni yöntem ve metotlar yaratmak ve akabinde yeni model yaratımı sürecine başlamak, yeni modeller geliştirmektir. Kişisel olarak ifade etmeliyim ki; bu konuda benimsediğim görüş çocukluğumdan beri okulda aldığım akademik eğitimden çok gelişimimde katkıda bulunan ve düşünce babalarımından biri olan Karl MARX'la aynıdır. Kenisi; Feuerbach Üzerine Tezler'de ifade ettiği bu düşünce ilk okuduğumda beni derinden etkilemişti. *“Filozoflar Dünya’yı yalnızca değişik biçimlerde yorumladılar, oysa asıl sorun onu değiştirmektir.”*¹² Bu düşünce beynimin içerisine saplanıp kalmıştı. Ortaçağ'da bilime dair ilk düşüncenin oluştuğu, skolastik kalıplarla biçimlenmiş gotik katedrallere süzülen ışık gibi...

Temel olarak algı, bakış, görüş ve duruşumu oluştururken, çalışma ve kimliğimin oluşmasında dört bilimadamının önemli etkileri olmuştur. Charles DARWIN, Karl MARX, Albert EINSTEIN ve Sigmund FREUD... Kendilerine çok şey borçlu olduğumu önemle belirtmekle birlikte manevi öğrenciliklerini üstlendiğim hocalarıma tarih önünde bir kez daha teşekkür etmek ve önlerinde saygıyla eğildiğimi ifade etmek isterim.

Sonraki yıllarda (ve bugün) çalışmalarım ve kişisel gelişimimde bana büyük yardımları olan, geride bıraktıkları eserleri ve yaşamları ile yolumu aydınlatan yazar, bilimadamı ve düşünce adamlarına ise ayrıca teşekkür etmek isterim. Bu nedenle çok sayın ve değerli Adrian BERRY, Alexander PUSHKIN, Asaf Savaş AKAD, Attila İLHAN, Bertrant RUSSEL, Cahit ARF, Can YÜCEL, Carl SAGAN, Erich FROMM, Friedrich ENGELS, Fyodor DOSTOYEVSKY, George BASALLA, George IFRAH, Imre NAGY, Isaac ASIMOV, Ivan Sergeyevich TURGENEV, İsmet İNÖNÜ, Jerard DIAMOND, John Myanard KEYNES, Josph STALİN, Jerry P. KING, Karl Gustav JUNG, Kemal ATATÜRK, Korkut BOROTAV, Leo TOLSTOY, Leo TROÇKİ, Mao ZEDONG, Mario LEVI, Orhan Veli KANIK, Pierre Joseph POUHDON, Richard DAWKINS, Richard LUECKE, Roger LEWIN, Server TANILLI, Steven HAWKING, Turan DURSUN, Victor HUGO, Vladimir İlyiç ULYANOV LENİN'e teşekkürü bir borç bilirim.

---

¹² Karl MARX; Feuerbach Üzerine Tezler, Tez XI

Bununla birlikte, özellikle iş yaşamımda ve girişimcilik düsturumda her zaman için örnek aldığım ve çalışmalarını, yaşamlarını, öğretilerini takip ettiğim işadamlarına da teşekkür etmek isterim. Bu cümleden; Adam SERRIN, Agop INCIYAN, Aldo KASLOWSKI, Alexander Graham BELL, Can PAKER, Chung JU YUNG, Enzo FERRARI, Ettore BUGATTI, Gordon BOWKER, Hacı Sadık Bey, Halis KOMİLİ, Hanri BENAZUS, Henry FORD, Hisaya IWASAKI Howard SCHULTZ, Hüsnü ÖZYİĞİN, Jak KAHIMI, Jan Have TOSUNYAN, Jeff BEZOS, Jerry BALDWIN, John Davison ROCKEFELLER, Kadir HAS, Mehmed Efendi, Mehmet KAVALA, Michael DELL, Michael E. PORTER, Nejat ECZACIBAŞI, Nuri DEMİRAĞ, Philip KOTLER, Rafi PORTAKAL, Ray KROC, Sakıp SABANCI, Sir Frederick Henry ROYCE, Steve JOBS, Stewart ROOLS, Thomas EDISON, Tuncay ÖZİLHAN, Üzeyir GARİH, Vehbi KOÇ, Waren BUFFET, William Delbert GANN, Yataro IWASAKI, Yorgi TOPRAKÇIOĞLU, Zev SIEGEL'e teşekkür ederim.

Örnek aldığım bilimadamları, düşünür ve işadamları, girişimciler oldukça önemli olmakla birlikte, her şeyden önce bana sistematik ve anlamlı sorular sormayı öğrettiler.¹³

Sorduğum sorular ve aradığım yanıtlar bu yanı ile benim için ayrıca önemlidir.¹⁴ Türk dış politikasının temellerini ve derinliklerini anlama, analiz etme, kavrama isteği daha çok genç bir girişimci işadamı olarak kamunun derinliğini ve bilincini anlama amacı taşımaktadır. Bu kapsamda salt kalkınma planlarının yanı sıra kalkınma ve dış politika¹⁵ süreçlerine etki eden tarihsel süreç de konu olarak ele alınmış ve incelenmiştir.¹⁶

¹³ Kişisel olarak cevapların kalitelerini belirleyen (de) soruların muhteviyatları olduğuna inanırım. Zira doğru sorular sorulmadığında, alınan yanıtlar doğru olsalar dahi, yararlı olmadıkları gibi zarar verebilecek tahriplere yol açacaklardır. Bu nedenle sorulara yanıt ararken, kendime ve başkasına/başkalarına sorular sorarken yanıtlardan çok sorulara dikkat etmiş, özen göstermişimdir.

¹⁴ Tez çalışması kapsamında sorduğum ve yanıtını aradığım soruları tek tek listelemeye kalksam sanıyorum bu tez kadar bir sorular listesi çıkar ortaya. Ancak genel anlamı ile sorduğum sorular kalkınma, ekonomik gelişme ve vergi veren, harcama yapan, askerlik dahil her türlü mükellefiyet, ödev ve sorumluluklarını yerine getiren bir vatandaş olarak "kamu"nun hayatım(ız)daki yerine dair sorulardır. "Kamu ülkemizin kalkınma sürecinde ne kadar, nasıl ve hangi projeleri ile etkin?", "Devlet, kalkınma ve ekonomik gelişimi bir plan dahilinde yönlendiriyor mu?", "Devletin dış politikada uzun vadeli hedeflere doğrultusunda bir politikası, siyasası mevcut mu?", "Türkiye Cumhuriyeti'nde bürokrasinin konumu ve kalitesi nedir, ne kadardır?", "Türkiye'de derin bir akıl devlet yapısı var mı?", "Devlet babanın, "baba" vasfı bir gerçek mi yoksa mitolojik bir yakıştırmadan mı ibaret?" gibi sorular, yanıtlarını aradığım sorulardan bazılarıydı. Ancak tez kapsamında en çok üzerinde durduğum soru; kalkınma ve ekonomik gelişme süreci içerisinde, uluslararası piyasalarda, uluslararası siyasal arenada, konjonktürde devletin pozisyon almaya yönelik bir politikasının, uygulamasının olup olmadığı idi. Şayet böyle bir politika ve siyasa varsa DPT tarafından her beş yılda, 2007 itibari ile AB müktesebatı kapsamında her yedi yılda bir gerçekleştirilmeye başlanan planlamalar ve hedeflerle uyumluluğun olup olmadığı idi. Daha özetle, bir vatandaş olarak, vatandaşlığına sahip olduğum ve yükümlülüklerimi yerine getirdiğim ülkenin vasıflarını, ekonomisini, dış politikasını ve birbirleri ile ilişkilerini keşfetmeye, anlamaya yönelik sorulardı beni bu tez çalışmasını gerçekleştirmeye iten.

¹⁵ Dış politika sürecine değinmek istememin temel nedeni genel anlamı ile kamunun Dünya ile ilişkilerini ve küresel oyunculara dair algısını öğrenmekti(r).

¹⁶ Kalkınma özellikle işadamları ve iş dünyası için son derece önemli bir konuma sahiptir. Önemle belirtmek isterim ki; sanıldığı aksine işadamları ve şirketler içlerinde buldukları ve yaşadıkları toplumun belirli bir seviyede sıkışıp kalmasını istemezler. Statik bir toplum talebi yalnız feodal sistemler için geçerlidir. Kapitalist ekonomilerde toplumun sürekli ilerlemesi bir zorunluluktur. Bu nedenledir ki iş çevreleri toplumların çok daha müreffeh ve çok daha gelişmiş olmalarını isterler ki; Kapitalizm'in doğasında da bu vardır. Sürekli gelişim ve sürekli devinim...

Tez çalışması süresince ülke tarihini yakından analiz zorunluluğu hasıl olmuş, işbu durum kapsamlı olarak 27 Mayıs Devrimi'ni, kısmen 12 Mart Darbesi'ni ve yine kısmen 12 Eylül Darbesi'ni de inceleme gerekliliğine yol açmıştır.¹⁷ Türkiye'nin tarihine özellikle de Türkiye Cumhuriyeti ekonomi tarihi üzerinde çalışmalarım devam etmektedir. Ülkenin yakın tarihine dair ne çok şeyin öğretilmediğini hatta bilinmediğini fark ettiğimi belirtmeliyim.¹⁸

Araştırma sürecim öyle yoğun sürdü ki; yazma sürecinde birçok kez revizyona gittim. Yazım sürecinin sancılı sürmesinin bir nedeni de budur aslında. Metin defalarca değiştikten sonra son halini doğaçlama olarak alması gerektiğine inanmaya başladım. Ancak asıl sorun araştırma konusunun zorluğu ve benim sürekli derinlere inme merakımdı. Diğer bir önemli sorunsal da zamanın son derece kısıtlı olmasıydı. Aynı zamanda yoğun bir tempoda çalışıyor olmam beni oldukça zorladı.¹⁹

Özellikle sorumluluğun 11.2010²⁰ sonrasında şirketteki görevime ek olarak üstlenmek durumunda kaldığım CM²¹ sorumluluğu kapsamında tüm sözleşme (kontrat) ve anlaşmaların yazım, hazırlama, analiz ve yönetim görevleri muazzam bir dikkat ve son derece detaylı çalışmalar istemekteydi ki; tez yazımımın aynı zamana gelen süreç içerisinde oldukça zorlanmama neden oldu.²²

Tüm bunlarla birlikte, zaten yoğun iş tempomla fazla zaman ayıramadığım ve bu yoğun araştırma süreci içerisinde kendilerinden çaldığım zamana tevazu ile yaklaşan aileme ne kadar teşekkür etsem az.

¹⁷ Çalışmalar gerçekleştirmeye başladıkça aslında yakın tarihimize dair ne (kadar) az şey bildiğimizi, hatta yakın tarihimize yabancı olduğumu düşünmeye başladım. Bir milletin kendi tarihini dahi anlayamaması, algılayamaması hatta daha vahim olmak üzere tarihin sansürlenmesi sanıyorum yalnız biz Türklere özgü bir özellik olsa gerek. Tarihi ideolojik anlayışlarla algılamak normal olabilir; ancak tarihsel gerçeklikleri yok saymak, ya da olmayan tarihsel öğeler üretmek affedilemez. Dahası tarihi sansürlemek gibi bir ahlaksızlık kabul edilemez. Ancak maalesef bu cehaletin içerisinde kendi aydınlanmamızı yaşayana dek yaşamaya mecbur olacağız. Bir anlamda beni zaman zaman geren konulardan bir tanesi de cehalete verdiğimiz pirim ve cehalete karşı kazandığımız bağımsızlık. Bu dahi kendi içerisinde incelenmesi, analiz edilmesi gereken ciddi bir sosyopatolojik vaka. Bu konuda Sakallı Celal'in bilindik yorumları aklıma geliyor. Gülümsemekten başka bir tepki vermek gelmiyor insanın içinden...

¹⁸ Bu süreç içerisinde belki de en kapalı kalan ve en çok araştırılması ve üzerine sorular sorulması gereken konulardan bir tanesi de 22 Şubat olayları. Türkiye'nin siyasal partileri de dahil olmak üzere kurumların alt yapıları ve hareketlilikleri, kökenleri, orijinleri üzerinde çok az bilgiye sahip olduğumuz kanaatindeyim.

¹⁹ Uyumdan geçirdiğim geceleri hatırlıyorum. Son derece zorlu ve bir o kadar yorucu geçen, hatta zaman zaman gözümün yatağa takılıp kaldığı geceler şimdi bana oldukça hoş anılar olarak geliyor.

²⁰ Kasım 2010

²¹ Contract management

²² Özellikle konsorsiyum partnerleri ve taşeron (alt yüklenici) ilişkilerini de yürütmeye ve analiz etmeye başlamamla birlikte artan iş ve sorumluluk düzeyi tezin yazımının uzun sürmesinde etken oldu. Ancak öğle araları, iş seyahatlerinde uçak yolculukları ve otellerde odama çekildiğim zamanlar tez yazmak için vakit bulduğum zamanlardı ki; bir çok önemli tespiti bu gibi sıkışık durumlarda gerçekleştirmiş olmam ilginçtir.

Hatta çalışma odamda, kitapların, fotokopilerin, belge kopyalarının, arşivlerden aldığım belge kopyalarının içerisinde kayb olduğumu hissettiğim zamanlarda, yıllanmış, eski, çocukluğumdan kalan klasik yeşilbaşlı, pirinç banker lambasının aydınlattığı odama adımı fısıldayarak, bir fincan Türk kahvesi ile giren ve laptopum için çok küçük bir alanın kaldığı, tez çalışmalarımın birlikte iş dosyalarımın, kontratların, raporların yer aldığı kalabalık masama nazikçe bir fincan kahve ve bir bardak su bırakan teyzeme çok teşekkür ederim. Odanın her yanına serpilmiş ve üst üste konmuş kitaplardan oluşan kitap kulelerinin onu rahatsız ettiğini bildiğim dağınık, düzensiz bir yapıya büründürdüğü, zaman zaman kahve ve pipo tütünü kokan, tüm bir odanın kasvetli havasını gülümsemesiyle dağıtan Teyzem Türkan YAVUZ'a gerçekten teşekkür ederim. Kendisinin bende emekleri sayılamayacak kadar çoktur.

Ancak tez çalışmam sırasında en büyük teşekkürü kuşkusuz hocam Sn. Dr. Nil Demet GÜNGÖR'e borçluyum. Kendisinin engin sabrı ve hoş görüşüne müteşekkirim. Zira O olmasaydı bu tezi bitirebilir miydim bilemiyorum. Gerçekten zarif olduğu kadar sabırlı da

Bununla birlikte hocamız Sn. Prof. Dr. Haluk GÜNUĞUR'a ayrıca önemle teşekkür ederim. Kendisi dış politika ve özellikle uluslararası hukuk, Türkiye – AB ilişkileri konularında ciddi bir otoritedir. Aynı zamanda T.C. Dışişleri Bakanlığı Hukuk Müşaviri olarak sekiz yılı aşkın bir süre görev yapmış olan, teori kadar kamuyu, uygulamayı ve bürokrasi yapısını bilen önemli bir değerdir. Kendisine savunmam sırasında ifade ettiği görüş ve açıklamalarla, son derece dikkate aldığım uyarılarından dolayı ayrıca teşekkür eder. Ülkem için bir değer olduğuna inandığım hocama, kişiliğindeki vakur nezaket için ayrıca saygımı ifade etmek isterim.²³

Bir diğer jüri üyesi Sn. Yrd. Doç. Dr. Savaş Zafer ŞAHİN'e de ayrıca teşekkür etmek isterim ki kendisinin bir kamu yönetimi ve siyaset bilimi öğretim üyesi olmakla birlikte ciddi bir kamu deneyimi mevcuttur.

Bu arada engin sabrı ve tez sürecindeki tez teslimi ve akademik bürokrasi konusunda bana son derece yardımcı olan enstitü sekreterimiz Sn. Ruhan ÖZKAN'a ve yardımcısı Sn. Aslıhan TOKER SİPAHİ'ye teşekkür ederim.²⁴

Aslında olması gereken en iyi jüri ekibine sahip olduğumu da ayrıca belirtmeliyim. Çünkü son derece interdisiplin (birçok disiplini içerisinde barındıran hatta kompozit) bir çalışmada, uluslararası ilişkiler, ekonomi, hukuk, siyaset bilimi ve kamu yönetimi uzmanlarının olması ve tezin çok yönlü, çok boyutlu eleştirilerde bulunabilecek bir jüri tarafından savunmaya tabi tutulması oldukça önemlidir.

²³ Bununla birlikte çalışmada T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın kapasite ve yetersizlik sorunları ile ilgili saptamalarımın hocamız Sn. Prof. Dr. Haluk GÜNUĞUR'un herhangi bir yorumunda, açıklamada, düzeltmede ve ikazda bulunmamasını zımnen bir kabul ve onay gibi algılamış olduğumu belirtmek isterim. Ki; umuyorum kurumun çürümüşlüğü, çiftlik benzeri yapısı ve yaldızlı ambalajının içerisinde kamuoyuna ve devlete karşı saklanan kokuşmuş yapısı bir an önce telafi edilerek ülke çıkar ve menfaatleri uluslararası alanda, küresel oyunda diğer Avrupa ülkeleri gibi savunulan ve yönetilen bir konuma gelebilir. Bünyesinde yer alan memurların maaşlarının tek ve yegâne kaynağı olan vergilerin mükelleflerinden biri olan bir vatandaş olarak temel temennim budur.

²⁴ Gecikmeler de dahil olmak üzere her türlü prosedürde beni kelimenin tam anlamı ile idare ettiler ve ellerinden gelen hemen tüm kolaylığı ve yardımı sonuna dek gösterdiler. Kendilerine çok teşekkür ederim.

Sancılı, zikzaklı, yoğun ve karmaşık geçen bir araştırma süresi ile içe geçmiş zorlu bir yazım süreci sonunda biçimlenmiş tez belirttiğim üzere bir tezdən ziyade, aslında yeni çalışmaların altyapısını oluşturan, ciddi bir birikim oluşturmuş olmasıyla benim için (ayrıca) önem arz etmektedir. Gerçekten de bilmem ve üzerinde çalışmam gereken birçok şey olduğunu bu tez sayesinde fark etmiş bulunmaktayım.²⁵

Oldukça derinlikli gerçekleştirdiğim araştırmalarımın tamamını yazıya dökemediğimi ve hepsini aktaramadığımı belirtmek isterim. Özellikle konu dışına çıkmamak amacı ile ilişkili ve önemli pek çok konuyu atlardım. Bu durum her ne kadar beni rahatsız etse de çalışmalarım sırasında öğrendiklerim bana en büyük teselli veriyor.

Söz konusu tez çalışmasına başlarken, çalışmanın sonunda beklediğim kusursuz ve daha önce söylenmeyen, yazılmayan tanımlar, analizlerle oluşmuş, belki de yayıma ve basıma kitaplaştırmak üzere hazır bir tez çalışmasından müteşekkil bir ödül. Zihnimde canlandırdığımsa aslında basıma hazır bir kitaptı. Ancak şimdi benim için asıl ödülün çalışma sürecinin kendisi ve süreç içerisinde öğrendiklerim ve deneyimlediklerim olduğu kanaatindeyim.

Hayat gerçekten de sürekliliğin ve devingenliğin devam ettiği bir çizgi, bir sarmal. Ve bu çizgi hiçbir şekilde lineer değil (düz bir çizgi değil), üstelik son derece zorlu, zaman zaman kopabilen ve hatta oldukça inişli çıkışlı. Gerçi bilindiği üzere: **“bilime giden düz yol yoktur.”**²⁶ Ve bu yolda yürürken durmamak gerekir. İnsan durduğunda en büyük tehlike ile karşı karşıya kalıyor. Hayatın içerisinde hareketsiz kalmayla, hareketsizlikle... Aslında hareketsizlik doğa ile gelişmenin ta kendisi. (Durağanlığın varlığını hissettiği bu gibi durumlarda hep büyük üstat Albert EINSTEIN gelmiştir aklıma.) **“Hayat bisiklete binmek gibi (dir) dengeyi koruyabilmek için sürekli hareket etmek gerekir.”**²⁷ Durmaksızın aslında geriye gitmeye başlamanın, hatta anlamsızlaşmanın ibarelerindedir. Bu nedenle zaten ölümümüzden sonra dalacağımız derin uyku bizi beklerken, kısa hayatımızı mümkün olduğunca durmadan, mümkün olduğunca hareketlilik içerisinde, mümkün olduğunca keşfederek, mümkün olduğunca yaratarak yaşamak gerektiği kanısındayım. Tüm bu çalışma sürecinden sonra bilimin aslında hiç bitmeyen bir yolculuğa çıkmak olduğunu bir kere daha ancak çok daha iyi ve sindirerek anlamış bulunmaktayım...

Şimdi daha net fark ediyorum ki; ödülün kendisi, yolun sonunda beklediği düşünülen ideal sonuç değil, yolun kendisinde edinilenler, deneyimlenenler...

Bu kadar yoğun bir çalışma süresinden ve Charles DARWIN'ın Beagle'da geçirdiği sürece benzer bir süreçten sonra ödülün, gizli bir hazine gibi derinlerde saklanan ve yolun sonunda bekleyen ideal sonuçtan çok sürecin kendisinin ve hala devam eden reel çalışma ve araştırmaların bizzat kendisi olduğunun – çok daha iyi – farkındayım. Aynı şekilde ödülün; iş yaşamımda beklediğim top noktanın kendisinden çok o noktaya varana dek yaşadıklarımı da kapsadığının farkındayım artık ve bu farkındalık bana özellikle iş hayatı düsturunda önemli prensipler edinmemde son derece yardımcı olmaktadır. Ve bu farkındalığın yaşamımda etkilerinin olacağını düşünüyorum. Tıpkı (yaşamımda ciddi etkileri olan) matematik gibi...

²⁵ Türkiye'nin kalkınma sürecine ve hatta yakın tarihine ilişkin bilmediğim pek çok şey olduğunu fark ettim. Bu farkındalık dahi ciddi bir kazanım aslında.

²⁶ Karl MARX;

²⁷ Albert EINSTEIN; (oğlu) Eduard EINSTEIN'a 5 Şubat 1930'da yazdığı mektup

Matematiği çok seven ve özellikle çalışmalarında uygulayan biri olarak problemler karşısında edinilen tavrın bilimadaminin, işadaminin, girişimcinin karakterini yansıttığı ve belirlediği görüşümdüm.²⁸

Matematik; bilinen denklemleri çözmek ya da test kitaplarında üniversite sınavında çıkacak matematik sorularını tekrarlanan ve kullanıldıktan sonra unutulmaya mahkûm yöntemlerle çözümlenerek sınavlara hazırlanmak değildir. Yöntem tekrarı hiç değildir.

Matematik bir problem karşısında; problemi önce doğru tanımlamak ve Türev, İntegral, Analitik Geometri, Modüler Matematik, Kartezyen Koordinatlar, Matris, Determinant, Fonksiyonlar, Topoloji, Limit, Kısmi Türev, Kısmi İntegraller ve hatta Regresyon, Polyregresyon, Korelasyon, Beta Katsayıları, Standartlar, Standart Sapmalar, Varyanslar gibi istatistiksel, matematiksel yöntemlerle oluşan/oluşturulan kombinasyonel işlemler gibi farklı alanlar arasında köprü kurarak suretiyle yeni yöntemler, hatta yeni kompozit yaratımlar oluşturabilmek demektir.²⁹ **Matematik yeni olanı deneyimlemek, yürünmemiş yolu seçmek, denenmemişi denemek demektir (bir anlamda)...**³⁰

“Pür matematik alanında araştırma yapmak, teknik anlamda, yeni matematik üretmek demektir. Gerçekçi bakış açısından ise, yeni olan, aynı zamanda da önemli ve anlamlı olan matematik üretmek demektir. Çünkü önemli sayılan araştırmalar – en azından akademisyen matematikçiler için – yalnızca “itibarlı ve kendilerine atıflar yapılan dergiler”de yayımlanan araştırmalardır. Orijinal olan araştırmalar içinde ancak herhangi bir açıdan önemli görülenler, bu dergilerde yayımlanmaya değer bulunurlar.

Buna göre teknik anlamda sizin için yeni olan matematik yaptığınızda matematiksel araştırma yapıyorsunuz demektir. Pür matematikte bir problem çözdüğünüzde – çözümü önceden bilmediğinizi varsayarak – çok ufak ölçüde bir araştırma yapmış oluyorsunuz. Eğer problemi kendiniz önce kurup sonra çözmüşseniz yaptığınız şey gerçekte matematikçilerin yaptıklarına çok yakındır. Eğer icat edip çözdüğünüz problem yeni bir problemse, siz pür matematikte gerçekten bir araştırma yapmış olursunuz. Eğer bu yeni problem aynı zamanda önemli ise, yaptığınız yayımlanabilir bir araştırmadır.”³¹

²⁸ Bir problemi çözenin ilk aşaması problemi tanımlamak ve analiz etmektir. Analiz edilmeyen, her bir parçası tanımlanmayan bir problem ya çözümsüzlüğü ya da yanlış çözümü getirecektir; ki böyle bir durumda aslında en büyük yanlışla, en tehlikeli hipotez hatasıyla karşı karşıya kalınır. Yanlışın farkına varamama, yanlış kabullenme, hatta yanlış doğru olarak kabul etme...

²⁹ Matematiğe her zaman sayıların diziliminden çok Evren'i ve Doğa'yı anlamak olarak bakan biri için okuldaki matematiğin gerçek matematikle hiçbir ilgisinin olmadığını keşfetmek zamanımı aldı. Gerçek matematiğin okulda öğrenmeye zorlandığımız ezberlenmiş sayısal işlemler yığını olmadığını fark etmem üniversite yıllarımda değil de, daha erken gerçekleşseydi büyük ihtimalle ilk lisansımı arkeoloji üzerine değil matematik üzerine gerçekleştirmeyi/yapmayı tercih ederdim.

³⁰ Bilimadamı, girişimci ve öncü askerlerin ortak özelliklerini teşkil eden en önemli şey davranış kalıpları ve alışkanlığa dönüşen yaklaşımların dışına çıkma arzularını yenememeleridir...

³¹ Jerry P. KING; Matematik Sanatı, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2010, sf: 19 – 20

“Profesyonel bir matematikçi, deneyimleri ve matematik literatürüne vakıf olması nedeniyle, yalnızca çözümü yeni olan değil, aynı zamanda önemli de olan problemler bulur. Bu kolaydır. Zor olan, hem orijinal olma, hem de önemli olma özelliklerini taşıyan, aynı zamanda da çözümü araştırmacının çözüm bulma kapasitesi içinde olan bir problem bulmaktır. Matematik dergilerinde yayın çoğu bu işi rutin olarak ve iyi bir şekilde yapmayı öğrenmiş olan kişilerdir. İyi matematikçiler ise öncelikle probleme büyük önem veren matematikçilerdir. Önemi ve zerafeti olan bir problem dikkatlerini çektikten sonra onu çözmek için gerekli matematiksel yöntemler öğrenirler, yoksa da yaratırlar. Buna karşılık sıradan matematikçiler, yalnız bildikleri matematiği kullanmak ve bu yöntemlerle çözülebilecek problemler bulmak eğiliminde olmakla nitelenebilirler. Bu da çalışmalarının büyük bölümünün zorlama, sonuçlarının da ilginçlikten uzak ve tekniğe dayalı olması demektir. Sıradan matematikçiler iyi matematikçilerden çok daha fazla olduğundan, her yıl yayımlanan 25000 kadar araştırma makalesinin çoğu ilginç değildir, kalıcı değeri de pek yoktur.

Görüldüğü gibi, matematiğin diğer bütün çalışma alanlarıyla ortak olan en az bir yönü vardır: Sıradan insanların iyi olanlardan çok, çok daha fazla olması. Bu olumlu bir özellik olmadığı gibi, şaşırtıcı da değildir. Bu gerçekte “sıradan” sözcüğünün bir tanımlaması da sayılabilir.”³²

Matematik reel olmaktan çok rasyonel olması nedeni ile bizlerin gözlemlediğimizde ve deneyimlediğimizde imkânsız gibi gelen gerçeklikleri kavramamızda yardımcı olduğu tartışılmazdır.³³

Matematik prensiplerini bilmeyen bir kişinin uzayı, zamanı ve derinlikli felsefi düşünce yapısını anlayamayacağı kanısındayım. (örnek vermek gerekirse);

³² Jerry P. KING, Matematik Sanatı, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2010 sf: 20 – 21

³³ Matematikle ilgili olarak daha çok teorik matematik ve uygulamalı matematik uzmanları arasında gerçekleştirilen (daha çok akademik nitelikli) tartışmalar matematiğin gerçekliğinden öte; matematik çalışmalarının icat mı yoksa keşifler mi olduğu yönündedir. Bir anlamda matematiksel denklem ve denklem kombinasyonları ve dizilimleri ile elde edilen sonuçların birer yeni icat mı olduğu yoksa zaten var olan fenomen ve ontolojik realitelerin keşfi mi olduğu hala (bugün 2011 itibari ile) gerçekleştirilen tartışmalar arasındadır ve sanıyorum bin yıllar sonra da tartışılmaya devam edilecektir. Ancak kişisel olarak belirtmeliyim ki; (amatör) bir uygulamalı matematik meraklısı ve teorik fizik çalışmalarımı imkan buldukça takip eden biri olarak rasyonalist yaklaşımlar ve rasyonel analizlerin, realist analizler sonucu edinilmiş verilerin üzerine inşası ve çalışma süreci içerisinde teorik fizik ve uygulamalı matematik ile birlikte (zaman zaman kompozit olarak) uygulandığında oldukça başarılı sonuçlar vermekte olduğunu, yeni alanları keşfetmeye yönelik ciddi imkanlar sunduğunu, yeni pencereler açtığını belirtmeliyim. Hatta veri analizlerinin rasyonel değerlendirmelerinde ve analizlerinde başarılı deneyimlere imkan veren yeni hipotezlerin oluşması son derece olağan ve sıklıkla yaşanan bir deneyimdir. Bu nedenle kişisel olarak matematiği ve fiziği iyi bilmeyen sosyal bilimcilerin özellikle de matematiğe, istatistiğe, fiziğe hakim olmayan ekonomistlerin başarısızlığa mahkum ekonomistler olduğunu, matematiksel düşünce ve algoritma kurulumu, algoritmik analiz birikim, yeti ve yeteneğine sahip olmayan işletmecilerin, girişimcilerin ve işadamlarının uzun vadede başarılı olamayacaklarına inanmaktayım. Özellikle matematiksel düşünce, algoritmik analiz, analitik düşünce gibi mefhumlara sahip olmayan işadamlarının çıkışları kısa vadeli ve genel olarak pragmatik, oportünist edinimler olarak kalmaya mahkumdur. Sistem kurgulamayan, sistem yaratmayan ve sistem oluşturmayan bir yapılanma, sistemli algıya sahip değildir. Sistemli algıya sahip olmayan bir yapı, düşünceyi ve kavramları kurumsallaştırma, kuramları kurumsallaştırma yeteneğine sahip değildir. Kurumsallaşamayan bir yapılanma kısa vadede (popülist, oportünist ve pragmatik) çıkışlar yapma yeteneğine haiz olmakla birlikte, uzun vadede çökmeye ve silinmeye mahkumdur.

“İlkin birbirlerinin aynı olan iki saatten, birini diskin merkezine, diğeri de diskin kenarına koyar. Böylece saatler diske göre durağandırlar. Şimdi kendi kendimize her iki saatin de dönmeyen Galikle K referans cismine göre aynı oranda ilerleyip ilerlemediğini soralım. Bu cisme göre karar verildiğinde, diskin merkezinde bulunan saatin hızı yoktur. Halbuki diskin kenarındaki saat, dönmenin bir sonucu olarak K’ya göre bir hareket halindedir. On ikinci kısımda elde edilen sonuçlara göre ikinci saat K’ya göre gözlemlendiğinde, diskin ortasındaki saatten sürekli olarak daha yavaş işleyecektir. Aynı durumun diskin ortasındaki saatin yanında oturduğunu farz edeceğimiz bir gözlemci tarafından da izleneceği açıktır. Böylece diskimizin üstünde, ya da daha genelleştirirsek her çekim alanında, bir saat yerleştirildiği duruma göre daha hızlı ya da daha yavaş ilerleyecektir. Bu nedenle referans cismine göre durağan olarak yerleştirilen saatlerin yardımıyla mantıklı bir zaman tarifi elde etmek olanaksızdır.”³⁴

Gerçekliği anlamamanın her zaman salt gözlem ve reel verilerin ortaya koydukları ile imkanı ve mümkün olmadığı/olmayacağı açıktır. Bu nedendir ki; gerçekliği gözlerimizle gördüğümüz oranda zihnimize de görmemiz gereklidir. **Gerçek(ler) çoğu zaman görüldüğü gibi değildir.**

Sıradan olana itibar etmemek ve sonucunda başarısızlıklar olabileceğini bilerek denenmemişi seçmek ve denenmemişi deneyimlemek insanoğlunu bugün “insan” yapan bir azınlığın davranış özelliğidir. Tıpkı; “iyi matematikçi” olmakla “matematikçi” olmak arasındaki fark gibi ve yine tıpkı girişimcilikle devlet memurluğu arasındaki fark gibi...

Ancak sıradan olana itibar etmemek görülmemişi görmekle ve bunun için diğerlerinin göremediklerini görebilmekle mümkün olabilir. Görülmeyeni görmek, deneyimlen(e)meyeni deneyimlemenin ön koşuludur ancak, gerçekliği zihinde rasyonel yöntem, metot ve çalışmalarla, analizlerle kavrayamayan bir analistin, reel gözlemlerin yanıltıcılığında biçimlenmiş verileri ve o verilere dayalı analizleri ve yorumları olacaktır. Zihinde, zihnin derinliklerinde rasyonel sağlamalarla doğrulanmayan analizlerin sonuçları kadük, batıl ve sakat olacaktır; ki bir çok bilimadamını yanılgıya, bir çok siyasetçiyi silinmeye ve bir çok işadamını çöküşe götüren de budur. Fenomenleri salt gördükleri gibi değerlendirmeleri, algulamaları ve rasyoni onel analiz ve sağlamalarda bulunmamaları.

³⁴ Albert EINSTEIN; İzafiyet Teorisi, Özgür Yayınları, 1976, İstanbul, s. 93 – 94

Oysa bir “doğru”yu ve “gerçeklik”i öncelikle zihinde görmek gerekir. Charles DARWIN’i “Evrimsel Teorisi”ni oluşturmaya ve evrimin varlığını keşfetmeye, fark etmeye yönelen gözlemlerinden çok, gözlemlerini rasyonel yöntemlerle analizi ve analizleri sonrasında ortaya koyduğu hipotezler üzerine inşa ettiği teorisiydi. Aynı şekilde Albert EINSTEIN İzafe Teorisi olarak bilinen Genel Görelilik Teorisi’ni; elle tutulan somut objeler ve/veya teorik fizik çalışmalarında yapılandığı denklem sonuçları değildi. Peşine düştüğü realiteyi rasyonel yöntemlerle analiziydi. Benzer şekilde genelde başarılarını sezgisel yöntemlerle elde ettiğine inanılan Steve JOBS için de geçerlidir. Özellikle PC³⁵ sektörünün öncülerinden olan Steve JOBS elde ettiği pozisyonu sezgisel yöntemlerden çok, rasyonel analizlerine ve fırsatları, gapleri³⁶ görmesine borçludur. Zira Apple’ın Microsoft karşısında silinmesi sürecinde NeXT’i kurarak Pixar’ı George LUCAS’tan satın alarak sektör hacminin dışına çıkması ve yazılım grafik animasyon gelişimine yönlendirerek Walt Disney’le çözüm ortaklığına gitmesi ancak rasyonel analizlerle oluşturulabilecek bir stratejidir. Aynı şekilde söz konusu yönetim stratejisini salt “sezgi” ile yorumlamak da aynı ölçüde cehalettir.

Rasyonel analizlerin sonuçlarına ilişkin örneklendirmeleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte konu ile ilgili vermek istediğim son örnek Warren BUFFET³⁷ ve John Davison ROCKEFELLER³⁸, dır. Eğer tarih³⁹ ve tarihsel süreklilik; analiz edilirse ciddi yaratım ve keşiflerin realist ve rasyonalist düşünce sistemleri ve yaklaşımların birlikte uygulanması sonucu gerçekleştiği görülecektir. Bu nedenle olayları görmek kadar olayların ardında ve temelinde, altyapısında yer alan düşünsel derinliği görmek de önem ihtiva eder.

---

³⁵ Personal Computer

³⁶ Sektörel boşlukları

³⁷ Berkshire Hathaway’in yapılanması ve sektörde edindiği konumla birlikte inovatif atılımları bir işadamı için başlı başına incelenmesi gereken ders niteliği taşıyan çalışmalar arasında yer alır.

³⁸ John Davison ROCKEFELLER’ın enerji sektörünün geleceğini sezinleyerek şirketi geleceğe yönelik planlarla kurması ve şirket stratejisini enerji sektörünün geleceğine yönelik gerçekleştirdiği analizler sonucunda ulaştığı hipotezlerin üzerine kurgulaması özellikle önemlidir. Standard Oil Company’nin tarihsel süreci, gelişimi ve sektördeki stratejileri başta enerji ve enerji taahhüt sektöründe yer alan işadamları olmak üzere tüm girişimciler tarafından incelenmesi gereken bir süreç, bir derstir.

³⁹Bilim tarihi, ekonomi tarihi, sanat tarihi, düşünce tarihi, siyasal (politik) tarih, felsefe tarihi, dinler tarihi, endüstri (sanayi) tarihi, kültür tarihi, teknoloji tarihi ve insanın edinişi ile ilgili her tür tarihsel süreç...

Tüm bu bilgi ve ifadeler ışığında; umuyorum hala tamamlanmamış olduğunu düşündüğüm ve üzerinde çalışmaya devam ettiğim ve gelecekte özellikle kalkınma konusunda gerçekleştirmeyi planladığım çalışmalara altyapı, temel olduğuna/olacağına inandığım bu çalışma okuyucuya⁴⁰ yararlı ve yeni düşüncelere yönelmesinde yardımcı olur.

Saygılarımla...

Temmuz 2011
ANKARA

Emre AKANAK

---

⁴⁰ Burada “okuyucu” tanımı genel anlamda kullanılmış ve hem üniversite öğrencileri, hem mastır (yüksek lisans) ve doktora öğrencileri hem de ilgili okuyucular kastedilmiştir.

KISALTMALAR

- AAD:** Askere Alma Dairesi
AB: Avrupa Birliği (European Union)
ABD: Amerika Birleşik Devletleri (United States of America)
ACF: Ahali Cumhuriyet Fırkası
ADD: Atatürkçü Düşünce Derneği
AEB: Atom Enerjisi Başkanlığı
AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi
AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP: Anavatan Partisi
AP: Avrupa Parlementosu
ASALA: Հայաստանի ազատագրութեան հայ գաղտնի բանակ Terör Örgütü
ASO: Ankara Sanayi Odası
ATO: Ankara Ticaret Odası
ATP: Aydınlık Türkiye Partisi
AÜ: Atılım Üniversitesi
AVP: Avrasya Partisi
B.K.: Birleşik Krallık
BAP: Büyük Anavatan Partisi
BCP: Bağımsız Cumhuriyet Partisi
BDDK: bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDP: Barış ve Demokrasi Partisi
BM: Birleşmiş Milletler (United Nations)
BoE: Bank of England (İngiltere Merkez Bankası)
BOJ: Bank of Japan (Japonya Merkez Bankası)
BP: British Petrol
BTP: Bağımsız Türkiye Partisi
BTP: Büyük Türkiye Partisi
CBRT: Central Bank of Republic of Turkey (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası)
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CKMP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP: Cumhuriyetçi Millet Partisi
ÇKP: Çiftçi ve Köylü Partisi
DB: Dünya Bankası (World Bank)
DEİK: Dış Ekonomik İlişkiler Konseyi
DHMİ: Devlet Hava Meydanları İşletmeleri
DHO: Deniz Harp Okulu
DHP: Demokratik Halk Partisi
DİP: Devrimci İşçi Partisi
DKK: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
DMO: Devlet Malzeme Ofisi
DOB: Devlet Opera ve Balesi
DP: Demokrat Parti
DP: Demokrat Parti

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
DSHP: Demokratik Sol Halk Partisi
DSİ: Devlet Su İşleri
DSİP: Devrimci Sosyalist İşçi Partisi
DSP: Demokratik Sol Parti
DTM: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DYP: Doğru Yol Partisi
EBK: Et ve Balık KURUMU
EF: فتح El Fetih
EOKA: Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών Helen Milli Mücadele örgütü
EPDK: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
EU: European Union (Avrupa Birliği)
EÜAŞ: Elektrik Üretim Anonim Şirketi
FED: Federal Reserve (Amerika Birleşik Devletler Merkez Bankası)
FIDIC: Fédération Internationale des Ingénieurs Conseils
FİM: Fiyat İstatistikleri Müdürlüğü
FKÖ: الفلسطينية التحرير منظمة Filistin Kurtuluş Örgütü
GM: Gümrük Müsteşarlığı
HAİK: Harp Akademileri Komutanlığı
HHO: Hava Harp Okulu
HKK: Hava Kuvvetleri Komutanlığı
HM: Hazine Müsteşarlığı (Türkiye Cumhuriyeti Hazine Müsteşarlığı)
IBRD: International Bank of Rebuild and Development
ICC: International Chamber of Commerce
IDA: International Development Agence
IFC: International Finance Center
IMF: International Monetary Found (Uluslararası Para Fonu)
İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
ISO: İstanbul Sanayi Odası
İTO: İstanbul Ticaret Odası
İDT: İktisadi Devlet Teşebbüsü
İGB: İdareyi Geliştirme başkanlığı
İGEME: İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi
İGM: İstatistik Genel Müdürlüğü
İP: İşçi Partisi
İSO: İstanbul Sanayi Odası
İTO: İstanbul Ticaret Odası
İUM: İstatistik Umum Müdürlüğü
JGK: Jandarma Genel Komutanlığı
KGB: Комитет государственной безопасности (SSCB Devlet Güvenlik Komitesi)
KHGM: Höy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KHO: Kara Harp Okulu
KİK: Kamu İktisadi Kurumu
KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKK: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
KOSGEB: Küçük ve Orta Büyüklüklü Sanayi Geliştirme Başkanlığı
KYK: Kredi ve Yurtlar Kurumu
LDP: Liberal Demokrat Parti
MAH: Milli Amele Hizmet

MB: Maliye Bakanlığı
MC: Milletler Cemiyeti (Cemiyet – i Akvam)
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
MIGA: Multilateral Investment Guarantee Agency
MİD: Merkezi İstatistik Dairesi
MİT: Milli İstihbarat Teşkilatı
MKP: Milli Kalkınma Partisi
MNP: Milli Nizam Partisi
MOSSAD: מוסד הודיעות ישראל İsrail İstihbarat Teşkilatı
MP: Millet Partisi
MPM: Milli Produktivite Merkezi
MSB: Milli Savunma Bakanlığı
MSP: Milli Selamet Partisi
MTA: Maden Tetkik Arama Enstitüsü
ODTÜ: Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OECD: Organisation for Economic Co – operation and Development
ÖDP: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
PKK: Terör Örgütü کوردستان ی نئیرکه کار ی پارت
PSP: Birleşik Sosyalist Parti
RP: Refah Partisi
RSDİP: Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi
RTÜK: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SBHP: Sosyalist Birlik Hareketi Partisi
SBP: Sosyalist Birlik Partisi
SCF: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SDP: Sosyal Demokrasi Partisi
SDP: Sosyalist Demokrasi Partisi
SDP: Sosyalist Devrim Partisi
SEGEM: Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü
SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu
SİP: Sosyalist İktidar Partisi
SP: Saadet Partisi
SPK: Sermaye Piyasası Kurulu
SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu
STB: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
STP: Sosyalist Türkiye Partisi
T.C.: Türkiye Cumhuriyeti
TBKP: Türkiye Birleşik Komünist Partisi
TCDD: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları
TCF: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TCHM: Türkiye Cumhuriyeti Hazine Müsteşarlığı (Hazine Müsteşarlığı)
TCMB: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (Center Bank of Republic of Turkey)
TDKP: Türkiye Devrimci Komünist Partisi
TEAE: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü
TEDAŞ: Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi

TEİAŞ: Türkiye Elektrik İnşaat Anonim Şirketi
TEK: Türkiye Elektrik Kurumu
TETAŞ: Türkiye Elektrik Taahhüt Anonim Şirketi
THY: Türk Hava Yolları
TİKP: Türkiye İşçi Köylü Partisi
TİP: Türkiye İşçi Partisi
TİT: Türk İntikam Tugayı
TKP: Türkiye Komünist partisi
TKP: Türkiye Komünist Partisi
TMK: Türk Mukavemet Teşkilatı
TMO: Toprak Mahsulleri Ofisi
TMT: Taşra Mıntika Teşkilatı
TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOKİ: Toplu Konut İdaresi
TRT: Türkiye Radyo ve Televizyon
TSE: Türk Standartları Enstütüsü
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
TSKB: Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası
TŞİGM: Türkiye Şeker İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TTK: Türk Tarih Kurumu
TURKAK: Türkiye Akreditasyon Kurumu
TÜBA: Türkiye Bilimler Akademisi
TÜBİTAK: Türkiye Bilim ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜFE: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
U.K.: United Kingdom (Birleşik Krallık)
U.N.: United Nations (Birleşmiş Milletler)
UP: Ulusal Parti
USA: United States of America (Amerika Birleşik Devletleri)
ÜFE: Üretici Fiyat Endeksi
VOB: Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası
VP: Vatan Partisi
WB: World Bank (Dünya Bankası)
YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu
YSS: Yüksek Sağlık Şurası
YTÜ: Yıldız Teknik Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
T.C. KALKINMA SÜRECİNİN TARİHSEL ANALİZİ I.....	19
Kalkınma Sürecinin Tarihsel Altyapısı ve (Yakın Tarih İçerisinde) Genel Özeti...21	
Kalkınmanın Osmanlı'dan Miras Alınan Koşulları ve Açmazların Orijinleri.....29	
Cumhuriyet Dönemi İtibari ile Kalkınma Süreci.....36	
27 Mayıs Devrimi Süreci ve DPT'nin Kurulmasına Yol Açan Süreç.....45	
DPT'nin Türkiye Cumhuriyeti Tarihini – Kısa – Analizi.....51	
DPT Uygulamaları Dahilinde Türkiye'nin Planlı Kalkınma Süreci.....56	
PLAN (1963 – 1967) ANALİZİ II.....	82
DPT I. KALKINMA PLANI (1963 – 1967) SÜRECİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI III.....	102
TÜRKİYE CUMHURİYETİ (GENEL) KALKINMA SÜRECİ & DIŞ POLİTİKA İLİŞKİSİ/İLİŞKİLERİ DÜZLEMİNDE İÇERİK, SÜREÇ, GELİŞİM VE KORELASYON ANALİZLERİ IV.....	131
SONUÇ V.....	148
BİBLİYOGRAFYA.....	153

GİRİŞ

“Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) Kapsamında Kalkınma Politikaları & Türk Dış Politikası İlişkisi (Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomipolitik ve Dış Politika Korelasyonsuzluk Sorunsalları ve (Kronik) Açmazlarının Orijinlerine Yönelik Tarihsel Bir İnceleme)” çalışması, kalkınmanın makro bir konu olduğu yönündeki düşüncelerimden doğmuş ve Türkiye’nin makro iktisadi politikaları ile kalkınma amaçları arasındaki bağlantıyı inceleme konusu edinmiştir.¹ Kalkınmanın ve kalkınma sürecinin analizi ile birlikte, kalkınma planını kapsayan süreç içerisinde Türk dış politikasının incelenmesini kapsayan çalışma süreci içerisinde kalkınma hedefleri (de) dahil olmak üzere teorik kalkınma planı ve sonrasında uygulamalar ayrıca incelenmiştir. Çalışmanın ana teması² I. Kalkınma Planı (1963 – 1967) içeriğini kapsayan süreç içerisinde planlanan hedefler ve planlanan hedefler çerçevesinde dış politikanın ve makro iktisadi politikanın kalkınma planında konulan hedeflerle tutarlılık durumudur.³

---

¹Bir vatandaş olarak Türkiye’nin devlet vizyonu ve uzun vadeli politikaları olup olmadığına yönelik her zaman sorular sormuşumdur. Araştırmalarım çerçevesinde; birkaç istisna haricinde Türkiye’de kamusal irade ve kamu politikalarının devamlılığına, kamu tarafından saptanan politikaların istikrar ve kararlılıkla, bilinçle sürdürüldüğüne ilişkin bir ibareye rastlamadığımı önemle belirtmeliyim. Türkiye’de DP iktidarı haricinde AKP iktidarına kadar sürekli koalisyon hükümetlerinin iktidara gelmesi ve Türk bürokrasisinin her zaman için Alfred WEBER’in bürokrasi ve bürokratlar konusundaki teorilerini doğrulayacak şekilde kaypak, duruma ve zemine uyum sağlamaya meyilli yapıları bürokratik bir duruş ve nitelikli bürokrasi yapısının olmasını engellemiştir. Türkiye’de Cumhuriyet Devrimi haricinde “derin akıl” olarak tanımlanabilecek devletin bilinçli ve stratejik yaklaşımları ise 1946 ile birlikte son bulmuştur. Aslında tez çalışması bir anlamda Türkiye’nin vizyonunu ve duruşunu, devlet mantalitesini ve bu mantalitenin kalkınmaya bakış açısını anlamaya çalışmanın bir ürünüdür. Ancak önemle ifade etmekte yarar var ki; kalkınmanın tam anlamı ile ve verimlilikle gerçekleşmemesinin en önemli ve en temel (sorunsal nitelikli) nedeni kamu örgütlenmesi ve bürokrasi yapısıdır. Metinde tekrar tekrar farklı yönleri ile ele alındığı ve ifade edildiği üzere kamu çalışanı; yani bürokrat gereken kalite ve vasıflara sahip değildir. Özellikle kamu çalışanlarının “kadro” güvencelerine sahip olmaları ve kamu kurumları içerisinde kurumsal kültürün yerleşmemiş olması, kurum içi oryantasyon ve rotasyonun stratejik yönetim ilkeleri çerçevesinde gerçekleşmemesi kamunun lime lime dökülen yapısının en önemli nedenleri arasındadır. Türkiye’de kamu ve bürokrasi niteliksiz ve vasıfsız üniversite mezunlarının istihdam merkezleri olmaya devam ettiği ve “kadro güvencesi”nin var olduğu sürece sorun çözümlenmeyecektir. Özellikle kamu kurumlarının kendi enstitülerini ve eğitim sistemlerini kurmaları ve genel bir kamu eğitim mekanizması ile birlikte kurum içi eğitimlerin profesyonel ve ciddiyete gerçekleştirilmediği müddetçe Türkiye Cumhuriyeti’nin en önemli kangreni, kanseri “vasıfsız kamu” ve “niteliksiz bürokrasi” ile işbu “vasıfsız kamu” ve “niteliksiz bürokrasi”yi oluşturan “çapsız bürokrat” varlığı sürecelecektir. Bu kapsamda özellikle 59. Ve 60. Hükümet döneminde çalışmalar gerçekleştiyse de Türkiye’ye özgü bir sorun olan kadrolaşma gölgesinde gerçekleşmesi ve kamuda yenilenme anlayışının bir hükümet projesi olması ve bürokrasi tarafından dirençle karşılanması nedeni ile yeterli sonuçlar alınamamış, alınamamaktadır. Türkiye’de kamunun yeniden yapılandırılması bir hükümet projesi olmaktan ziyade “İstanbul Finans Merkezi” projesine benzer şekilde derinlikli ve altyapısı ile birlikte hazırlanan bir devlet projesi haline getirilerek ciddi bir süreç ve bir devlet projesi olarak ele alınmalı ve sağlam, sağlıklı, güçlü bir teorik çerçeve dahilinde planlanarak, ciddiyetle ve tavizsiz uygulanmalıdır. Bu son derece ciddi ve bir o kadar da elzem bir gerekliliktir.

² Çalışmanın temasından kasıt; asli çalışma konusu olan “kalkınma”dır.

³Ki tutarlılık konusunda gerçekleştirilen çalışma ve incelenmelerde çok da müspet sonuçlar elde edilememiştir. Bürokraside “tutarlılık” amacı bulunmadığı açıktır. Bürokrasinin genel ve ana amacı kamu personelinin (bürokratin) kurum içerisinde çalışmak ve uzmanlık alanına odaklanmaktan çok kendi içerisinde basit, amaçsız ve niteliksiz çatışma yaşamaya yatkınlığıdır.

Kalkınma olarak terminolojimize yerleşmiş olan **ekonomik gelişme**, bir anlamda ülkenin ya da gelişmesi planlanan organizasyonun⁴ makro – yapı – içerisinde kendisine belirleyeceği misyon ve vizyon kapsamında edineceği konum ve alacağı pozisyonla da yakından ilişkilidir.⁵ Bu nedenle kalkınma salt bir iç politik ve salt ekonomik yapılanma değil, fakat aynı zamanda ciddi de bir dış politik ve siyasal süreçtir.

Çalışma; kalkınma ile ilişkili süreci analizle birlikte, Türk dış politikasının Türkiye'nin kalkınmaya yönelik stratejilerini uygulamada uluslararası konjonktürde rolünü (de) inceleme konusu olarak ele almıştır.

Çalışmanın kalkınmayı analize yönelik bölümü⁶ daha çok tarihsel süregeliş üzerinde dursa da, kalkınmanın⁷; devlet, siyasi çevreler, bürokrasi, kurumlar, özel sektör ve ülkenin genel olarak bütünü nezdinde algılanması üzerinde de durmuş, incelemelerde bulunulmuştur.

---

⁴ İşbu organizasyon bir ülke de olabilir, bir şirket, bir KİT de. Temelde anlatılmak istenilen kalkınma olarak algıladığımız gelişim sürecinin salt kamuyla ilgili bir süreç olmadığı, her türlü organizasyonu ihtiva etmesidir...

⁵ Kalkınma amacını taşıyan kurum (ülke, şirket, kuruluş, herhangi bir sistem, vs.) öncelikli olarak kalkınmaya dair misyon ve vizyona sahip olmak durumundadır. Kalkınma (yani bir anlamda ekonomik gelişme) öncelikli olarak hangi ekonomik etkinlik üzerinde, nasıl ve hangi yöntemlerle, hangi kaynaklarla ve nasıl bir kaynak yönetim planı ile biçimleneceğinin belirlenmesine müteakip gerçekleştirilebilir. Kalkınma planı; bir “asset management plan” yani varlık yönetimi planı olmaksızın sakat bir plandır. Kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi içinse tüm bu teorik çalışma ve planların oluşturulması ile birlikte bir eylem planı oluşturularak uygulamanın her safhasının tek tek planlanmasını gerektirir; ki bu da yeterli değildir. Teorik çerçeve gibi uygulamanın da ilgili merkezlere entegre edilen bilgi akışı çerçevesinde yapılandırılması scope dağılımı ile belirlenen merkezlerin de tek bir merkeze entegre edilmesi gereklidir. Daha net bir ifade ile kalkınma uygulama safhasında da ciddi bir koordinasyon gerektirir.

⁶ Tarihsel süregeliş analiz edildiğinde kalkınmanın belirli bir tarihsel süreçle sınırlandırılmayacağı açıklıkla görülmüştür. Kalkınma olarak tanımladığımız ekonomik gelişme devamlılık arz eden evrimsel bir süreç ve süreçler bütünüdür. Tarihsel analizin işbu mefhum dahilinde gerçekleştirilmesi gerekli ve önemlidir.

⁷ Türkiye’de kalkınma sürecinin kamu tarafından başlatılan bir uygulama olduğu açık olmakla birlikte, kamu ile ilgili olan analizlerin de benzer şekilde tarihsel derinlik içerisinde gerçekleştirilmesi gereklidir.

Tez çalışması içerisinde gerçekleştirilen analizler kapsamında, çalışmaların başlamasından yaklaşık bir yıl kadar sonra⁸ dikkat çeken bir konu olarak “kalkınmanın Türkiye’deki anlamı” incelenmesi gereken bir konu olarak, dikkat çekmiş ve çalışmaya dahil edilmiş ve “kalkınmanın algılanması” ve muhtevasına ilişkin analizler gerçekleştirmek sureti ile konu üzerinde durulmuştur.⁹

Kalkınmanın anlamına yönelik çalışmaların başlamasından sonra “kalkınma”yı yani “development” olarak tanımlanan sürecin Türkiye’de kalkınma politikaları uygulayan ülkelerden farklı olduğu, kendine has farklılıklar gösterdiği anlaşılmıştır.¹⁰

Kalkınma sözcüğü etimolojik olarak incelendiğinde dahi, kalkınmanın Türkiye’de klasik Batı Avrupa ülkelerinden farklı anlamlar ifade ve ihtiva ettiği görülecektir. Kalkınma “kalk” kökünden gelen ve “kalkmak”, “ayağa kalkmak” anlamlarını içeren fiilden türetilmiş bir kelime olarak aslında ekonomik anlamda “– ayağa – kalkma”yı ifade etmekte olup kalkınma teriminin karşılığı olarak uluslararası literatürde kullanılan “development” teriminden ayrılır.¹¹ Kalkınmanın anlamsal yapısının farklılığı dahi aslında önemli bir analiz konusudur. Kalkınma ve ekonomik planlamaya oldukça geç geçen bir ülke olarak Türkiye Cumhuriyeti ekonomik gelişimini de bir anlamda 27 Mayıs 1960 Devrimi sonrasında yapılandırılan ve DPT’nin kurulması ile resmi olarak başlayan planlı döneme borçludur.¹²

---

⁸ Tez üzerine ön araştırmalar 2009 yılı başında uluslararası ilişkiler yüksek lisansı birinci sınıfı içerisinde başlatılmıştır. Ancak tüm bunlarla birlikte kalkınma süreci ve kalkınma politikaları ile kalkınma uygulamaları ile ilişkili çalışmaların ve analizlerin çalışma açısından daha derine giden bir tarihsel süreci mevcuttur. Tezin ilk formu; (ilk hali) Kapitalist ve Sosyalist kalkınma strateji ve politikalarının karşılaştırılması, kıyaslanması olup, sonrasında böyle bir çalışmanın bir ve/veya iki yıl gibi bir sürede gerçekleştirilemeyeceği anlaşılacak konunun belirli oranlarda değişmesine müteakip, tez son halini almıştır. Ancak genel anlamda tez çalışmasının öncelikli amacı kalkınma çalışmalarının orijinlerine inebilmektir. Zira genel olarak bakıldığında kalkınma ve kalkınmaya yönelik çalışmalar “planlama” anlayışı ve bu yöndeki çalışmaların ürünlerinden bir tanesi teşkil etmekte olup, bu yönü ile de bir anlamda sosyal evrimsel sürecin planlanması ve yapılandırılmasını ihtiva etmektedir.

⁹ Son derece ilginç ve ayrı bir çalışma konusu olmakla birlikte kalkınma algısı Türkiye’de klasik Batı Avrupa ülkelerinden ve klasik Kapitalist uygulamalardan son derece farklıdır. Türkiye’nin kalkınma algısı aslında ayrıca incelenmesi gereken bir konu başlığıdır; zira kalkınmanın özellikle geri kalmışlığın ve gelişememe durumunun telafisi olarak görülmesi ekonominin altyapısı açısından oldukça önemlidir.

¹⁰ Kalkınma algısı genel olarak Türkiye’de hem Avrupa, hem Amerika’daki anlamlılığı açısından ayrılır. Bu yönü ile oldukça inik olma özelliğine sahip olan “Türkiye Cumhuriyeti kalkınma süreci ve tarihi” en belirgin şekilde Güney Kore ile kıyaslanabilir bir kategoridedir.

¹¹ Salt etimolojik anlamda bakıldığında terminolojimize “kalkınma” olarak giren “development”ın Türkçesi aslında “gelişme(k)”dir.

¹² Zira bu yönü ile 1980’li yıllar incelendiğinde, aynı şekilde dönemin orijinlerinin ve dönem içerisinde sanayileşme sürecinin hızlı şekilde ihracata entegre edilebilmesinin 1960’lı yıllarda gerçekleştirilen atılımlar ve çalışmalar olduğu görülecektir.

Türkiye’de kalkınmanın anlamı daha çok “ayağa kalkmak”, “toparlanmak”, “belirli bir seviyeye gelmek” yönündedir. Oysa klasik gelişmiş ekonomilerde kalkınma için kullanılan etimolojik terim “development” olup, Türkçe ifadesi “gelişmek”, “gelişim” olarak tercüme edilebilir.¹³ Bu durum dahi Türkiye’nin kalkınma konusundaki algısı nedeni ile oldukça önemlidir.¹⁴ Aslında adına “gelişim” denmesi gereken “development”, literatüre kalkınma olarak girmiş ve bu terimle özdeşleşmiştir.

Türkiye’nin kalkınma sürecinin serüveni içerisinde, kalkınmayı algılayışı da bu ölçüde olmuştur. **Türkiye için kalkınma Osmanlı’nın feodal ve çağa ayak uyduramayan yapısı nedeni ile Tanzimat’tan sonra fark edilmiş geri kalmışlığın telafisidir** bir anlamda.¹⁵

Türkiye’nin; Cumhuriyet’le birlikte yaşadığı devrim ne denli hızlı bir devrim süreci ve tüm bir kıta Avrupası’nın beş yüz yılda yaşadığı toplumsal evrimleri, on yılda kat etmeyi amaçlayan bir hareket ise, Türkiye’nin kalkınma planları da o denli hızlı bir gelişimi planlamıştır.¹⁶

Planlamalarda dikkat çeken önemli özelliklerden bir tanesi de kalkınma planlarının çalışmalarında öne çıkan veri yetersizliği, veri eksikliği ve kayıt sorunudur.¹⁷ İstatistiksel verilerin kullanımı tek tek incelenmiş olup, inceleme sonunda tüm istatistiksel değerlendirmelerin DPT tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür.¹⁸ Özellikle verilerin azlığı ve istatistiksel çalışmaların bulunmaması DPT’nin planı hazırlarken geçmişe yönelik çalışmalarında en çok öne çıkan problemlerden biri olmuştur. DPT’nin yeni kurulduğu dönemde detaylı envanter oluşturma çalışmaları da bu kapsamda ciddi sorunsallardan biri olmuş, ciddi bir m/h¹⁹ kaybı yaşanmasına neden olmuştur.

---

¹³ Klasik Avrupa kalkınma algısı “gelişme” temelli iken Türk kalkınma algısı telafi temellidir. Bu durum dahi kalkınmaya zihinlerde bir sınır çizildiğine ve kalkınma anlayışının telafinin gerçekleşmesi ile sınırlı olduğunun bir kanıtıdır.

¹⁴ Zira çalışma içerisinde de belirtildiği üzere Türkiye ekonomik gelişimini ve ekonomik gelişim sürecini geri kalmışlığın telafisi üzerine kurgulamıştır.

¹⁵ İlerleyen dönemlerde Türkiye’nin kalkınma etkinliği içerisinde; geri kalmışlığın oluşturduğu ve bir nevi “toplumsal aşağılık kompleksi”nin sonucu olarak tanımlanabilecek “telafi” dürtüsü egemen ve baskın bir güdü olarak rol oynayacaktır.

¹⁶ DPT’nin kalkınma planları tek tek incelendiğinde kalkınmaya yönelik çalışmaların birçoğunun öncelikle mevcut durum tespiti ile biçimlendiği görülecektir. Özellikle DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) analiz edildiğinde istatistiksel verilerin bulunmamasından doğan araştırma sıkıntılarının kurumun kendi çalışmaları ile çözümlenmeye çalışıldığı görülecektir. Salt bu durum dahi Türkiye’nin istatistiksel data base’den hemen hemen 1960’a kadar yoksun olduğunu gösteren önemli bir veri niteliğini taşımaktadır. Bu durum da Türkiye’nin 1960’lara kadar aslında kendi mevcut durumunu tanımadığını göstermektedir.

¹⁷ Planlamada üzerinde çalışıldığı üzere daha önce veriler top yekûn ve analitik bir çalışma kapsamında değerlendirilmemiştir. Bu durum dahi çalışmalarda ciddi bir m/h ve zaman kaybı yaşanmasına neden olmuştur.

¹⁸ Türkiye İstatistik Kurumu’nun öncülü Devlet İstatistik Kurumu (da) 27 Mayıs 1960 sürecinin oluşturduğu kurumlardan biridir.

¹⁹ Adam/saat

Türkiye’de profesyonel planlamanın DPT ile başlatılma çalışılması ve planlama kültürünün tam anlamı ile bulunmaması ayrıca bir sorun olarak Türkiye’nin karşısına çıkmıştır.²⁰ 27 Mayıs 1960 Devrimi ile birlikte kurulan DPT’nin çok kısa bir sürede kurulması ve geçmişinin profesyonel bir kuruma ve kurumsal kültüre dayanmaması ayrıca yaşanan sorunlardan biri olmuştur.²¹ Gerçekten de Türkiye’de DPT bir kurum olarak incelendiğinde, DPT’nin kurulması öncesinde kamu kurumlarının merkezi ya da özerk (olmak üzere) herhangi bir planlama dairesi ve mekanizması olmadığı, daha da önemlisi kurumlar arası entegrasyonun mevcut olmadığı, kurumların kendi içindeki yapılarının ve kendi iç birimlerinin ilişkilerinin ve kurumlar arası ilişkilerin de oldukça sistemsiz ve bir o kadar da koordinasyondan yoksun olduğu görülmektedir. Kamu kurumlarının görev, sorumluluk, yetki ve ödevlerinin alanları dahi birbirlerinin alanlarına müdahil olabilecek düzeyde amorf ve ilkel olması nedeni ile dikkat çekicidir. Sorunsalın tarihsel orijinlerine yönelik çalışmalar gerçekleştirildiğinde sorunsalın en temel kaynağının Cumhuriyet Devrimi’nin Cumhuriyet bürokrasisini Osmanlı bürokrasisi üzerinde inşa etmesinden kaynaklandığı açıklıkla görülmüştür. Zira “Cumhuriyet Devrimi” düşüncesinin oluşturduğu “Cumhuriyet” yapısının feodal bir “imparatorluk” yapısı ile bağdaşmayacağı açıktır; ki bürokrasideki bu ciddi altyapı sorunsalı bugün dahi yaşanan sorunsalların kaynaklarından bir tanesidir.

Özellikle benzer şekilde analiz edildiğinde ve çözümlendiğinde aynı sorunun çağdaş Sovyet Devrimi (1917 Devrimi) için de geçerli olduğu görülmektedir. Bolşevik Devrimi’nin oluşturduğu devrimsel yapı; kendi bürokrasisini oluşturmuş olmakla birlikte özellikle Joseph STALİN²² sonrasında net olarak belirginleşen ve çok daha belirgin biçimde Leonid İlyiç BREJNEV döneminde görüldüğü üzere Sovyetler Rus Çarlığı bürokrasisi üzerine inşa ettikleri Sovyet bürokrasisi nedeni ile bürokratik oligarşi sorunsalı ile karşı karşıya kalmışlardır. Sovyetlerin çöküş nedenlerinden bir tanesi ve hatta en önemlilerinden biri de oluşan bürokratik oligarşinin başta mafya olmak üzere her türlü illegal girişimin odağı olmuş olmasıdır. Bir anlamda illegal örgütlenmenin merkezi legal yapı; yani bürokrasinin kendisi haline gelmiştir. Türkiye’de de ciddi bir sorun olan ve bürokrasi içerisinde sık rastlanan yolsuzluk ve illegal örgütlenmeler aslında bürokrasinin inşası ve toplumun kültürel yapısı, örgütlenmesi ile ilgilidir.²³

---

²⁰ Cumhuriyet dönemi itibari ile I. Cumhurbaşkanı Kemal ATATÜRK’ün şahsi girişimleri ve dönemim başbakanı ve devrimci çekirdek kadroyu oluşturan İsmet İNÖNÜ tarafından oluşturulan planlama çalışmaları ve İzmir İktisat Kongresi’ne müteakip gerçekleştirilen I. Beş Yıllık Plan ve II. Beş Yıllık plan olarak adlandırılan sanayi planları da kalkınma planlarının öncüleri olmuşturç her ne kadar DPT I. Beş Yıllık kalkınma Planı (1963 – 1967) içerisinde özellikle ilk iki planın sanayi ve sanayileşme üzerine gerçekleştirilmiş planlar olduğu ve bu nedenle DPT’nin kuruluşuna müteakip gerçekleştirilen kalkınma planlarının bu seriye dahil edilmediği açıklansa ve vurgulansa da temelde Türkiye’de Cumhuriyet’le birlikte gelen bir planlı ekonomi anlayışı vardır. Milli Birlik Komitesi açıklama ve beyanlarında da özellikle DP hükümetinin planlı bir ekonomi uygulamamasından kaynaklanan sıkıntılara yönelik vurgular mevcuttur. (Bu konuda özellikle dönemim Milli Birlik Komitesi üyelerinden dönemin yetkililerinden ve aynı zamanda TSK üyesi (Albay) Haydar TUNÇKANAT’ın döneme ilişkin yazıları önemli kanıtlar niteliğindedir.)

²¹ DPT’nin kuruluş süreci; devrim süreci içerisinde Albay Şinasi OREL’e DPT’nin kuruluş görevi verilmesi ve kurumun ilk müsteşarı olarak göreve atanması ile gerçekleştirilir. DPT kurulmadan önce ciddi bir fizibilite oluşturulmamıştır. Bu da ilk kalkınma planının oluşturulmasının üç yıl almasına neden olan önemli etkenlerden bir tanesi olmakla birlikte, aslında planlı kalkınmaya plansız bir adımla geçilmiş olduğunu gösteren ironik bir durumdur.

²³ Bu yönü ile dahi temelde bürokrasinin yapısı ve yapısal özellikleri incelikte analiz edilmelidir. Zira Türkiye’de bürokrasisinin yapısal özellikleri bir Cumhuriyet’ten çok bir muz cumhuriyetinininkine benzerdir.

Türkiye Cumhuriyeti kalkınma sürecine özel sektörün 1980 sonrası dahil olabildiği ve özellikle TÜSİAD dahil olmak üzere sınıfsal örgüt²⁴ ve baskı guruplarının ancak bu dönem itibari ile sivil bir yaklaşım gösterebildikleri ortamda aslında kalkınma sürecinin ancak yeni yeni tabana yayılmaya başladığı gerçeği ile karşılaşılmaktadır ki; bu bir anlamca ciddi bir gecikmenin de resmidir.²⁵

Türkiye'nin veri, arşiv, kayıt ve data base (veri tabanı) olmadan kalkınma planı oluşturması ise ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Henüz ekonomik faaliyetlerin tümünde herhangi bir kayıt bulunmaksızın başlatılan planlama çalışmalarının ilk ayağını geçmişe yönelik araştırmalar ve değerlendirmeler oluşturmuştur.

---

²⁴ Türkiye'de sınıfsal yapılanma ve sınıfsal örgütlenme de ülkeye özgü koşullarla yapılanmıştır. Daha net ortaya konulması gerekirse; Türkiye'nin iş adamları dernekleri dahi yapısal, sektörel ve/veya sınıfsal özellikler göstermemektedir. TÜSİAD ile birlikte Cumhuriyet'in yarattığı sermaye, USİAD ile Ulusal Sermaye MÜSİAD ile muhafazakâr ve İslamcı olarak tanımlanan sermaye kendi içerisinde örgütlenmiştir. Bu dahi Türkiye'de sermaye yapısının ülkenin tarihsel ve kültürel altyapısı nezdinde son derece amorf olarak oluştuğunu göstermektedir. İşbu sermaye guruplarının siyasi yapılar verdikleri destek incelendiğinde MÜSİAD'ın merkez sağa, TÜSİAD'ın CHP ve mukabili merkez sola, USİAD'ın ulusalcı yapıya destek verdiği görülecektir. Türkiye'de ulusalcılık dahi tam anlamı ile algılanamamaktadır. Ulusalcılık ulusal pazarın oluşması sonrasında ortaya çıkan Kapitalist bir söylem ve uygulama iken bugün daha çok Sosyalist siyasal yapılar tarafından savunulmaktadır. Ülkede siyasal kültürün suni olarak oluşması ve burjuvazinin doğal yollardan Sanayi Devrimi ile oluşmamasından kaynaklanan sorunsallardan biri olmakla birlikte ciddi bir "amorf yapılanma" ve yine söz konusu bu amorf yapılanma üzerinde gelişen "kavram karmaşası" söz konusudur.

²⁵ Toplumsal ve sınıfsal örgütlenmelerin ait, mensup oldukları sınıflara ilişkin kalkınma modelleri ortaya koyabildikleri, meslek odalarının kendi uzmanlık alanları dahilinde kalkınmaya ilişkin çalışmalar gerçekleştirdiği ve sektör birlikleri ve kuruluşlarının kendi sektörlerine ilişkin çalışmalar gerçekleştirdiği bir kalkınma süreci henüz dahi Türkiye'de yaşanmamaktadır. Bu durum bir anlamda kalkınma anlayış ve mantalitesinin toplum tarafından algılanamadığını ve benimsenemediğini göstermektedir. Genel olarak saklanan ve gerçeği yansıtmayan istatistik verilerinin dahi ortaya konmaması ve kalkınma süreci ile ilgili toplumun sürece entegre olmasına yönelik adımların atılmaması aslında Türkiye'nin kalkınma sürecine ilişkin kronik sorunsallarından biridir.

Geçmişe yönelik araştırmalar ve incelemeler 1923 ile başlatılır ve 1927 verileri ile birlikte 1960'a kadar olan veriler çıkartılır.²⁶ Sürecin 1923 ile başlatılması ise aslına ayrıca ele alınması gereken bir konudur.²⁷ Zira sorunların tarihsel derinlikleri ve altyapıları kapsamlı olarak ele alınmamış, sorunlar salt fenomenler olarak, spot ve kısa vadeli çözümler geliştirilmek üzere incelenmiş, sorunların türevleri niteliğinde olan ilişkili sorunsallar,²⁸ ilişkili sorunsalların orijinleri ve ilişkili sorunsallar ve korelasyonlar incelenmemiştir. Sorunların çözümüne yönelik tarihsel derinlik çok daha detaylı analiz edilebilir ve ortaya konulabilirdi. Özellikle tarihsel derinlik bakımından, feodalite sorunsalı daha kapsamlı ele alınabilirdi. Bu konuda tarihsel altyapı, tarihsel koşullar ve tarihsel derinlik daha net ele alınarak, Türkiye'de Feodalizm sorunsalı daha analitik ele alınsa ve incelense idi; sorunun yapısına yönelik çözümler üretilebilir ve uygulanabilirdi. Sorunsalların ve konu başlıklarının tek tek çıkartılarak, makro analitik bir yaklaşımla mastır plan dahilinde sorunlara yönelik tek tek özel çözümler ve eylem planları oluşturulabilir; oluşturulan eylem planları uygulanabilirdi. Ancak yine de 1923'ten başlayarak sorunsallara yönelik veri analizleri gerçekleştirildiği bir gerçektir. Özellikle 1923 ile birlikte başlayan sürecin 1960 yılına kadarki hemen tüm yıllarına yönelik ve devlet arşivlerinde bulunan veriler derlenmeye çalışılmış, genel verilerden istatistiksel veriler ve parametreler oluşturularak planlama için veri ve parametre bankası oluşturulmuştur.²⁹ Oluşturulan veri bankası yalnız I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) için değil, diğer kalkınma planları için ve DPT'nin özel analiz raporları için de kullanılmıştır. Aslında DPT'nin kuruluş yıllarında veri eksikliği yaşaması durumu ve gerekli tabloların, özömlömlerinin, verilerin, istatistiksel çalışmaların ve parametrelerin DPT tarafından oluşturulmuş olması ciddi bir eksikliklerdir.

---

²⁶ Aslında DPT çalışmalarında bu konuda son derece ciddi bir hata gerçekleştirilmiştir. Her anlamda çalışmaların ve tarihsel analizlerin Osmanlı ile başlatılması ve sorunsalların tarihsel alt yapılarına dek gidilmesi ve kamu kurumlarının tamamının konsensüs kararlılığı ile karşıdevrim ve karşıdevrimin tüm organ ve yapılarına karşı ortak ve yeknesak bir tutum, duruş, eylem planı ve uygulama geliştirmesi gerekliydi. Süreç içerisinde özellikle İrtica ve Kürt faşist mikro milliyetçiliği, etnik bölücölüğü dönem içerisinde kendisini göstermesine karşın önlem alınmamıştır.

²⁷ Kalkınma ile ilgili analizlerde süreç çok daha derinlerden başlatılmalı, konu ekonomik, kültürel ve sosyal boyutları ile tarihsel derinliği ile ele alınmalıydı. Özellikle devlet yaklaşımı olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'nın bir devamı olmadığı düşüncesinin hakim olması nedeni ile analizlerde Osmanlı'ya kadar inilmemesi ciddi bir hata olmuştur.

²⁸ Plan çalışmasında önemli hatalardan bir tanesi de türevsel nitelikli sorunsalların ayrıca ele alınarak incelenmemesidir. Özellikle feodalite ve feodal ilişkilerle ilgili sorunsalların analitik olarak ele alınması ve radikal eylem planlarının gerçekleştirilmesi gerekirken yeterli uygulamalar gerçekleştirilmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti hızlı bir eylem planı ve uygulama ile 1970'li yıllara kadar feodal ilişkileri ve feodaliteyi çözmüş olsa idi irtica ve terör dahil olmak üzere bir çok konuda ciddi avantaj elde edebilirdi.

²⁹ Dönem içerisinde ekonometri çalışmaları dikkat çekici niteliktedir. Özellikle verilerin incelenerek parametreler oluşturulması ve oluşturulan veri ve parametrelerden fonksiyonların yaratılması son derece önemli çalışmalardır. Bu durum ve sistemli, matematiksel çalışma prensibi genel olarak Türk kamu yapısı ve teamöllerine uygun değildir. Bir anlamda DPT'nin sistemli çalışması 1980 sonrası kurulan ve genel hantal ve amorf kamu kurumlarının ayrılan – kamu – kurumlarının (SPK, BDDK, Türk Eximbank, vs.) alışmalarında da öncölük etmiştir. DPT bir anlamda altyapı ve paradigma oluşturması nedeni ile de bir ekol konumundadır.

DPT yola çıktığında, ciddi bir boşluğun doldurulması görevi ile de yüz yüze kalmış ve bugün TÜİK'in işlevine benzer bir işlevi de yerine getirmek zorunda kalmıştır.³⁰ Tüm bu yetersizlikler ve teknik imkansızlıklar içerisinde hazırlanan planın³¹ Türkiye için bir "mastır plan" olduğu ve yaklaşık yüz yıllık bir projeksiyon ile hazırlandığı söylenilebilir.³² Hatta AP³³ dönemi içerisinde dahi hükümet programı içerisinde plana ve planlı ekonomiye sağdık kalınacağı konusunda beyanda bulunularak, hükümet programının TBMM'deki takdiminde sözlü ve yazılı ifadeler yer almıştır.³⁴ Kalkınmaya gerçekleştirilen atıflar geri kalmışlığın aşılmasına yönelik olup **kalkınmanın – bugün dahi – geri kalmışlığın bir telafisi olarak görülmekte olması ayrıca analizi gerekli bir olgudur.**³⁵ Bu yönüyle kalkınmanın Türkiye tarafından algılanması ve işbu algı üzerine inşa edilen kamu mantalitesinin çözümlenmesi ayrıca önem arz etmektedir. Kamu ile birlikte özel sektörün de kalkınmaya bakış açısını göstermesi bakımında meslek örgütleri ve derneklerin çalışmaları kalkınma planlarına paralel olarak incelenmeli ve analiz edilmelidir.³⁶

³⁰ Temelde TÜİK'in öncülü olan DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) ancak 1980'lerde kurulabilmiştir. Ancak Türkiye'de istatistiğin ve istatistiksel çalışmaların kamu (devlet) içerisinde gerçekleştirilmesi ve çalışmaları incelendiğinde ilk istatistik kurumunun 1926'da MİD (Merkezi İstatistik Dairesi) adı altında kurulmuş olmasına karşın işlevsizliği nedeni ile 27 Mayıs (1960) Devrimi ile birlikte o dönem İUM (İstatistik Umum Müdürlüğü) adı altında faaliyet gösteren (?) kurumun 53 Sayılı Kanun'la DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) adını alması kararlaştırılmıştır. Kurum; gerçek anlamda aktif çalışmasını ilk kez 27 Mayıs Devrimi sonrasında 1962 yılından sonra gerçekleştirmeye başlamıştır.

³¹ I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967)

³² I. Beş Yıllık kalkınma Planı (1963 – 1967) ile ilgili olarak önemle belirtmek gerekir ki plan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk mastır planıdır. Oldukça arkaik olsa da genel anlamda sonraki planlama ve çalışmalara altyapı olma özelliğine sahip olmuştur. Plan bu yönü ile de önem ihtiva etmekle birlikte, planların kendi içlerindeki evrimsel süreçleri, planların kendi içlerindeki antolojik gelişim süreçleri ve oluşturdukları sürecin incelenmesi Türkiye Kalkınma tarihi analizleri açısından (da) oldukça önemli bir çalışma olacaktır. Önsöz'de önemle belirtildiği ve vurgulandığı üzere işbu çalışma bir altyapı niteliğindedir ve geleceğe yönelik planlar arasında ve çalışma ajandamda planların kendi içlerinde analizleri ile birlikte planların birbirleri ile ilişkilerinin de analizleri de gündem konusudur. Uzun vadede özellikle sermaye piyasalarının gelişimi olmakla birlikte Türkiye'de sektör analizleri gerçekleştirilirken kalkınma planlarında ifade edilen tanımlar ve kalkınma planları çerçevesinde gerçekleştirilen analizler oldukça önemli verileri oluşturacaktır.

³³ "AP"; Tekstin bazı yerlerinde Avrupa Parlamentosu, bazı yerlerinde Adalet Partisi'ni kastetmesi bakımından genel olarak "AP" kısaltmalarının kullanıldığı yerlerde dipnotla açıklama gerçekleştirilmeye özen gösterilmiş; Avrupa Parlamentosu teriminin daha çok açıkça belirtilmesi tercih edilmiştir.

³⁴ I. Demirel Hükümet Programı ve II. Demirel Hükümet Programları bu konuda oldukça önemli bilgiler vermektedir. Oldukça önemli olmakla birlikte, devlet arşivlerindeki belgelerde, özellikle meclis tutanaklarında plana bağlılık konusunda Süleyman DEMİREL'in sıklıkla ve ciddiyetle vurguladığı beyanlar mevcuttur.

³⁵ Türkiye'de kalkınma sürecinin var olan mevcut durumun ve geline/ulaşılabilir seviyenin ilerisine geçmek olarak algılanmaması, "**geri kalmışlığın telafisi**" olarak algılanması; aslında ayrıca bir çalışma konusunu oluşturmaktadır. (Türkiye'de çok ilginç ve dikkat çekici, incelemeye değer olmakla birlikte "geri kalmışlık"; bir anlamda (yeterince) gelişmemiş olma durumu hem kamu tarafından sıklıkla reddedilen hem de yine (aynı) kamu tarafından sürekli çözüme ulaştırılmaya çalışılan bir konudur. Genel olarak bu durum kamunun gerçekleri, realiteyi reddetme alışkanlığını ortaya koyması bakımından da oldukça önemlidir.

³⁶ Özellikle özel sektörün kalkınma konusuna yaklaşımında TUSİAD ve başta Eczacıbaşı Holding olmak üzere şirketlerin konu üzerinde gerçekleştirdiği çalışmalar oldukça önemli tespitler içermektedir.

Türkiye'nin kalkınmaya yönelik yaşadığı önemli sorunsallardan bir tanesi de genel anlamıyla kalkınmayı yüz yıllarca yaşanan sorunları – kısa bir süre içerisinde – çözebilecek bir uygulama olarak görmesidir.³⁷ Özellikle planlı kalkınma çalışmaları incelendiğinde Türkiye'nin kalkınmaya yönelik algısının ve kalkınma sürecinden beklentilerinin içeriği ve genel anlamda konsepti daha net, daha iyi kavranabilir.³⁸

Kalkınma çalışmaları içerisinde DPT uzmanlarının konuya yaklaşımları ve planı oluştururken gerçekleştirdikleri çalışmalarda gözlemlerini ifade ettikleri beyanlar kalkınmanın ciddi bir atılımın planlanması ve Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve kültürel evrim sürecinin planlanması olarak algılandığını (da) net olarak ortaya koymaktadır.

27 Mayıs 1960 Devrimi'nin DPT'den beklentileri oldukça büyük olmuştur. Aynı zamanda devrim süreci sonrasında devlet kurumlarının; yani kamunun ve toplumun, algısı ve beklentileri de bir o kadar fazla olmuştur.³⁹

---

³⁷ Bu anlayış kalkınma ve planlı kalkınma süreci ile ilişkili hayal kırıklıklarını da beraberinde getirmiştir.

³⁸ I. Kalkınma Planı (1963 – 1967) incelendiği vakit “kalkınma planı”nın ülkeyi hızlı bir sürede sosyal devlet temelli ileri kapitalist bir seviyeye (İsveç ve Norveç benzeri bir yapıya) çıkartmak amaçlı; karma ekonomi politikası ile biçimlenmiş bir ekonomik doktrinle hareket eden yapısal özelliklerde olduğu görülecektir. Ancak daha dikkatli ve net incelendiğinde karma ekonomi politikasının yapısal özelliklerinin tam anlamı ile net olmadığı görülecek, gözlemlenecektir. Henüz resmi bir ideoloji olarak dahi ortaya konmamış Kemalizm'in ekonomi politikasının net olmaması ve Cumhuriyet Devrimi ile birlikte “sosyal devlet” algısının çerçevesi, sınırları, yapısı ve muhtevası belirlenmeyen, belirgin ve net olmayan karma ekonomi politikası üzerine inşa edilmiş olması ise Türkiye Cumhuriyeti ekonomi tarihi ile ilgili önemli araştırma konularından birini ihtiva eder. Türkiye Cumhuriyeti ekonomi tarihi net ve ayrıntılı olarak ele alındığında sorunlardan bir tanesinin sınıfların yapısal özellikleri ve sınıfsal ilişkiler olduğu görülecektir. Türkiye'de Endüstri Devrimi'nin çok geç yaşanması ve ancak Cumhuriyet Devrimi ile birlikte bir devlet projesi olarak gerçekleştirilmesi sınıfsal oluşumların yapılanmasında önemli olmuştur. Bugün dahi tam anlamı ile sınıfsal örgütlenmeler ve sınıfsal yapılar sağlıklı değildir. Koca bir “küçük burjuvazi” yalnızca kamu personelleri (kamu memurları) tarafından oluşturulmaktadır ki; aslında kamunun salt istihdam amacını gütmeye devam etmesi dahi ciddi bir sorunsaldır.

³⁹ Türkiye'de DPT'nin de kurulması ile birlikte kalkınma yaklaşık elli yıl içerisinde gerçekleştirilebilecek bir eylem olarak görülmüştür. Aslında bu yönü ile

DPT'nin planlı kalkınma sürecini yapılandırılması ve planlaması ile birlikte **teorik çalışmaların**⁴⁰ oldukça yoğun ve bilinçli gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir; ancak kalkınma sürecini de uygulamayı yapılandıracak, koordine edecek bir kurumun olmaması ve uygulamayı denetleyecek bir kurumun olmaması kalkınma çalışmalarının tamamen teorik sınırlar içerisinde kalmasına neden olmuştur.⁴¹ Çalışmaların pratikteki yansımalarının herhangi bir kurum tarafından denetlenmemesi⁴², sorgulanmaması ve takibinin gerçekleştirilmemesi çalışmaların gerçeklik kazanmamasında önemlidir; ancak planlama sürecine ilişkin daha önemli sorunsallardan bir tanesi popülist siyasetin etkisi ile çalışmaların siyasal irade ve hatta bürokrasi tarafından sahiplenilmemesidir.⁴³

---

⁴⁰ Türkiye'de özellikle kamuya ilişkin olarak önemli sorunsallardan bir tanesi (de) teorik çalışmaların pratiğe (uygulamaya) yansıtılmamasıdır. Bu durum Türkiye'de son derece ciddi bir mekanizma sorunsalı oluşturmaktadır.

⁴¹ Türkiye'nin planlı kalkınma süreci içerisinde yaşadığı hemen en önemli sorunlardan bir tanesi de planların uygulanma sorunsalları olmuştur. Devlet mekanizması içerisinde planlamanın ve planlama sürecinin denetlenmemesi, başta uygulama olmak üzere plana ilişkin süreçlerin takibinin gerçekleştirilmemesi, planların henüz yapılandırılma aşamasında soyutlaşmasına ve bir anlamda salt teorik çalışmalar olarak kalmasına neden olmuştur.

⁴² Devlet içerisinde denetim mekanizmasının gerekli yapıda biçimlendirilememesi hem kamu yapısı içerisinde hem (de) özel sektörde ciddi yapısal, mali ve (zaman zaman finansal) krizlere yol açmaktadır. Bu durumun çözümlenmesinde önemli adımlardan bir tanesi henüz 2011 yılı itibari ile planlanan SMMM ve YMM yapılarının değiştirilerek bağımsız denetim şirketlerinin etkinliklerinin arttırılmaya çalışılmasıdır. Oldukça geç kalınmış bir adım olmakla birlikte, özellikle kayıt dışı ekonominin kayıtlı ekonomiye entegre edilmesi bakımından son derece önemli bir adımdır.

⁴³ Bir ülkenin istikrarlı gelişimi için kamu mali disiplini kadar kamu siyasal (politik) disiplini önem arz ve ihtiva eder. Devlet yapısının bekası açısından Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve Sayıştay gibi kurumlar üstü ve siyasi partiler üstü kurumların varlığı bu nedenle yaşamsal öneme sahiptir. Türkiye'de devlet felsefesinin tam anlamı ile korunması konusunda yetkin kamu kurumlarının yeterli olmaması ve siyasal irade tarafından hadım edilmelerine, budanmalarına göz yumulması ayrıca önemli bir sorunsal niteliğindedir.

Türkiye'nin planlı kalkınma süreci içerisinde yaşadığı sorunlardan bir tanesi de kalkınma planlarının kamunun geleneksel kurumlarından biri olmayan ve devrimsel bir düşünce dahilinde, 27 Mayıs 1960 Devrimi ile birlikte kurulan DPT üzerinden gerçekleştirilme çalışmasıdır.⁴⁴ Bu neden, aslında (bir bakıma) planlı kalkınma sürecinin Osmanlı gelenek ve alışkanlıkları ile varlığını sürdüren kamu tarafından benimsenmemesini de açıklamaktadır. Buradan bakıldığında asıl sorunsal ve sorunların ana kökeni bir bakıma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi kamu kurumlarını kadük ve sakat Osmanlı bürokrasisi üzerine inşa etmesidir.⁴⁵ Plan, planlama süreci ve planlı kalkınma, kamu tarafından yalnız sahiplenilmemekle kalmamış, aslında bir bakıma algılanamamıştır da. Kamu kurumlarında spesifik, profesyonel uzmanlığın olmaması⁴⁶

Planın bir diğer özelliği ise genel hatları ile incelendiğinde ve detayda planın 27 Mayıs Devrimi'nin ruhunu yansıtıyor olmasıdır. Planlı ekonomiye ilk kez profesyonel anlamda geçen ve bu kapsamda doğrudan sorumlu, yetkili, görevli ve ödevli kurum oluşturan bir ülke için yeni olan hemen birçok olgu planda yer almış olmakla birlikte özellikle demokrasi vurgusunun yer alıyor olması önem teşkil eder niteliktedir.⁴⁷ Planda birçok bölümde demokrasiye ve fırsat eşitliğine atıf yapılması, yurttaşlık haklarından bahsedilmesi son derece ilerici ve vatandaşlık bilincine sahip bir düşüncenin egemenliğine delalet eder ki; 27 Mayıs (1960) Devrimi ilerici bir devrim olması ile 12 Mart ve 12 Eylül'den tamamen ayrıdır.⁴⁸

---

⁴⁴ DPT kuruluşu ile birlikte kamuda oldukça önemli bir vizyonun yaratılmasında önyak olmakla birlikte kalkınmanın genel anlamda yalnızca tek bir kurumun sırtına yüklenmesi, ya da kalkınma ile mükellef (yükümlü) olan kuruma gerekli olanakların sağlanmaması kalkınmanın bilinçli olarak engellendiği anlamını taşımaktadır ki; aslında bu durum kısmen doğrudur.

⁴⁵ Özellikle yedinci bölüm (insangücü, istihdam, eğitim ve araştırma) ile dokuzuncu bölüm (uygulama politikası) bu konuda son derece önemli planlamalar içermekte, idarenin işlevselsizliğine ve bürokratik dönüşümün gerekliliğine atıflar yapmaktadır.

⁴⁶ Kamu kurumlarındaki uzman – bürokrat – sorunu, 1990'lı yıllarla birlikte aşılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda kurumlar KPSS puanı ile “uzman yardımcıları” istihdam etmektedirler; ancak her ne kadar sorun aşılmaya çalışılsa da kurumların el verişsiz ve derinliksiz yapıları, koordinasyon ve organizasyon sorunları, kurumlarda istihdam edilen uzmanların yalnız biçimsel bir dönüşümün sembolleri olmalarına yol açmaktadırlar.

⁴⁷ Planda “demokrasi”ye altı ayrı bölümde atıfta bulunulmuştur.

⁴⁸ Türkiye’de siyasal partiler tarihi ve ekonomi tarihi kadar kurumların tarihsel yapıları da önem arz etmektedir. Özellikle Dokuz Şubat Olayı, 27 Mayıs süreci, Devrim sürecine müteakip 22 Şubat Olayları, akabinde önce, 12 Mart ve akabinde 12 Eylül’e giden sürecin çok iyi analiz edilmesi ve 28 Şubat sürecine kadarki süreklilik ile birlikte özellikle 2009 yılı itibari ile şiddetlenerek artan Ergenekon soruşturmaları tüm veri ve kayıtları ile incelenmelidir. Tarihsel süregeliş içerisinde özellikle elli yıl sonra ve yüz yıl sonra Ergenekon tutuklamaları oldukça önemli bilimsel ve sosyal çalışmalara konu olacaktır.

Özellikle planın içerisindeki konuların incelenmesi ile birlikte planın tamamen toplumu yeniden yapılandırma projesinin bir ürünü olduğu ve söz konusu “yeniden yapılandırma”nın salt DP⁴⁹’ye karşı değil, yüzyılların birikimine karşı bir tepki olarak oluştuğu açıktır.⁵⁰ Ancak DP’ye karşı ithaf olunan suçlamaların hemen bir çoğunu hak edecek nitelikte aynı sistemsizlik ve aynı beceriksizlik 27 Mayıs 1960 Devrimi’ni gerçekleştiren kadroya destek veren CHP tarafından da uygulanagelmiştir. Özellikle 1960 sonrası siyasal süreçte ve 2000’li yıllarda CHP’nin siyasal sistemi tıkamak ve çözümsüzlük üzerine kurulu bir yapıda varlığını devam ettirmesi ülke siyasal yapısının diyalektik ve devingen bir yapıya sahip olamamasının en temel nedenleri arasında yer almaktadır.⁵¹

Türkiye’nin daha ciddi bir sorunsalı olmakla birlikte altmışı aşkın siyasal partinin bulunmasına karşın, ciddi anlamda planlı ve ekonomi politikalarının üzerine inşa edilen siyasal söylemler, politikalar geliştirebilen partiler mevcut değildir. Türk siyaseti temelde geliştirilen planlar ve politikalar üzerinden işlememektedir. Siyasal sistemin kendi içerisindeki tıkanıklığı ve bürokrasinin kalitesizliği bir ataya geldiğinde ülke sistemindeki çözümsüzlük daha da derinleşmektedir.

Ülkenin yüzyıllardır barındırdığı koşulların doğru algılanması, doğru okunması ve doğru analizlerle doğru çıkarımlara varılması ciddi ve profesyonel bir tarihsel analiz çalışması gerektirir. Özellikle sorunsalların tarihsel alt yapıları, süregelişleri ve evrimleri çok daha detaylı olarak incelenmeli, analiz edilmelidir.

Planda geri kalmışlığa karşı gerçekleştirilen vurgular ve atıflar bu konuda planın kararlı bir iradenin ürünü⁵² olduğunu ve plan kapsamında ciddi durum tespitlerinin gerçekleştirildiğini gösterir niteliktedir.⁵³ Plan ülkeyi ve ülke ekonomisini gerçekten çok iyi ve incelikli olarak analiz etmiş; ancak benimsenebilecek bir eylem planı ortaya koyamamış, ve/veya başka bir değişle kurumun (DPT’nin) daha net eylem planları ortaya koymasına mahal ve imkan verilmemiştir. Özellikle Devrim süreci sonrasında kurum her zaman için tipik kamu kurumları tarafından daha farklı algılanmış, bu durum 1980’li yıllarda etkisizleştirme politikaları ile (de) kendisini oldukça ağır hissettirmiştir.

---

⁴⁹ Demokrat Parti

⁵⁰ Planda fark edilen önemli özelliklerden bir tanesi sorunların 1923 ile ele alınması ve sorunsalların tarihsel alt yapısı bilinmesine karşın, ifade edilmemelidir. Özellikle feodalizm ve feodal ekonomik ilişkilerle ilgili sorunsallar, “tarım” incelemeleri içerisinde yer almıştır. Hem Türkiye Cumhuriyeti tarihi içerisinde hem de planda yer alan ifadelerin incelenmesinde sorunun Türkiye’nin feodalizm sorununun yalnız bir yansıması olduğu açıklıkla görülmesine karşın, Türkiye’deki sosyal sistem içerisindeki feodal ilişkilere yer verilmemiş olması ve feodal ilişkileri çözmek ve parçalamak üzere bir refleksin, herhangi bir projenin planlanmamış olması önemli bir veridir. Türkiye’nin planlı kalkınma sürecinin genel anlamda başarısızlığının altına yatan da sürecin planlanmasından ya da planlı ekonominin teorik temellerinden değil, daha çok siyasal irade boşluğu, kamunun iradesizliği ve bürokrasinin niteliksizliğinden kaynaklanmaktadır. Kamunun mevcut durumu ve kamunun işlevsel sıkıntıları bugün Türkiye’deki hemen en önemli sorunlardan bir tanesini oluşturmaktadır. Konu ile ilgili

⁵¹ CHP’nin son derece popülist söylemlerinin ve plansız altyapısız uygulamalarının özellikle Kemal KILICDAROĞLU’nun parti genel başkanlığına geçmesi ile birlikte daha net görülmesi, CHP’nin tarihsel misyonundan da uzaklaştığını gösterir niteliktedir.

⁵² Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) planın girişinde de yer aldığı üzere 16.10.1962 tarihli ve 77 sayılı Uzun Vadeli Planın Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğün Korunması Hakkındaki Kanun’un hükümleri gereği oluşturulmuş olup, planlı kalkınma sürecinin uzun vadeli devamlılığı, istikrarı ve uygulanması kanunla

Plan çerçevesinde özellikle “kamu”nun sınırlarının çizilmesi⁵⁴ ve kamu görev ve sorumluluklarının ifade edilmek sureti ile kamuya piyasaları yapılandırıcı,⁵⁵ düzenleyici ve

---

kesinleştirilme ve yerleştirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu kanun Cumhuriyet Senatosu onayı ile, 21.11.1962 tarihinde Senato’da onanmış, 03.12.1962 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanmak sureti ile hayata geçirilmiştir. Bürokrasi konusunda özellikle İngiltere, Fransa, ABD, İsrail, Güney Kore gibi ülkelerde bürokrasinin oluşumu ile Türkiye’de bürokrasinin oluşumu ve yapısı karşılaştırılırsa, Türkiye’deki bürokratik yapının özellikleri ve sınırları daha net anlaşılacaktır.

⁵³ Planda otuz ayrı bölümde geri kalmışlığa karşı gerçekleştirilen atıflar söz konusu olmakla birlikte, “geri kalmışlık” ile ilişkili en önemli atıflar özellikle yol, su ve elektrik ile ilgili çalışmalarda yer almıştır. 1961 yılına kadarki envanter çalışmalarında özellikle köylerin durumu ile ilgili tespitlerde ülkenin yarısından fazlasının dönemin koşulları nezdinde “ilkel” koşullarda yaşadığı tespit edilmiş, konu ile ilgili olarak özellikle “geri kalmışlığın örtülü çözümlenmeleri” gerçekleştirilmiştir. Geri kalmışlıkla ilgili tespitler konusunda Tablo 1 Türkiye’nin Nüfusu (1920 – 1960), Tablo 2 Ekonomik ve Sosyal Gelişmelerle İlgili Bazı Göstergeler, Tablo 3 Milli Gelir, Adam Başına Gelir ve Tarımsal Üretim, Tablo 4 Milli İçinde Tarım, Sanayi ve Hizmetler, Tablo 5 Nüfus Artışı ve Birleşimi, Tablo 6 Üretim Kesimlerine Göre Cari Fiyatlarla Türkiye Milli Geliri (Milyon TL), Tablo 7 Sabit Fiyatlarla Türkiye Geliri (1961 Faktör Fiyatlarıyla Milyon TL), Tablo 8 Adam Başına Gelir, Tablo 20 Türkiye’de Ekilen Topraklar, Tablo 23 Sabit Fiyatlarla Adam Başına Gayri Safi Milli Hasıla İndeksi Karşılaştırmaları (1953=10), Tablo 27 Çeşitli İllerin Vergi Ödemelerindeki Değişmeler (yüzde olarak) Tablo 28 1959’da İller İtibariyle Doktor Başına Düşen Kişi Sayısı, Tablo 29 Çeşitli İllerimizde 1955 ve 1959 Arasındaki Doktor Sayısı, Tablo 30 1959’da Hastane Yatakları (10.000 Nüfusa Düşen Yatak Sayısı), Tablo 31 1950 – 1959 Arası Artan Her 10000 Nüfus İçin İl İçinde Hastanelere Eklenen Yatak Sayısı, Tablo 32 İllerde Her 100 Nüfusa Düşen İlk Okul Öğrencisi Sayısı, Tablo 33 Türkiye Nüfusu ve Dönem Ortaları için Çeşitli Hadler 1960 – 1985, Tablo 34 Türkiye Nüfusunun Yaş Bileşimi 1960 – 1985 (Yüksek, Orta ve Alçak Doğurganlık Varsayımlarına Göre), Tablo 256 Kara Yolları Taşıtları İhtiyacı (Bin Aded), Tablo 262 TCDD Fabrikalarının Yıllık Onarım ve İmar Kapasiteleri, Tablo 263 Demiryolu Taşıtları İmalat Değeri (Milyon TL), Tablo 278 Enerji Talebi (taş kömürü milyon ton eş değeri), Tablo 289 Adam Başına Enerji Tüketimi, Tablo 280 Birincil Enerji Kaynaklarının Kullanılışı (%), Tablo 281 1960 Durumu, Tablo 286 1961 Durumu, önemli çalışmalardır. DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı içerisindeki tablolarda durum tespiti aslında ayrıca, başlı başına bir inceleme konudur, zira sorunların ele alınışı kronolojik olmakla birlikte korelasyonel ve kombinasyonel tespitlerin varlığı söz konusu değildir.

⁵⁴ Kamu ile ilişkili çalışmalar özellikle detaylı veri analizleri sonrasında gerçekleştirilmiş olup, “ kamuda verimlilik” üzerinde durulmuş, kamu iktisadi teşebbüsleri başta olmak üzere kamu kadrolarının ve organizasyonlarının yeniden yapılandırılması gerektiği ifade edilmiştir.

⁵⁵ Kamu henüz kendisi piyasayı bilmemesi ve piyasaya yabancı olması nedeni ile reel piyasa hakim değildir. Bununla birlikte kamu iktisadi teşebbüslerinin kar amaçlı çalışmalarından çok istihdam ve piyasa oluşturucu çalışmış olmaları da reel sektörü bir bakıma oluşturan ancak bir o kadar da oluşmasını geciktiren unsurlar arasında yer alır. Aslında kar amaçlı ve ihracat odaklı özel kamu & özel sektör ortaklığı ve ilişkileri ile büyüyen Güney Kore bu konuda oldukça önemli bir örnektir. Kişisel olarak da, Posco, Daewo, SK Engineering gibi şirketlerle gerçekleştirdiğim görüşmelerde Güney Kore’nin şirketleri özellikle devlet desteği ile büyüme vizyonu belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Posco E&C’nin Genel Müdürü Sn. Sung Taek SEO ile Erbil’de Kasım 2010 Khabat Termik Santrali konusunda gerçekleştirdiğim görüşmelerde özellikle devletin firmaya sağladığı danışmanlık dahil olmak üzere diğer hizmetler kendisini belli eder ölçüde ortada olduğunu belirtmeliyim. Devletin başta danışmanlık hizmetleri olmak üzere birçok konuda profesyonellik ölçekleri içerisindeki destekleri firmaya hiç tanımadığı bir piyasada lider olma yolunu açmıştır. Türkiye’nin kalkınma savaşı ile aynı yıllarda kalkınma savaşımına, mücadelesine ve uzun vadeli koşusuna başlayan Güney Kore ve Türkiye Cumhuriyeti’nin karşılaştırılmalı olarak incelenmesini gerekli kılan önemli çalışma alanlarından bir tanesi de kamunun kalkınma sürecindeki rolü, yapısı ve çalışmalarıdır.

denetleyici bir misyon verilmiş olması ise arıca önemli bir konudur.⁵⁶ Dönem gereği özellikle Keynesyenci yaklaşımın önem kazanmasının da etkisi ile devlete biçilen piyasa yapıcı rolün uygulanmasına yönelik kamu mali disiplininin planlanması ve yapılandırılması ise ayrıca önem arz eden konular arasındadır.⁵⁷ Planda, kamu mali disiplininin yapılandırılmasına yönelik çalışmalar, daha çok cari düzenlemelere yöneliktir; ancak Osmanlı'dan kalan deneyimler ve II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) ile deneyimlenen süreçlerine etkisi ile cari açık verilmemesine yönelik temkinlilik de devam etmektedir.⁵⁸

---

⁵⁶ Kamu kurumlarını piyasa düzenleyici kurum olarak misyonlandırmak ve bu konuda düzenlemeler gerçekleştirmek I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın çok da fazla dillendirilmeyen amaçlarından biri olmakla birlikte, bu konudaki adımların ancak(BBDK, EPDK gibi kurumların kurulması sureti ile) 1990'larda atılması, kalkınma sürecinin işlerliği ve işlevselliği ile ilgili bir diğer veridir.

⁵⁷ Oluşturulan ve fiili olarak plandan hisedilen kamu maliyesi ciddi disipline dayanan bir kamu maliyesidir. Bununla birlikte klasik Keynesyen yapıya uymayan paradikma, Keynesyenci, Merkantalist ve ülkeye has "sosyal devlet" algısının ağır bastığı "Kemalist" bir yaklaşım olması nedeni ile oldukça özgündür, Türkiye'ye özgüdür.

⁵⁸ Özellikle cari açık verilmesinden önemle imtina edilmiş, bu konuda cari açığın mümkün olduğunca küçük tutularak kalkınmanın gerçekleştirileceği bir model oluşturulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte aynı zamanda iç talep üzerinden büyüme gibi bir vizyonun olmaması nedeni ile iç talep fonksiyonları üzerine büyümeye yönelik ciddi bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Tüketim fonksiyonlarının sürekli minimal seviyede tutularak tasarruf endekslerinin artırılması ve bununla birlikte oluşan tasarrufun değerlendirilmesi gibi bir vizyon çerçevesine kalkınma planları gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti gibi bir ülkede likidite tuzağı da dahil olmak üzere oluşabilecek muhtemel sorunsallar ve kalkınmanın önündeki engeller görülebilmiştir ki; bu yönüyle de durum oldukça ilginçtir. Henüz bir sermaye piyasası dahi olmayan bir ülkede tasarrufların bankalar haricinde akacağı/akabileceği herhangi bir alan bulunmamaktadır; bununla birlikte tasarrufların Türk milletinin kültürel özellikleri nedeni ile doğrudan altın talebini arttırarak doğrudan uzun vadede emtiaya kayması da diğer bir olasılıktır. Bu durumun tam anlamı ile analiz edilmeden kalkınma planının doğrudan tasarrufu arttıracak biçimde oluşturulması Türkiye'ye uzun vadede zarar vermiştir. Keynesyen uygulamaların daha planlı biçimde Türkiye'ye implante edilmesi amacı ile uzun vadede iç talebi tetikleyici ve iç talebi yerli üretimle karşılayıcı politikaların geliştirilmesi çok daha fazla sirkülasyon ve değer yaratacak girişimlerdir.

II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisi ile karşı karşıya kalan Türkiye'nin yeniden yapılanma süreci içerisinde, aynı zamanda iki kutuplu ve iki sistemli Dünya'da ciddi bir mücadele içerisinde olmuş olması ise ayrıca göz önünde bulundurulması gereken bir konudur.⁵⁹ Ülkenin, diğer pek çok “uydu ülke” gibi fazla bir seçeneği yoktur.⁶⁰ Zira Türkiye II. Dünya Savaşı sırasında sürekli olarak savaşa çekilmeye çalışılmış ve aynı zamanda Rusya tehdidi ile Nazi tehdidini – aynı anda/birlikte – yaşamıştır.⁶¹ Polonya Sendromu içerisinde dış politikasını – kendi inandığı – dengeler üzerine kurmuş ve yine aynı zamanda savaşın yıkıcı etkilerinden (dolaylı olarak) oldukça etkilenmiş bir ülke olarak savaşın kendisi ve aktörleri ile mücadele eden Türkiye Cumhuriyeti, 1945'te savaştan doğrudan saldırıya uğramadan ve yara almadan çıkmıştır. Savaş sonrası süreçte ise iki kutuplu dünyada Türkiye'nin tercihi Batı'dan yana olmuştur.⁶² Ancak Türkiye'nin tercihi kadar Batı'nın tercihi de Türkiye'den yana olmuş, Türkiye'nin NATO'ya üyeliği, IMF'ye üyelik süreci ve WB üyelik süreçleri ile birlikte Türkiye Batı Bloğu'nun bir parçası olmuştur.⁶³

---

⁵⁹ Türkiye'nin II. Dünya Savaşı içerisindeki mücadelesi iki ayrı başlık altında toplanabilir. Bunlardan ilki, savaşın dışında kalma mücadelesidir ki; bir anlamda ciddi bir politik başarıdır. Bir diğeri ise savaş sonrası süreci algılama ve tarafsız politikadan Batı Bloğu yanlısı politikaya geçiştir.

⁶⁰ Aslında Türkiye Osmanlı'dan (devir) aldığı denge politikası üzerine inşa ettiği ve II. Dünya Savaşı (1914 – 1918)

⁶¹ Türkiye yaşadığı Polonya Sendromu için “denge politikası” haricinde bir çıkış bulamamış, oluşturulan denge politikası da T.C. Dışişleri bakanlığı başta olmak üzere bakanlıkların etkisiz ve vasıfsız olması, Dünya konjonktürünü okuyacak derinlik ve profesyonelliğe sahip olmaması, bürokrat kalitesi ve yapısının oldukça vasıfsız ve kaliteden, uzmanlık kriterlerinden yoksun olması nedeni ile yalnız; her zamanki gibi tek adam uygulamaları üzerine kurulara II. Cumhurbaşkanı İsmet İNÖNÜ'nün şahsi politikası ve şahsi politikasının uygulanması ile gerçekleştirilmiştir. Dönemin T.C. Dışişleri bakanlığı verileri incelendiğinde bakanlığın olaylara karşı ciddi bir refleks ve olayları okuma yeteneğinin bulunmadığı açıklıkla görülecektir. Kriptolar dahi kısa vadede olaylara odaklanmış, uzun vadeli analizler ve siyasa oluşturmaya yönelik planlamalar gerçekleştirilmemiştir; diğer önemli sorunsallardan biri de altyapı olmuştur; zira T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın tüm kriptoları aynı zamanda hem İngilizler hem de Almanlar tarafından rahatlıkla okunmaktaydı.

⁶² Türkiye'nin II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) sonrasındaki tutumunda Batı Bloğu'na yaklaşması bir tercih olmakla birlikte bir bakıma Sovyet tehdidi etkisinin de bir sonudur.

⁶³ Hemen ardından başlayan AB üyelik süreci ise Türkiye'nin Batı Bloğu ile ilişkilerinde etkisi bugün – dahi – devam eden başka bir süreci doğurmuştur.

“Batılılaşma” düşüncesinin yüz yıllar öncesine dayandığı göz önünde bulundurulursa Türkiye’nin iki kutuplu dünyada seçmiş olduğu konum ve belirlemiş olduğu hedef, şaşırtıcı değildir. Ancak Türkiye’nin “batılılaşma” düşüncesinin tam olarak belirginleşmemiş olması Türkiye’yi biçimsel bir batılılaşma algısına itmiş olup, özellikle iktisadi bir batılılık algısının oluşmamasına neden olmuş, “kapitalizm” ile “sosyalizm” arasında net ve bilinçli bir ayrımın gerçekleştirilmesine engel olmuştur.⁶⁴ Aslında bugün benimsendiği öne sürülen “karma ekonomi” adı verilen ekonomi politikası da söz konusu arada kalmışlığın sembolik bir ifadesidir.

Türkiye’nin arkaik eklektik ekonomi politikalarının yanı sıra, dış politikaları ve siyasal uygulamaları da aynı ölçüde arkaik, eklektik, hatta amorf ve bir o kadar da pragmatiktir. Özellikle iç politikada ekonomik büyüme ve kalkınma hedefleri saptanarak uluslararası alanda pozisyon alma düşüncesinin bulunmaması bugün ülkenin ciddi bir eksikliğidir.

27 Mayıs 1960 Devrimi ile birlikte Türkiye planlı ekonomiyi kurumsallaştırmakla birlikte aynı zamanda 1980’lere kadar uzanan süreçte ve sonrasında ciddi bir tercih yapmıştır. **Küresel ekonomi ile entegrasyon** Türkiye Cumhuriyeti’nin gerçekleştirdiği en önemli tercihinden biri olmuştur.⁶⁵

---

⁶⁴ Türkiye siyasal partiler tarihi ve siyasal partilerin söylemleri ve icraatları tarihsel derinlikleri içerisinde, kronolojik olarak analiz edildiğinde önemli eksikliklerden bir tanesinin tutarlılık ve siyasal kültür olduğu net olarak gözlemlenebilir. Siyasal partilerin özellikle birbirlerinin icraat ve söylemleri üzerinden siyaset yapmaları kurumsallaşamamalarının en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Siyasal partilerin kurumsallaşamamaları ve ekonomik söylemlerinin mevcut olmaması Türkiye’nin ne kadar ciddi bir siyasal sorunsalı ise, siyasal partilerin – bugün dahi – ekonomik planlarının ve ekonomi politik vizyonlarının olmaması bir o kadar ciddi bir eksiklik ve sorunsaldır.

⁶⁵ Küresel ekonomi ile entegrasyon bir anlamda Türkiye’nin Kapitalizm’i tercihidir. Aslında 1923’te kuruluş ile yapılan bir tercih olmasına karşın belirgin adımlar ancak 1980’lerde atılmaya başlanmıştır.

Türkiye'nin “yeniden yapılanma”, “Küreselleşme”, “Batılılaşma”, “Kapitalistleşme”, “küresel ekonomi ile entegrasyon” çabaları DPT ile birlikte bir temele oturmuş, 1980 itibari ile (de) ivme kazanmıştır.⁶⁶ Ancak Türkiye'nin yaşadığı dönüşüm sürecinin tam olarak anlaşılabilmesi için Osmanlı'dan bu yana yaşanan ve Türkiye'nin lanetli bir miras gibi devraldığı tüm sorunsallar ile birlikte söz konusu sorunları çözme girişimleri de mutlak suretle incelenmelidir.⁶⁷ Türkiye'nin kalkınma sürecini, ekonomik dönüşümünü ve ülkenin dönüşüm süreci kapsamında dış politikası da dahil olmak üzere hemen tüm ekonomik ve siyasal süreçlerini etkileyen temel faktör olarak “tarihsel süreç” ön plana çıkmaktadır.

Bu kapsamda kalkınma süreci ve dış politika korelasyonunun saptanmasında en önemli analiz alanı ve belirleyici etken “tarihsel süreç”tir.⁶⁸

Tarihsel süreç, detayları ve alt yapısı ile birlikte analiz edildiğinde Türkiye'nin kalkınma sürecine dair sorunsalların kaynağı, tercihler, metotlar ve uygulamalar tüm çıplaklığı ile görülebilecektir.

Bu nedenle asli olarak tarihsel sürecin, tarihsel derinliğin analizi önem arz etmektedir. Özellik de tarihsel alt yapının, tarihsel derinliğe sahip dinamiklerinin ve tarihsel süregelen ciddiyetle analizi gerekli ve zorunludur.

---

⁶⁶ 1980'li yıllardaki atılım 1950'li yıllardaki girişimlere benzemekle birlikte aynı özelliklere sahiptir. Plansız, pragmatik ve salt transfer harcamaları üzerinden özel sektör yaratma vizyonuna dayanmaktadır; yalnız dönem içerisinde 1950'li yıllardan farklı olarak ihracat temelli büyüme anlayışı farklı bir vizyon olarak Türkiye Cumhuriyeti tarafından benimsenmiş ve deneyimlenmiştir. Ülke 1980'li yıllara; bir anlamda ANAP tarafından estirilen rüzgar içerisinde Trğut ÖZAL'ı başı çektiği siyasal ortam içerisinde Alaturka liberalizme giriş yapmıştır.

⁶⁷ Türkiye'de kalkınmanın yapılandırılması ve gerçekleşmesi için öncelikli olarak kalkınma sürecinin tam anlamı ile anlaşılması, algılanması ve analiz edilmesi gereklidir. Kalkınmanın alt yapısı, tarihsel süreci ve kurumsal örgütlenmesinin analizi, kalkınma sürecinin ve kalkınma politikalarının oluşturulmasında ciddi bir alt yapı olacaktır. Bu bakımdan özellikle kalkınma teorileri ve kalkınma politikaları üzerine çalışan bir profesyonelin özellikle kalkınma süreçlerinin tarihleri ve farklı kalkınma modelleri üzerinde çalışması gereklidir. Türkiye'nin kalkınma süreci içerisinde en önemli sorunsallarından bir tanesi tarihsel sorunsalları olmuştur. Tarihsel sorunsallar da dahil olmak üzere, tarihsel birikimin, tarihsel birikimlerin analizi ve bir anlamda tarihsel süreç ile yüzleşme Türkiye'nin hiçbir zaman gerçekleştiremediği bir eylem olmuştur. Aslında kişinin kendisine karşı dahi dürüst olamadığı bir sosyal çevre ve kültür içerisinde bu durum normal (normal sayılabilecek bir durum) olmakla birlikte bir o kadar da tehlikelidir.

⁶⁸ Tarihsel sürecin ve birikimin belirleyici etkisi nedeni ile kalkınma sürecinin tarihsel analizi tezde ayrı bir bölüm olarak yer almış ve bölüm içerisinde incelemelere yer verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma sürecine dair gerçekleşen (ve gerçekleştirilecek olan) analizlerin, akademik çalışmaların, incelemelerin tarihsel süreci (de) - detayları ile birlikte - incelenmesi gerekli olmakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'ne dair gerçekleşen ve gerçekleşecek analizlerin tarihsel derinlikleri salt Cumhuriyet ile alınmamalı, salt Cumhuriyet sürecinden başlatılmamalıdır. Her anlamda öncelikle, incelenmesi gereken ciddi bir Osmanlı süreci mevcuttur.

(Modern) Türkiye'nin bugün yaşadığı, yaşamakta olduğu bir çok sorun ve sorunsal her anlamda köklerini Cumhuriyet öncesi yapıdan almaktadır. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmişinde Endüstri Devrimi'ni yaşamamış olması, bir anlamda gecikmiş, suni olarak ve Devlet eli ile 1923 sonrası, Cumhuriyet Felsefesi dahilinde 1930'lu yıllarda yaşamaya başlaması önemle üzerinde durulması gereken bir realitedir.

Tarihsel süreç içerisinde önemle üzerinde durulması gereken konulardan bir diğeri de her anlamda Türkiye'de Kapitalizm'in gelişimidir. Her ne kadar tez çalışması içerisinde söz konusu inceleme ve analizler akademik bürokrasinin ve akademik anlayışın sığılığının koymuş olduğu kurallar nedeni ile işbu incelemeyi gerçekleştirmekten yoksun olsa dahi; (kişisel kanaatim) Türkiye'de (önemle) Kapitalizm'in gelişim sürecinin incelenmesidir. Henüz Feodalizm'i ve feodal ilişkileri dahi tam olarak, tam anlamıyla geride bırakamamış ve aşamamış bir ülke olarak Türkiye Cumhuriyeti bugün (2011'de) dahi Feodalizm'den çıkamamanın sorunlarını başta ekonomik, sosyal, siyasal yapı ve yapılanmalar olmak üzere hemen her alanda ve anlamda yaşamaktadır.

Türkiye'ye dair incelemelerde önemle ve özellikle eksik olan bilimsel analiz ve daha da önemlisi bilimsel metodoloji ile birlikte taxonomy (sınıflandırma) anlayışından yoksunluktur. Özellikle tarihsel inceleme ve tarihsel analizlerin siyasal ve ideolojik saplantılarla gerçekleştirildiği Türkiye'de bilim dışı, sıradan ve vasat tarihçiliğin dahi yapılamadığı bir ortamda bimsel ve dialektik tarih anlayışının yerleşmesinin bir lüks olduğu düşünülse de aslında toplumların kendilerini tanımalarının en temel gerekliliği her anlamda tarihlerine objektif kriterlerle ve eleştirel olarak yaklaşmalarıdır. Ancak Türkiye'de özellikle az gelişmişliğin getirdiği (aşşağılık) kompleksler(i) ile hareket eden "entellektüel" ve "aydın"ların (?) Türkiye Cumhuriyeti tarihini kendi toplumlarına ve kendi kültürlerine yabancılaşarak incelemeleri ayrıca önem arz eden bir konudur.

Tarihsel alt yapıyı okumaktan yoksun bilimadamı, düşünür, sanatçı, siyasetçi, bürokrat ve aydını olan bir ülkenin düşünsel ve kültürel olarak ilerlemesi pek mümkün görünmemektedir. Her ne kadar tez çalışması içerisinde akademik kurallar nedeni ile tam anlamı ile bilimsel olarak ortaya konulmasa da genel olarak Türkiye Cumhuriyeti tarihinin sınıflandırılarak incelenmesi gerektiği açıkça vurgulanmıştır. Bu kapdamda özellikle incelenmesi ve analiz edilmesi gereken siyasal tarih ile birlikte başta ekonomi tarihi olmak üzere, kültür tarihi, düşünce tarihi, bürokrasinin tarihi, kurumların tarihi ve özel sektörün tarihidir.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ KALKINMA SÜRECİNİN TARİHSEL ANALİZİ

I

Türkiye'nin kalkınma süreci salt DPT ve I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) ile ele alınamayacak kadar geniş ve bir o kadar da derinliklidir.⁶⁹ Kalkınmaya dair ilk algılar XVIII. Yüzyıl içerisinde Avrupa'daki gelişmelerle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki durumun karşılaştırılması, kıyaslanması ile gerçekleşmeye başlamış, söz konusu sorgulama yalnız sınırlı bir kitle⁷⁰ tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu sorgulama toplumun (ya da en azından aydın kitlenin) bilinç altında geri kalmışlığın kabulüne ve benimsenmesine giden süreci doğurmuştur. Bu durum 1960'lı yıllarda da kendisini göstermiştir. Dikkatli incelendiğinde planın satır aralarında geri kalmışlığın telafisine yönelik çalışmalar ve söz konusu çalışmaları biçimlendiren bir telaş ve Kurtuluş Savaşı'ndan kalan korku ile karışık kararlılık söz konusudur.

Böylece Türkiye'de ilk plan bir anlamda Cumhuriyet'in kırkıncı yılı dolmadan geri kalmışlığın telafisine yönelik, telaş ve panikle karışık ancak bir o kadar da kendinden emin bir anlayışla başlamıştır. Dönemin bürokrasisi analiz edildiğinde DPT'nin dönemin (ve hatta bugünün) bürokrasisi ile farklılık ihtiva ettiği açık bir biçimde görülecektir. DPT süreci okuyabilen, devleti sorgulayabilen, kamuyu sorgulayabilen, gerektiğinde siyasetlerle arasında mesafe, sınır ve tavır koyabilen; belirli bir duruş sergileyebilen bir kurum olarak klasik edilgen, çapsız ve etkisiz bürokrasiden ayrılır. Yine aynı biçimde DPT bürokratlarının özellikle altmışlı yılların sonuna ve yetmişli yıllarda hükümetle ters düştiklerinde sergiledikleri duruş, klasik Türk bürokrat tipinden son derece farklıdır.

Türkiye 1960'lı yıllarda bir anlamda tarihsel süreci analiz ve durumun muhasebesi üzerine bir kalkınma planı oluşturmuştur. Bu durum bir anlamda planlamanın analiz sonrası doğru sonuçlar üzerinde inşa edilebilecek bir teorik çalışma olduğunu ve söz konusu teorik çalışmanın uygulanmasının ayrı bir çalışma olduğunu açıkça gösterir, kanıtlar niteliktedir.⁷¹

Türkiye benzer şekilde sorunsalları, tarihsel birikimleri, koşulları ile 1960'lı yıllarda ciddi bir yüzleşme yaşamış ve durumun bilançosunu çıkartmıştır. Bir anlamda kronolojik bir analiz gerçekleştirildiğinde 1980'li yıllarda gerçekleştirilen sözde atılım, özde pragmatik deneyimlerin alt yapısı 1960'lı yıllarda kalkınma anlayışı ile atılmıştır. Bugünün (2000'li yılların) alt yapısının da 1980'lerde oluştuğunu önemle vurgulamak gerekir.⁷²

---

⁶⁹ Türkiye'nin kalkınma sorunsalı yüz yıllara yayılan bir süreç niteliğindedir. Her şeyden önce geri kalmışlığın ve az gelişmişliğin tarihsel alt yapısı bin yıllara ve kültürel varlığa dayanmaktadır. Bugün hala ciddi bir sorunsal olarak ülkenin karşısında duran feodalite ve feodalizm sorunsalları çözülememiş, çözümlenememiştir. Feodal ilişkiler Osmanlı'nın yıkılmasından neredeyse yüz yıl sonra dahi ülke için ciddi bir sorunsal konumundadır ki; ülke bu sorunun bir sorunsal olduğunu dahi tam anlamıyla anlayamamış, algılayamamıştır.

⁷⁰ Söz konusu sınırlı kitle Meşrutiyet dahil olmak üzere bir çok devrimsel girişimin öncüsü ve akabinde Jön Türkler ve İttihat ve Terakki'yi oluşturacak kentli burjuva ve küçük burjuva kitledir.

⁷¹ Planlamalar analizlerle başlar...

⁷² İnsan hayatında oldukça önemli olmakla birlikte ve pek fazla fark edilmediği üzere eylemlerin olumlu ve olumsuz sonuçları aslında uzun vadede yavaş yavaş ve doğrudan sonuçlar olarak değil sonuçların içerisinde oluştuğu, oluşacağı koşullar olarak ortaya çıkmakta, yapılanmaktadır.

Tüm bu analizler ekseninde tarihsel süreç⁷³ içerisinde Türkiye'nin, - kalkınma (süreci) ile ilgili – geliştirdiği refleks ve kalkınma algısı kendi nevi şahsına münhasır olmuştur.⁷⁴ (sonucuna ulaşılabilir). Varlığı, küresel dönüşüme ayak uyduramama ve süreçle çelişme sonucu tasfiye olmuş bir imparatorluğun – Osmanlı İmparatorluğu⁷⁵, nun – üzerine kurulan (genç) Türkiye Cumhuriyeti için “kalkınma” diğer pek çok ülke için ifade ettiği anlamdan çok (daha) farklı anlamlılıklar ve içerikler arz etmiştir⁷⁶ ve (bugün de hala) etmektedir.⁷⁷

Türkiye; “kalkınma”yı, “yeniden yapılanma”yı, “çağa ayak uydurma”yı, “uygarlığın bir parçası olma”yı, cumhuriyet prensipleri olarak ele almış, algılamış ve “uygulamalar” geliştirmiştir.⁷⁸ Söz konusu uygulamalar Cumhuriyet'in ilanı ile başlamış olup, bugün⁷⁹ hala aynı anlayışta⁸⁰ devam etmektedir.⁸¹

---

⁷³ “Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Sürecinin Tarihsel Analizi II” içerisinde her ne kadar genel kalkınma sürecinin tarihsel analizi konu olarak ele alınsa da, konu dışına sapmamak amacı ile daha çok I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı kapsayan 1960 – 1970 arası dönemin ve döneme kadar, belirleyici olan sürecin (tek partili süreç ile çok partili sürecin içerisine dahil olduğu periyod ile söz konusu olayların kronolojik sıralamasının) tarihsel analiz(ler)i gerçekleştirilmiştir.

⁷⁴ Giriş bölümünde üzerinde durulduğu üzere Türkiye'nin kalkınma sürecini algılaması ile kalkınma üzerine gerçekleştirdiği teorik çalışmalar ve faaliyetler birçok açıdan klasik Kıta Avrupası ülkesinden çok daha farklı olmuştur.

⁷⁵ Osmanlı imparatorluğu yapısı itibari ile klasik Kapitalizm ve ilerleme ile çelişmekteydi. İstanbul'da mevcut aristokratik yapı (aslında tam anlamı ile aristokrasinin de olduğu pek söylenemez. Daha çok feodal nitelikli ve amorf, yarı feodal, yarı aristokratik bir yapı mevcuttur) haricinde kamunun tamamı gaza kültürü ile gelirini işgallerden ve işgallerden ve işgal sırasında elde edilen ganimetlerden karşılamaktaydı. Osmanlı bir devlet olarak bu sorun aşamayarak, tarihsel süreç ve koşullarla çelişmiştir. Herhangi bir ekonomik aktivitenin tam ve tutarlı olarak yapılandırılmadığı, sürdürülemediği, devletin ticarete ve kapitalist sisteme uyum sağlayamadığı dönem içerisinde imparatorluk olması gerektiği gibi çökmüş ve parçalanmıştır.

⁷⁶ Kalkınma algısı zaman içerisinde değişse de kalkınmanın amacı ve muhtevası Türkiye'de her zaman için Avrupa standartlarını yakalama ile sınırlı kalmıştır; ki aslında bir bakıma Türkiye'de innovasyonun var olmaması bir anlamda bununla ilişkilidir. Türkiye Cumhuriyeti hemen hiçbir zaman var olanının ve/veya Dünya'da mevcut bir modelin daha ötesine geçmeyi amaçlanmamıştır; en azından Cumhuriyet sonrasında bu amaç belirgin biçimde Türkiye Cumhuriyeti sınırları dahilinde belirgin olmamıştır.

⁷⁷ Her şeyden önce “kalkınma” Türkiye için uygarlık içerisinde hedeflediği konumu edinme ve geçmişi telafi anlamları taşımaktadır.

⁷⁸ Türkiye bu yönü ile SSCB ile yakın özellikler göstermektedir. Her iki devrim de I. Dünya Savaşı (1914 – 1918) sonrasında ülkenin ekonomik olarak yeniden örgütlenmesini amaçlamıştır. Ancak Cumhuriyet'in (Türkiye Cumhuriyeti'nin) sınıf ve kamu politikaları ile nihai amacı bakımından hem Sovyetler'den hem de klasik Kıta Avrupası'ndan ayrılan yönleri mevcuttur. Cumhuriyet sınıf savaşımı ya da sınıfsal bir mücadelenin sonucu olarak ortaya çıkmamış, doğrudan sınıflar arası bir konsensüsü hedefleyerek mevcut koşulların telafisi ve iyileştirilmesi ile bağımsızlık düşünceleri üzerine kurulmuştur.

⁷⁹ 2011 yılı itibari ile

⁸⁰ “muasır medeniyetler seviyesine ulaşma”

Kalkınma Sürecinin Tarihsel Altyapısı ve (Yakın Tarih İçerisinde) Genel Özeti:

Cumhuriyet'in temel kazanımlarının – Cumhuriyet ile başlayan – kalkınma süreci ile özdeşleştirilmesi ve kesintisiz kalkınma⁸² sürecinin amaçlanmasına karşın siyasal çalkantılar, makroekonomik nedenler, ekonomik dönüşümler, iç politik gerginlikler, dış konjonktürün etkileri ile kalkınma sürecinin tam olarak lineer bir çizgide, düz bir doğrultuda gitmediği açıktır. “Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Süreci”nin en önemli özelliği sürekli dönüşüm içerisinde olması ve siyasal olayları ihtiva eden süreçler nedeni ile – sürekli – kesintilere uğramasıdır.⁸³

Kalkınma politikalarına dair yaşanan siyasal ve bürokratik en önemli tartışma genel anlamıyla planlı kalkınma politikası ve kalkınma disiplinine ilişkin uygulamalar olmuştur.⁸⁴ Özellikle Demokrat Parti ile başlayan “liberal” (?) hareket kalkınma ile ilişkili ekonomik disiplini bunaltıcı ve uygulaması zor olarak algılaması nedeni ile daha çok “küresel sermaye” ile ilişkili spot hareket etmeyi⁸⁵ tercih etmiştir. Aslında DP'nin liberal bir politika ile hareket ettiğini, ya da en azında belirgin bir ekonomi politikası ile hareket ettiğini savunmak da zordur. DP daha çok popülist siyasal söylemler geliştirmiştir. Bu durum ekonomik disiplinin tam olarak uygulanamamasına neden olmuştur. Türkiye'nin özellikle optimal oy oranının sağlanmasına yönelik iç politikadaki popülist siyasal girişimleri Türkiye ekonomisine ciddi zararlar vermiş ve uzun süreli aşılması zor problemler yaratmıştır.⁸⁶ Daha da önemlisi siyasal geleneğe dinin sömürülmesi, popülist siyaset, derinliksiz siyasi söylem gibi alışkanlıklar kazandırmıştır. Özellikle Süleyman DEMİREL ve Turgut ÖZAL politikalarının

---

⁸¹ Ancak “muasır medeniyetler seviyesi”nin statik bir nokta olmadığı, sürekli değiştiği ve salt GSMH ile ölçülemeyeceği göz önünde bulundurulur ise Türkiye'nin söz konusu emeli olan “muasır medeniyetler seviyesine ulaşma” konusunda kat edeceği bir hayli yol olduğu ayrıca açık ve net bir gerçeklik kazanacaktır.

⁸² Kesintisiz ve sürekli kalkınma anlayışı 1963 Yılı ile birlikte başlamış; hatta 03.12.1962 tarihli Resmî Gazete 'de yayınlanan kanunun ifade ettiği üzere kalkınma planının sürekliliği vurgulanmıştır.

⁸³ Türkiye'ye planlı kalkınmayı getiren ve ekonomik gelişimi sağlayan pek çok kurumu yaratan 27 Mayıs Devrimi sonrasında 12 Mart Darbesi ve 12 Eylül Darbesi ile birlikte Türkiye planladığı kalkınma süreci içerisinde kesintiler yaşamış, söz konusu kesintiler yalnız kalkınmanın deformasyonuna değil, aynı zamanda siyasal ve ekonomik istikrarsızlaşmaya yol açmıştır. Ayrıca bu durum ordunun son derece gerici bir yapıya büründüğünün de bir kanıtıdır. Zira hem 12 Mart hem de 12 Eylül, 27 Mayıs ile kıyaslanamaz düzeydedir.

⁸⁴ Planlı kalkınma ve planlı kalkınmaya ilişkin gündemle ilgili olarak Sn. Günal KANSU'nun dönemi yaşayanlardan biri olarak Planlı Yıllar (Anılarla DPT'nin Öyküsü) kitabı oldukça önemli bilgiler vermektedir.

⁸⁵ Aslında DP'nin küresel sermaye ile de tam ve sağlıklı bir ilişki kur(a)madığı açıktır. Dönem içerisinde Türkiye somut olarak yatırım çekmemiş, bir sermaye hareketine sahne olmamıştır. Ancak DP'nin “küresel sermaye ile spot hareket etmesi” daha çok, genel konjonktür içerisinde sermaye oluşturabilmiş ülkelerin icraatlarını taklit niteliğindedir. “Her mahallede bir zengin yaratma düşüncesi” aslında ABD ekonomisinin amorf bir taklididir. Yine benzer şekilde liberal politikalar Kapitalist ülkelerin uygulamalarına dair taklit niteliğini aşmayan eylemlerdir.

⁸⁶ Erken emeklilik yasası (Demokrat Parti'den çok sonra doksanlı yıllarda uygulanmıştır) bu popülist politikalarından bir tanesi olup, örnekleri çoğaltmak mümkündür. Aslında planlı kalkınmanın önündeki önemli engellerden bir tanesi de söz konusu tutumdur. Ülkede koşulların getirdiği ölçüde anlık hareket etme anlayışı kamudan özel sektöre kadar uzanmakta, popülist ve pragmatik anlayış hemen her kamu kurumunda ve hata özel sektörde sorun niteliği taşıyır şekilde var olmaktadır.

belirlenmesinde önemli “popülist” yaklaşımların temellerini atmıştır. Ancak çok daha önemlisi 27 Mayıs Devrimi akabinde, 1960 sonrası dönemde TSK’ya 12 Mart ve 12 Eylül gibi hem gerici hem de doğrudan Cumhuriyet’le çelişen darbeleri gerçekleştirmede “27 Mayıs’a dayanılarak” meşruluk kazanımı argümanı sağlamıştır.

Türkiye’nin yaşadığı ekonomik sorunların temelinde, tarihsel derinlik son derece belirgin bir etkidir. Türkiye’nin yaşamış olduğu sorunsallar analiz edildiğinde olay olarak vuku bulan sorunsalların aslında ciddi birikimlerin birer sonucu olduğu daha net görülecektir.⁸⁷

Başta feodalite sorunsalı olmakla birlikte, kalkınmanın⁸⁸ bir **kültür devrimi** olarak algılanması gerekmektedir. Planlı kalkınma⁸⁹ ise kalkınmadan çok daha ileri, kompleks, çok yönlü ve çok boyutlu bir yapılandırma. Türkiye’nin planlı kalkınma süreci içerisinde kültür devrimine yönelik bir tutum içerisinde olmaması ve değişimi uzun vadeli ve çok boyutlu planlamaması da planın başarısızlık nedenlerinden bir tanesidir.

Planlı kalkınma anlayışı bir anlamda toplumun evrimsel yapısının planlanması anlamını taşımakla birlikte özellikle kamu kurumlarına – ciddi – misyonlar yüklemektedir. Bu kapsamda kamunun, kamu kurum ve kuruluşlarının misyonlarını yerine getirebilecek biçimde yeniden örgütlenmeleri son derece ciddi bir zorunluluktur. Kalkınmanın salt kalkınma planları ile gerçekleşmeyeceği ve tek bir kurumun üzerine yüklenemeyeceği önemli bir gerçektir. Bu kapsamda kalkınma ile ilgili çalışmaların tüm kamu kurumlarının ve özel sektörün sürecin içerisinde – misyonları belli olarak – yer almaları ile gerçekleştirilebileceği somut bir gerçeklik olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin önünde durmaktadır.

Türkiye’nin kalkınma süreci ve/veya sürecin içeriğine dair gerçekleştirilen araştırmalarda edinilen – şahsi – gözlemler, yaşanan asıl sorunsalların tarihsel süreç içerisinde yaşanan kopuklukların kalkınma sürecinde kesintilere yol açması olduğudur. Diğer önemli bir

---

⁸⁷ İşbu birikimlerin analizi ile elde edilen sonuç; Türkiye’nin kalkınma stratejisini planlarken kronik sorunlarını çözmesi gerekliliğine öncelik vermesi yönündedir. Ancak planala süreci içerisinde tarihsel sorunsallar ortaya açıkça konularak çözülmesine ilişkin analizler gerçekleştirilmemiş, bu durum çok daha büyük sorunsalların zaman içerisinde birikerek ülkenin önemli sorunsalları haline gelmesine neden olmuştur. Türkiye’nin kronik nitelikli ve tarihsel olarak Osmanlı’dan bu güne kadar getirdiği en önemli sorun feodalite ve irticadır. Ancak plan içerisinde ne feodalite sorunsalına ne de irticaya ilişkin söylem ve tutum geliştirilmemiştir. Bu kapsamda Türkiye’nin feodal ilişkileri aşmak amaçlı girişimleri son derece önemli olup, mutlaka söz konusu sorunsallara ciddi ve planlı biçimde yüzleşilmelidir. Tüm iç ayaklanmaların envanterleri çıkartılarak tek tek sorunların ve sorun kaynaklarının tespit edilmesi, sorunların birbirleri ile ilişkilerinin tespit edilme ve sorunsalların tarihsel alt yapıları ile birlikte kaynaklarının tespit edilmesi aslında çok önce gerçekleştirilmesi gereken; ancak gerçekleştirilmeyen tespitlerdir.

⁸⁸ Çin Halk Cumhuriyeti’nde algılandığı üzere kalkınmanın salt bir ekonomik örgütlenme ve ekonomik yönetim olarak değil, bir kültür olarak benimsenmesi ve sosyolojik dönüşümlerin (de) gerçekleştirilmesi gerkelidir. Türkiye’nin yaşadığı önemli sorunlardan bir tanesi kalkınmanın tam olarak topluma mal edilememesi, toplum tarafından benimsenmesinin sağlanamaması olmuştur. Kalkınma yalnızca ekonomik bir etkinlik değil, aynı zamanda bir kültür devrimi olması nedeni ile de ciddi anlamda önemlidir.

⁸⁹ Planlı kalkınma bir anlamda bir sosyal organizma olarak toplumun kendi evrimsel sürecini planlaması anlamını da taşımakta olması açısından ayrıca önem ihtiva etmektedir.

sorunsal ise, – tarihsel – süreç içerisinde mevcut tutarsızlıklardır.⁹⁰ Gelinen süreçte Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma politikaları **“kalkınma sorunsalı”** olarak tanımlanacak bir düzeye gelmiştir.⁹¹

Türkiye'nin – kurumsallaşmış – planlı kalkınma süreci DPT ile başlasa da temelde planlı kalkınma süreci Cumhuriyet'e, kalkınma sorunsalı geç Osmanlı dönemine dek dayanır.⁹² Aslına önemli analiz konularından bir tanesi Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınmayı algılama biçimidir.⁹³ Türkiye Cumhuriyeti içerisinde kalkınmanın algılanması “giriş” bölümünde ele alınmış olursa da, tarihsel süreç içerisinde de kalkınma algısına deyinmek gerekir. Zira tarihsel süreç içerisinde Türkiye'nin kalkınma algısında ciddi bir değişim gerçekleşmemiştir. Kalkınma hala geri kalmışlığın telafisi olarak görülmekte ve devletin kalkınma politikalarına güvenilmemektedir.

Tüm bu duruma ramen; Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu itibari ile kalkınmayı asli bir görev, ödev, sorumluluk ve misyon olarak algılamış ve benimsemiştir.

Türkiye'nin kalkınma süreci DPT – ve DPT'nin kurulmasını sağlayan 27 Mayıs Devrimi⁹⁴ – ile ele alınsa da kalkınma sorunsalını temel olarak Osmanlı'dan itibaren – ele – almak gerekmektedir. Zira Türkiye'nin kalkınma serüvenini ve kalkınma sürecini anlayabilmek için, öncelikle tarihsel sürecin derinliğini ve tarihsel süreç içerisinde evrimleşen ekonomik yapıyı⁹⁵ analiz etmek ciddiyetle zorunludur. Türkiye'nin kalkınma hamlelerinin analizi, Türkiye'nin kronik sorunlarını çözmeye çalışmasının tarihsel sürecinin analizidir. Bu doğrultuda özellikle kalkınma sürecinin analizi Türkiye'nin tarihsel sorunlarının oturduğu zemini ve kronikleşmiş tarihsel sorunlarını analizle başlar.

---

⁹⁰ Başta siyasal tutarsızlıklar olmak üzere, kamu kurum ve kuruluşlarının uygulamaya yönelik tutarsızlıkları ülke ekonomisinin olumsuz seyrinde oldukça önemli bir paya ve konuma sahiptir.

⁹¹ Planlı kalkınma süreci, bir anlamda planlı kalkınmama süreci haline gelmiştir.

⁹² Asırların geri kalmışlığı, siyasal, ekonomik ve sosyal birikimi kalkınma hamleleri ile aşılmaya, gelişmiş ve müreffeh bir toplum yaratılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla Tanzimat benzeri düzenlemeler girilmiş, birkaç biçimsel değişiklikle toplumun Avrupa'daki düzeye ulaşabileceği düşünülmüştür.

⁹³ Tezde ilgili yerlerde ifade edildiği üzere Türkiye Cumhuriyeti “kalkınma”yı az gelişmişliğin çözümü için uygulanan bir eylem planı, geri kalmışlığı aşmanın formülizasyonu olarak algılanmaktadır; ki bu aslında kısmen doğru olsa da temelde hata ve yanlıdır. Kalkınma için, belirli bir seviye, belirli bir alt yapı gerekli olmakta olup, kalkınma için gereken seviyenin oluşturulması, gerekli koşulların yaratılması, gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ayrıca bir süreçtir. Türkiye'de, Türkiye ekonomisinde en önemli sorunsallardan bir tanesi teoride oluşturulan eylem planlarının uygulamada sıkıntı yaşamasıdır. 27 Mayıs (1960) Devrimi'nin önemli kazanımlarından olan DPT'nin hazırladığı planların analizinde de genel olarak aynı sonuca ulaşmak oldukça mümkündür. Teorik içerik ve plan, uygulama sıkıntısı yaşamıştır... Ve maalesef durum bugün de pek farklı değildir.

⁹⁴ 27 Mayıs (1960) Devrimi ayrıca ele alınması gereken bir konudur.

⁹⁵ Ekonomik yapının analizi yeterli değildir. Özellikle tarihsel derinliğin tam anlamı ile analiz edilmesi gereklidir.

Türkiye'nin üzerine yapılandığı zeminin yüz yıllar boyu ihmal edilmiş bir toplumdan oluştuğu göz önünde bulundurulursa, tarihsel sürecin ne denli önemli olduğu daha net ortaya çıkacaktır.⁹⁶

Ülkenin üzerine oturduğu tarihsel zemin, başta feodalite sorunu, - feodal ilişkiler ve feodal düşünceden beslenmekle birlikte – irtica sorunu, mükro milliyetçilik sorunu ve bürokrasi sorunu gibi bir çok sorunun üzerine inşa olmuştur. Bu durum dahi ülkenin kalkınma süreci içerisinde tarihsel alt yapının belirleyici olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Türkiye Cumhuriyeti kalkınma sürecinin tanımlanması salt plan içerikleriyle gerçekleştirilemeyecek kadar kompleks⁹⁷, derinlikli ve bir o kadar da uzun bir konudur. Zira kalkınma süreci kadar kalkınmanın anlamsallığı ve kalkınma politikaları ile kalkınma planlarının tutarlılıkları ve içerikleri de ayrıca bir analiz konusudur. Kaldı ki; Türkiye Cumhuriyeti'nin “kalkınma süreci”; “büyüme süreci”, “değişim/değişme süreci”, “gelişme süreci”, “modernleşme süreci”, “milletleşme süreci”, “millileşme süreci”, “devletleşme süreci”, “kapitalistleşme süreci”, “batılılaşma süreci”, gibi birçok ilişkili ve benzer süreçler iç içe geçmişti.⁹⁸ Bu iç içe geçmişlik dahi kalkınma süreci üzerinde çalışmayı son derece zorlaştırmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti kalkınma süreci “kavram karmaşası”⁹⁹ olarak (da) tanımlanabilecek bu iç içe geçmişliğin ve karmaşanın oluşturduğu eklektik ve kompozit siyasal ve ekonomik yapı içerisinde biçimlenmiştir ve hala da biçimlenmektedir.

Cumhuriyet'in doğumu bir devrimle gerçekleşmiş olmakla birlikte, söz konusu devrim yalnız siyasal sisteme karşı yapılmış bir devrim değil, aynı zamanda siyasal sistemin üzerine kurulduğu kültüre, ekonomiye, toplumsal düzene karşı da gerçekleştirilmiş bir

---

⁹⁶ Tarihsel süreç ile birlikte, düşünce ve algıların – tarihsel – süreç içerisinde dönüşümü ise ayrı bir konudur. Ülkenin birçok konuda güvensiz, inançsız ve etkisiz tavrı “kalkınma” konusunda da aynıdır.

⁹⁷ Kompleks terimi ile “karmaşık” bir yapı kastedilmiştir.

⁹⁸ Birçok sürecin iç içe geçmiş olması ve birbirleri ile kombinasyonel olarak ilişkili olması/olmaları ayrıca önem arz ve ihtiva eden bir konudur. Tüm bu ilişkililikle birlikte, tüm bu süreçlerin ve ilişkili – diğer/başka – süreçlerin birbirleri ile ilişkilerinin yanı sıra, birbirlerini tetikleyen, engelleyen, birbirleri ile iç içe geçen süreçler olduğu da ayrıca göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye'nin özellikle – 1923 – Cumhuriyet ile birlikte, birçok devrimi iç içe geçmiş bir şekilde/biçimde tek bir devrim içerisinde, aynı anda, aynı zamanda bir kültür devrimi içerisinde yaşaması dahi sürecin ne denli karmaşık ve kompleks olduğunu anlamak adına ayrıca analiz edilmesi gereken konulardır. Süreç(ler) iç içe geçmiş olduğu kadar son derece sancılıdır da. Türkiye'nin kalkınma politikası ve kalkınma hamlelerinin tamamı, daha profesyonel bir ekonomi amacından çok, temelde kronik sorunların kalkınma ile aşılmasına dayanarak gelişmiş ve yapılanmıştır. **Önemli sorunsallardan biri “kalkınmanın bir sorun giderme yöntemi olarak benimsenmesi” ve uygulanmaya çalışılmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nde bir devlet algısı olarak “kalkınma”; makro ekonomi içerisinde ülkenin evrimsel sürecinin planlanması, yapılanması, belirlenmesi ve planlanan teorik alt yapının uygulanması olarak değil, mevcut – tarihsel derinlikli, Cumhuriyet öncesinden devralınan ve devam eden – sorunlara getirilen çözümler olarak algılanmasıdır. Salt bu algı dahi ekonomik sorunların nedenlerinden bir tanesidir.**

⁹⁹ Türkiye'nin yaşadığı ve yaşamakta olduğu ciddi kavram karmaşası yalnız, kalkınma ve kalkınma politikaları için değil, temelde ciddi anlamda tüm ekonomik süreçlerde söz konusu olmakla birlikte, özellikle serbest piyasa içerisinde, reel sektörde ve genel olarak sosyalizasyon süreci içerisinde son derece ciddi bir sorun niteliğindedir.

devrimdir.¹⁰⁰ Bu durum dahi kalkınmanın, özellikle Türkiye Cumhuriyeti kurucu ideolojisi tarafından uygulanan planlı kalkınmanın, toplumda var olan kültürü ve toplumsal alışkanlıkları, gelenekleri de karşısına aldığı bir kanıtı niteliğindedir.

Tüm bu nedenler, etkenler ve koşullar çerçevesinde Cumhuriyet'in ilk yıllarında devrimin kazanımlarını sağlamak kadar, devrimi benimsetmek ve yaşatmak ayrıca bir çaba gerektirmiştir.¹⁰¹

Türkiye Cumhuriyeti kalkınma süreci¹⁰² bir anlamda kalkınma politikalarının uygulanmaya çalışılması süreci olup, aynı zamanda planlı kalkınma ile birlikte kalkınma politikalarının uygulanması süreci sırasında karşıdevrimle mücadele süreci olmuştur.

Cumhuriyet tarihinin hemen en büyük ayaklanmaları ve isyanları bu dönem içerisinde gerçekleşmiştir.¹⁰³ Cumhuriyet düşüncesi ve kavramının benimsenmesi dahi 1960'lara kadar devam etmiş, "Laiklik" kavramının benimsenmesi ise 28 Şubat sürecine kadar Ordunun somut tepki koyması ile birlikte benimsenmeye başlamış ve bugün Birinci Menderes Hükümeti ile başlayan, Birinci Özal Hükümeti ile devam eden ve Birinci Erdoğan Hükümeti ile tamamen en son biçimini alan karşıdevrim süreci sonrasında, Türkiye "laiklik" olarak tanımlanan seküler (laik) paradigmayı – kısmen de olsa – benimseyebilmiştir.

Özellikle 1923 öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen iç isyanlar incelendiğinde Türkiye'de karşıdevrimin var olan kalkınma sorunsalının önemli bir parçası ve kalkınmanın önündeki önemli engelleri içerisinde toplayan bir sorunsal olduğu net bir şekilde idrak edilecektir.

Başta Yeşil Ordu İsyanı¹⁰⁴ olmak üzere; Kuvay – ı İnzibatiye saldırıları, Çerkez Ethem Ayaklanması, Demirci Mehmet Efe Ayaklanması, Birinci ve İkinci Konya Ayaklanmaları, Bozkır Zeynel Abidin İsyanı, Bolu Düzce Ayaklanması, Çapanoğulları İsyanları, Cemil Çeto İsyanı, Milli Aşireti İsyanı, Koçgiri İsyanı, Ali Batı İsyanı, Çopur Musa İsyanı, Şeyh Said İsyanı ve Dersim İsyanları Cumhuriyet'e karşı girişilen gerici ayaklanma, saldırı ve isyanlardan başlıcalarıdır.

---

¹⁰⁰ Türk Devrimi'nin en önemli özelliği salt Antiemperyalist bir devrim olması değil, özellikle içerisinde doğduğu toplumun kendisine karşı bir tepki olarak oluşan, yapılan bir devrim olmasıdır. Türk Devrimi'nin tarihsel alt yapısı tam anlamıyla analiz edildiğinde "Türk Milliyetçiliği"nin tarihsel gelişimine son derece bağlı olduğu ve birçok akımın içerisinde İttihat ve Terakki'yi biçimlendiren Türkçülük akımının devrimi yapılandırdığı görülecektir.

¹⁰¹ Bugün dahi Cumhuriyet ve laiklik karşıtı yapılanmalarla mücadele içerisinde olan Türkiye Cumhuriyeti'nin karşı karşıya kaldığı sorunlar ülke gündemini meşgul etmektedir. Bugün (2011 yılında) dahi karşıdevrim Türkiye Cumhuriyeti için ciddi bir kronik problem durumundadır.

¹⁰² Bu süreci planlı kalkınma süreci olarak tanımlamak da mümkündür.

¹⁰³ 1960 öncesi süreç.

¹⁰⁴ Gericiler ayaklanmalarının en belirgin nitelikte olanıdır.

Genç Cumhuriyet özellikle kendi yapısını sağlamlaştırmak, Cumhuriyet yapısını güçlendirmek ve yıllarca kölelik seviyesinde yaşamış, “kulluk” anlayışına dahil olmuş bir topluluğu “millet” haline getirebilmek, “vatandaşlık” bilincine büründürmeye çalışmakla birlikte dış destekli iç isyanlarla uğraşmıştır.¹⁰⁵

İç isyanlar yalnız Cumhuriyet dönemi sorunsalı olarak nitelendirilemeyecek, bugüne etki eden önemli tarihsel gelişmelerdir. Ancak daha da önemli olmak üzere devlet tarafından iç isyanlar ve etkileri üzerinde geliştirilen tutumun tutarlılıktan, istikrardan, devamlılıktan ve vizyondan yoksun olması, söz konusu sorunların farklı biçimlerde tekrar tekrar yaşanmasına neden olmuş ve olmaktadır.

Yalnız iç isyanlar değil yoksulluk, cehalet, feodalite, kayıt dışı ekonomi, irtica, terör başta olmak üzere kronik sorunsallar karşısında alınamayan önlemler vatandaş – devlet ilişkisi içerisine, vatandaşın devlete olan “güven” sorununu da sürekli canlı tutmaktadır.¹⁰⁶

Özellikle irtica ve feodalizm olmak üzere iki ayrı sorunsal kaynağından beslenen karşıdevrim çeşitli varyasyon ve türevleri ile başta ekonomik gelişme olmak üzere sosyal ve toplumsal gelişmeyi baltalamaktadır.¹⁰⁷ Feodalite sorunsalı ise özellikle tarım ekonomisindeki çarpıklık, sanayileşme sorunsalı, çarpık kentleşme, terör gibi sorunların ayrıca kaynağını oluşturmaktadır. Karşılıklı olarak birbirini besleyen irtica ve terör sorunu ise yalnız kalkınma sorunsalı olarak değil çözülmesi gereken bir milli güvenlik sorunsalı olarak ülkenin önünde durmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti kalkınma süreci analiz edildiğinde 1923 – 2011 arası 88 (seksen sekiz) yılın derin ve ciddi mücadelelere sahne olduğu, cumhuriyetin kazanımlarını kökleştirmek ve derinleştirmekten ziyade karşıdevrime ve tehditlere karşı kendini korumakla meşgul olduğu gözlemlenecektir.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ Konu ile ilgili olarak Mustafa Kemal ATATÜRK, Nutuk içerisinde – kronolojik olarak sıralanmış biçimde – önemli bilgiler yer almaktadır.

¹⁰⁶ Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları açısından bakıldığında, gerçekten de “devlet” güven veren bir yapı olmanın son derece dışında, daha çok Avrupa Orta Çağı’nın “vergi” adı altında haraç uygulamaları ile varlığını devam ettirir yapısına yakın, hantal, etkisiz, bilinçsiz, misyonsuz ve vizyonsuz bir görünümündedir.

¹⁰⁷ Geçmişte lokal isyanlar halinde devam eden Kürt ayrılıkçı hareketleri bugün daha belirgin olarak PKK oluşumuna gitmiş ve terör örgütü olarak Türkiye’nin karşısına çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin BDP ve PKK karşısında edindiği tutum kurumsal olarak hem MİT’in hem de TSK’nın terörle mücadelede devlet tarafından etkin olarak kullanılmadığının bariz bir göstergesidir. Aslına bir bakıma devletin ve bürokrasinin ciddi bir zafiyetidir. Özellikle PKK’nın kaynaklarının kesil(e)memesi Türkiye Cumhuriyeti açısından ciddi bir başarısızlıktır. Benzer bir başarısızlık ASALA karşısında da yaşanmasına karşın, özellikle içeriden beslenen terörün önünün kesilememesi tamamen olmasa da büyük oranda bürokrasinin yetersizliği ve yetkisizliğinin bir sonucudur. Bürokraside her zaman olagelmiş vizyon ve misyon yoksunluğu terörle mücadeleyi yalnız TSK’nın bir görevi haline getirmiş, özellikle risk almaktan hoşlanmayan klasik bürokrasi her türlü sorunun dışında kaldığı gibi terör sorununun da dışında kalmayı tercih etmiştir.

¹⁰⁸ Karşıdevrim ve karşıdevrimin Cumhuriyet’i hedef alan birçok ayrı odak tarafından gerçekleştirilmesi ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Özellikle irtica, etnik bölücülük başta olmak üzere, 1980 sonrası oluşan Liberallerin (?) tutumları (da) doğrudan Cumhuriyet’e saldırı niteliğindedir.

Türkiye Cumhuriyeti siyasal partiler tarihi özellikle karşı devrim(ler) konusunda ciddi anlamda analiz edilmesi gereken sorunlar, süreçler ve oluşumlarla doludur. Serbest Fırka ile başlayan sürecin Türkiye’yi Birinci Menderes Hükümeti uygulamalarına götürmesi Türkiye Cumhuriyeti’nin gerçekleştirmesi gereken önemli analizlerinden bir tanesidir. Serbest Fırka’dan Demokrat Parti’ye, Menderes Dönemi’nden Özal Dönemi’ne, Özal Dönemi’nden Erdoğan Dönemi’ne kadar liberal partiler içerisinde yer alan karşıdevrimin değişken, kurumsallaşmadan muaf ancak değişken devamlılığa sahip, makro akımlarla ilişkili pragmatik Türk siyasal yapısı ile ilişkileri ciddi anlamda sorunsal niteliğindedir. CHP’ye alternatif nitelikli liberal partilerin ülke ekonomisine belirli faydalar sağlamakla birlikte, plansızlık ve Cumhuriyet felsefesi ile çelişkili grupları sahiplenmeleri nedeni ile ciddi zararlara neden olmuşlar ve olmaktadır.¹⁰⁹

Türkiye’de merkez sağ olarak tanımlanan “liberal” partilerin temel sorunsal karşıdevrim çevrelerinden uzaklaşamamaları ve aynı zamanda kurumsallaşamamalarıdır.¹¹⁰ Türkiye’nin planlı kalkınma sürecinde eğitime verilen önem bir anlamda, karşıdevrimin oluşmasına zemin hazırlamasını engellemek amaçlı olmuş olup, DPT’nin üzerine ciddiyetle durduğu konulardan bir tanesini oluşturmuştur.¹¹¹ Ancak eğitimle ilgili olarak gerçekleştirilen çalışmaların detayları incelendiğinde, özellikle üniversiteleri konu alan spesifik bir çalışmanın gerçekleştirilmemesi bir eksiklik olarak nitelendirilebilecek seviyededir.¹¹²

---

¹⁰⁹ Türkiye’de çok partili siyasal yapıya geçiş dahi ciddi sancılarla gerçekleşmiştir. Söz konusu çatışmanın derinliklerinde devrimin toplumun feodal ilişkilerle yaşayan kısmının oluşturduğu tabanda – hala – Cumhuriyet’in ve devrimin benimsenmemesi yatmaktadır.

¹¹⁰ Kurumsallaşma sorunsalı bugün özellikle siyasal partilerde ve özel sektörde Türkiye’nin pek görünmeyen ancak son derece önemli sorunsallarından birini teşkil etmektedir.

¹¹¹ Eğitimin özellikle seçmen profilini değiştirmesi ve insan kalitesini yükseltmesi nedeni ile DPT tarafından hazırlanan planın eğitim ile ilgili kısımları ve eğitim üzerine gerçekleştirilen çalışmalar son derece ciddiyetle ele alınmıştır. Bu konuda gerçekleştirilen analizler planda önemli bir yer tutar. Tablo 5 Nüfus Artışı ve Birleşimi, Tablo 357 Eğitim Durumu (1961) (Bin), Tablo 358 Çeşitli Öğretim Bölümlerinde Öğrenci Sayısı (Bin), Tablo 359 Okul Çağındaki Nüfus ve Çeşitli Eğitim Bölümlerinde Okuyanların Oranları (Bin), Tablo 360 Lise Seviyesinde ve Yüksek Öğretimde Genel Öğretim Mesleki ve Teknik Öğretim Ayrımı, Tablo 361 Sanayi İçinde Yetiştirilmesi Gerekli Eleman Sayısı, Tablo 362 Eğitim Yatırımları (Milyon TL), Tablo 363 Çeşitli Eğitim Sektörlerinin Yıllık Dış Para İhtiyacı (Milyon TL), Tablo 364 364 Mesleki Eğitim Merkezlerinde Yetiştirilecek Eleman ve Yapılacak Harcamalar (Bin), Tablo 365 İstihdam ve İşsizlik (Milyon Kişi), Tablo 366 Kamu Sektöründe Araştırma Personeli (1961) (Kişi), Tablo 367 Devlet Sektöründe Araştırma Giderleri (1961) (Milyon TL), Tablo 368 Araştırma Personeli İhtiyacı (1963 – 1967) (Kişi), Tablo 369 Beş Yıllık Araştırma Giderleri (Milyon TL) eğitimle ilgili çalışmalarını gösterir niteliktedir.

¹¹² Üniversitelerle ilgili ciddi sorunlar 2011 yılı itibari ile – dahi – Türkiye Cumhuriyeti’nin ciddi sorunları arasında yer almaktadır. Başta YÖK olmak üzere, ÖSYM ve bir çok ilgili kuruluşun işlevselsiz ve amorf yapıları eğitimi en çok zedeleyen sorunlardır. Özellikle bu kurumlardaki kadrolaşma ve bilimsellikten uzak tutum göz önünde bulundurulduğunda durumun ciddiyeti ayrıca açığa çıkar.

Türk siyasal hayatı, Türk seçmen profili, Türk politik yapısı, Türk ekonomi politikası, Türk devrim tarihi, Türk devlet örgütlenmesi, Türkiye'nin kalkınma sürecinin tam anlamı ile anlaşılması bakımından ayrıca analiz edilmesi gereken konular arasındadır. İşbu analizler alt alta konulduğunda, kalkınmanın tüm bu sorunlara bulunması gereken çağreleri sunabilecek bir yol haritası, bir eylem planı olarak algılandığı çok daha açık olarak görülecektir.¹¹³

Türkiye'de siyasal yapı; Osmanlı'nın tasfiyesi sonrasında devrimci bir kadro ile Cumhuriyet Devrimi ile yapılanmıştır. Söz konusu devrimci kadronun oluşturduğu siyasal yapılanma başlangıçta İttihat ve Terakki'yi, akabinde CHP'yi yaratmıştır. CHP kendi içerisinden DP'yi çıkartmış, DP ile birlikte CKMP, AP gibi liberal ve CHP'ye alternatif partiler oluşmaya başlamıştır. İşbu partiler, zaman içerisinde eriseler ve salt tabela ve binadan ibaret olsalar da, bugün DYP, ANAP adları ile devam etmektedirler. Bugün iktidarda olan AKP ise AP'nin içerisinde yetişen MNP¹¹⁴, MSP¹¹⁵, RP¹¹⁶, SP¹¹⁷ kökenli bir parti olup, dolaylı olarak kökenli AP'ye kadar giden bir partidir. Necmettin ERBAKAN'ın kurduğu MSP'den sonra oluşan ve ANAP, DYP gibi merkez sağ partilerin tabanını kendi merkezine entegre eden AKP ise bugün merkez sağın temsilcisi konumundadır.¹¹⁸

2011 yılına gelindiğinde AKP'nin merkez sağın merkezi olmasına karşın CHP'nin özellikle 2010 yılı içerisinde¹¹⁹ değişimi, kendi içinde önemli bir devrim olmuş ancak aynı ölçüde kuruluş felsefesinden sapmasına da neden olmuştur. Bugün bakıldığında CHP, tam anlamıyla Cumhuriyet felsefesini taşıyan bir parti konumunda değildir.¹²⁰ Türk siyasal hayatındaki bu durum; ülkenin siyasal yapısının ekonomik bir alt yapıya sahip olmamasından ve aynı zamanda siyasal yapının sınıfsal örgütlenmeler yerine, doğrudan amorf ideolojiler ve pragmatik söylemlerle biçimlenmesinden kaynaklanmaktadır.

---

¹¹³ Bu durumdan mütevellî, özellikle Türk seçim sistemi, YSK, Türk demokrasisi, Türk meclis sistemi, Türk bürokrasi sistemi öncelikle analiz edilmesi ve yeniden yapılandırılması gereken oluşumlar durumundadır.

¹¹⁴ Milli Nizam Partisi

¹¹⁵ Milli Selamet Partisi

¹¹⁶ Refah Partisi

¹¹⁷ Sadet Partisi

¹¹⁸ Merkez sağ bu yönü ile liberalliğin de içerisinde olduğu bir bulamaç görünümündedir. Türkiye'de liberal partilerin özünde hiçbir zaman liberal olmamaları ve karşıdevrim unsurlarını içerisinde barındırması ciddi bir problem olmuştur.

¹¹⁹ Kemal KILIÇDAROĞLU'nun genel başkan olması ile birlikte

¹²⁰ CHP'de Kemal KILIÇDAROĞLU'nun genel başkanlığa seçilmesi sonrasında özellikle Mehmet FARAC ve ilgili Cumhuriyetçi kadronun tasfiyesi ve partinin optimal oy alanında maksimalist politika gütmesi nedeni ile oluşturduğu politikalarda kuruluş felsefesinden sapması, Süheyl BATUM başta olmak üzere bir çok yeni karakterin geri plana itilmesi partiyi misyonundan uzaklaştırarak yeni bir alana doğru kaydırmıştır. Bugün 2011 yılı ile birlikte CHP kuruluş felsefesinden çok uzakta yer almaktadır. CHP'nin merkez sol ve ulusalcılıktan kayarak pragmatik politikaya sürüklenmesi merkez solda ve liberal siyasal söyleme karşı ulusal siyasal yapıda önemli bir boşluğun oluşmasına neden olmuştur. HEPAR, İP ve YP benzeri partilerin oluşmasının temel nedeni de söz konusu boşluktur.

Kalkınmanın Osmanlı'dan Miras Alınan Koşulları ve Açmazların Kökenleri:

Siyasal tarihin analizi bir anlamda Türkiye kalkınma sürecinin düşünsel analizini (de) ihtiva etmektedir. Özellikle 1850 sonrası gerçekleştirilen aşırı dış borçlanma, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Cari disipline yol açmış ve cari açık verilmemesi ana hedeflerden biri haline gelmiştir. Cari uygulamalar, ödemeler dengesinde yaklaşımlar, para politikaları ve borçlanma ile ilişkili geleneksel tutum 1950'li yıllara kadar temkinli bir yapıda devam etmiştir. 1950 ile birlikte, Demokrat Parti'nin aşırı borçlanma ve devalüasyonla sonuçlanan macerasından sonra 1960 yılı itibari ile Türkiye'de kamu mali disiplini genel anlamda temkinli bir yapıda devam etmiş, ancak 1980'le birlikte tekrar aşırı borçlanma ve devalüasyon ülke ekonomisinin sorunsallarından biri konumuna gelmiştir. Hatta yüksek faizin tetiklediği maliyet bazlı enflasyon sorunsalı da ülkenin önemli sorunsallarından biri olarak AKP iktidarına kadar devam etmiştir. AKP ile birlikte 2001 Krizi'nin etkilileri güncel önlemlerle aşılmaya çalışılsa da, ülkenin kronik ekonomik sorunsallarına kalıcı çözümler getirilememiştir.¹²¹ Bir bakıma sorun yine, sorunsalların tarihsel alt yapıları ile ele alınarak çözümlenmemesi ve sorunlara kısa vadeli güncel sorunlar bulunmasıdır.

Aslına özellikle 1960'lı yılları etkileyen temel/ana sorunsalların kaynaklarının anlaşılması için Geç Osmanlı Dönemi'ni, Meşrutiyet'le birlikte incelemek gereklidir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında uygulanan planlı kalkınma modelleri¹²² özellikle Osmanlı'dan miras kalan sorunların analizleri ve bu analizlerin gerçekleştirilmesi akabinde oluşturulan çözümlerle biçimlendirilmiştir.¹²³ Cumhuriyet dönemi refleksi özellikle Osmanlı dönemi sorunsallarının analizleri sonucunda geliştirilmiş reflekslerle biçimlendirilmiştir. Özellikle Cumhuriyet Dönemi ile başlayan kalkınma süreci içerisinde; kalkınma paradigmasının biçimlenmesi ise daha çok "gelişim" ve Osmanlı'dan kalan "Düvel – i Muazzama" adı ile anılan büyük Dünya Devletleri'nden biri olma düşüncesi ile gerçekleştirilmiştir.

Özellikle Birinci Meşrutiyet öncesi dönemde oluşan siyasal muhalefetin zamanla düşüncel hayattan ve aydın tepkisinin yansıdığı salt yazınsal tepkide sınırlanarak siyasal bir

---

¹²¹ Her ne kadar AKP iktidarı yüksek enflasyon sorunsalına güncel çözümler getirmişse de, sonuç olarak belirli bir çözüm getirmiştir. Özellikle IMF tarafından Kemal DERVİŞ'in gönderilmesi ve uygulanan paket programların Türkiye'nin sorunsallarını çözmeyeceği açıkça belli olmasından sonra, ülkenin kendi özgün ekonomik sorunsallarına, kendi özgün yöntemleri ile çözüm getirmesinin müspet sonuçlar verdiği bir anlamda kanıtlanmıştır. Ülkenin hiper enflasyon ve yüksek faiz sorunsalı 1990'lı yıllarda ülke ekonomisine hem ciddi sorunlar vermiş, hem de ülkenin başta bankacılık sektörü olmak üzere genel finans sektörünü mevcut uygulamalarla ciddi anlamda zedelemiştir. Örneğin "repo" başta olmak üzere birçok bankacılık uygulamasının ekonomide gap (boşluk) oluşturmasına neden olmuştur. Reponun normalde bankalar arası bir işlem olmasına karşın mudi – banka ilişkisinde var olması fark edilmese de mevcut finansal dengeleri derinden sarsmakta, hatta istihdama dahi etkisi bulunmaktadır.

¹²² I. Beş Yıllık Kalkınma Planı ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planı

¹²³ Cumhuriyet ve özellikle M. Kemal ATATÜRK döneminde uygulanan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte gelen kamu mali disiplini ve cari uygulama anlayışı DPT tarafından da benimsenmiştir.

tepkiye dönüşmesi ve tepkinin bir anlamda daha çok siyasi örgütlenmelerle hayata geçmesi İttihat ve Terakki ile başlamıştır.¹²⁴

Türkiye'nin kalkınma sürecinde karar verici olarak rol alan siyasi iradenin içerisinde yapılandığı siyasal partiler tarihinin ayrıca bilinmesi kalkınma sürecinin anlaşılması ve algılanmasında önem arz etmektedir.

İttihat ve Terakki¹²⁵ ile başlayan süreç Türkiye'nin biçimlenişinde kurucu iradenin oynadığı rolün yapılanmasını (da) teşkil etmektedir ki; bu yönü ile ayrıca önem arz etmektedir. İttihat ve Terakki örgütlenmesi Birinci Meşrutiyet'i oluşturan görüşlerden etkilenen ve İkinci Meşrutiyet'in ilanını sağlayan Jön Türkler'le doğrudan bağlantılıdır. Hatta İttihat ve Terakki'nin yapısal özelliklerinin CHP'nin kuruluşunda açıkça gözlemleniyor olması kurucu felsefenin kökenlerini açıklar niteliktedir.

Osmanlı'nın çöküşünü tarihsel ilerlemeye ayak uyduramama ve tarihsel süreç içerisinde küresel ilerlemeden kopmaya bağlayan ve süreci daha çok "Avrupalı" mantalitesi ile "seküler" yaklaşımla okuyan/okumaya çalışan düşün¹²⁶, Osmanlı'nın en önemli sorunsalını saltanat ve saltanatı besleyen teokratik yapılanma olarak görmekte, var olmayan milliyetçiliği ise toplumu yeniden yapılandıracak unsur olarak benimsemekteydi.¹²⁷

---

¹²⁴ İttihat ve Terakki'nin özellikle kuruluşu itibari ile benimsediği vizyon tamamen ekonomik geri kalmışlığın siyasa etkilerinin giderilmesine ve imparatorluğun yeniden yapılandırılmasına yöneliktir.

¹²⁵ Osmanlıcası: اتحاد و ترقی, partinin Türkçesi birliktelik (bütünlük) ve ilerleme (gelişme) anlamını taşımaktadır ki; Osmanlı sonrası yapılanan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu iradesi CHP'nin önülü olan partinin ana felsefesini de yansıtmaktadır.

¹²⁶ Düşünsel edinim (siyasal söylem, edebiyat, felsefe, sanat ve her türlü düşünce)

¹²⁷ Şayet dönemin yapısı incelenirse, milliyetçilik için gerekli olan ulusal burjuvazinin oluşmamış olmasından kaynaklanan teorik sorunların bugün dahi devam ettiği görülmektedir. Bugün, 2011 yılı içerisinde, Türkiye milliyetçiliğin, ulusal burjuvazinin kendi özgün ve öz tepkisi olarak ortaya çıkmamasından dolayı "milliyetçilik"le sağlıklı olarak karşılaşmamıştır. Türk milliyetçiliğinin, "Türk – İslam sentezi" gibi amorf bir yapıda algılanmasının temel nedeni, ulusal burjuvazinin oluşmamış olması ve milliyetçiliğin kapitalist ilişkilerle değil, feodal ilişkilerle benimsenmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

İttihat ve Terakki'nin Askeri Tıbbiye içerisinde genç askeri okul öğrencileri tarafından kurulması ise ayrıca önem arz eden bir konudur. Zira 27 Mayıs 1960 Devrimi'nin öncülü de yine Ordu olmuş olup, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Türk Demokrasisindeki rolü ve konumu ile de yakından ilişkilidir.¹²⁸

İttihat ve Terakki'nin eyleme yönelik örgütlenmesi İttihat-i Osmaniye Cemiyeti¹²⁹ ile oluşmuştur. Cemiyet hızlı bir yapılanma süreci geçirerek kısa sürede üye sayısını arttırmış, siyasi muhalefet baskılar nedeni ile “gizlilik” prensipleri çerçevesinde yürütülmüştür. Akabinde cemiyet yayım yapmaya başlamış ve İttihatçı düşünce hızla yayınlamaya başlayan yayımlarla¹³⁰ hızla gelişmeye ve tanınmaya başlamıştır.¹³¹

Temelde örgütlenme resmi olarak İttihat-i Osmaniye ile başlatılsa da, aslında Harbiye ve Askeri Okul öğrencileri içerisinde birçok örgütlenmenin olduğu açıktır. İttihat ve Terakki ile birçok örgüt entegre olarak partinin, siyasal akımın içerisinde toplanmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin de kurucu iradesinin köklerini aldığı Jön Türkler akımı ile birlikte seküler ve milliyetçi bir cumhuriyetçi anlayış biçimlenmiş, bu anlayışla birlikte akım, çok daha net siyasallaşmaya başlamıştır.

1902 ile birlikte İttihat ve Terakki¹³² çok daha net ve sistemli olarak yapılanmaya başlamıştır. Türkiye'de Liberal düşüncenin öncüsü olarak gösterilen Prens Sabahattin ile birlikte başlayan “Adem-i Merkeziyetçilik” düşüncesi İttihat ve Terakki'yi de etkilemiş, İttihat ve Terakki içerisindeki düşünce ayrılıkları bölünmeye yönelik yaklaşımlar oluşturmuştur.¹³³

---

¹²⁸ Aslında 12 Mart ve 12 Eylül'ün de öncüsünü, 27 Mayıs Devrimi'nin ve Jön Türk hareketinin, İttihat ve Terakki'nin öncülü olan TSK gerçekleştirmiştir. Bu durum TSK'nın 27 Mayıs sonrasında gerici bir yapıya büründüğünün ayrıca kanıtıdır. 27 Mayıs 1960 sonrası TSK'daki gerici sapma; özellikle TSK'nın kendi içerisinde değerlendirmesi gereken bir öz analiz olmakla birlikte, kurumsal açıdan bir yargısal konudur.

¹²⁹ İttihat-i Osmaniye'nin kurucuları, İshak Sükûti, İbrahim Temo, Abdullah Cevdet, Mehmed Reşid ve Hikmet Emin'dir.

¹³⁰ İlk olarak Meşveret Gazetesi yayımlanmaya başlanmış, sonrasında Mizyan gazetesi yayınlamaya başlamıştır. Örgüt 1897 itibarı ile merkezini Cenevre'ye taşıyarak, Cenevre üzerinden siyaset yapmaya başlamıştır.

¹³¹ Ülkede muhalefetin kanalize olacağı açık bir örgütlenmenin olmaması, ülke içerisinde aydınlanmayla ilk tanışan askeri okul öğrencilerinin marjinalleşmesine ve bu marjinalleşmenin sonraki dönemlerde devam etmesine neden olmuştur.

¹³² 1865'te İttifak – 1 Hamiyyet'in kurulması sonrasında Jön Türk oluşumu hızlı bir biçimde gelişmiş ve akabinde süreç İttihat ve Terakki'ye kadar ilerlemiştir, evrenselleşmiştir.

¹³³ 1902 Yılı'nda Paris'te gerçekleşen Birinci Jön Türkler Kongresi bölünmenin somutlaştığı kongre olmuştur.

İttihat ve Terakki her ne kadar oluşumunu 1908 Yılı'na kadar tam olarak tamamlayamasa da genel olarak var olan muhalif devrimci düşünceler üzerinde yapılanmış ve biçimlenmiş bir düşünce olarak varlığını hemen her an hissettirmiştir.¹³⁴ Düşünce yapısı bakımından liberal olan gruplardan, muhafazakâr olan gruplara kadar hemen tüm gruplar muhalif özellikleri çerçevesinde kutuplaşıyorlardı. Kutuplaşma saltanat ve saltanatın sahip olduğu hilafet gücü ile birleşen saray ile “Devrimciler” arasında hızla artarak ilerliyor, ilerleyen ayrışma ve kutuplaşma gerginlik yaratıyordu.¹³⁵

Gerginlikler daha çok isyanlarla ve suikastlarla kendini belli etse de toplum içerisinde gerçekleşen örgütlenmeler, muhalif özellikleri nedeni ile kendilerini ifade edebilecekleri güçlü bir çatı ihtiyacı hissediyorlardı. İttihat ve Terakki'yi bu denli güçlü ve kısa sürede hakim ve muhalefete mazhar kılan ise var olan gizli muhalefetin birikmiş enerjisiydi.

Birinci Jön Türk Kongresi¹³⁶ sonrasında gerçekleşen schizma ile birlikte Türk Siyasal Tarihi'nin bilinen ilk ayrışımı da gerçekleşti. Liberaller ile Milliyetçiler ayrışım ve uyuşmazlık ciddi anlamda kendisini hissettirir vaziyete geldi ve ayrışımın temelleri atıldı. Kongre sonrasında siyasal anlayış da dönüşmeye başladı. Jön Türkler arasındaki Liberal – Milliyetçi ayrışımı incelendiğinde, aslında ayrışımın dönemin koşullarından son derece etkilendiği açık olarak görülmektedir. Liberaller daha çok Monarşiyi benimsemişler, Milliyetçiler ise tamamen ve yalnız Cumhuriyet düşüncesi etrafında toplanmışlardır. Bu durum ayrışımın nedenlerinden yalnız biri olmakla birlikte, birçok ayrışım nedeni mevcuttur. Uygulanmak istenen politikalar, saltanat, hilafet, ekonomi politikaları bunlardan yalnız birisi olmakla birlikte, ekonomi politikaları kapsamında Milliyetçiler daha çok Sosyal Devlet anlayışını güden bütüncül bir yaklaşım sergilemeye başlamışlardır. Dönem içerisinde Avrupa'da yeni gelişen ve bir anlamda Avrupa Komünizmi'nin temellerini atan Marksizm de dönem içerisinde pek çok milliyetçiyi etkilemiştir.¹³⁷ İttihat ve Terakki'nin yapılanma süreci ilginç bir biçimde Sovyet Devrimi'ni gerçekleştiren Bolşevik oluşumuna son derece benzediği görülecektir. İçeride meşrutiyetçi Menşeviklerle ayrılan Bolşevikler devrime kendi iç çatışmaları sonrasında yön vermişler ve akabinde Komünist Parti ile Sovyet Devrimi'ni tamamlayabilmişlerdir. Aynı şekilde Jön Türkler de içlerindeki meşrutiyet yanlısı Liberallerle ayrışım sonrasında İttihat ve Terakki'yi oluşturmuşlardır.¹³⁸

---

¹³⁴ Muhalif düşüncenin varlığını üzerine inşa ettiği muhalefet aslında Kanun-i Esasi'ye kadar dayanan bir geçmişe sahipti. Türk Demokrasi Tarihi'nin sancılı geçmişi aslında Fransız Devrimi ile birlikte başlamış olup ve bir çok Orta Avrupa Devleti'nden eski bir yapıya sahiptir. Bu yönü ile Türk Demokrasi'nin çok partili döneme geçiş ile başlatılması aslında Türk Demokrasi'ne yapılan ciddi haksızlıklardan biridir.

¹³⁵ İttihat ve Terakki'nin özellikle örgütlenme süreci ile ilgili olarak Feroz AHMAD oldukça önemli bilgiler vermektedir.

¹³⁶ 1902, Paris

¹³⁷ Türk siyasal tarihinin milliyetçilik ve komünizm arasındaki ilişkisi içerisinde en önemli ve incelemeye değer yaklaşım Galiyev ile başlayan milliyetçi komünist düşüncedir.

¹³⁸ 1902 sonrasında Jön Türkler içerisinde gerçekleşen tavsiye süreci, modern Türk siyasal tarihinin ilk siyasal tavsiyesi olması ile de önemlidir. Benzer bir tavsiye süreci Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanmıştır. 27 Mayıs devrimi akabinde önce 14'ler tasfiye edilmiş ve devrim sonrasında, 1962'den sonra Talat AYDEMİR ve Fethi GÜRÇAN 22 Şubat olaylarının mükerrerliği nedeni ile idam edilmiştir.

1902 – 1906 sürecince Jön Türkler’in mücadelesi hem Osmanlı bürokrasisine karşı hem de kendi içlerinde devam etti. 1906 ile birlikte özellikle 1905’de Türkiye’ye dönen Doktor Nazım önderliğinde örgütlenme son derece hızlı ilerledi. Kurulan birçok cemiyetle birlikte örgütlenmeler birbirleri ile iletişime geçmeye ve birbirlerini tanımaya birbirleri ile çatışmaya başladı. Türk Devrimi’ni belirleyecek düşünce kendi içerisinde bir devrim sürecine girdi.¹³⁹

Devrim sürecinin kökleri aslında Jön Türklere yön veren Yeni Osmanlılar’ın oluşumu ve faaliyetleri¹⁴⁰ ile başlamaktadır. 1839 Tanzimat Fermanı ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu değişen Dünya’ya ayak uydurmaya çalışmaktaydı. Tanzimat Fermanı ile birlikte toplumun salt Padişah iradesinden başka bir iradenin, toplumun iradesinin varlığının farkına varması gerçekleşmese de özellikle diğer Avrupa devletleri ile ilişki içerisinde olan ve süreci okuyabilen aydınlarla birlikte “halk iradesinin varlığı” ciddi anlamda önemli bir değer haline geldi.

1906 ile birlikte Mehmet Talat tarafından kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile Vatan ve Hürriyet Cemiyetleri¹⁴¹ de dahil olmak üzere pek çok gizli örgütlenme birleşmeye doğru yol kat etmeye başladı. 1907 ile birlikte Jön Türk düşüncesi netleşmeye başladı. İkinci Jön Türk Kongresi¹⁴² ile birlikte, Jön Türk örgütlenmesi “İttihat ve Terakki”yi resmi olarak kurdu.

1907 İttihat ve Terakki’nin kurulma tarihi olmakla birlikte, askeri örgütlenmesini de gerçekleştirdiği tarihtir. Ordu içerisinde pek çok subay İttihat ve Terakki’nin bünyesinde faaliyete geçmeye başladı ve İttihat ve Terakki özellikle düşüncel hayatta ve güncel hayatta önemli bir fenomen haline geldi. 1907 sonrasında gelişmeler son derece hızlı ilerledi, 1908 Tarihi’nde İttihat ve Terakki Selanik’te ciddi bir örgütlenme haline gelmişti.

13 Nisan 1909’da vuku bulan ve Türk devrim tarihi içerisinde karşıdevrim girişimlerinin öncülerinden olan 31 Mart Olayı ise İttihat ve Terakki için ayrıca önem arz eden bir gelişme olmuştur. Olay doğrudan İttihat ve Terakki’yi hedef almış olması ve bir anlamda Padişah tarafından – gizli olarak – desteklenmiş olması ile de önemlidir; ancak olayın asıl önemi İttihat ve Terakki’nin ordu içerisinde benimsenmesini gösteren bir tepki yaratmış olması ve Türk Devrim Tarihi içerisinde yer alan ilk karşıdevrim hareketini oluşturmasıdır.

13 Nisan’da başlayan ayaklanma Selanik’ten harekete geçen Harekat Ordusu tarafından 24 Nisan’a kadar tam olarak bastırılmış ve 27 Nisan 1909’da Meclis’in toplanması sağlanarak II. Abdülhamit’in saltanatı sonlandırılmıştır.

---

¹³⁹ Söz konusu düşünce Türkiye Cumhuriyeti’ni oluşturan iradeyi biçimlendirmiş düşüncedir.

¹⁴⁰ 1860 sonrası gelişen ve 1876 Birinci Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte klasik yapısını alan siyasal ve düşünsel akım.

¹⁴¹ Vatan ve Hürriyet Cemiyeti Kemal ATATÜRK tarafından, sürgün edildiği sırada Şam’da kurulmuştur.

¹⁴² 1907, Paris

31 Mart Ayaklanması'nın bastırılması ile birlikte, Ordu'nun devletin siyasal yapısı içerisinde edindiği konum daha belirgin ve daha aktif olmuştur. 27 Nisan kararları ile birlikte İttihat ve Terakki resmi olarak siyasal yapı içerisinde görünmemiş; ancak iktidarı doğrudan – ve fiilen – yönetir hale gelmiştir.¹⁴³

Ülke yönetimi 1909'dan itibaren daha net ve belirgin biçimde İttihat ve Terakki'nin otoritesi ile biçimlenmeye başladı. Bu durum İttihat ve Terakki'nin daha belirgin kararlar almasına ve ülkedeki örgütlenmesini daha da arttırmasına neden oldu. Dönem içerisinde Ordu İttihat ve Terakki'ye daha da yakınlaştı ve hatta Ordu İttihat ve Terakki ile özdeşleşti.

İttihat ve Terakki 1909 ile birlikte bir siyasal örgütlenme olmaktan çıkarak bir siyasal parti niteliği kazandı ve yapısını giderek tüzelleştirdi, kurumsallaştı ve fiili olarak iktidarı yönlendirmeye mazhar oldu. Dönem içerisinde 1909'la birlikte partinin¹⁴⁴ uygulamaları daha netlik kazandı.

23 Ocak 1913'de vuku bulan Bab – 1 Ali Baskını ile birlikte İttihat ve Terakki konumunu daha net belirlemiş ve tam olarak Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde siyasi pozisyon almış oldu. Özellikle Babı Ali Baskını'nda İttihat ve Terakki'nin Bakanlar Kurulu'nu basarak bakanları cebir sureti ile bertaraf etmesi ve Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı öldürmesi partinin uygulamalarının ciddi keskinlik kazanmasını gösterir niteliktedir. Daha da önemlisi partinin doğrudan devrimci bir karakterde olup, var olan hukuksal ve siyasal düzenin/sistemin meşruluğunu tanımaması anlamını taşımaktadır.

13 Ocak 1913 Bab – 1 Ali Baskını ile birlikte Enver Paşa, Cemal Paşa ve Talat Paşa ülke yönetimi içerisinde daha belirgin rol üstlenmeye başladı. Savaş kararları da dahil olmak üzere padişah otoritesini tanımayan bir yapı içerisinde hareket etmek sureti ile karar verici mekanizmayı oluşturan bir yapılanma, örgütlenme içerisinde girildi.

1870 ile başlayan süreç ülkede köklü bir değişimin habercisiydi. Özellikle muhalif grupların oluşumunda, hemen hiçbir muhalif grubun saltanata ciddi anlamda yaklaşan bir politika izlememesi ve saltanata yakın çevrelerin tamamen irticai çevreler olması saltanatın devrim sürecinde aldığı pozisyonun, tavsiyeye ve bertaraf olmaya mahkum yapısının bir anlamda göstergesiydi.¹⁴⁵

---

¹⁴³ 31 Mart Ayaklanması'nın yapısı analiz edildiğinde TSK'nın siyasal yapıdaki zorunlu konumu da bir anlamda daha net anlaşılabilir. Ordu özellikle 1980'lere kadar Türk siyasal yapısının altyapısızlığı ve bilinçsizliği ile karşıdevrime karşı sürekli bir sigorta işlevi görmüştür. Her ne kadar 12 Mart ve 12 Eylül Darbeleri 27 Mayıs Devrimi'nden gerici olmaları ile ayrılrsa da TSK'nın genel olarak devrimci bir çizgide yer aldığı ve ülke içerisinde en köklü ve en gelişmiş bürokratik yapılardan birini oluşturduğu yadsınamaz.

¹⁴⁴ İttihat ve Terakki'nin

¹⁴⁵ Osmanlı'nın çöküşü içerisinde biçimlenen düşünce akımlarının hem birbirleri ile yakından ilişkili olmaları, hem birbirlerini beslemeleri hem de birbirleri ile çatışmaları oldukça önemlidir. Bu düşünce akımlarına örnek olarak "Osmanlılık" ile "Türkçülük" gösterilebilir. Özellikle Ziya GÖKALP tarafından çıkartılan Peyman dergisinin yazıları kronolojik ve antolojik olarak incelendiğinde düşünce akımlarının ne denli arkaik olduğu açıklıkla görülecektir.

Özellikle 27 Nisan ile oluşturulan ikinci mecliste bu durum daha net ortaya konulmaktaydı. Daha da önemlisi, 31 Mart Vakası olarak adlandırılan isyan ile birlikte süreç çok daha hızlı ilerlemiş, Harekat Ordusu'nun isyanı 24 Nisan'da bastırması ile birlikte İttihat ve Terakki'ye muhalif olan tek parti de kendisini feshederek oyundan çekilmek zorunda kalmıştı. Bu durum sürecin tamamen, muhalefet örgütlenme lehinde değişmesine ve oyunda tek ve en önemli oyuncu ve aktör olarak İttihat ve Terakki'nin yer almasına neden oldu. Koşulların da getirdiği bu hakimiyet durumu İttihat ve Terakki yönetimi tarafından oldukça agresif kullanıldı.¹⁴⁶

İttihat ve Terakki'nin Türk Tarihi'ni belirleyen önemli girişimlerinden bir tanesi (de) 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile İttifak Anlaşması imzalamış olmasıdır. Bu durum Osmanlı'yı Birinci Dünya Savaşı'nın taraflarından biri yapmış, üstelik yaklaşık bir asır, hatta daha fazla bir süre izlenen denge politikasının Osmanlı içerisindeki sonu olmuştur. Hatta bir anlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun da sonu olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na taraf olması ile birlikte, savaşın kaçınılmaz sonuçlarından bir tanesi olarak işgaller başlamış, işgaller ise ülke içerisinde zaten var olmayan istikrarı bütünüyle sonlandırmıştır. Özellikle 1850 ile başlayan borçlanma ile birlikte başlayan aşırı borçlanmanın getirdiği ekonomik sorunlar ve ülke ekonomisinde sirkülasyon sorunu var olan ekonomik sorunsalları daha da ağır hale getirmiştir. Durum giderek artan bir kaos ve anarşi görünümünü almıştır. Devletin fiili olarak ortadan kalkmış olması ve işgallerle birlikte başlayan iç ayaklanmalar özellikle azınlıkların İttifak Devletleri ile ilişkilerinden doğan tepkileri ile birlikte giderek terörü tetiklemiştir.

Özellikle Ermeni Terörü ile birlikte Anadolu içerisinde göçler, çatışmalar, iç savaş olarak tanımlanabilecek ve ciddi anlamda terör¹⁴⁷ içeren çatışmalar oluşmuş, gevşeyen devlet otoritesinin de etkisi ile birlikte Anadolu'da tam bir kaos, terör ve anarşi hakim olmuştur.¹⁴⁸

---

¹⁴⁶ Birinci Dünya Savaşına müdahil olunma süreci İttihat ve Terakki'nin yönetimdeki tavrının önemli göstergelerinden bir tanesidir.

¹⁴⁷ Ermeni olaylarını salt isyan dalgası ya da isyan olarak tanımlamak bir anlamda olaylara yüzeysel bir bakış açısı ile yaklaşmak anlamını taşımaktadır. Daha dikkatli incelendiğinde Ermeni çatışmalarının komprador özelliklere sahip olduğu ve komprador terör örgütleri ile doğrudan sivil halkın hayatına kastettiği, amacının Çağyancı Akımla benzer bir algı ile toplumda panik oluşturma özellikleri gösterdiği anlaşılacaktır. Bu yönü ile Ermeni olayları bugün Türkiye'nin yaşadığı Kürt Terörü ile de yakından ilişkili hatta benzerdir. Hemen hemen hiçbir ekonomik etkinlik içerisinde bulunmayan, uyuşturucu ticareti, kaçakçılık, gasp, fuhuş da dahil olmak üzere ülkedeki hemen tüm suç unsurlarının odağı olan, herhangi bir vergi vermemekle birlikte tamamen kaçak elektrik, kaçak su, kaçak yakıt da dahil olmak üzere her türlü kayıt dışı iştiğal ve tecavüzü gerçekleştiren, yeşil kart destekli ve aynı zamanda komprador nitelikli olarak, feodal ve dış destekli terör oluşumunun zeminini oluşturan, parazit bir ekonomik kültürle bölgede var olan Kürt toplumu Türkiye için geçmişte Ermeni toplumu ile benzer şekilde başlı başına bir tehdit durumundadır. Kürt toplumunun uygarlaşma ve medenileşme ve bir anlamda normalleştirme çalışmaları terörü engellemektedir. Kısmi nüfus mübadelesinin, zorunlu iskan kanununu ve benzer radikal uygulamaların gerçekleştirilmemesi uzun vadede Türkiye'nin önünde sorunsal olarak durmaktadır.

¹⁴⁸ Ermeni terörü 1970'li yıllarda ASALA ile birlikte tekrar ortaya çıkmıştır. (yine tez içerisinde belirtildiği üzere ASALA ile mücadelede gerçekleştirilen benzer hatalar PKK ile verilen mücadelede de tekrarlanmıştır. Bu durum Türkiye'nin devlet yapısının ve bürokrasisinin profesyonelleşmemesi, kurumsallaşamaması ve uzman bürokratların yerine gizli işsiz, işlevsiz ve kalifikasyonuz bürokratların kadroları oluşturmasından kaynaklanmaktadır.)

Cumhuriyet Dönemi İtibari ile Kalkınma Süreci:

Osmanlı Devleti'nin XX. Yüzyıl içerisinde dünya koşullarına uyum sağlayabilen tek kurumsa yapısı olan Ordu'nun doğrudan irade kullanmak sureti ile ülke yönetimini fiili olarak ele almış olması ise İttihat ve Terakki düşüncesini benimsemiş bir gücün yönetimi ele alması anlamını taşımaktadır.

Tüm bu süreç içerisinde özellikle mevcut kaos durumunun da etkisi ile İstanbul'un fiili olarak tükenen iradesinin Anadolu mücadelesi tarafından tanınmaması ile birlikte Anadolu'da yeni bir irade oluşmuş ve Türkiye'yi bir kurtuluş mücadelesi ile kuran bu yeni irade İttihat ve Terakki'nin ta kendisi olmuştur.

1918 – 1923 arasındaki süreç tamamen devrimin ön koşulu olan bağımsızlığın sağlanması ile geçirilmiş, Birinci Dünya Savaşı'nın resmi olarak son bulmasına müteakip korkunç bir beş yıl yaşanmıştır. Tamamen savaş, sefalet ve karmaşa ile geçirilen beş yıla Birinci Dünya Savaşı da eklendiğinde bu sürenin dokuz yıl olduğu görülecektir. Dokuz yıl bir fiil savaş ve iç savaş yaşayan bir toplumun yeniden yapılanma süreci ise Cumhuriyet ile birlikte gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet'in planı ekonomiyi benimsemek sureti ile doğrudan kalkınmayı hedeflemesi tamamen çöken bir sistemin üzerine kurulması ve elinde hemen hiçbir şey olmaması ile ilgilidir. Aynı zamanda zamana karşı verilen bir yarış ve yüz yılların getirmiş olduğu ağır sefaletin kısa sürede telafisi mücadelesidir.

Tamamen çökmüş, Orta Çağ koşullarında yaşayan bir toplumun yeniden yapılandırılması görev ve sorumluluğunu üstelenen Cumhuriyet en kısa sürede en fazla faaliyeti hedeflemek sureti ile ülkenin tamamen yeniden yapılandırılması mücadelesine girişmiştir.

Cumhuriyet'in işbu yeniden yapılanma süreci içerisinde en önemli sorunsalı elinde yeniden yapılanmayı sağlayacak maddi bir varlık, herhangi bir sanayi potansiyeli, ticari portföyü, reel sektörü olmadığı gibi, yetişmiş insan gücünün de olmamasıdır. Toplumun hemen tamamının okuma yazma bilmediği, tamamen feodal koşullarda yaşadığı, hiçbir endüstriyel üretimin gerçekleştirilmediği, basit el tezgahlarının dahi bulunmadığı ülke aynı zamanda Osmanlı'dan kalan borçlarla mükelleftir.

Tüm bu süreç Osmanlı'nın çöküşü sonrasında Cumhuriyet'in elindekileri özetleyen bir tablo sunmakla birlikte Cumhuriyet'in ilk fiiliyatı öncelikle devrimi yapılandırmak ve akabinde devrim kanunlarını uygulamak sureti ile kültür de dahil olmak üzere hemen her konuda devrimsel girişimler gerçekleştirmektir.

Cumhuriyet'in devrimi yapılandırma, devrim sürecini yönetme mükellefiyeti ile birlikte toplumu devrime hazırlamaksızın devrimi gerçekleştirme ve hatta asırlara yayılacak değişimleri on yıl kadar bir sürede gerçekleştirme ve kökleştirme zorunluluğu ile hareket etmesi Cumhuriyet yönetimini doğrudan planlı ekonomiye itmiştir.¹⁴⁹

Cumhuriyet'in planlı ekonomi ile birlikte hemen her alandaki devrimleri toplumu son derece hızlı bir biçimde değiştirmeye ve dönüştürmeye yönelik olmuş olup, toplumsal dönüşüm işbu devrimlerin benimsenmesi süreci içerisinde gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet'in kuruluşu 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulması ile birlikte, üç yıllık bir süreci kapsamaktadır. Kurtuluş Savaşı'nın 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar Meydan Muharebesi ile birlikte Batı Cephesi'nde kesin zaferin kazanılması ve akabinde Şubat ayı itibari ile Londra Barış Konferansı'nın başlaması sonrasında Cumhuriyet'e giden süreç koşullar içerisinde biçimlenmiş, 24 Temmuz 1923'e kadar süren müzakereler ile birlikte Lozan Anlaşması imza olunarak bağımsızlık uluslararası alanda tanınmıştır. 24 Temmuz 1923, 29 Ekim 1923'e giden sürecin en önemli argümanı ve etkeni olmuştur. 9 Eylül 1923'te Halk Fırkası kurulmuş ve yeni kurulan siyasal parti önderliğinde 29 Ekim 1923 itibari ile Cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte devlet Osmanlı İmparatorluğu ile bağlarını Hilafet haricinde tamamen kopartmış ve tüm toplum için yeni bir süreç başlamıştır.¹⁵⁰ Cumhuriyet ile başlayan süreç salt siyasal bir süreç olmanın dışındadır. Bir toplumun yeniden yapılanma sürecidir.¹⁵¹

Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma anlayışını söz konusu "yeniden yapılanma süreci" ile algılamak gerekir.

---

¹⁴⁹ Cumhuriyet Dönemi içerisinde uygulanan planlı ekonomi, aynı zamanda önemli bir kaynak yönetimi örneğidir. Elde bulunan kıt kaynakların mümkün olan en verimli şekilde ve en kısa sürede kullanılması ciddi bir başarıdır.

¹⁵⁰ Hilafetin belirli bir süre muhafaza edilmiş olması irticai baskının boyutlarını tasavvur etmeye yeterlidir. Devrimleri son derece realist bir mantıkla ve sırası ile gerçekleştiren anlayış, ciddi bir planlama içerisinde hareket etmiş, öncelikli olarak saltanatın beslediği hilafeti ayırmış, saltanatı hem bir kavram olarak hem de bir makam olarak önce tecrit etmiş, akabinde etkisizleştirmiş ve son hamle olarak lağvetmiştir. Saltanatın ve hilafetin birbirinden ayrılarak güçlerin karşılıklı olarak birbirlerini beslemelerini engellemek son derece ciddi ve planlanmış bir stratejinin ve taktiğin ürünüdür. Türk devriminin önemli ve benzersiz bir yanı da içerisinden çıktığı siyasal sisteme tamamen son vermek ve tamamen yeni bir ülke kurmak, kurulan yeni ülkeyi cumhuriyet ile yapılandırmak ve cumhuriyet ile birlikte yeni bir toplum yaratmaktır. Türk devrimi aslında Fransız Devrimi (1789) ve Sovyet Devrimi (1917) de dahil olmak üzere diğer tüm devrimlerden ayrılan bir yapıdadır.

¹⁵¹ Özellikle "giriş" bölümünde belirtildiği üzere Türkiye'nin – söz konusu – kalkınma algısı işbu süreç üzerine kurulmuştur.

Ülke yeniden yapılanma süreci içerisinde öncelikle içerisinde çıktığı sistemi tasfiye etmeye çalışmıştır. Her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu 1923’le birlikte resmi ve fiili olarak tamamen tasfiye olmuş ise de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu kadroları Osmanlı subaylarıdır ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti kamu kurum ve kuruluşları **Osmanlı İmparatorluğu bürokrasisi**¹⁵² üzerine kurulmuşlardır.¹⁵³

Halk ise Osmanlı tebaasından ibarettir.¹⁵⁴ Tüm bu veriler alt alta konulduğunda her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti; yeni kurulmuş bir ülke idiyse de; aslında değişen yönetim kadrosu ve paradigma haricinde toplumun ve hatta kurumların devamlılığı söz konusudur.¹⁵⁵ Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihsel gelişim süreci bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu ile bütünlük içerisinde incelenmelidir.¹⁵⁶

---

¹⁵² Bu yönü ile Türkiye Cumhuriyeti bürokrasisinin etkisiz, çapsız ve bir anlamda edilgen olması ile birlikte, son derece aslında Osmanlı bürokrasisinden miras alındığı gerçeği ciddi ve fark edilmeyen bir gerçeklik olarak ülkenin önünde durmaktadır. Osmanlı bürokrasisinin de aslında Bizans bürokrasisi üzerine inşa edildiği göz önünde bulundurulduğunda Türk bürokrasisinin tarihsel alt yapısı ve orijinleri daha net görülecektir. Tüm bu analiz ve tespitlerle birlikte feodal sistemlerden kökünü alan bürokrasinin edilgen ve etkisiz yapısının alt yapısı daha net ortaya çıkmaktadır. Kapitalizm ve Kapitalizm’in koşullarına uyumlu etkin, uzmanlaşmış ve alanında yetkili, yetkisini siyasal otoriteye karşı da koruyabilen bir bürokrasi Türkiye’de hiçbir zaman tamamen oluşturulamamıştır. Aslında bu yönü ile TSK sonrasında DPT bir ilktir ve aynı zamanda SPK, BDDK, Türk Eximbank ve Başbakanlık Yatırım Ajansı’nın (da) öncülüdür.

¹⁵³ Aynı şey Osmanlı bürokrasisi için de geçerlidir. Osmanlı bürokrasisi tamamen Bizans bürokrasisi üzerine kurulmuştur. Kendi özgün yaratımları olmasına karşın, ciddi bir Bizans etkisi görülmekte, gözlemlenmektedir.

¹⁵⁴ Türkiye’ye dışarıdan herhangi bir (ciddi yoğunluklu) göç olmamıştır. Tek ciddi nüfus hareketi Yunanistan’la gerçekleştirilen mübadeledir. Yunanistan’la gerçekleşen mübadelede de Türkiye’ye gelen halk zaten Osmanlı tebaasıdır.

¹⁵⁵ Türkiye’de kamu düzeni açısından bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti’nin asli sorunlarından bir tanesinin de söz konusu “kamu kurumlarının ve bürokrasinin Osmanlı’dan alındığı hali ile devam etmekte olması” olduğu görülecektir. Zira Türkiye’de kamunun hantal ve işlevsiz yapısı; ülkenin kalkınmasının önündeki en önemli sorunsallardan biridir.

¹⁵⁶ Hatta bir anlamda Anadolu tarihi ve tarihsel alt yapısı ile tam anlamı ile bir bütünlük içerisinde incelenmeli, analiz edilmelidir.

Ancak tüm bunlarla birlikte Cumhuriyet devrimleri genel olarak yüz yıllara yayılan feodal yapıyı kırma konusunda son derece başarılı olmuştur. Ekonomik ilişkilerin yapılandırılması ile ilgili olarak özellikle kurumların oluşturulması ve halk kitlerinin eğitim, öğretim ile farkındalık yaratılmasına müteakip devrime ortak edilmesi kurumların bir başarısı niteliğindedir.¹⁵⁷ Ülkenin kurumlar politikası ve kurum kültürü aslında apayrı bir inceleme, araştırma ve analiz konusudur. Ancak genel olarak Dünya’da tarihsel deneyimlerin kanıtladığı üzere değişime yol açan ilk girişimlerin düşünceler ve düşünceleri kökleştiren, kuramsallaştıran gerekliliklerin de kurumlar olduğu yönündedir. Bu yönü ile Türkiye Cumhuriyeti kalkınma sürecinin özellikle kurumların incelenmesi ile analiz edilmesi çok daha analitik, reel ve derinlikli bilgi, veri ve belgeler sunacaktır. Süreci kuruluş (Cumhuriyet’in kuruluşu) itibariyle, kurumlarla birlikte ele almak zorunluluktur.

---

¹⁵⁷ Cumhuriyet kurumlarının incelenmesi aslında başlı başına apayrı bir çalışmadır. Zira özellikle başta köy enstitüleri olmak üzere devrimci ve bir o kadar da etkili kurumların oluşturulması ve faaliyete geçirilmesi toplumun top yekûn seferberliğe soyunmasında önemli olmuştur. Toplumun ve ekonomik ilişkilerin boşluklarının eylemlerden çok devamlılık arz eden kurumlarla doldurulması ve boşlukların bir anlamda fırsata çevrilmesi Türkiye için oldukça yararlı uygulamalar arasında yer alacaktır. Özellikle benzer şekilde köy ve kasabaların tarım etkinlikleri yerine kooperatif sanayileşmeye yönlendirilmesi ve sanayi ekonomisinin, endüstri ekonomisinin, endüstriyelmiş ekonominin köy ve kırsalda etkin ve hakim konuma getirilmesinin sonuçları Kapitalistleşme sürecinin köye ve kırsala indirilerek kent merkezli Kapitalist ilişkilerin desteklenmesi olacaktır. Bununla birlikte özellikle ihracata yönelik kamu eli ile desteklenen ve halkın katılımının sağlandığı kooperatif nitelikli ekonomik örgütlenmeler ülke ekonomisi uzun vadede ciddi girdiler sağladığı gibi tarımdan kopuş ve bir anlamda feodalizmden sıyrılma, feodal ilişkilerden kopuşu da olanaklı kılacaktır. Bu ve benzeri uygulamaların gerçekleştirilememesi bir anlamda vizyonsuzluğun bir sonucu olmakla birlikte, hala bireysel çiftçiliğe izin verilmesi ve tarımın yalnız şirketler tarafından profesyonel kriterlerle uygulanmasının sağlanmaması, ürün borsalarının alt yapılarının oluşturulmaması ayrıca önemli ve tamamlayıcı bir girişim olarak önem ihtiva etmektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin mukim bölgesinden ve jeopolitik, jeostratejik konumundan da kaynaklanan feodalite sorunlarını çözmesi ve komşu ülkelerdeki feodal ilişkiler, az gelişmişlik ve benzeri gapleri fırsata çevirmesi Türkiye Cumhuriyeti’nin ciddi ekonomik kazanımlar elde etmesine neden olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte başlayan süreç; ilk olarak saltanatı ve akabinde hilafeti hedef alarak tamamen XIX. Yüzyıl sonrasında biçimlenen ve XX. Yüzyıl ile yapılan laik, demokratik ve üniter bir ulus devlet yaratmıştır. Özellikle yeni sistem yaratma girişimi; devletin şeklinin yapılandırılması, bürokrasinin biçimlendirilmesi ve yeniden yapılandırılması, anayasanın oluşturulması, kapitülasyonların tamamen kaldırılması, laik sistemin benimsenmesi, Yüksek Ziraat Enstitüsünün Kurulması ve tarımın yeniden yapılandırılması, tarım çiftliklerinin kurulması, Ziraat Bankası kredi yapısının reforme edilmesi suretiyle köylüye kredi imkanının sağlanması, ziraat teknolojisinin yenilenmesi, demir yolları hatlarının genişletilmesi ve Anadolu'nun iç ve kıyı kesimleri arasında ulaşım ağının kurulması, Duyun – u Umumiye'nin feshi, Duyun – u Umumiye'nin elinde bulunan ve dönem itibari ile asli ihtiyaçları karşılayan başta petrol, tuz, şeker, kibrit, tütün fabrikalarının devletleştirilmesi ve devletleştirilen fabrikaların istihdam amaçlı kullanımı, üretim kooperatiflerinin kurulması, dış ticaretin devletleştirilmesi, KİT¹⁵⁸ kurularak sanayileşme politikasının uygulanması¹⁵⁹, özel sektörün teşviki, milli bir burjuvazi yaratarak toplumsal dinamizmin sağlanmasına yönelik girişimlerde bulunulması, limanlar üzerinde düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, öşrün kaldırılması, XX. Yüzyıl normlarına uygun vergi kanununun oluşturulması, yeni vergi kanunu kapsamında ticaret kanununun yeniden yapılandırılması ve oluşturulması, tekke ve zaviyelerin kapatılarak toplumun feodal düşünceden uzaklaştırılması, eğitimin yeniden yapılandırılması, Tevhidi Tedrisat kanunu ile yeniden yapılandırılan eğitimin harf devrimi ile tamamlanması, köy enstitülerinin kurularak işlevsel ve toplumsal aydınlanmada öncü devlet eli ile kurulmuş uygulama yönü son derece ağır basan kurumların oluşturulması, eğitimin parasız hale getirilmesi, halk evleri ve millet mektepleri açılarak toplumun okur yazar haline getirilmesine yönelik yoğun girişimlerin gerçekleştirilmesi, soyadı kanununun kabulü ile toplumun değişen dünya koşullarına uygun bir yapılanma ile uluslararası sisteme uyum sağlanması, ulusal finans sisteminin yapılandırılmasına yönelik girişimler kapsamında uygulamaların gerçekleştirilmesi, ulusal bankacılık sisteminin kurulması,¹⁶⁰ Emlak Bankası'nın kurulması, Türk Tarih Kurumu'nun kurulması, harf devrimine yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesine müteakip Türkçe'nin kurallarının oluşturulması, ölçü sistemlerinin uluslararası normlara uyarlanması, kabotaj hakkının ulusallaştırılması, toprak yasasının kabulü ile toprak reformu öncesinde arazilerin kamulaştırılarak köylülere dağıtılması, kılık kıyafet yasası kapsamında günlük hayatın dünya koşullarında kabul edilebilecek standartlara yükseltilmesi, hafta tatilinin Cuma'dan Pazar'a alınması sureti ile çalışma sisteminin uluslararası normlara ve koşullara entegre edilmesi, Ordu'nun modernleştirilmesi, kadınlara seçme ve seçilme hakkının sağlanması, Devlet Opera, Tiyatro ve Balelerinin kurulması, üniversitelerin kurulması, adli sistemin yeniden yapılandırılması, defin ve mezarlık sisteminin yeniden yapılandırılması, madenlerin devletleştirilmesi, orman ve göllerin kamulaştırılması, iç isyanların bastırılması, Duyun – u Umumiye'nin feshine müteakip tüm dış borçların tamamen ödenmesine yönelik kamu mali disiplininin benimsenmesi, nüfus sayımının gerçekleştirilerek mevcut durumun tespiti, sivil havacılık ile ilgili atılımların gerçekleştirilmesi, radyo, telgraf ve telefon işletmelerinin

---

¹⁵⁸ Kamu İktisadi Teşebbüsleri

¹⁵⁹ Özellikle Sümerbank, Etibank, TKİ, M.T.A. gibi kurumların oluşturulması Cumhuriyet'in devlet eli ile kalkınma konusunda gerçekleştirdiği başarıda önemli rol oynamışlardır.

¹⁶⁰ Özellikle Türkiye İş Bankasının kurulması Türk bankacılık tarihi açısından son derece önemli bir kilometre taşı olmuş ve Türk mali sisteminde de ciddi etkileri yaşanmıştır. Kredi kullanımına yönelik olanakların sağlanması ve kredi kullanılması sureti ile mevcut tarım sisteminin modernleştirilmesinde Türkiye İş Bankası son derece ciddi bir rol oynamıştır.

kurulması, devlet eli ile enerji yatırımlarının gerçekleştirilmesi Cumhuriyet Devrimleri'nin temel devrimleri ve devrimsel kazanımlarından yalnızca en önemlileri ve bilinenleridir.

Cumhuriyet ile birlikte gelen en önemli ve en temel politika ise karşılıksız para basımının tamamen durması ve sıkı bir mali disiplin uygulanmasıdır. Bu kapsamda özellikle cari açık verilmemesi amaçlanmış ve cari disiplin, uygulanan maliye politikası içerisinde son derece önemli bir ana prensip ve hareket noktası olmuştur.¹⁶¹

Sıkı kamu mali disiplini uygulaması Cumhuriyet hükümetinin en belirgin mali uygulamasıdır.¹⁶² Özellikle KİT'lerle reel sektör için alt yapı oluşturulması, iç talebin yaratılması ve istihdam oluşturmak sureti ile milli gelirden ilerlemeye gidilmesi "devletçilik" prensibi içerisinde şekillenmiştir.

Ülkenin mali anlamda yaşamış olduğu en önemli sorun kaynak sorunudur. Özellikle yetişmiş insan gücü dahil olmak üzere pek çok kaynaktan mahrum olan ülkede reel sektörün olmaması ve daha da önemli bir realite olmak üzere reel sektörün varlığını sağlayabilecek iç talebin olmaması, iç talebi sağlayacak milli gelirin olmaması ülke ekonomisinin yapısını son derece dar bir yapıda olmasına neden olmuştur.

---

¹⁶¹ Kamu maliyesi bakımından Cumhuriyet hükümetinin uyguladığı mali politika bir anlamda "Merkantalist" bir yapıya sahip olmakla tanımlanabilir. Özellikle hedeflenen mümkün olduğunca çok rezervin gerçekleştirilmesi ve söz konusu rezervlerin kamu yatırımlarında kullanılması sureti ile serbest piyasayı ve reel sektörü yaratıcı etkinin sağlanmasıydı. (Tüm uygulamalar ve sonuçları analiz edildiğinde hedeflenen amaca ulaşıldığı söylenilebilir.)

¹⁶² Giriş bölümü ve Tarihsel analizlere ilişkin açıklamalarda belirtildiği üzere Cumhuriyet dönemi kamu mali disiplini 1950'lerde ve 1980'lerde aşılmış, cari açık seviyesi max. seviyelere çıkmıştır. Bununla birlikte 2000'li yılların sonrasındaki süreç Türkiye'de de, bir bakıma küresel ekonomiden etkilenmiştir. Keynesyen ekonomi politik sonrasında (özellikle Bretton Woods çöktükten sonra) mevcut ve uygulanan kamu mali disiplinleri, 2008 sonrası oluşan 2009 krizi ve akabinde daha progresif bir görünüm almışlardır. Optimal para alanı üzerinde gerçekleştirilen maksimalist para sirkülasyonları ve emisyonunda gerçekleştirilen hareketlilikler daha çok Keynesyen etkiyle sirkülasyonu yaratıcı ve teşvik edici yönde, maksimum parasal hareketliliklerin sağlanmasına yönelik olmuştur. (Türkiye'de 2009 yılı sonrası kontrolsüz para basılması ve 2011 yılı itibarı ile MB'nın para senyoraaj yetkisinde coin (bozuk para) basım yetkisinin HM'ye devri ile birlikte, kısa vadede emisyonunda para seviyesini arttırıcı ancak gelecekte hiper enflasyonu tetikleyici bir adım atılmıştır.)

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte genel durum ülke nüfusunun tahmini yapısının on üç milyon civarında olduğu, nüfusun büyük bir çoğunluğu kırsalda yaşamakta olup kentli nüfus ise XIX. Yüzyıl koşullarının çok gerisinde bir hayat sürdürmekte olduğu yönündedir. Daha da önemlisi halkın tamamı salt feodal ilişkileri devam ettirmekte, henüz “vatandaşlık”, “ulus”, “millet” bilincine sahip olmayan topluluklar halindedir. Cehalet son derece ciddi bir sorun olarak Cumhuriyet devriminin önünde durmaktadır. Nüfusun içerisinde okuma yazma bilme oranı ise %10'dan daha azdır. Tüm bu koşullar alt alta konulduğunda genç Türkiye Cumhuriyeti'nin içerisinde olduğu koşullar daha net anlaşılacaktır.¹⁶³ Ancak 1960 yılı içerisinde dahi nüfusunun yarısından fazlasının ilkel koşullarda yaşadığı gerçeği ülke ekonomisinin belirli bir mesafe kat etmesine karşın ülke sorunsallarının asırlara yayılan birikimlerinin sonuçları olduğunu gösterir niteliktedir.

Ekonomisi yalnız tarım ekonomisinden müteşekkil olan bir ülkenin, Sanayi Devrimi'nin yarattığı koşullardan – doğrudan – etkilenecek, üstelik Emperyalizm'e karşı verilen bir mücadelenin sonucu olarak Sanayi Devrimi'ne has “ulus devlet”e dönüşüm sürecini yaşadığı bir devrim deneyimi geçirmesi doğal olarak traumatik etkileri (de) beraberinde getirecektir. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşamış olduğu devrimin bir anlamda son derece ciddi traumatik etkileri olduğu da ayrıca açıktır.¹⁶⁴

Türk Devrimi salt ekonomik sorunsallar haricinde, kendi içerisinde oldukça sıkıntılı siyasal süreçlerden de geçmiştir. Özellikle karşıdevrimin hemen her fırsatta kendini gösterdiği iç isyanlar ülkenin gerçekleştirdiği devrimin kökleştirilmesi gerektiğini göstermiştir. Karşıdevrimin irtica ve feodaliteden beslenmesi ve her ikisinin de tarım ekonomisinden güç alması ve ülkenin bir tarım ülkesi olduğu düşünüldüğünde **Cumhuriyet'in kendi varlığını kalıcı kılabilmek için Sanayi Devrimi'ni gerçekleştirmesi gerektiği gerçeği açığa çıkmaktadır.** Ancak genç Cumhuriyet'in asli ödevlerinden biri olarak ülke içerisinde sanayinin yerleştirilmesi oldukça ciddi bir konu, hatta başlı başına bir sorunlar yumağı olmuştur.

Dahası Batı Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin alt yapısı üzerine inşa edilen teknik ilerlemelerin üretim süreçleri üzerinde meydana getirdiği değişikliklerin ekonomie yansması ile birlikte toplum içerisindeki üretim ve tüketim ilişkilerinde dönüşüm yaşanmış ve kapitalist ilişkiler bu dönüşümün üzerine inşa edilmiştir.

---

¹⁶³ Söz konusu sorunsalların etkileri bugün (2011 yılı içerisinde) dahi devam etmekte olup, yaşanan problemlerin pek çoğunda problemin nedeni olarak yer almaktadır. Özellikle ülkenin gelişim süreci içerisinde başta kentleşme, istihdam, eğitim sorunları da dahil olmak üzere pek çok sorunun orijini (kaynağı) Cumhuriyet Devrimi ile miras alınan sorunların kendileri, etkileri ve/veya türevleridir.

¹⁶⁴ Aslında devrimlerin bu kadar kısa sürede yerleşmesinde ve yaşanan sosyal travmaların etkilerinin kısmen olması düşük olmasında cehaletin etkili olduğu söylenilebilir. Nüfusunun yalnız %10'undan az bir kısmının okumayı yazmayı bildiği (o da en fazla adımı yazabilecek ve bir iki bilindik kelimeyi ezberlemek sureti ile okuyacak biçimde) bir toplumda harf devrimini gerçekleştirmek çok daha kolay olmuş olmalıdır. Buna müteakip özellikle cehaletten beslenen kurumların varlığı ve feodalitenin kurumsal yapıları (ağalık, şeyhlik, şıhlık) Cumhuriyet'in karşısındaki önemli sorunları teşkil etmiştir. Ancak bugün dahi siyasi rant uğruna cehaletten beslenilmesi, ülkenin siyasal rejimi, siyasal sistemi ve seçim sistemi açısından önemli bir sorunsaldır.

Cumhuriyet devrimi ise doğrudan insan ve emeği arasında salt bir ilişkinin olmadığı, insanın hem emeğine hem de teknolojiye yabancı olduğu bir ortamda kurulmuştur. Cumhuriyet'in siyasal devrimi kadar ekonomik devrimi de Jacoben nitelikli olmuştur. Aslında dönemin tüm devrimleri gibi Türk Devrimi de zorunlu olarak Jacoben niteliklidir; ancak diğer devrimlerden ayrılan en önemli özelliği çok daha kısıtlı kaynaklarla ve çok daha kısıtlı bir teorik birikimle ve doğrudan sistemin bir kurumu tarafından¹⁶⁵ gerçekleştirilmiş olmasıdır. Rusya'da işçi sınıfı olmadan gerçekleştirilen Komünist yapılanma bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği yaratmış, yarattığı Sovyet Devrimi ile proleter sınıfı oluşturmayı hedeflemiştir. Yine aynı şekilde Çin proleter bir sınıf olmaksızın, doğrudan köylü nüfus üzerinde bir "kültür derimi" yaratmış ve oluşturduğu kültür devrimi ile "köylü" nüfusu "proleterleştirmiş" ve hatta "burjuvallaştırmış", ulusal sanayi ve ticareti oturtmuştur. Türk Devrimi ise proleter sınıfı ve milli burjuvazisi olmaksızın, hatta göçebeliliğin ve topraksız köylünün üzerine kurularak "milli burjuvazi" ve sınıf bilincinden yoksun olsa da bir "proleter sınıf" oluşturabilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin üzerinde kurulduğu Cumhuriyet Devrimi bu yönden bakıldığında müspet başarılar elde etmiş; ancak var olan tarihsel birikimin getirdiği geri kalmışlığı tam anlamıyla çözmemizdir.

Son derece bitkin, uzun süren savaşlardan çıkmış ve en önemli yeti olmakla birlikte yetişmiş insan kaynaklarından yoksun, gereken sermayeden, gerekli makine ve teknik donanımdan daha da vahimi (iç) talepten yoksun bir ülkenin kalkınması için "devletçilik" haricinde başka bir alternatifi yoktu, zaten devletçilik uygulamaları haricinde sanayileşmek ve kapitalizme entegrasyonu gerçekleştirmek ütopyanın ötesine gidemezdi.¹⁶⁶

Bununla birlikte sanayileşme ve sanayi toplumu olmanın, yalnız salt makine ve teçhizatın, üretimin ve üretim bantlarının değil, bir işçi sınıfı ile burjuvazinin var olması gerekliliğine dayanması ise ayrıca bir sorun olarak Cumhuriyet'in karşısına çıkmıştır. Sınıfların son derece uzun bir süreç içerisinde en az bir yüz yıl içerisinde oluşmaya başladığı düşünülürse ülkenin tam anlamıyla bir sanayi devrimi yaşayabilmesi için öncelikli olarak sınıf kültürü ve sınıf bilincinin oluşması zorunludur. Oysaki proleter (çalışan) sınıf olarak ülkenin elindeki tek sınıf köylü sınıfıdır ve söz konusu köylü sınıfı topraktan kopabilmiş değildir. Daha da önemlisi kendi toprağını işleyebilir konumda değildir.¹⁶⁷

---

¹⁶⁵ Osmanlı İmparatorluğu ordusunun içerisindeki devrimci subaylar tarafından,

¹⁶⁶ Dönem içerisinde ekonomik açıdan bakıldığında ülkenin sanayileşmek ve kapitalist ekonomiye entegre olabilmek için ya devletçilik ile kalkınma politikaları geliştirmesi ya da ülkeyi tamamen sömürü niteliğinde bir açık piyasa haline getirmesi gerekiyordu ki; dönem içerisinde kurucu irade Cumhuriyet felsefesine uygun olarak doğrudan devletçilik ile uzun vadede milli burjuvaziyi oluşturmayı tercih etmiştir.

¹⁶⁷ Sovyet Devrimi içerisinde proleter sınıf yerine köylülerin var olmuş olması ve Leninist politikalar ile hızlı bir geçişin oluşturulması ile birlikte devrim sürecinin proleter sınıf olarak köylü sınıfının üzerine inşa edilmesi 1989 ve 1991 deneyimlerini oluşturmuştur. Süreci deneyimleyen Çin Halk Cumhuriyeti'nin ise aynı hatayı gerçekleştirilmeden Kapitalizm'e yakın bir sanayileşme, sermaye birikimi ve özellikle köylü nüfusun sanayi üretimine entegrasyonu konu ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Cumhuriyet'in özellikle liberal ekonomiye meyilli karma ekonomi politikasının son derece gerçekçi ve amaca uygun uygulandığını göstermektedir.

Kırsal nüfusun yoğunluğu, toprağa bağımlılığı, ekonomide edinilen artı ürünün yalnız üreticisini doyuracak oranda olması, tarımın, tarım tekniklerinin ve tarım ekonomisinin Cumhuriyet'in içerisinde olduğu XIX. Yüzyıl koşullarının çok gerisinde olması ise ayrıca önemli bir sorunsaldır.¹⁶⁸

Tarımda var olan önemli problemlerden bir tanesi de arazilerin yapısı ve dengesiz dağılımları olmuştur.¹⁶⁹ Özellikle arazi yapısı içerisindeki dağınıklık ve ağalık gibi feodal ilişkilerin varlığı ve söz konusu feodal ilişkilerin teokratik tabularla ve teokratik temeli sosyal hiyerarşik ilişkilerle beslenmesi ayrıca ciddi bir sorun olmuştur.¹⁷⁰

Söz konusu kaynakların kıtlığı ve kaynak sorunu ilerleyen dönemlerde Türkiye'nin karşısına dış borçlanma sorunsalı olarak çıkmış, özellikle I. Dünya Savaşı'ndan son derece ağır hasarlarla ve borç mükellefiyetleri ile çıkmış bir toplumun, özellikle II. Dünya Savaşı'nın da ağır etkileri ile birlikte ciddi ekonomik bunalımlar yaşamasına neden olmuştur.

Ülkenin I. Dünya Savaşı'nın oluşturduğu devlet örgütlenmesi ve devrim bürokrasisi harici hiçbir lokomotifinin olmaması, devlet kurumlarının yetersizliği, ülkede hızlı nüfus artışı ise kronik bir sefalet nedeni olmuştur.

Ülke ekonomisinin ilkel yapısı, temelde bu denli koşullarda herhangi bir gelişimin yaşanmasını engelleyici nitelikte olmasına karşın, devlet eli ile oluşturulan kamu iktisadi teşebbüsleri, ülke ekonomisinin dönüşümünü gerçekleştiren yegyane dinamik olmuştur. Özellikle istihdamın yaratılması, istihdama müteakip iç talebin doğması ve iç taleple birlikte reel sektör için gerekli alt yapının ve koşulların oluşturulması Cumhuriyet'in ekonomik anlamda dönüşümünü sağlamıştır. Ancak Cumhuriyet Devrimi 1946'da bilinçsiz ve plansız olarak çok partili sisteme geçiş ve çok partili sisteme geçişin özünde zaten kökleşmemiş Devrim'e karşı, karşıdevrime resmi olarak mücadele ve savaşım yolu açmış olması ile süreç 27 Mayıs Devrimi'ne kadar sekteye uğramıştır.

---

¹⁶⁸ Söz konusu geri kalmışlığın ilerleyen yıllardaki etkileri, 1960'lı yıllara gelindiğinde, 27 Mayıs Devrimi sonrasında, DPT'nin çıkartacağı envanterle birlikte daha ortaya konacaktır.

¹⁶⁹ Özellikle miras yolu ile bölünmeler Türkiye'de tarımsal araziler ciddi anlamda tehdit etmektedir. Bununla birlikte tarım etkinliğinin şirketler tarafından değil, gerçek kişiler tarafından gerçekleştirilmesi ve aracıya satılması, aracından toptancı hallere nakli ve oradan parakendecilere dağılımı tarımda ciddi bir emek kaybı ve maliyet yükselimi yaratmaktadır. Verimliliğin son derece düşük olduğu da göz önünde bulundurulursa Türkiye'de tarımın 2011 yılı içinde dahi tam olarak çağa ayak uyduramadığı açıklıkla ifade olunabilir.

¹⁷⁰ Feodalite ve teokratik öğeler karşıdevrim süreci beslemişlerdir. Cumhuriyet'in kuruluşu itibariyle mücadele içerisinde olduğu ve hatta bugüne dek gelen, Cumhuriyet'in çözmesi gereken önemli sorunsal kaynakları olarak var olan karşıdevrim tamamen ilkel tarımsal ilişkilerden beslenmiş olup, bugün dahi var olan tarikat yapılanmalarında söz konusu ilkel ilişkiler mevcuttur. Özellikle sanayici ve tüccar tarikat mensuplarının ilişkileri sanayi toplumu ve endüstri devrimi işe biçimlenen sosyal ilişkilerle bağdaşmayan, çarpık ve Dünya'nın hemen hiçbir yerinde görülmeyen amorf bir yapıdadır. Tüm bunların etkisi temelde Türkiye'nin Sanayi Devrimi'ni doğal yollarla ve doğal süreci içerisinde yaşamamış olmasıdır.

27 Mayıs Devrimi Süreci ve DPT'nin Kurulmasına Yol Açan Süreç:

1923 sonrasında siyasi iradenin en önemli çekincesini siyasal devrimi ekonomik devrim ile bütünleştirme sürecinin sekteye uğraması oluşturmaktaydı. Zira ekonomik hedeflerin gerçekleştirilememesi durumunda siyasal bağımsızlığın ve siyasal devrimlerin zafiyete uğrayacağı ve varlığını yitireceği düşüncesi kaygı ile karışık olarak Ankara'da hakim bir görüştü. Osmanlı'dan borçlarla birlikte yoğun bir "borçlanma" ve "borçlanma ile birlikte oluşacak istila" korkusu miras olarak devralınmıştı.¹⁷¹

Tüm bu ekonomik sorunların, kaynak sorunlarının ve ciddi problemlerin haricinde ülkenin bir realitesi olarak karşıdevrimler mevcuttu. Özellikle irticai ve etnik ayrılıkçı karşıdevrim hareketleri ülkede terör, istikrarsızlık, anarşi ve dış baskı yaratıyordu.¹⁷²

Siyasi irade, devrim süreci içerisinde tek partili siyasal uygulama ile devrimi gerçekleştirmek ve devrim kazanımlarını kökleştirmek üzere oluşturduğu yapı içerisinde katılımı tabana yaymak ve karşıdevrime meyilli çevreleri siyasal sisteme entegre etmek ve söz konusu tabanın marjinalleşmesini engellemek amaçlı çok partili siyasal yaşama geçişi de uygulamaya çalışmıştır.

Karşıdevrimin siyasallaşması Türk siyasal tarihi içerisinde Ahrar Fırkası ile başlamış, ancak koşulların getirdiği zeminde tutunamaması nedeni işe Ahrar Fırkası Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi kendisini feshetmiştir.

Çok partili yaşama geçiş çalışmaları 1930 öncesinde başlamış, gerek Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, gerek Serbest Cumhuriyet Fırkası ile uygulanmaya çalışılmıştır. Her iki denemenin de müspet sonuçlar vermemesi ve siyasal partilere katılımların Cumhuriyet karşıtı eylemlere dönüşmesi uygulamaların tek partili siyasal yaşam içerisinde gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Çok partili yaşama geçiş çabaları, bir anlamda toplumun genel yapısı üzerinde de bilgi vermektedir.¹⁷³ Toplumun çok partili siyasal yaşamı, iktidardaki partinin uygulamalarına muhalefet yerine alt Cumhuriyet kazanımlarına muhalefet olarak algılaması ve söz konusu girişimler ülkeyi dönem dönem krize sokan sorunların kaynağını oluşturmuştur. Ülke içerisinde yaşanan hemen tüm siyasal ve ekonomik krizlerin kaynağı, ülkenin Sanayi Devrimi'nin yaşamamış ve sindirememiş olmasıdır. Yaşanılan siyasal sorunsallar ise söz konusu "Yaşanmayan Sanayi Devrimi" üzerine kurulan "demokrasi"dir.

---

¹⁷¹ Duyun – u Umumiye salt bir kurum olmaktan çok, genç Türkiye Cumhuriyeti için son derece motive edici bir figürdü.

¹⁷² Bu konuda bugüne dek gelen Şeyh Sait isyanı örnek gösterilebilir. Özellikle kaynağını dışarıdan alan ve irtica ile etnik faşist gelenekten beslenen hareketler bugün Türkiye Cumhuriyeti'ni terör, yolsuzluk ve anarşi ile tehdit etmektedir.

¹⁷³ Demokrasinin sanayi toplumlarının hayat tarzının bir getirisi ve sonucu olduğu gerçeği göz önünde bulundurulursa Türkiye'nin Sanayi Devrimi yaşamaksızın "demokrasi"yi uygulamaya çalışmasının mevcut sorunların asli kaynağı olduğu açıktır.

Demokrasi uygulamalarının siyasal sistemler ve kültürler içerisinde farklılıklar ifade edebileceği gibi özellikle ileri sanayici ve finansal açıdan gelişmiş toplumlarda özellikle ekonominin doğası gereği içerisinde bulundurduğu poliarşinin etkisinin hissedilebileceği açıktır; ancak henüz endüstriyel örgütlenmeyi tam olarak gerçekleştirememiş ve Endüstri Devrimi'ni yaşayamamış toplumlarda çoğunluk diktasının oluşacağı nettir. Özellikle feodal geleneği aşamamış toplumlarda çoğunluk baskısının gerici yönde olacağı açıktır.

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrasında özellikle ABD'nin ve İngiltere'nin baskısı ile çok partili siyasal yaşama yönelmesi, bir anlamda devletin gizliden gizliye baskıladığı ve aynı zamanda başta bürokrasi olmak üzere elindeki tüm imkanlarla savaştığı karşıdevrim tabanının Cumhuriyet'e karşı açıkça tavır almasına olanak sağladı. Bununla birlikte CHP'nin içinden çıkan bir grubun popülist ve bir o kadar da gerçek dışı politikaları uygulamasına olanak sağladı.

Cumhuriyet Tarihi'nin siyasal akışı içerisinde Cumhuriyet'in kendisinden daha eski olan – kurucu – partisi; CHP özellikle DP iktidarına kadar iktidarı elinden alabilecek bir siyasal mücadeleye girişmemiştir. DP'nin iktidarı bu konuda, Türk siyasi tarihi açısından son derece önemlidir. Özellikle planlı ekonominin oluşmasında DP'nin plansız, programsız ve bilinçsiz ekonomik uygulamalarının bulunması planlı ekonominin analizi bakımından çok partili siyasal yaşama dair süreci daha önemli kılar.

DP iktidarı ile birlikte oluşan ortamın yapısı, daha çok popülist siyasal söylemlerden ibarettir. Özellikle dengesiz cari uygulamaların hızlı dış borçlanmaya yol açmasının haricinde önemli sorunsallardan bir tanesi de ülke uygulanan cari politikaların kamu disiplininden son derece yoksun olmasıdır.

DP'nin Türk siyasi tarihinde iktidar olarak yer aldığı 1950 – 1960 yılları, Cumhuriyet felsefesinin beraberinde getirdiği planlı hareket ve bürokratik disiplinin de çiğnendiği dönemdir.¹⁷⁴ Özellikle Cumhuriyet'in kurumsallaşmış olmamasına karşın planlı kalkınma sürecinin spot ve kısa vadeli uygulamalarla çiğnenmesi çok daha büyük sorunsallarla karşı karşıya kalınmasına yol açmış, gelinen noktata süreç ciddi anlamda ekonominin depresif bir eğilime yönelmesine yol açmıştır.¹⁷⁵

---

¹⁷⁴ Bürokrasinin yönlendirilmesinde hemen hiçbir bürokratik kural ve teamüle riayet edilmemiş olunması ve özellikle bürokrasinin doğrudan siyasallaştırılması nedeni ile toplumun gündelik yaşamında da ciddi siyasal bölünmeye hatta siyasal linçe yol açılmış olması oldukça önemlidir.

¹⁷⁵ Özellikle cari açığın hızlı büyümesinde disiplin yoksunu uygulamaların ve bilinçsiz kamu yönetiminin önemli etkileri vardır.

DP iktidarının gayet bilinçsiz ve disiplinden yoksun ekonomi politikaları özel sektörü ve iç talebi bulunmayan, kentleşmeyi dahi sağlayamamış, devletçilik harici uygulanabilecek bir ekonomi politikası seçeneği olmayan ülke ekonomisinin devletçilik dışına çıkmasına, ancak liberal ve özel teşebbüsü yaratıcı hamlelerin atıl(a)maması ile birlikte derin bir stagnasyona neden olmuştur. Dönem içerisinde başta II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) olmak üzere, Kıbrıs Sorunu, EOKA Terörü, iç ayaklanmalar, Yunanistan’la gerginlikler gibi I. Dünya Savaşı’ndan kalan ve II. Dünya Savaşı ile birlikte gelen sorunların makro etkileri ayrıca ciddi sorunların kaynağı olmuştur. Bunlarla birlikte ekonominin plansız ve disiplinsiz yönetimi ülkede ciddi bir durağanlık ve hoşnutsuzluk oluşturmuş, tüm bu ekonomik beceriksizliklerin¹⁷⁶ Cumhuriyet’in kazanımlarına tehdit oluşturan karşıdevrim hareketlerine mahal ve müsamaha gösterilmesi sonucunda başta öğrenci hareketleri olmak üzere iç çatışmalar oluşmuştur.¹⁷⁷

27 Mayıs Devrimi’nin hemen ertesinde tüm devlet organları ve bürokratik unsurlarla birlikte ülke yönetimine el koyan Milli Birlik Komitesi özellikle hazinenin durumu karşısında gerçekten şaşkınlık içerisinde kalmışlardır.¹⁷⁸

Aslında 1950’li yıllarda yapılandırılması gereken planlı kalkınma hamleleri DP’nin popülist yapısı, bilinçsiz uygulamaları ve tamamen cehalet içerisindeki durmu nedeni ile uygulanamamış, ancak 27 Mayıs Devrimi sonrasında uygulanabilmiştir. Konu ile ilgili dönemin tanıklarının ifadelerinde DP’nin karşıt tutumunun planlı ekonomiye geçilememesinin en önemli nedeni olduğu yönündedir.

“14 Mayıs 1950 genel seçimlerini, liberal ekonomi politikaları izleyeceğini beyan eden Demokrat Parti (DP) hemen herkesi şaşırtan bir çoğunlukla kazanarak iktidara gelmesi, planlamadan yana olanların ümitlerini hepten yok etti. Böylece Türkiye, hem politik hem de ekonomik açıdan sonuçlarını bugün bile hala tartışılan acılarla dolu bir on yıla girmiş oldu. Bu değişim, ülkede on yıl sürecek planlama tartışmalarını, uzunca bir aradan sonra yeniden daha şiddetli olarak başlattı.”¹⁷⁹

---

¹⁷⁶ DP iktidarına tepki olarak gelişen 27 Mayıs (1960) Devrimi ile birlikte planlı ekonominin ihlalinden doğan sorunlar karşısında planlı ekonominin oldukça sıkı bir disiplinle benimsenmesi gerçekleşmiştir. On beş yıllık süreç 1963 – 1977’i kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile teorik olarak planlanmıştır. Süreç içerisinde planlı ekonomiyi devam ettirmek amacı ile DPT kurulmuş, DPT planlamaları gerçekleştirmekle mükellef kurum olarak 1960 itibari ile Türk bürokrasisi içerisinde yerini almıştır.

¹⁷⁷ Öğrenci olaylarında aşırı güç kullanılması ayrıca önemli bir konudur. Emniyet Müdürü Namık GEDİK öğrencilerin üzerine bizat ateş açacak kadar ileriye gitmiştir.

¹⁷⁸ Haziran 1960 içerisinde kamu personellerine ödenecek maaşların karşılığı dahi hazinede mevcu değildir.

¹⁷⁹ Günal KANSU, Planlı Yıllar (Anılarla DPT’nin Öyküsü), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004 s: 29

Özellikle II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) sonrasında ekonomik yıkımın telafisi amacı ile ABD tarafından yüksek miktarda doların basılması, Bretton Woods Sistemi'yle Dolar'ın altına eşleştirilen yapısı ile birlikte uluslararası dolaşımında Dolar'ın baz alınmaya karar verilmesi ve bu durumun Dolar bazlı bir dolarizasyon oluşturması sonrasında ABD tarafından uygulamaya konulan ekonomi politikası kapsamında FED tarafından yüklü miktarda Dolar basılması tabir – i caiz ise piyasalarda bir yalancı bahar etkisi yaratmıştı. Bu durum Türkiye'yi de etkilemişti; ancak ileride (içeride) oluşacak bir hiper enflasyon tehlikesi¹⁸⁰ devalüasyon Türk hükümetinin yetersizliği nedeni ile ön görülememekteydi.

Nitekim 1954 ile birlikte ekonomik sorunlar baş göstermeye başladı. Bu dönemde hükümetin bilinçsiz uygulamaları nedeni ile yaşanan sorunlar çözümlenemedi ve akabinde IMF'ye başvurularak yardım istendi.

Ancak hem IMF ile hem de WB ile ilişkilerin düzeyli, amaca uygun ve profesyonel kriterlerle yürütülememesi ayrıca sorun kaynağı oluşturuyor. Öyle ki IMF'nin kurumsal misyonu tam olarak algılanamıyor tıpkı MIGA ve IDA gibi algılanıyordu.

Aslında, bir bakıma dönem içerisinde dış politikanın ve dış ekonomik ilişkilerin profesyonel bir ekip tarafından, kurumsal normlar çerçevesinde ve amaca yönelik olarak yürütülememesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin Güney Kore'nin değerlendirdiği fırsatları ve olanakları değerlendirememesine hatta farkına dahi varamamasına neden olmuştur. Kamu, bürokrasi ve bürokrat kalitesi bakımından kıyaslandığında iki ülke arasındaki fark barizdir.

Dönem içerisinde Türkiye'den daha ağır koşullarda olan ve savaştan çıkmış ülkeler özellikle uluslararası konjonktürü değerlendirerek ekonomi politikaları geliştirmişler ve bu kapsamda bileteral ve multilaterale ilişkiler kurmuşlardır.¹⁸¹

Türkiye Cumhuriyeti ise dönem içerisinde uluslararası kurumlarla tam anlamı ile sağlıklı ilişkiler kuramamıştır. Hatta ilişkilerde kurumlar, normlar ve devlet politikaları yerine geleneksel Türk dış politikası özelliğine uygun olarak kişiler etken olmuştur.

Hatta WB ile ilişkiler Cumhurbaşkanı'nın İngilizce bilmemesi, tercümanınsa yanlış tercüme yapmasından kaynaklanan, bir yanlış anlaşılardan dolayı onarılamayacak derecede yara almış ve 27 Mayıs 1960 Devrimi sonrasında DPT'nin kuruluşuna kadar kopmuştur.¹⁸²

---

¹⁸⁰ Piyasaya yüksek miktarda \$ sürülmesi emisyonadaki para hacmini arttırmış ve sirkülasyon sonucunda enflasyonist baskı yaratmıştır.

¹⁸¹ Hatta II. Dünya Savaşı sonrasında dek olman bir ülke, İsrail tüm olumsuz koşullara karşın 1945 Holkost sonrasında 1949'a kadar yapılanma sürecini tamamen dış göçlerle tamamlamış ve 1949'a geldiğinde yapılanma sürecini resmi anlamda tamamlamış, oluşturmuştur. Bugün, 2011 yılı itibari ile ekonomik ve teknolojik anlamda kıyaslandığında İsrail Türkiye'den çok daha üst gelir seviyesine sahiptir.

¹⁸² Traji komik olarak nitelendirilecek bu durum dahi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsal anlayışa, profesyonelliğe, devlet kültürüne, yerleşmiş bürokrasiye nedenli uzak bir yapıda olduğunu gösterir niteliktedir.

“... (Celal) BAYAR, ziyaretin sonlarına doğru kendisine tahsis edilen Blair House’ta bir ziyafet veriyor. 1950’lerde Dünya Bankası, Menderes Hükümeti’ne 50 Milyon Dolar gibi o yılların ölçüleriyle oldukça yüksek bir destek sağlamış. Bu paranın 25 Milyon Dolar’ı, Seyhan Barajı, 12,5 Milyon Dolar’ı, Sinaî Kalkınma Bankası kuruluşu, 2,5 Milyon silo yapımı ver geri kalan 10 Milyon Dolar’ı da çeşitli başka işler için. Yemekten sonra davetlilerle ayaküstü sohbet edilirken, (Celal) BAYAR, bankadan Menderes adisi’ne Kemer, Gediz vadisi’nde Demirköprü, Kızılırmak üzerinde de Hirfanlı barajları gibi girişecekleri yeni yatırımlar için ek kredi talebinde bulunuyor. Ancak Dünya Bankası Başkanı Eugene BLACK’in yardımcılarında GARNER, bu talebi, Türkiye’nin geri ödeme kapasitesini de düşünerek, “But, this is beyond Turkey’s credit worthiness” gibi, bu yeni talebin Dünya Bankası’nın Türkiye’ye açabileceği kredi limitini aştığı anlamına gelebilecek teknik bir terimi de içeren bir cümle ile yanıtıyor. Ne var ki, tercüman bunu “Ama, Türkiye’nin itibarı yok ki” olarak çevirince kıyametler kopuyor. Yabancı ülkelerin ve uluslararası kuruluşların eleştirilerinden zaten bunalmış olan Celal BAYAR, “ben üç kuruş kredi için memleketime bu sözü söyletmem” diyor, daha ziyafet ona ermeden yanındakilerine dönerek DB temsilcisi LIFTING’in derhal Türkiye’den atılması talimatını veriyor. LIFTING’in Süleyman DEMİREL gibi dönemin en önde gelen göze bürokratlarıyla yakın ahpaplıklar kurmuş olması da fayda etmiyor. O sıralarda İsrail’i ziyaret etmekte olan zavallı adamcağız, İstanbul’a dönmesi bile beklenmeden “persona non grata” ilan ediliyor; birkaç gün içerisinde karısı ve çocuklarıyla birlikte Türkiye’yi terk etmesi isteniyor. Fakat Dünya Bankası, üst düzey bir temsilcisinin böyle bir muameleye tabi tutulmasını kabul edemiyor. Bu yüzden de Türkiye ile arasındaki ipler, 27 Mayıs ihtilaliyle Menderes Hükümeti’nin iktidardan ayrılmak zorunda kalmasına, yani 1960’lara kadar, yaklaşık altı yıl süreyle kopuyor...”¹⁸³

1954’te dönemin Cumhurbaşkanı Celal BAYAR’ın olaylı ABD ziyareti sonrasında ülkedeki çarpık ekonominin düzeltilmesi, Batı bloğu içerisinde de ciddi bir uluslararası soruna yol açmış, bu nedenle Jan TINBERGEN görevlendirilmiştir.

Öncesinde özellikle kredi ve ek finans bularak yaşanan sorunları günü kurtarma düşüncesi ile aşma yolları aranmış hatta sırf bu nedenle Almanya’ya bir gezi tertip edilmiş, dönemin hazine müsteşarı da dahil olmak üzere heyet Batı Almanya’dan finans ve kredi taleplerinde bulunmuştur.¹⁸⁴

OECD’nin baskıları ile kalkınma sürecine doğru yönlendirilen DP 1953 yılından sonra planlamaya yönelik adımlar attıysa da, planlama özellikle bir irade ve bilinç olmaması nedeni ile gerçekleştirilememiştir.¹⁸⁵

---

¹⁸³ Günal KANSU, Planlı Yıllar (Anılarla DPT’nin Öyküsü), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004 s: 39 – 40

¹⁸⁴ DP’nin Almanya macerası bir anlamda Osmanlı’nın finans arama çabası ile İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi ülkelere tabir – i caiz ise avuç açmasına benzer bir girişim olmuştur.

¹⁸⁵ Jan TINBERGEN’in Türkiye’de çalışmaya başlaması ve verimli katkılarda bulunması ancak DPT’nin kuruluşu ile mümkün olabilmıştır.

1953 sonrasında Dr. KOOPMAN, Mr. BOOM ve Dr. Jan TIMBERGEN Türkiye'ye özellikle Ziya MÜEZZİNOĞLU, Kemal SİBER, Besim ÜSTÜNEL, Jak KAHMI gibi kimselerle görüşerek hem kamunun hem reel sektörün yapısını analiz ederek çalışmalar başlatılmıştır. Çalışmaların tamamen OECD'nin ısrarları ve baskıları ile gerçekleştirilmesi ise ayrıca önem arz eden bir konudur. Bununla birlikte tüm bu çabalara rağmen planlı kalkınmaya 1960'a kadar geçilememiştir.¹⁸⁶

DPT'nin kuruluşu,¹⁸⁷ kalkınmanın kendisi kadar "çalkantılı" ve "çok yönlü" bir konudur. 27 Mayıs 1960 Devrimi ile birlikte kurulan DPT planlı ekonominin uygulanmamasından doğan sorunların tekrar yaşanmaması amacı ile kurulan önemli ve özellikle Türk bürokrasi geleneğine bakıldığında bir anlamda teamüllere aykırı ve rutinin dışında bir kurumdur.¹⁸⁸

DPT tarihsel süreci kendi objektif bakış açısı ile özellikle ekonomi gözlüğü ile okumaya çalışmış¹⁸⁹ kendi tarihsel analizleri üzerinden çözümler gerçekleştirmeyi tercih etmiştir. DPT'nin tespitleri son derece vahim olan gerçeği gözler önüne sermiştir.¹⁹⁰

---

¹⁸⁶ Aslında tüm bu süreç içerisinde DPT'nin kuruluşu ve yapılanma süreci başlı başına ele alınması gereken bir tez ve inceleme çalışmasıdır. Kalkınma ile mükellef kurum olmayarak kurulması ve kendi tarihi içerisinde değerlendirilmesi gereken kurumun, özellikle 1980'lerden sonra pasifize edilmesi ile birlikte zaten olmayan planlı kalkınma anlayışı ciddi anlamda darbe almıştır. İncelenmesi gereken bir konudur.

¹⁸⁷ DPT'nin kuruluşu her ne kadar 27 Mayıs Devrimi ile birlikte gerçekleştirilmiş olsa da, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD ve İngiltere'nin telkinleri ile planlı ekonomiye geçiş için çalışmalar başlatılmıştır. Konu ile ilgili olarak efsanevi ekonomist Jan TIMBERGEN'in Türkiye'ye gönderilmesi ve planlı ekonomiyi oluşturmaya yönelik çalışmaları DPT kuruluşunda ve hatta DPT'nin kuruluşundan sonra önemli katkılar sağlamıştır.

¹⁸⁸ DPT sonrasında kurulan ve DPT kadar iyi örgütlenen ve ciddi anlamda başarılı olan kurumlar da olmuştur. Bunlardan biri BDDK, diğer SPK'dır.

¹⁸⁹ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967)'de özellikle DPT'nin tarihsel algısını yansıtan saptamalara yer verilmiştir.

¹⁹⁰ Gerçekse oldukça ürkütücüdür. Kayıtlarda belirtildiği üzere Türkiye'nin yarısından fazlası ilkel koşullarda yaşamakta daha da önemlisi Cumhuriyet Devrimi ile geçti sanılan tüm sefalet yerli yerinde durmaktadır. Daha da acısı devrim süreci resmi olarak sekteye uğratılmış ve karşıdevrim sisteme dahil edilmiştir. Aslında bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nin bugün bile yaşadığı önemli sorunsallardan bir tanesini ihtiva etmektedir.

DPT'nin Türkiye Cumhuriyeti Tarihini – Kısa – Analizi:

“Milli gelirdeki artışın büyük kısmının nüfus artışına gittiği görülüyor. Bu yüzden toplam milli gelirde önemli bir artış sağlanmışsa da adam başına düşen milli gelirdeki fark büyük olmamıştır. Başka bir deyimle, halkın refahındaki artış çok fazla değildir. Adam başına gelir başka ülkelerle karşılaştırıldığı zaman da, ekonominin henüz yüksek tasarruf - yatırım kapasiteli bir duruma gelemediği görülmektedir. Tablo 1 de oldukça hızlı bir şehirleşme eğilimine rağmen Türkiye nüfusunun yüzde 70'inin üstünde bir kısmının hala köylerde yaşamakta olduğu görülmektedir. Millî gelirin bileşiminin incelenmesi de aynı sonucu vermektedir. Milli gelir içinde tarıma düşen pay gittikçe azalmakta ise de, Türk ekonomisi hala esas olarak tarıma dayanan bir yapıdadır. Bununla beraber, Tablo 1 önemli bir yapı değişikliğinin yer almakta olduğunu da ortaya koymaktadır. Bugün sosyal meselelerden çoğunun köklerini burada aramak gerekir. Bu gelişme, Türkiye meselelerinin, dinamik bir karakter taşıdığını göstermektedir. Meseleler, önemleriyle ölçülü olarak ele alınmazsa gittikçe büyüme eğilimi gösterecektir. Türk ekonomisinin geçmiş kırk yılı, ekonomik gelişme ve ekonomi politikası bakımından aşağıda özetlenmiştir.-

(1) KURULUŞ YILLARI (1923 - 1938):

Osmanlı İmparatorluğunun yıkıntıları üzerinde batıya yönelmiş modern bir toplumun temellerini kurma hareketleri, savaştan yorgun çıkmış ve bağımsızlığı uğruna çok şeyini kaybetmiş olan- halkın en az geçim ihtiyaçlarını sağlama çabaları bu dönemin belirli özelliğidir. Türkiye kalkınma hamlesine diğer ülkelerle ölçülemez kadar ağır şartlar altında girmek durumunda kalmıştır. Başka ülkelerde Birinci Dünya Savaşı 1918 yılında bittiği halde, Türkiye 1922 yılı sonlarına kadar çok yıkıcı bir ölüm kalım savaşı içinde yaşamıştır. Cumhuriyet Türkiye'si bu uzun sürede (tamamen. Yıkılmış bir ülke üzerinde kurulmuştur. Bundan başka Türkiye kuruluşunu yardımcı olmayan bir çevre içinde yalnız başına gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Büyük bir heyecan içinde çok kısıtlı imkanlarla zamanın, şartlarına göre çok önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde önemli miktarlarda dış borç ödenmiş olması, yeni borçlanmaya gidilmemiş olduğu da gözönünde bulundurulursa, yapılan çabanın büyüklüğü daha iyi anlaşılır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye, milli gelirine oranla yüksek bir dış ticaret hacmine sahip bulunuyordu. Dış ticaret hacmi milli gelirin yüzde on beş, yirmisi çevresinde idi. Türkiye'nin İhraç malları dış pazarlarda uygun fiyatlarla satılıyor, sanayi mamulleri ihtiyaçları da hemen hemen tamamiyle ithalat yoluyla karşılanıyordu. Durum büyük buhran yıllarına kadar böyle devam etti. Fakat, dünya buhranının dış ticareti aksatması üzerine ihtiyaçların karşılanması, ciddi bir mesele olarak ortaya çıktı. O zamana kadar gözle görülür bir sanayileşme ve sermaye birikimi olmamıştı. Özel teşebbüs, yurt sanayiinde büyük bir sermaye birikimi yaratamamıştır. Sermaye bakımından hemen hemen tam bir yokluk hüküm sürmekteydi. Sanayileşmeye hız verilmesi bu şartlar altında kararlaştırıldı. Büyük sermaye yaratma işini Devlet üzerine aldı ve hazırlanan sanayi planları ile Devlet iktisadi teşebbüslerinin kurulmasına girişildi. Türkiye'nin birinci ve ikinci sanayi planları, bugünkü anlamda birer iktisadi gelişme planı değildir; bunlar yurtda büyük ve temel sanayi kuruluşunu hedef tutan teknik planlardır. Yatırım sahalarının seçiminde sosyal etkenlere ve yurdun kendine yeterli olmasına büyük ağırlık verilmiştir. Bu dönemde sanayi ve inşaatın milli gelirdeki payı yüzde 10'dan yüzde 16'ya çıkmışsa da nüfusun yüzde 80'i tarımda çalışmakta devam etmiştir.

(2) SAVAS YILLARI (1939 - 1945):

Türkiye, İkinci Dünya Savaşının dışında kalmakla beraber savaşın zararlarından kendini kurtaramadı. Gerek savaşa hazırlıklı bulunma zorunluğunun ekonomiye yüklediği külfet gerekse dış alemle münasebetlerin kesilmesi büyük sıkıntılar yarattı. İnsan gücünün ve başka iktisadi kaynakların büyük bir kısmının orduya verilmesi, dış ticaret imkanlarının ortadan kalkması, piyasalarda darlık ve sıkıntılar doğurdu; enflasyon hızla gelişti. Savaş yılları iktisadi bakımdan büyük bir sıkıntı dönemi olmuştur.

(3) SAVAŞ SONRASI (1946 – 1950):

Savaş; sonrasında Türkiye toprak bütünlüğünü tehdit eden destekler ve baskılarla karşılaştı. Bu durum, savaş devresinde katlanılan ağır savunma yükünün bir süre daha devam etmesine ve barış düzenine dönüşün gecikmesine sebep oldu. Bu durum ve çok partili demokratik düzene geçiş yolunda temel değişiklikler yapma çabalarına öncelik verilmesi kalkınma meselelerinin gereken önemle ele alınmasını geciktirdi. Türk ekonomisi, İkinci Dünya Savaşından bütün dış borçların ödemiş, önemli miktarlarda altın ve döviz rezervi yapmış olarak çıktı. Bu rezerv, kalkınmaya ilk itmeyi verebilecek bir seviyede idi. Ancak, bir yandan dünyanın yatırım malları talebi, bu malları satmak durumunda olan ülkelerin birkaç yıllık imal kapasitelerini dolduracak seviyeye ulaştığı, öbür yandan yabancı ülkeler yaygın bir para ayarlaması hareketine giriştikleri için elimizdeki dış ödeme araçlarının kalkınma amaçlarıyla hemen kullanılma imkanları ortadan kalkmıştı. Sistemli gelişme için gerekli fikri ve teknik hazırlıklar, 1948 yılında başlamış ve ilk meseleler bu dönemde ele alınmıştır. Böylece, sosyal yatırımlar ve tarımda genişleme konularındaki hazırlıkların yapılması ve dış yardımdan faydalanma yoluna girilmesiyle 1950 yılında başlayan döneme geçilmiştir.

(4) ENFLASYONCU GENİŞLEME YILLARI (1951 - 1958):

Savaş sonrası sıkıntılarının giderilmesi ve dış yardımın artması ile Türk ekonomisi dinamik bir döneme girmiştir. İthalat bolluğu ve dış yardım, tarımda makineleşme, bunun etkisiyle ekim sahasının hızla genişletilmesi, iyi ürün yıllarının birbirini kovalaması ve Kore Savaşının yarattığı yüksek dünya konjonktürü yardımıyla ekonomide hızlı bir gelişme başlamıştır. 1950 -1953 dönemi Türk Ekonomisinde büyük canlılık ve bolluk dönemidir. Elindeki ürün fazlasını ihraç edecek yer bulamayan Türkiye'ye dünyanın belli başlı zahire ambarlarından biri olmaya aday bir ülke olarak bakılmaktadır.

Dönemin ilk yıllarında hızla artan yatırımlar, tarımdaki büyük ürün artışı ve dış yardımlarla karşılanıyordu. Milli gelirdeki sıçrayış esas olarak tarımsal üretimden doğmakta idi. Fakat dönemin ortalarına doğru ekilebilir toprakların sınırlarına varılması ile dar boğaz kendini gösterdi; zorlamalar, enflasyona, gittikçe büyüyen dış ödemeler açığına yol açtı ve sonunda ekonomi dengeden çıktı. Bu yılların ekonomi politikası da önceki dönemlerdekinden değişiktir. İlk yıllarda gerek iç, gerek dış piyasada çok liberal bir tutum gösteren iktisadi politika, darlıkların ve sıkıntıların ortaya çıkması ile gittikçe kontrole doğru sürüklenmiştir. Dönemin sonuna doğru ekonomi ancak günden güne alınan geçici tedbirlerle ayakta durabilen, dengesiz ve güçsüz bir duruma düşmüştür.

(5) DURULMA YILLARI (1959 - 1961):

Gittikçe hızlanan enflasyon ve gerek iç, gerek dış ticarete dar boğazlar karşısında 4 Ağustos 1958 de oldukça geniş bir istikrar poli-tikasına girildi. Paranın dış değeri fiili devaluasyona tabi tutuldu, oldukça büyük ölçüde bir dış yardımla dış ticaret tıkanıklıkları giderildi ve içerde kredi muslukları sıkıldı. Bu dengeye getirme işleminin sonuçları iyice belirmeden 27 Mayıs 1960 ihtilali oldu. Bu dönemde enflasyon durdurulmuş, nispi fiyatlar normale yaklaşmış ve özellikle kredilerle borçlar konusunda bazı karışık hesaplar temizlenmiştir. Fakat bu yıllar önemli çapta iktisadi durgunluk yılları olmuştur.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

b. 1950 - 1962 dönemine yakından bakış:

1923 -1961 dönemiyle ilgili yukarıdaki incelemede gelişmenin ana hatlarını ve genel yönünü çizilemek için bazı özellikler gösteren dönemler birbirlerinden ayrılmaya çalışılmıştır. Bu geniş bakış açısı içinde son iki döneme daha yakından bakmak faydalı olacaktır. Bu dönem için eldeki istatistik serileri tutarlı bir incelemeye imkân verecek niteliktedir.

(1) NÜFUS :

Tablo 5 de görüleceği gibi Türkiye'nin yakın geçmişinde nüfus artış hızı yüzde 3 gibi pek yüksek bir seviyeye yaklaşmıştır. Bu yüksek nüfus artışı hızının sebebi hem kaba doğum oranlarının yükselmesi, hem de ölüm oranlarındaki hızlı azalmadır, ölüm oranlarındaki azalış özellikle en geç yaş gruplarında önemli olmakla beraber yaşlıların ölüm oranlarında da azalma görülmektedir. Şehirli nüfusun toplam nüfus içindeki oranının yükselmesi, köyden şehirlere akımın devam ettiğini göstermektedir.”¹⁹¹

DPT'nin verileri 1970'lerle birlikte özellikle sol muhalefet tarafından kullanılan argümanlar haline gelmiştir. Bu durum zaten 27 Mayıs ile kurulan DPT'nin devlet içerisinde algılanmasında da farklılıklar yaratmış ve daha çok uygulamaları kesintiye uğrayan bir kurum olarak DPT günümüze dek varlığını devam ettirmiştir.

Kalkınmanın salt bir kurumla gerçekleştirilemeyeceği ise Türkiye'de 1980'lerle birlikte fark edilebilmiş, reel sektöre dayalı liberal bir kalkınma politikasının etkisi ile DPT'nin zaten etkin olmayan konumu salt Plan ve Bütçe Komisyonu'na yönelik çalışmaların önem sırasının başında yer aldığı bir yapıya dönüştürmüştür.

Türkiye'de kalkınma atılımlarını en çok kesintiye uğratan siyasal çalkantılar olmuştur. Gerek konumu nedeni ile küresel ve uluslararası gelişmelerin etkisi, gerek iç politikadaki istikrarsızlıkların etkileri nedeni ile Türkiye ciddi anlamda sıkıntılar yaşamaya devam etmiş ve tüm sorunlardan oldukça yoğun oranda etkilenmiştir.

¹⁹¹ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 9 – 12

Tüm bu küresel gelişmelerle birlikte Türkiye’yi en çok etkileyen karşıdevrim olarak tanımlanabilecek, Cumhuriyet Devrimi’ne karşı alınan siyasal, politik, ideolojik ve ekonomik tutumlardır.¹⁹² Türkiye’de Cumhuriyet Devrimi’nin karşıdevrimle ve karşıdevrim hareketleri ile mücadelesi, ekonomik gelişim sürecinin¹⁹³ önündeki en önemli sorunsal olmuştur.

Türk Devrimi kendisini besleyen ve kendisini baltalayan birçok akım yaratmıştır. Bu akımlar içerisinde “sağ” olarak tamamlanan ve kendilerini muhafazakar olarak nitelendiren oluşumlar kadar, henüz olgunlaşmamış, kurumsallaşamamış ve birçok parti, siyasal akım ve jargona bölünmüş olan Türk solu içerinde en ilginç yaratımlardan bir tanesidir. “Türk Solu” olarak nitelendirilen “Türk Sol Düşüncesi” ve Sol düşüncenin oluşturduğu siyasal oluşumlar Türkiye için ayrıca bir siyasal oluşum ve ciddi bir deneyim olmuştur.

Türk siyasal sistemi içerisinde kalkınmaya bakış açıları bakımından Türk Solu ele alındığında, sol partilerin kalkınmayı algılamaları klasik liberal ve merkez sağ partilerden son derece farklıdır.

Türk siyasal tarihi içerisindeki sol partiler, kalkınmayı algılamalar bakımından sağ partiler kadar incelemeye değerdir(ler).

Türk solu, genel hatları ile kalkınmayı tamamen “gelişime” ve “servet birikimi” olarak algılayan “merkez sağ” partilerinin aksine daha çok “sosyal adalet” olarak algılamışlardır. Özellikle CHP’nin 1960 sonrasındaki tutumlarına muhalif olarak ortaya çıkan sol gruplaşmalar birçok fraksiyona bölünerek küçük fikir ayrılıklarında dahi bölünmeler yaşamışlar, ayrılmış ve birbirleri ile de çatışan çeşitli sol fraksiyonlardan müteşekkil Türk Solu’nu oluşturmuşlardır.

Türk Solu’nu oluşturan son derece çeşitli ve ayrı birçok siyasal partinin ender uzlaşması sağladığı konulardan bir tanesi kalkınmaya yönelik algılarıdır. Kalkınmayı tamamen sosyal adalet ve toplumsal eşitlik ölçütünde algılayan görüş, kendi kalkınma algısını bugün¹⁹⁴ itibari ile de değiştirmiş değildir.

Türkiye’de Cumhuriyet’le birlikte benimsenen karma ekonomi politikası hem liberal örgütlenmeler hem de sosyalist örgütlenmeler tarafından ciddiyetle eleştirilmiş; hatta hedef alınmıştır. Tüm bu süreç içerisinde karma ekonomiye tam anlamıyla sahip çıkan CHP ile devlet bürokrasi haricinde bir güç olmamıştır.

Türkiye’nin kurucu iradesi tarafından oluşturulan ve Cumhuriyet’in “Kemalizm” olarak tanımlanan paradigması kapsamında uygulanan karma ekonomi politikası sağ ve sol karşıdevrim odakları tarafından Cumhuriyet’in ilanı itibari ile hedefte olmuştur.

---

¹⁹² Aslında oldukça ilginç – ve bir o kadar (da) incelenmeye değer – olan Türkiye’de var olan tüm karşıdevrimlerin belirli oranlarda devletten ve sistemin kendisinden beslenmiş olmasıdır.

¹⁹³ Bir anlamda kalkınmanın

¹⁹⁴ 2011 yılı

Türkiye’de karşıdevrimin yapısı özellikle incelenmeli ve analiz edilmelidir. Zira karşıdevrim daha çok irticai olup, teokratik ilkelerle ilişkilidir ve Osmanlı uygulamalarına yöneliktir. Süreçle ilgili olarak asıl sorun kalkınma sürecinin tam anlamıyla okunamaması ve anlaşılabilmesidir. Ekonomik entegrasyonun kalkınma olarak görülmesi ise ayrıca bir sorunsaldır, bir sorun niteliğindedir. Ekonomik yapılanmalar ve ekonomik çalışmaların kalkınma ekonomisinin ayrıca analiz edilmesi gerektiğini kanıtlar niteliktedir. İrtica da dahil olmak üzere tüm karşıdevrim unsurları feodal anlayıştan beslenmekte olup, ekonomik dönüşüm daha çok sanayileşmiş ve kapitalistleşmiş bir toplum yaratmaya yönelik olması nedeni ile; aynı zamanda Cumhuriyeti karşıdevrimlere karşı koruyucu nitelikte olması nedeniyle siyasaldır.

Türkiye’nin kalkınma sürecinin¹⁹⁵ analizinde gerçekleştirilecek ekonomik analizler, ekonomik tarihten¹⁹⁶, ekonomik alt yapının tarihsel analizinden bağımsız gerçekleştirilemez.¹⁹⁷

Tarihsel – sürecin – analizi ise ekonomik alt yapının biçimlenmesi ve ekonomik yapılanmaların siyasal oluşumları ile doğrudan ilişkilidir. Türkiye’nin kalkınma mücadelesi, Türk siyasal tarihi ve Türk ekonomi tarihinin analizinden münezzeh düşünülemez. Bu durumda mevcut ekonomik yapı, mevcut siyasal yapı, dış konjonktürle ilişkili yapı/durum, siyasal yapı, iç politika ve dış politika ile ekonomik ve politik örgütlenmelerin, yapılanmaların bir arada ve birlikte, incelenmesi, analiz edilmesi gerekmektedir.

1960 Devimi ile birlikte kurulan DPT’nin çalışmalarına başlaması ve yapısını oturtması ile birlikte planlı kalkınma süreci resmi olarak başlamıştır.¹⁹⁸ Ancak 1960 dönemi ve DPT’nin kuruluşu öncesinde de bir planlı ekonomi kurumsallaşmamış olsa da hali hazırda mevcuttur. Ki bu durum aslında Cumhuriyet’in ilk iki beş yıllık kalkınma planının analizini de gerekli kılmakla birlikte, temelde – analizlerin – ortaya koyduğu çıkarım **Cumhuriyet Felsefesi’nin “planlı kalkınma”yı kapsadığı**, ya da başka bir deyişle **“planlı kalkınmanın bir Cumhuriyet Felsefesi ürünü olduğu”**dur.

---

¹⁹⁵ Türkiye’nin kalkınma süreci sorunsallara getirilen çözüm süreçlerinden ibaret olmakla birlikte “kalkınma”, “planlı kalkınma” ve “gelişme” daha çok “yeniden yapılanma”, “kapitalistleşme” ve “modernizasyon” ile özdeşleştirilmiştir. Kalkınma politikalarının ise salt DPT planlarından ibaret olması ve oluşturulan planların tam anlamıyla uygulamaya konulamaması ayrıca önem arz eden sorunsallardan bir tanesi olmaktadır.

¹⁹⁶ Ekonomi tarihi çalışmaları kastedilmiştir.

¹⁹⁷ Zira Türkiye’nin en önemli sorunsallar, sorunsal kaynakları tarihsel derinliğe sahip sorunsallardan ibaret olup, güncel sorunsallar, yeni sorunların kaynakları olmakla birlikte, tarihsel sorunsalların türevsel sonuçlarıdır.

¹⁹⁸ 1960 Devrim içerisinde devrimlerin yaşandığı bir dönem olması itibari ile oldukça önemli bir süreçtir. Dünya Soğuk Savaş’ın etkisi ile Kapitalizm ve Komünizm’in arasında kalmış ve Kapitalist sistem’de örgütlenen muhalefet “Komünistlik”le, Komünizm içerisinde örgütlenen muhalefet “Kapitalistlik”le suçlanır olmuştur. Her iki sistemin uygulamasının ve uygulamaların yarattığı saflaşma Türkiye gibi ülkeleri ciddi anlamda etkilemiştir. Türkiye Cumhuriyeti her iki kuptun arasında kalması ile ayrıca etkilenen ve söz konusu etkinin siyasal istikrarsızlıklar yaşamasına neden olmuş bir ülke olmuştur. Özellikle sağ – sol gerilimi, partiler arası saflaşma, kurumlar arası saflaşma ciddi sıkıntılara yol açan ve içeride sorunlar oluşturan bir etkiye sahip olmuştur.

DPT Uygulamaları Dahilinde Türkiye'nin Planlı Kalkınma Süreci:

Türkiye'nin planlı kalkınma politikası daha çok devrıldığı sorunsallarla çatışmıştır. Planlı kalkınma belirli bir alt yapı ve seviye gerektirmektedir ki; Türkiye'nin kalkınma sürecinde yaşayacağı en önemli sorunsal söz konusu alt yapıyı oluşturamamasıdır.¹⁹⁹ Bu durum kalkınma ekonomisinin teorik olarak oluşturulması ve pratikte (de) uygulanmaya başlaması ile birlikte uygulama sorunlarını beraberinde getirmiştir.

Aynı zamanda kalkınma politikalarının uygulanma yöntemleri konusunda görüş ayrılıklarını da beraberinde getirmiştir.²⁰⁰ Uygulamada yaşanan en önemli sorunsal ise reel sektörün kamu tarafından algılanma sorunsalıdır ki; bu sorunsal başlı başına Türkiye'yi etkileyen ve Türkiye'nin kalkınmasının önündeki en büyük engellerden birini teşkil eden feodalite sorunsalı kadar büyük bir sorundur.²⁰¹ Türkiye'de planlı kalkınma ve kalkınma politikasının oluşturulması, yapılması ve uygulanması son derece sancılı gerçekleşmiştir. Hala (da) planlı kalkınma politikaları uygulanmamaktadır.²⁰² Planlı ekonomi anlayışı Türkiye için bir sorunsal niteliğindedir.²⁰³

---

¹⁹⁹ Türkiye'nin kalkınma için ekonomik alt yapıyı oluşturamamasının önemli nedenlerinden bir tanesi, politik oportünizm ve Türk siyasal sisteminin çarpık yapısıdır. Buna bürokratik yapının salt siyasal sistemin söylemleri ile hareket etmesi ve bürokrat kalitesinin düşük ve yetersiz olması eklendiğinde Türkiye'de ekonomik alt yapının tam anlamıyla oluşturulamamasının nedenleri daha net anlaşılacaktır.

²⁰⁰ Kalkınma politikalarının uygulanması sorunsalı temelde çok daha eskiye dayanmakla birlikte, Türkiye'de kalkınma süreci ile ilişkili olarak ifade edilmesi gereken en önemli söylem "planlı kalkınma sürecinin Cumhuriyet Devrimi'nin bir ürünü olduğu"dur. I. Kalkınma Planı (1963 – 1967) öncesinde kalkınma M. Kemal ATATÜRK Dönemi'nde planlı kalkınma politikalarının alt yapısı hazırlanmış ve I. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile II. Beş Yıllık Kalkınma Planı oluşturulmuştur.

²⁰¹ Türkiye'de reel sektörün çok ciddi bir geçmişi mevcut olmamakla birlikte, reel sektörün 1960 sonrasında ciddi bir aşama kaydettiği, 1980 ve sonrasında atılım gerçekleştirdiği bir gerçektir. Ancak özellikle 1990 sonrasında kamunun yaşadığı ciddi verimlilik, kalite, toplam kalite, toplam kalite yönetimi ve kalifikasyon sorunsalı ciddi anlamda kamu – özel sektör ilişkisini biçimlendirmektedir. Bugün kamuya ait işletmelerde söz konusu sorunun aşılması adına çalışmalar gerçekleştirilirken reel sektör çok daha fazla yol katetmiş durumdadır. Özellikle Kore gibi ülkeler analiz edildiğinde bu durumun önemli sorunlardan biri olduğu görülecektir. Kore kalkınmasında kamu – özel sektör ilişkisi son derece önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de ise kamu – reel (özel) sektör ilişkisi gereken konumda değildir.

²⁰² Planlama mefhumu genel olarak yalnız kalkınma sürecinde değil, dış politikadan sanayiye, sanayiden ticarete, ticareten kültür politikalarına kadar kamunun her alanında ve özel sektörün büyük bir kısmında var olan önemli sorunsallardan bir tanesini teşkil etmektedir.

²⁰³ Türkiye'de planlı kalkınma sürecinin uygulanmasının en önemli nedeni siyasal iradenin yapısıdır.

Kalkınma sürecinde en çok sorulan soru ve en çok aranan cevap kalkınma sürecinin niteliği yönündedir.²⁰⁴ Kalkınma sürecinin tarım ekonomisine dayanması mı yoksa ülkenin hafif sanayi sayılabilecek el tezgahlarından ibaret olan atölyelerden başlatılarak endüstriyel (sanayi) kalkınmasına yönelmesi mi gerektiği ciddi bir yol ayrımı olmuştur.²⁰⁵ Söz konusu yol ayrımı gerek 1960 itibari ile DPT'nin kendi içerisinde, gerek hükümet programlarında gerekse uygulamalarda ciddi bir ayrışma yaratmıştır.

Sanayileşmenin ve tarım ekonomisinden kopuşun planlandığı dönem içerisinde önemli sorunlardan bir tanesi Osmanlı'dan devralınan frodalizm olmuştur. Sorun 1945 itibari ile Toprak Reformu ile çözülmeye çalışılsa da sorunun çözümsüzlüğü tarım ekonomisinin ilkel koşullarda devamını ve sanayileşmenin engellenmesini beraberinde getirmiştir.

Hatta planlı kalkınma sürecinin en yoğun olarak vurgulandığı, yapılandırıldığı ve uygulama kararı alındığı dönemde 1960 itibari ile geline süreçte, 1960 – 1970 arasında ciddi köylü ayaklanmaları gerçekleşmiştir. Köylüler arasında ve köylülerle toprak ağaları arasında ciddi çatışmalar vuku bulmuştur. Çatışmalarda can kaybının yaşanması ve jandarma müdahalesinin gerçekleştirilmiş olması, müdahalelerde komanda birliklerinin kullanılması ayrıca göz önünde bulundurulması gereken konular arasında yer almaktadır. *“Toprak reformunun yapılamaması, ağa ve tefecilerin köylülere kışa altına alması ve sömürülerini devam ettirmelerine karşı, köylüler direnişe geçmişlerdir. Yüzlerce miting, yürüyüş ve işgaller olmuştur.”*²⁰⁶ Köylü ayaklanmaları Türkiye’de kırsalda “devlete bakış açısı” ile birleştiğinde öğrenci hareketlerini ve Türk Solu’nu oldukça etkilemiştir. Bu durum daha çok Maoçu Düşüncenin benimsenmesinde bir alt yapı yaratmış, Türkiye’de bir “Köylü Devrimi” düşüncesi oluşmuştur.²⁰⁷ Kırsalda, geciken dönüşüm süreci kapsamında oluşan hareketlilikler “toprak reformu” düşüncesini meydana getirirse de, aslında “toprak reformu” düşüncesi “Zorunlu İskan Kanunu” gibi bir zorunlulukla uygulanmalıdır.

Tarım alanlarının plansız ve kayıt altına alınmadan kullanılmasından kaynaklanan sorunlar toprak mülkiyeti temelli çatışmalara dönüşmüştür. Süreç içerisinde Elmalı, Bafa Gölü, Araplar Köyü, Sinanlı gibi köyler başta olmak üzere, bir çok köy ve mera dahil olmak üzere bir çok bölgede çatışmalar yaşanmış, söz konusu çatışmalara jandarma müdahil olmuştur. Çatışmaların 1963 yılı itibari ile başlaması ayrıca önem arz eden bir konu olmakla

---

²⁰⁴ Dipnot 2’de de belirtildiği üzere Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma politikaları güncel sorunların çözümlenmesine yönelik daha çok pragmatik bir politik düsturla ele alınmış olup, ülke ekonomisinin sorunsalları karşısında pasif ve daha çok Türk Dış Politikası’nın pasif tavrını legal anlamda meşrulaştırmak için kullanılan “bekle gör” anlayışı ile biçimlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin genel olarak söz konusu pasif (bekle gör) politikaları atıl ve Osmanlı’dan kalan en önemli sorunsallardan biri olan bürokrasinin niteliksizliği sorunsalına dayanmaktadır.

²⁰⁵ I. Kalkınma Planı (1953 – 1967) içerisinde fırsat maliyetlerine yönelik analizler öz konudur. Ülke ekonomisinin üretiminin hangi konulara, ne kadar ve nasıl kanalize edileceği ve üretim süreçleri planlanmaya çalışılmış, konu üzerinde sektörel ve sektörlerarası planlamalar gerçekleştirilmiştir. Fırat maliyetleri kapsamında en çok üzerinde durulan konu, köyde tarımda istihdam olunan iş gücünün kentte sanayide istihdam edilmesi süreci ve gereken süreçlerin planlanmasıdır.

²⁰⁶ Deniz GEZMİŞ, Ankara 1 No’lu Sıkıyönetim Mahkemesi THKO davası Savunması. Sf: 168

²⁰⁷ Bu düşünce köylü hareketleri oluşmadan önce CHP içerisinde ve DP içerisinde oluşmaya başlamıştır. Osman BÖLÜKBAŞI’nın başını çektiği ve kurduğu CKMP (Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi) bunun önemli örneklerinden bir tanesidir.

birlikte 1971 yılı içerisinde çatışmalar çok daha yoğun biçimde devam etmiştir. AP²⁰⁸ iktidarında çatışmalar şiddetlenerek artmıştır ve sıkıyönetim ilanı gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde toprak ağalarının büyük bir çoğunluğunun DP gibi AP içerisinde milletvekili, parti üyesi gibi sıfatlarla yer alması ayrıca önemli konular arasında yer almakla birlikte CHP içerisinde de toprak ağaları yer almıştır.

Çarpık tarım politikaları tek partili döneme kadar dayanmakla birlikte, temelde özellikle Birinci Menderes Dönemi tutarsız politikaları durumdan önemli oranda mesuldür.²⁰⁹ 1950 itibari ile Orman Kanunu'nda gerçekleştirilen deformasyonlarla birlikte köylünün plansız, programsız, amaçsız ve salt propaganda malzemesi olarak kullanılmak üzere ormanlar ve tarım alanındaki faaliyetlerinin desteklenmesi ayrıca önemli problemler yaratmış, tarım ekonomisinde ciddi deformasyonlara yol açmıştır. *“Hükümetin, köylü seçmen tabanını memnun etmek için uyguladığı yüksek fiyat politikası, birkaç yıl içinde ekilebilir alanın iki üç misli genişlemesi ve böylece tarımal üretimin hızla artması sonucunu doğurdu. Öte yandan başta traktör olmak üzere çok miktarda tarım makinesi itha edilmesiyle, tarım sektöründe hızlı bir teknolojik değişim ve verim artışı başladı. Çiftçinin elindeki satınalma gücünün artmasıysa iç talebi kamçıladi. Türk Lirası'nın aşırı değer kazanmış olması, tarımda ithal girdi fiyatlarının düşük olmasına yol açıyordu. Bu eğilim ekilebilir ekilebilir alan sınırına erişilinceye kadar devam etti. Öte yandan, izlenmekte olan liberal dış ticaret politikası toplumun tüketim eğiliminin yükselmesine ve iç talebin daha da genişlemesine neden oldu. Genişleyen iç talep üretimi ve yatırımları kamçıladi. Bunlara ek olarak kentlerde imar faaliyetlerine büyük ağırlık verildi, başta kara yolları ve sulama tesisleri olmak üzere alt yapı yatırımları hız kazandı. Bu politikaların doğal bir sonucu olarak kırsal kesimden kentlere doğru başlayan hızlı göç hareketi toplumda o yıllarda görülmemiş dinamik bir değişim sürecine yol açtı.”*²¹⁰

1923 Cumhuriyet Devrimi, Cumhuriyet Devrimi'ni getirmesi ile birlikte muhalefeti ve muhalefetin içerisine gizlenmiş karşıdevrimi beraberinde getirmiştir. Çok partili dönem öncesinde mecliste muhalif gruplanmalar başlamış, ileride merkez sağ²¹¹ oluşturacak “liberal” örgütlenmeler; devrim karşıtı kitlelere hitaba yönelmişlerdir. 1937 Birinci Bayar Hükümeti itibari ile başlayan düşünce ayrılıkları, akabinde Birinci Menderes Hükümeti ile başlayan çok partili rejime kadar devam edecektir. Zira Birinci Bayar Hükümeti Birinci Menderes Hükümeti ile başlayan süreçte Celal BAYAR'ın Cumhurbaşkanlığı'nı üstlenmesi nedeni ile de ayrıca önem arz etmektedir.

Birinci Bayar Hükümeti ile birlikte, CHP içi ayrılıklar daha belirginleşmeye başlamış, çok partili döneme geçişte, ayrışım kurucu parti içerisinde başlamıştır. Siyasal altyapının yanı sıra ekonomik analizler ve ekonomik alt yapı başlı başına analiz edilmesi gereken konulardan birini kapsamaktadır.

---

²⁰⁸ Adalet Partisi

²⁰⁹ Sorunun asli kaynağı elbette I. Menderes Hükümeti öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu'na kadar dayanmaktadır. Ancak soruna çözüm getirmek, bölgede etken olan feodal kitlelere ve geleneklere karşı politikalar üretmek yerine Cumhuriyet Devrimi ile aşılamayan sorunları ve soruna taraf kitlelerin oportunist bir tavırla kullanılması ayrıca önemli bir sorunsal olmuştur.

²¹⁰ Günel KANSU, Planlı Yıllar (Anılarla DPT'nin Öyküsü), Sf: 31

²¹¹ DP, DP ile başlayan süreçte oluşan, yapılanan, AP, ...

Birinci Bayar Hükümeti; hükümet programı analiz edildiğinde, Türkiye'nin 1980'li yıllar sonrasında, 1990'lı yıllarda ciddi sorunlara yol açan hiper enflasyon sorunsalının kronik kökenleri daha rahat görülecektir. I. Bayar Hükümeti'nin ekonomik süreçte ele aldığı konulardan bir tanesi hiper enflasyon konusudur. Enflasyonla birlikte gelen satın alma gücü seviyesi, ve satın alma gücü ile belirlenen iç talep, iç taleple belirlenen sanayi üretim hacmi ve ticaret hacmi devletin düzenleme karar ve azminde olduğu önemli konular arasında yer almaktadır ki; aslında bir anlamda işbu durum bugün de ciddi anlamda hükümetlerin önemli gündem maddelerinden birini teşkil etmektedir. Enflasyon ve deflasyonla mücadelede özellikle üzerinde durulan paranın değeri olmuş, Ülke 1960'lara kadar tam anlamı ile bir para politikası üretememiştir. Önemli sıkıntılardan bir tanesi olan para politikası sorunsalı 1990'lı yıllarda Türkiye'nin yaşadığı bankacılık sektörü sorunlarının çözülmesine yönelik adımlar sırasında da aşılmaya başlamış, TCMB 1990 itibari ile çok daha verimli ve profesyonel politikalar üretmek sureti ile ülke ekonomisinde belirleyici pozisyonunu arttırmıştır. İşbu süreçte özellikle finans piyasalarının 1990 sonrasında gelişmesi de önemli etkenler ve aynı zamanda sonuçlar arasında yer almaktadır.

“Para ve kredi politikasında, memleketin iç mali istikrarını muhafaza edecek, kalkınmanın muhtaç olduğu ödeme vasıtalarını yeterli hacimde, ekonominin emrine hazır tutacak bir yol takip edeceğiz.”²¹²

“Merkez Bankamızın kredi kontrol vasıtalarını, geçmiş tecrübelerin ışığı altında yeniden düzenleyecek ve takviye edeceğiz. Merkez Bankamızın kredi müesseseleri, iş alemi ve devlet maliyesiyle olan bağlarını takviye edeceğiz.”²¹³

Türkiye'nin özellikle bugün²¹⁴ çözüm aranan sorunlarına 1923 ile birlikte çözüm aranmaya başlanmış olması ve sorunun tam olarak algılanmaya çalışılması tarihsel sorunsalların çözümünde ne denli zorluklar yaşanabileceğinin ayrıca göstergesidir.

Menderes Hükümet programları tek tek ve detayları ile birlikte, satır araları okunarak analiz edilir ise özellikle oy oranının maksimize edilmesi ve optimal oy oranına ulaşılması amaçlı popülist politikaların hükümet programlarında meşrulaştırılmaya çalışıldığı açıkça gözlemlenecektir. Bu durumun örnekleri;

“Bilindiği gibi 1950 yılı bütçesinde görülen 174 milyon liralık açığın 155 milyon lirası Marshall Planı yardımından ve 19 küsur milyon lirası da iç istikrazdan kapatılacaktır. Marshall Planından temin olunacak 155 milyon liralık miktar için özel anlaşmalar gereğince taraflar arasında mutabakata varılması icabetmekteydi. Halbuki bu mutabakat bütçenin tasdikinden önce temin edilmediği gibi bütçenin tasdikinden sonra iktidarın devir alındığı güne kadar da aynı vaziyet devam etmiştir. Bu suretle sabık iktidar bu çok mühim bir meseleyi zamanında halletmeden mesuliyet mevkiinden ayrılmıştır. Bundan başka, bugün 137 tona düşmüş olan altın stokunun dört tonu daha döviz tedarik etmek için yine eski iktidarca bir

²¹² I. Demirel Hükümeti Programı; (27.10.1965 – 03.11.1969)

²¹³ I. Demirel Hükümeti Programı; (27.10.1965 – 03.11.1969)

²¹⁴ 2011 yılı ve içerisinde bulunan yıla kadar gelinen süreç içerisinde

ecnebi bankaya terhin edilmiştir ki, bu dört ton altının dahi elden çıkarılması bugün bir emrivaki halini almış bulunuyor."²¹⁵

Birinci Menderes Hükümeti ile birlikte iç politikaları değiştiren tutum dış politikada da yansımıştır. Doğrudan Emperyalizm'le mücadele eden bir ülkenin uyguladığı dikkatli dış politika yerini spot, herhangi bir vizyon ve plana dayanmayan, güncel duruma göre değişen pragmatik bir anlayışa bırakmıştır. İç politikada hızlı bir liberalleşme, planı ekonomiyi ve planlı kalkınmayı bilinçli olarak saf dışı bırakma tutumu izlenmiş, işbu tutum kapsamında doğrudan Amerika Birleşik Devletleri ile münasebetler birincil öneme sahip gündem olarak tutulmuş, değerlendirilmiştir.

"Biraz yukarıda millete mal olmuş inkılâplarımızın korunmasından bahsetmiştik. Bu konuda bilhassa üzerinde duracağımız mesele memleketi içinden yıkıcı aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek için icabeden kanuni tedbirleri almaktır. İrticai ve ırkçılık gibi ayırıcı cereyanları vasıta olarak kullanan ve çok defa kendisini bu maskeler altında gizleyen aşırı solcu hareketlere karşı gereken bütün kanuni tedbirleri almakta asla tereddüt etmeyeceğiz. Biz bugünün şartları içinde aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalâa etmek gafletinde bulunmayacağız. Bugün aşırı sol cereyanlara mensup olanların, mücerret bir fikir ve kanâat sahibi olmaktan ziyâde yıkıcı cereyanların aletleri olduklarına şüphemiz yoktur. Fikir ve vicdan hürriyeti perdesi altında bütün hürriyetleri kan ve ateşle yok etmekten başka bir maksat gütmeyen bu ajanları adalet pençesine çarptırmak için icabeden kıstasları vuzuh ve katiyetle tespit etmek zaruretine inanıyoruz. Ancak bu suretledir ki, mizah veya siyâsi tenkit kisvesi altında ayakta tutunmak istenilen ve hakikatta düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir. İrticai tahrike asla müesâade etmemekle beraber din ve vicdan hürriyetlerinin icaplarına riayet edeceğiz. Hakiki layikliğın manâsını biz böyle anlamaktayız. Programımızda da sarahaten ifade edildiği gibi, hakiki layikliği dinin devlet siyâsetiyle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması şeklinde anıyoruz. Bu itibarla gerek din dersleri meselesinde gerekse din adamlarını yetiştirecek yüksek müesseselerin faaliyete geçmesi hususunda icabeden tedbirleri süratle itihaz etmek kararındayız."²¹⁶

²¹⁵ I. Menderes Hükümeti Programı; (22.05.1950 – 09.03.1951)

²¹⁶ I. Menderes Hükümeti Programı; (22.05.1950 – 09.03.1951)'dan alınan işbu paragaf aynen I. KALKINMA PLANI (1963 – 1967) SÜRECİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI III

“Aşırı sol gruplarla mücadele” olarak tanımlanan Komünizm’le savaşıma düşüncesi Türkiye’de öğrenci hareketlerinin yanlış yönlendirilmesine yol açmış, her türlü grev, lokavt, miting ve demokratik hak, doğrudan anarşist eylemler olarak algılanarak aşırı güç kullanma yoluna gidilmiştir. Aşırı güç kullanma durumu ise toplumun özellikle muhalif kesimlerinde çok daha yoğun tepkiler yaratmış, akabinde daha sert kamplaşma ve kutuplaşmalar oluşmuştur.

“14 Mayısla tahakkuk yoluna giren büyük inkılâbın ilk safhası aşılmıştır, denilebilir. Ancak derhal ilâve etmeliyiz ki, her şey olmuş, bitmiştir gibi bir telakkiye gitmek de vahim bir hata teşkil eder. Gizli veya meydanda kuvvetler 14 Mayısla elde edilmiş olan neticeleri iptal yolundaki gayretlerine daha büyük bir şiddetle devam edeceklerdir. Bu itibarla yeni Hükümetin de başta gelen vazifesi 14 Mayıs inkılâbı ile milletimizce elde edilen neticelerin mahfuz tutulması olacaktır.”²¹⁷

Özellikle sıklıkla vurgulanan “karşı güçler” ve “şer güçler” ifadeleri o dönemde başta CHP olmak üzere her türlü muhalefeti tanımlamak için kullanılmış ve ciddi bir ötekileştirme yaratmıştır. Toplumda gerçekleştirilen bu ötekileştirme köy kahvelerinden kentlerdeki kahvehanelerin bölünmesine, sokaklarda ve hatta okullarda kamplaşmaya kadar yol açmış, Türkiye 1950’li yıllarda, 1970’li yıllara kadar uzanan ciddi bir sağ – sol çatışmasının zemini içerisinde kendisini bulmuştur. İktidarın bu tutumu özellikle öğrenci olaylarında kendisini göstermiş, olaylar birçok üniversite öğrencinin ölümü ile sonuçlanmıştır.²¹⁸

Öğrenci olayları ve muhalefetin tutumu hükmet programına dek yansımıştır. Hükümet programında dahi bu hareketlerin SSBC destekli, siyasi eylemler olduğu ve anlayışla yaklaşılamayacağı ısrarla vurgulanmıştır. Aslında bu durum gelişmekte olan Komünizm tehditine karşı alınmış bir tedbirdir.

---

²¹⁷ II. Menderes Hükümeti Programı; (09.03.1951 – 17.05.1954)

²¹⁸ Menderes Hükümetleri içerisinde oluşturulan Tahkikat Komisyonu basın başta olmak üzere bir çok konuda iktidara karşı yöneltilen tüm söylemlere baskılarda bulunmuştur. Hatta Seçim sürecinde İsmet İNÖNÜ’nün seçim çalışmalarının engellenmesi ve linç girişimleri de dahil olmak üzere bir çok kanunsuz uygulama ve söz konusu kanunsuz uygulamalara dönemin sabık Ankara valisi Namık GEDİK gibi bükratların da alet olmaları toplumu çok daha rahatsız etmiş, öğrenci olayları da dahil olmak üzere ciddi olayların yaşanmasına neden olmuştur.

“Arkadaşlar;

Kökü dışarda olan teşkilatın fâaliyetini fikir hürriyeti çerçevesi içinde mütalâa etmek ve müsamaha ile karşılamak bizim için mümkün değildir. Bir çete halinde ve gizli teşkilât olarak muhayyel bir istilanın öncülüğü vazifesini görmeye yeltenenlere karşı kanuni tedbirlerimiz daima şiddetli olacaktır. Bu nev’i fâaliyetleri biz, fikir hürriyetiyle asla alâkalı görmemekteyiz. Bu mücadelemizde ilk programımızda da izah ettiğimiz gibi birinci hedefimiz kanuni kıstaslar elde etmektir. Türk hakimine bu nev’iden suçları teşhis edip cezalandırabilmek imkânlarını vermek lazımdır. Bunun için sarîh tarif ve kıstaslara dayanan kanun maddelerine ihtiyaç aşîkardır. Bu ihtiyaca uyarak Hükümetçe hazırlanan kanun tadilleri Yüksek Meclisin komisyonlarında tetkik ve müzakere halindedir.”²¹⁹

“Yine bunun gibi vicdan hürriyetiyle telifini mümkün görmediğimiz ve artık geçmişe ait telâkki edilmesi icabeden bir takım zaruretlerin itiyat haline getirdiği hareket ve teşebbüslere de kati olarak son vermenin icabettiği kanâatindeyiz. Din ve Dünya işlerini birbirinden ayrı tutmayı ve vicdan hürriyetini baskı altında bulundurmamayı demokrasinin ana prensiplerinden addetmekteyiz. Bu hususta parti programımızla Türk Milletine karşı taahhüd etmiş bulunduğumuz esastan hiçbir tahrik bizi inhıraf ettirmeyecektir. Ne dindarların, ne de kendini dinle alakalı görmeyenlerin birbirini karşılıklı olarak baskı altına almalarına ve bu suretle vatandaşların zümreleşip iki karargah haline gelmelerine asla müsaade etmemek icabeder.”²²⁰

“Kökü dışarda olan teşkilat(lar)” olarak tanımlanan sol öğrenci hareketleri, işçi hareketler ve ilgili tüm muhlif görüşlerin “sol” olarak algılanmış ve tanımlanmış olmasına karşın İrtica odaklarına karşı son derece yüksek bir “hoşgörü” uygulanmış, hatta tarikat mensupları ile ilişkiler toplumu rahatsız edecek seviyeye gelmiştir.²²¹ Demokrat Parti’nin son derece tutarsız ve belirli bir duruşu sergilemekten uzak tarî özellikle parti içinde de farklı yaklaşımlara neden olmuş, partiden kopuşlar başlamıştır.²²²

“Büyük dostumuzdan Birleşik Amerika’ nın bu husustaki yardımları çalışmalarımızın en geniş mesnetlerinden biri olacaktır.”²²³

Dış politikada güdülen yol ve yöntemler Türîye’nin Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra antiemperyalst tutumuna ters br yapıya bürünmüş, Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerde

²¹⁹ II. Menderes Hükümeti Programı; (09.03.1951 – 17.05.1954)

²²⁰ II. Menderes Hükümeti Programı; (09.03.1951 – 17.05.1954)

²²¹ Demokrat Parti iktidarının ezanı Türkçe okunmaktan çıkartarak Arapça’ya çevirmesi konu ile ilgili bilinen önemli karşıdevrim çizgisindeki eylemlerinden biridir.

²²² Özellikle partinin Fevzi ÇAKMAK etrafında örgütlenen mensupları Adnan Menderes ve Celal BAYAR’a karşı tavır almışlar, Cumhuriyet Halk Partisi ile birlikte Cumhuriyet kazanımlarına karşı tutumlarını tasvib etmeyen kitle partiden koparak yeni oluşumlar yaratmayı tercih etmiştir. Cumhuriyetçi Millet Partisi, Hürriyet Partisi

²²³ II. Menderes Hükümeti Programı; (09.03.1951 – 17.05.1954)

Türk dış politikası²²⁴ adeta bir uydu devlet görünümü kazanmıştır. Bu durum Türkiye’de Marshall Planı’nın uygulanmaya başlanması ile birlikte, özellikle hükümetin öğrenci olayları ve işçi olaylarına bakışını etkilemiş, dahası Türkiye’de ciddi bir kamplaşma yaşanmaya başlamıştır.

İçeride gerçekleşen olaylarda hükümetin tutumu doğrudan bir tavra almaya yönelik olmuş olup, bu dönem içerisinde işbu tutum, “hükümet programları”na kadar girmiş ve yansımıştır. Bir iktidarın, doğrudan öğrenci olaylarına karşı tutumu ve muhalefete karşı tutumunun doğrudan hükümet programında yer vermesi, ülkenin ne denli kamplaştığını açıklar niteliktedir.

“Bu itibarla 2 Mayıs’ta hiçbir şey olmamış gibi devri sabıkın bütün kötü arazi ile şuursuz, yıpratıcı ve haysiyetsiz kavgalarıyla, yalan ve iftiraya dayanan sözde siyasi mücadele usulleriyle devamına müsaade etmiyeceğiz. Çünkü son seçimler neticeleri, memleketin kaderi üzerinde çok ehemmiyetli ve devamlı tesirleri görülecek olan bir büyük hadisedir ve son seçimler ondan evvelki intikâl devriyle şimdi başlamakta olan safhayı birbirinden kesin surette ayırmış bulunuyor.

2 Mayısın manâsını biz böyle anlamaktayız.”²²⁵

İktidar doğrudan muhalefeti “devri sabık” olarak tanımlayabilecek kadar muhalefete ve muhalefeti oluşturan farklı fraksiyonlara cephe almıştır. Gençlik örgütlenmelerine karşı Vatan Cephesi yaratılmaya çalışılmış, oluşturulan “cepheleşme” içerisinde kolluk kuvvetlerinin yoğun olarak kullanılması sureti ile muhalif güçlerle mücadeleye girişilmiştir.

Mücadele o denli ciddi boyutlara ulaşmaya başlamıştır ki; muhalif millet vekilleri, muhalif öğrenciler, muhalif gazeteciler ve muhalif her kim varsa salt muhalif olmaları dolayısı ile “suçlu” ve “tehlikeli” olarak görülmeye başlanmışlardır. İktidar – muhalefet kavgası sokakların, caddelerin, sosyal mekanların bölünmesine kadar varmıştır. Bu ortamda İktidarın söylemleri – ve muhalefetin söylemleri – giderek sertleşmeye başlamış, olaylar şiddet içeren bir noktaya doru gitmeye başlamıştır. Öyle ki bu gergin ortamda iktidar muhalefeti doğrudan Sovyetler benzeri uygulamalarda bulunmakla suçlamakta, CHP’nin DP sürecine kadar dikta rejimi uyguladı ideasını bir propaganda unsuru haline getirmiştir. Muhalefet “totaliter” olmakla ve “demokrasiye karşı tehdit” olmakla nitelendirilir duruma gelmiştir.

“Bu memlekette daha yakın zamanlara kadar totaliter bir idarenin hüküm sürmüş olduğunu ve Devlet memurlarımızın büyük çoğunluğunun böyle bir idarenin gereklerine ve isteklerine göre yetiştirilmeye çalışılmış bulunduğunu hatırlamak bugünkü vaziyetin ne derecelerde memnuniyeti mucip bulunduğunu derhal kavramak için kafi gelir sanırız.”²²⁶

Tüm bu sert çatışmalar içerisinde son derece konuşulacak bir diğer adım “Teşkilat – 1 Esasiye” kanunu olmuştur. Kanunla birlikte özellikle gazeteciler ve muhalif öğrenci birlikleri,

²²⁴ Türk dış politikası ile ilişkili süreç üçüncü bölümde (I. KALKINMA PLANI (1963 – 1967) SÜRECİNDE TÜRK DIŞ POLİTİKASI) daha detaylı ele alınmıştır.

²²⁵ III. Menderes Hükümeti Programı; (17.05.1954 – 09.12.1955)

²²⁶ III. Menderes Hükümeti Programı; (17.05.1954 – 09.12.1955)

muhafif oluşunlar hedef alınarak, toplum düzenini sağlamak amacı ile birçok insan cezaevine gönderilmiştir.

“Muhterem Arkadaşlarım;

*Demokrat Parti iktidarının Beşinci Hükümeti olarak Teşkilat-ı Esasiye Kanununun 44 nc maddesine göre hattihareket ve siyâsi noktalarımızı itimadinıza arz etmek üzere huzurunuzda çıkmış bulunuyoruz.”*²²⁷

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 44. Maddesi²²⁸ uyarınca hkmete mazhar olan Demokrat Parti, 1958 sonrası uygulamaları ile Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’na özellikle karşı gelmiştir. Bu kapsamda 27 Mayıs 1960 Devrimi de kanunun hükümlerine atıfta bulunmuştur.

Demokrat Parti’nin en çok atıfta bulunduğu konu genel olarak huzurun sağlanması olup, bu kapsamda içerde mücadele edilen dahili tehdit “Komünizm” olarak gösterilmiştir.²²⁹

*“Esefle kaydetmek icabeder ki; lszlklerden faydalanmak ve meydanı boş zannederek harekete geçmiş olan ve siyâset mücadelelerinde ağırlaştırma ve zehirleme gayreti içinde çalışan ve birçok yerlere barınmak istidadında olan gizli komünistlikle müessir bir mücadeleye girişmek, huzur ve skunun temininde ve manevi asayişin iadesinde ehemmiyetli bir tedbir olarak telakki edilmek icabeder.”*²³⁰

Komünizm’le mücadele DP Hükümeti’nin daha çok içerideki sorunsalları aşamamasından kaynaklı durumu kamufle etmeye yöneliktir. Özellikle gösterilen sert tepkiler, öğrenciler ve muhalifler arasında daha sert reaksiyonların vuku bulmasına ve marjinalleşmeye yol açmış, marjinal fraksiyonların özellikle 1970 sonrasında ciddi anlamda marjinal gruplar/fraksiyonlar olarak ortaya çıkmalarında ve marjinal, hatta terör olarak tanımlanabilecek eylemlerin oluşmasını(d)a etken olunmuştur.²³¹

---

²²⁷ V. Menderes Hükümeti Programı; (25.11.1957 – 27.05.1960)

²²⁸(Teşkilatı Esasiye kanununun ilgili maddesini vurgulamak gerekir) Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (nc fasıl vazifei icraie) **Madde 44 - Başvekil, Reiscumhur canibinden ve Meclis azası meyanından tayin olunur. Sair Vekiller Başvekil tarafından, Meclis azası arasından intihap olunarak heyeti umumiyesi Reiscumhurun tasdikile Meclise arz olunur.Meclis mcemi değilse arz keyfiyeti Meclisin itimana talik olunur. Hükümet hattı hareket ve siyasi noktai nazarını azami bir hafta zarfında Meclise bildirir ve itimat talep eder.**

²²⁹ Komünizm’in bir tehdit olarak algısı resmi olarak 28 şubat 1998’e kadar devam etmiş, 28 şubat 1998 MGK ile birlikte resmi harici tehdit “irtica” olarak belirlenmiştir.

²³⁰ V. Menderes Hükümeti Programı; (25.11.1957 – 27.05.1960)

²³¹ Ağyancı Akımın oluşum süreci içerisinde sert devlet tepkisine karşı oluşturulan refleks önemlidir. Bu durum devletin oluşan, oluşmakta olan marjinal grupları anlamak ve marjinal grupları normalleştirme sürecine tabi tutmaktan çok, kısa süreli çözümler niteliğinde olmak üzere sert ve aşırı g kullanması ile yakından ilişkilidir.

“Biraz yukarıda millete mal olmuş inkılâplarımızın korunmasından bahsetmiştik. **Bu konuda bilhassa üzerinde duracağımız mesele memleketi içinden yıkıcı aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek için icabeden kanuni tedbirleri almaktır.** İrticai ve ırkçılık gibi ayırıcı cereyanları vasıta olarak kullanan ve çok defa kendisini bu maskeler altında gizleyen aşırı solcu hareketlere karşı gereken bütün kanuni tedbirleri almakta asla tereddüt etmeyeceğiz. **Biz bugünün şartları içinde aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalâa etmek gafletinde bulunmayacağız.** Bugün aşırı sol cereyanlara mensup olanların, mücerret bir fikir ve kanâat sahibi olmaktan ziyâde yıkıcı cereyanların aletleri olduklarına şüphemiz yoktur. Fikir ve vicdan hürriyeti perdesi altında bütün hürriyetleri kan ve ateşle yok etmekten başka bir maksat gütmeyen bu ajanları adalet pençesine çarptırmak için icabeden kıstasları vuzuh ve katiyetle tespit etmek zaruretine inanıyoruz. **Ancak bu suretledir ki, mizah veya siyâsi tenkit kisvesi altında ayakta tutunmak istenilen ve hakikatta düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir.** İrticai tahrike asla müesâade etmemekle beraber **din ve vicdan hürriyetlerinin icaplarına riayet edeceğiz. Hakiki layikliğin manâsını biz böyle anlamaktayız.** Programımızda da sarahaten ifade edildiği gibi, hakiki layikliği dinin devlet siyâsetiyle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması şeklinde anıyoruz. Bu itibarla gerek din dersleri meselesinde gerekse din adamlarını yetiştirecek yüksek müesseselerin faaliyete geçmesi hususunda icabeden tedbirleri süratle itihaz etmek kararındayız.”²³²

Beşinci Menderes Hükümeti Programı’nda yer alan “*Bu konuda bilhassa üzerinde duracağımız mesele memleketi içinden yıkıcı aşırı sol cereyanları kökünden temizlemek için icabeden kanuni tedbirleri almaktır.*” Cümlesi özellikle uygulanan hukuksal defermasyon konusunda önemli bilgiler vermektedir. Dönemin “sol” olarak tanımlanan aydınlarına ciddi anlamda baskıların uygulandığı bir dönemde işbu durumu meşrulaştırmak amacı ile ifade olunmuş olduğu açık olan, hükümet programı içerisinde yer alan cümlenin DP Hükümeti eylemleri ile örtüştü ise ayrıca aşikardır.

“*Biz bugünün şartları içinde aşırı sol cereyanları fikir ve vicdan hürriyeti mevzuunda mütalâa etmek gafletinde bulunmayacağız.*” ve “*Ancak bu suretledir ki, mizah veya siyâsi tenkit kisvesi altında ayakta tutunmak istenilen ve hakikatta düpedüz aşırı sol cereyanların eseri olan neşriyatın tahribatından memleketi korumak kabil olabilecektir.*” Tanımları ise dönemin mizah yazarları dahil tüm muhaliflerin üzerinde devlet aygıtı ile ve polis marifetiyle estirilen terörün boyutlarını açıklar niteliktedir.

Dönem içerisinde en çok baskı altında tutulan “Kadro” hareketi mensuplarıdır. Kadro Hareketi içerisinde yer aldıkları saptanan, ya da akımın düşüncesi ile paralel düşündüğü tespit edilen tüm aydınlar üzerinde ciddi bir baskı oluşturmuş, oluşturulan baskı, yalnız muhalif yazarlar ve karikatürüstler üzerinde değil, başta akademisyenler olmak üzere tüm devlet memurları üzerinde uygulanmıştır.

²³² I. Menderes Hükümeti Programı; (22.05.1950 – 09.03.1951)

DP'nin son iktidarını yaşadığı Beşinci Menderes Hükümeti içerisinde hazırlanan, Beşinci Menderes Hükümet Programı içerisinde yer alan en önemli ifade ise “*İrticai tahrike asla müsaade etmemekle beraber din ve vicdan hürriyetlerinin icaplarına riayet edeceğiz. Hakiki layikliğin manâsını biz böyle anlamaktayız.*” Cümlesidir. Zira bu ifadenin Türkiye’de irticanın önünü açan eylemlerin sembolü olduğu ayrıca üzerinde düşünülmesi ve değerlendirilmesi gereken bir konudur.

Birinci Menderes Hükümeti ile başlayan plansız, programsız ve hatta bilinçsiz ekonomi politikaları tarım çalışanlarının karlılık ve istihdam oranlarında ciddi dalgalanmalar yarattı. Tarımda yaşanan plansız genişleme ve bilinçsiz, seçim argümanı niteliği taşıyan yüksek fiyat politikası tarım ekonomisini daha da karmaşık bir hale getirirken, hızlı kentleşme ve akabinde Ortak Pazar ülkelerine göç toplumda çok hızlı, dinamik hareketliliklere yol açtı.

Birinci Menderes Hükümeti ile başlayan süreç; henüz seçimlerin ertesinde iktidara mazhar olunmasına müteakip tutunulan tavır, doğrudan politikalar üretmek ve siyasi tutumu oluşturulan ve benimsenen bir ekonomik ve politik bir paradigma üzerine inşa etmek değil, doğruluğu ve haklılığı olsun ya da olmasın geçmiş iktidarı; yani CHP’yi, bir dönem Celal BAYAR ve Adnan MENDERES’in de dahil olduğu hemen tüm DP’yi oluşturan isimlerin bir dönem üyeleri oldukları CHP’yi tamamen reddeden tavırları, eski söylemlerini inkarları ciddi bir siyasi hata olmuştur.²³³ DP’nin CHP²³⁴ ve içinden çıktığı kurucu partiye karşı tutumu iki siyasal partinin ilişkisinden çok iki kamplaşmış siyasi bloğu andırır nitelikte olmuştur. DP’nin ilk icraatları, yeni kurulmuş ve tek partili bir süreç içerisinde içerisinden çıktığı kurucu partiden iktidarı almış bir parti olarak yeni ekonomi politikaları, yeni siyasal açılımlar üretmek değil, CHP’yi doğrudan bir parti ve selef iktidar olarak suçlamak olmuştur.²³⁵ Öyle ki; İkinci Menderes Hükümeti ile birlikte komünistlikle suçlanan CHP ismi verilmeden Birinci Menderes Hükümet programı içerisinde – meclis genel kuruluna gerçekleştirile hitapta – doğrudan kapitalistlikle suçlanmıştır. “... Böylece, zamanla müdahaleci kapitalist, bürokratik ve inhisarcı bir devlet tipi ortaya çıkmıştır. Bu tip devletin; masrafları mütemadiyen artırarak memleketi borçlanma yoluna sokmuş olmasını ve iş ve istihsâl hayatını kısırlaştıracak iktisâdi kaynaklarımızın gelişmesine engel olmuş bulunmasını tabii görmek lazımdır.”²³⁶ Aslında Türkiye’nin potansiyel enflasyon sorunsalı Çok daha önce, 1929 Büyük Bunalım ile makro koşulların bir getiri olarak tetiklenmiş, akabinde ciddi bir sorunsal olmakla birlikte, söz konusu enflasyon ve satın alma gücü sıkıntıları Üçüncü İnönü Hükümeti’nden başlayarak tartışılan konular arasında yer almaya başlamıştır. Satın alma gücü

²³³ İşbu hata bugün merkez sağ olarak adlandırılan partilerin politikalarını üzerlerine inşa ettikleri DP politikasıdır. Bu gerçeklik Türkiye’de merkez sağın kurumsallaşamama durumu da dahil olmak üzere karşıdevrim odakları tarafından kullanılmasına yol açan önemli sorunsallardır.

²³⁴ CHP üzerinden gerçekleştirilen söylemler, Cumhuriyet üzerindeki söylemleri de biçimlendirmiş, doğrudan Mustafa Kemal ATATÜRK’ün şahsına gerçekleştirilemeyecek tutum ve eleştiriler İsmet İNÖNÜ üzerinden gerçekleştirilmiştir.

²³⁵ Türkiye’nin yaşadığı birçok sorunda DP’nin ciddi mesuliyetleri söz konusudur. Bu durum oldukça önemli olmakla birlikte DP iktidarının söz konusu yanlış politikaları bugün Toprak reformunun gerçekleştirilememesi sorunundankaynaklanan tarımda verimsizlik, çarpık kentleşme, uyumsuzluklar, orman alanlarının talanı da dahil olmak üzere bir çok konuda imzasını taşımaktadır.

²³⁶ I. Menderes Hükümeti Programı; (22.05.1950 – 09.03.1951)

ile ilgili olarak Birinci Bayar Hükümeti Programı'nda yer alan bilgiler; mevcut sorunlarla birlikte koşulları daha net açıklar niteliktedir:

“Türkiye’de hayat ucuzluğu memleketin sarılmış bulunduğu kalkınma ve endüstrileşme savaşı bakımından da tesis ve muhafazasına birinci derecede ehemmiyet vermemiz lazım gelen bir mevzudur. Bunun için üç sene evvel Türkiye’nin iktisâdi bakımdan tetkik ettirilmesi maksadıyla Amerika’dan getirttiğimiz heyet gibi ilmi bir heyeti tavzi ve hayat pahalılığı ve elemanlarını birer birer tesbit ettirerek radikal bir mücadele planı yapacağız.”²³⁷

Kalkınma ile ilgili olarak öncelikle satın alma gücü üzerinde durulması para politikasını zorunlu kılmaktadır. Ki bununla birlikte bir diğer önemli konu kalkınma sürecinde Amerika Birleşik Devletleri’nden yardım alınmasıdır.

“Türkiye’de hayat ucuzluğu memleketin sarılmış bulunduğu kalkınma ve endüstrileşme savaşı bakımından da tesis ve muhafazasına birinci derecede ehemmiyet vermemiz lazım gelen bir mevzudur. Bunun için üç sene evvel Türkiye’nin iktisâdi bakımdan tetkik ettirilmesi maksadıyla Amerika’dan getirttiğimiz heyet gibi ilmi bir heyeti tavzi ve hayat pahalılığı ve elemanlarını birer birer tesbit ettirerek radikal bir mücadele planı yapacağız.”²³⁸

Amerikada’dan getirilen uzmanlarla birlikte dönem içerisinde²³⁹ SSCB başta olmak üzere Almanya, Hollanda gibi ülkelerden yardım alınmıştır. Ancak sorunlardan bir tanesi kalkınma sürecinde hiper enflasyon ve satın alma gücü, emtia sirkülasyonu gibi konularda para politikasının uygulanamamasıdır. Türkiye’de merkez bankacılığının ve merkez bankası para politikalarının uluslararası sistem ve sistem dahilindeki ülkelere nazaran çok geç uygulanmaya başlaması Türkiye’nin ekonomisinin yapılanmasında ciddi sorunsallardan bir tanesi olmuştur. Sorunlardan bir diğeri ise sermaye yönetimi ve sermaye hareketlerinin yönlendirilmesi, piyasaya para sürülmesi gibi konulardır; ki kredi müesseselerinin kurulması bu döende zuhurat teşkil etmiş ve hasıl olmuştur.

“Birkaç kredi müessesesi istisna edilirse bunlar için hemen hemen gizli tefeciden başka müracâat edilecek kapı yoktur.”²⁴⁰

“Halk Bankası ve Halk Sandıkları bu boşluğu dolduracaktır. Bu banka ve sandıklarının esas mukaveleleri küçük kredinin hususiyetleri göz önünde tutularak hazırlanmıştır.”²⁴¹

²³⁷ I. Bayar Hükümeti Programı; (01.11.1937 – 11.11.1938) TBMM

²³⁸ I. Bayar Hükümeti Programı; (01.11.1937 – 11.11.1938) TBMM

²³⁹ Aslında çok daha önce 1923 ile birlikte Sovyetler’den kalkınma konusunda danışmanlarla istişarelerde bulunulmakta idi.

²⁴⁰ I. Bayar Hükümeti Programı; (01.11.1937 – 11.11.1938) TBMM

²⁴¹ I. Bayar Hükümeti Programı; (01.11.1937 – 11.11.1938) TBMM

“Küçük kredi meselesini hal işinde devletin iktisâdi olduğu kadar içtimai olan bir mükellefiyeti de vardır.

Şefin emrini yerine getireceğiz.”²⁴²

“Normal şartlar altında kredinin ucuzlatılmasına çalışmak” husundaki direktiflerine gelince:

Kredi; tahakkuk ettirmek isteğimiz ekonomik milli kalkınma fâaliyetinin muharrik kuvveti olduğuna göre, büyük kıymeti aşıkardır. Bunun için yüksek meclisinize bir kanun lâyihası takdim edeceğiz.

Diğer taraftan alâkadarların kredi alabilmelerini kolaylaştırmak için bir plan dahilinde umumi mağazalar tesis ve varant üzerine muamele yapılmasını temine çalışacağız.

Şef, bu kürsüden vaki irşadları arasında bazı mevzuatımızda yapılması faydalı tadil ve ilâvelere de işaret buyurmuşlardır. Türkiye yalnız umumi buhranı göğüslemek kudretini göstermiş memleket değil aynı zamanda bu buhran ortasında büyük milli kalkınma savaşı davasını başarı ile ilerletmeğe muvaffak olmuş memleketidir.”²⁴³

Birinci Bayar Hükümet Programı detaylı olarak analiz edildiğinde; Birinci Bayar Hükümeti dönemindeki söylemlerle Birinci Menderes Dönemi içerisindeki söylemlerin birbirleri ile ciddi anlamda çeliştiği görülecektir. Bu çelişki çok partili siyasal hayatın optimal oy oranının sağlanması kaygısı, poülist kaygılar gibi dönemin konjonktürüne uygun siyasal durum ve tutum ile birlikte açıkça bir politika değişikliğine de delalet etmektedir.

DP'nin CHP karısındaki mevcut tutumu Birinci Menderes Hükümeti sonrasında, İkinci Menderes Hükümetinde ve Üçüncü Menderes Hükümeti akabinde (de) Beşinci Menderes Hükümeti'ne kadar – ilerleyerek – devam etmiştir. *Bu itibarla 2 Mayıs'ta hiçbir şey olmamış gibi devri sabıkın bütün kötü arazi ile şuuruz, yıpratıcı ve haysiyetsiz kavgalarıyla, yalan ve iftiraya dayanan sözde siyâsi mücadele usulleriyle devamına müsâade etmiyeceğiz. Çünkü son seçimler neticeleri, memleketin kaderi üzerinde çok ehemmiyetli ve devamlı tesirleri görülecek olan bir büyük hadisedir ve son seçimler ondan evvelki intikâl devriyle şimdi başlamakta olan safhayı birbirinden kesin surette ayırmış bulunuyor.”²⁴⁴*

Tarım politikalarında önemli sorunlardan bir tanesi yeni hükümetin plansız uygulamalarıydı.

“Yeni iktidarı Halk Partisinden ayıran mühim bir görüş farkı da, zirâat işlerimizin ele alınışında tecelli edecektir.

Nüfusumuzun yüzde sekseni zirâatle meşgul bulunmakta, Türkiye'de zirâat milli ekonominin ticaretimizin ana kaynağını teşkil etmektedir. Bunun içindir ki milli gelirin

²⁴² I. Bayar Hükümeti Programı; (01.11.1937 – 11.11.1938) TBMM

²⁴³ I. Bayar Hükümeti Programı; (01.11.1937 – 11.11.1938) TBMM

²⁴⁴ III. Menderes Hükümeti Programı; (17.05.1954 – 09.12.1955)

artması ve her sahada kalkınmanın ana şartı bu temelın kuvvetlenmesi suretiyle mümkün olabilecektir."²⁴⁵

Özellikle orman kanununda gerçekleştirilen düzenlemeler ise Ormanların talanına yol açmış, Kentlere yakın orman arazisi sayılan mekanlarda gecekonulaşmaya yol açmış, optimal oy oranının sağlanması ve oy oranının maksimizasyonu nedeni ile, popülist politikaların bir sonucu olarak orman kanununda çarpık kentleşme ve lümpenleşmeye yol açacak göçe uygun düzenlemeler kapsamında orman kanunu da istismar edilmiştir.

"Orman meselesine gelince; derhal ve katiyetle söyleyelim ki, bugünkü sisteme behemahal son vereceğiz. Çünkü bugünkü sistem ormanların muhafazası için büyük fedakârlıkları istilzam etmekte, ötedenberi ormanla alâkalı milyonlarca vatandaşlarımızı mahrum ve meysus bir halde yaşatmakta ve bütün orman mahsullerinin çok pahalıya mal olması neticesini vermektedir. Diğer taraftan da bugünkü orman mevzuatı halkla hükümet arasında derin bir sevgisizlik yaratmakta çeşitli ahlâki zaafılara ve türlü kötülöklere zemin teşkil etmektedir."²⁴⁶

Beşinci Menderes Hükümeti iktidarı sırasında gerçekleştirilen 27 Mayıs Devrimi akabinde 1961 – 1962 yılları arasında ele alınan önemli konulardan bir tanesi, istismar edilen söz konusu Orman Kanunu olmuştur.

"Orman davamızın esasını, Anayasaya uygun olarak orman varlığımızın titizlikle korunması teşkil edecektir."²⁴⁷

Orman kanunu ile birlikte, torak reformu, feodal ilişkilerin çözülerek kapitalistleşmenin sağlanmaya çalışılması ise ayrıca bir gündem maddesi olarak hükümet programlarında yer almıştır.

"Toprak reformunu, Anayasamızın ruhuna, ekonomik ve zirai bünyemize uygun ve dengeli şekilde gerçekleştirecek kanuni tedbirler dikkatle hazırlanacaktır."²⁴⁸

Menderes Hükümetlerinin söz konusu tutumu, geleceğe yönelik yatırımlar yapmak yerine CHP ve Cumhuriyet felsefesi ile çatışmaya sarması, icraatlar üretmemesi, icraatlar üretmemesi ve sağlıklı yürütme gerçekleştirmemesi nedeni ile gerçekleşen tıkanmalar ve sorunları suni gündem yaratarak aşmaya çalışması, sorunların birikmesine ve biriken sorunların toplumda şiddetli tepkileri tetiklemesine neden olmuştur ki; gerçekleştirilen popülist söylemler ve söz konusu tutum, toplumu 27 Mayıs 1960 Devrimi'ne kadar sürüklemiştir. Ancak kroikleşen sorunsallar çözümlenememiş, ve deam etmiştir. 1960 sonrasında 1965' gelindiğinde de mevcut hükümetlerin en önemli gündem maddeleri işsizlik ve işsizlik ile mücadele, buna bağlı olarak kentlere ve Avrupa Ortak Pazarı üyesi ölkelere göç, buna bağlı olarak kentleşme, kent sorunsalları, köy kalkınması gibi sorunlar olmuştur.

²⁴⁵ I. Menderes Hükümeti Programı; (22.05.1950 – 09.03.1951)

²⁴⁶ I. Menderes Hükümeti Programı; (22.05.1950 – 09.03.1951)

²⁴⁷ VIII. İnönü Hükümeti Programı; (20.11.1961 – 25.06.1962)

²⁴⁸ VIII. İnönü Hükümeti Programı; (20.11.1961 – 25.06.1962)

“İşsizliği önlemek bakımından geçici bir hal olarak kabul ettiğimiz yurt dışındaki işçilerimizin, bütün haklardan faydalanmaları ve ailelerini beraberlerinde bulundurma imkanlarının sağlanması yanında her türlü zararlı telkinlerden uzak tutulmaları için de gerekli tedbirleri almak kararındayız. Yürürlükteki hükümlerin günün ihtiyaçlarıyla bağdaşmadığı gözönünde tutularak hazırlanan ve Millet Meclisince bulunan yeni İş Kanunu Tasarısının biran evvel çıkarılmasına gayret sarfedilecektir. Yüce Meclisin bu konuda hükümetimize yardımcı olmak suretiyle işçilerimiz sevindirmekte gecikmeyeceğine inanmaktayız.”²⁴⁹

Tarımdaki plansız genişleme, kentlerde plansız istihdam politikaları ve sürekli artarak devam eden Ortak Pazar ülkelerine göç Türkiye’de iş ve işçi güvenliği, çalışma ve sosyal güvenlik başta olmak üzere bir çok konuyu gündeme getirdi. Ancak gelinen noktada Türkiye’nin söz konusu gündem ve gündem maddeleri ile ilgili müsbet politikalarının olmayışı hükümetleri konu ile ilgili politikalar oluşturmaya itti.

Tarımın bilinçsiz desteklenmesi ve kentlerde bilinçsiz ve plansız kentleşme özellikle 1950’lerin sonlarından ve 1960’ların başlarından itibaren kırsaldan kente hızlı göçlere yol açtı. 1957’de Avrupa Ortak Pazarı’nın kurulması ve 1959’da Ortak Pazar’a Türkiye’nin başvurması ile birlikte Türkiye’nin yapısını etkileyen göç hareketleri yalnız kırsaldan kente doğru değil, kırsaldan diğer Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşmeye başladı. Bu durum özellikle altmışlarca üzerinde durulmaya başlayan önemli sosyal konulardan biri olmaya başlamakla birlikte 1960’lı yıllarla birlikte hükümet programlarında üzerinde durulan sosyal sorunlar arasına yer almaya başladı.

“Memleketimizde çalışma hayatını ve işverenlerle işçi münâsebetlerini içtimai adalet prensiplerine uygun olarak kanun ve nizam yollarıyla düzenlemek, çalışanların yaşam seviyesini umumi heyet seviyemizle ve memleketin iktisâdi imkânlarıyla mütenâsip surette yükseltmek, cemiyette sosyal güveni temin etmek gayemiz olacaktır.”²⁵⁰

Sosyal güvenlik sorunu özellikle 1950 sonrasında çok partili döneme geçişte oluşan çalışma ilişkileri kapsamında önem arz eden ve çözümlenmesi zorunluluk ihtiva eden konulardan biri haline geldi.

Akabinde özellikle 27 Mayıs devrimi ile birlikte kentte yaşayan işçilerin sorunlarının çözümü çok daha komplike ve siyasi bir boyut kazandı. Özellikle bu durum hükümetlerin işçi hayatının düzenlenmesi konusunda planlamalar gerçekleştirmeye itti. Ancak; işçi hayatının düzenlenmesi ve çalışma ve sosyal güvenlik alanında 27 Mayıs (1960) Devrimi ile birlikte gerçekleştirilen devrimsel nitelikli düzenlemelerin birçoğu temelde 1940’lı yıllarda, özellikle 1945 yılı itibari ile planlanmış ve gündemde olan; ancak özellikle II. Dünya Savaşı’nın vuku bulması ve sert koşulları beraberinde getirmesi nedeni ile uygulanamayan düzenlemelerdi.

“İşçi hayatının iyileştirilmesi ve bunların risklere karşı teminâta kavuşmalarını sağlayacak teceddütlere daha büyük ölçüde devam edeceğiz.

²⁴⁹ Ürgüplü Hükümeti Programı; (20.02.1965 – 27.10.1965)

²⁵⁰ I. Menderes Hükümeti Programı; (22.05.1950 – 09.03.1951)

1. Bu yıl uygulanmasına başlanmış olan ve şimdilik meslek hastalığı, kaza ve analık hallerini ihtiva eden sosyal sigortalara bir de işçilerimizin ihtiyarlığını teminat altına alacak emeklilik sigortası ekliyeceğiz.

2. İş hukukumuzu değiştireceğiz. Henüz iş kanunumuzdan faydalanamayan küçük iş yerindeki işçilerle deniz ve tarım işçileri için tasarılar sunacağız.

3. İş ve işçi bulmayı bir devlet vazifesi haline getiren kanunla meydana gelen devlet kurumunun çalışmasını genişleteceğiz. Kalifiye işçi yetiştirmeye önem vereceğiz.

4. Memleketimizin muhtelif bölgelerinden iş sahalarına doğru vukubulan işçi hareketini kontrol altına alarak gerekli tesislerin kurulmasıyla meşgul olacağız.

5. İş merkezlerinde sıhhi ve sosyal tesisleri tamamlamağa ve işçilerimizi sıhhi meskenlere yerleştirmeye üzerinde zaman ve emek sarfiyle çalışacağız.

6. İş Kanununun işçi lehine olarak isverenlere yüklettiği mükellefiyetleri tam olarak gerçekleştirmeği takip edeceğiz.”²⁵¹

Dönem içerisinde ekonomik sorunlar ve plansız ekonomi nedeni ile gerçekleşen çatışmalardan bir diğeri endüstriyelleşme (sanayileşme) aşamasında, bizzat sanayinin içerisinde, işçiler tarafından gerçekleştirilen toplu gösteriler, grevler, lokavtlar ve işgallerdir.²⁵²

Türkiye’de sanayinin oluşumu, oluşum süreci ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Avrupa Birliği ülkeleri ile ilişkiler gereği daha çok yan sanayi ve ikame yedek parça üretimi ile gelişmeye başlamış olan Türkiye Cumhuriyeti sanayisi bugün gerçekten ciddi boyutlara varmaya başlamıştır.²⁵³ Türkiye’de sanayileşme süreci içerisinde çalışma ilişkileri ayrıca ele alınması gereken bir konu olmakla birlikte, çalışma ilişkileri içerisinde sendikalaşma ve sendikal örgütlenme ayrıca önemli bir yer tutmaktadır.²⁵⁴

---

²⁵¹ Peker Hükümeti Programı; (07.08.1946 – 10.09.1947)

²⁵² Türkiye’de sendikalaşma ve sendikal örgütlenme süreci ayrıca önem arz eden, incelenmesi gereken bir konudur.

²⁵³ Ağır sayayinin özellikle “procurement” olarak tanımlanan montaj sanayisine yönelik çelik konstrüksiyon üretimi hem kendi içerisinde önemli bir sanayileşme sağlamış hem de taahhüt sektörünü tamamlayan bir sektör haline gelmiştir.

²⁵⁴ Tezin ana konusundan sapmamak ve zaten hali hazırda son derece karmaşık bir konuyu (kalkınmayı) ihtiva eden tezi çok daha komplike hale getirmemek amacı ile sendikalaşma ve sendikal örgütlenmeler üzerinde özellikle durulmamıştır. Ancak Türkiye’de sendikalaşma hareketleri ve “sarı sendikacılık” hareketleri ile Türk – İş’in yapılanması ile DİSK’in yapılanmasının incelenmesi, analizi ayrıca gereklidir. Türkiye’de işçi hareketlerin tetkiki, sanayileşmemiş ve yeni sanayileşmekte olan bir toplumun, burjuvazi ve proleteriyayı aynı anda inşa etmesi, tüm çıkar ilişkilerinin, çıkar çatışmalarının ve söylemlerin iç içe ve grift hale gelmesi bakımından ayrıca önemlidir.

Sanayinin gelişimi, geliştirilmesi Cumhuriyet ile başlayan bir anlayışın amacı ve – aynı zamanda – ürünüdür. Cumhuriyet’in kurulması ile birlikte başlayan devrimler zinciri ekonomide de feodal ilişkilerin kırılması ve feodal sürecin tasfiyesi adına sanayileşmeyi ciddi bir kalkınma unsuru olarak ortaya koymuştur. Bu anlayış ve paradigma sistematığı Cumhuriyet Devrimi sonrasında devlet kurumları, bürokrasi ve özel teşebbüs tarafından da benimsenmiştir.

Kalkınma süreci ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma hareketi tarihsel olarak analiz edildiğinde, kalkınma sürecinin Osmanlı’ya kadar uzandığı fark edilecektir. Osmanlı’nın kalkınma hamleleri ise Türkiye Cumhuriyeti ile benzer şekilde mevcut sorunların çözümü algısına dayanan kısa vadeli çözümler üzerinde geliştirilmiş, yapılandırılmıştır.²⁵⁵ Yeni Çeri Ocağı’nın kaldırılmasından, modern ordunun kurulmasından ve vergi sisteminin düzenlenmesinden başlayan süreç, Meşrutiyet ile devam etmiş ancak sistemin çöküşü engellenememiştir. Sistemin çöküşü sonrasında beraberinde kaos ile birlikte yeni bir sistemin yapılmasını getirmiş olup, bu sistem Türkiye Cumhuriyeti’ni yaratan sistemdir.

Kalkınma ile ilgili gerçekleştirilen tüm çalışmalar 1960 öncesinde doğrudan kurucu öge CHP tarafından gerçekleştirilmiş ve bürokrasi ile uygulanmaya konulmuş, kalkınma hamlelerine başlanmıştır. 1940 – 1960 yılları arasında kesintiye uğrayan gelişim süreci, 1960 Devrimi ile birlikte DPT’nin analizleri doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmalarla – yeniden – başlatılmış olup, planlı ekonomi ciddi anlamda hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

DPT’nin analizleri ve planlamaları doğrultusunda, planlı ekonominin teorik prensipleri, alt yapısı ve uygulama metodu yaratılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte DPT’nin kalkınma sorunsalına ek olarak uygulamaları son derece ciddi bir planlama alt yapısı ile gerçekleşmiştir. 1960 öncesinde Türkiye Cumhuriyeti bir planlama kültürüne hali hazırda sahiptir ve zaten Cumhuriyet bir planlamanın eseridir.²⁵⁶

Türkiye’nin tarihsel sorunlarını ve içerisinde bulunduğu koşulları tam anlamıyla anlamadan kalkınma üzerine bir çalışmanın gerçekleştirilemeyeceği açık ve aşikardır. Öncelikle Türkiye’nin taraf olduğu sorunsallar, içerisinde bulunduğu koşullar ve parçası olduğu problemler doğrudan analiz edilmelidir. Kalkınma süreci salt bir mücadeleyi kapsamakla birlikte, kalkınmanın ekonomi politiği doğrudan bir ekonomik savaşımdır.

---

²⁵⁵ Ancak Türkiye Cumhuriyeti kalkınma politikalarını salt Osmanlı uygulamaları ile özdeşleştirmek ve doğrudan aynı çerçevede içerisine hapsedmek, Türkiye Cumhuriyeti kalkınma sürecine haksızlık olacaktır.

²⁵⁶ Cumhuriyet’in kökenleri İttihat ve Terakki’ye kadar giden ciddi bir alt yapıya sahiptir.

Osmanlı öncesinden gelen bir Anadolu kültürü, Osmanlı İmparatorluğu mirası, Avrupa, Asya, Ortadoğu arasında bulunulan konum, Avrasyalılık, Avrupalılık, Ortadoğululuk kavramları, realiteleri önemli konulardır.²⁵⁷

Kültürel yapı, feodalizm sorunu, kapitalistleşememe sorunu, Kapitalizm'e entegrasyon sorunu, Feodalizm, feodal ilişkilerin kültür içerisinde yaşaması sorunu, ekonomik sorunsallar, politik sorunlar, Doğu Sorunu ve Doğu Sorunu'nun etkileri yaşanan sorunsalların en önemlileri olmakla birlikte, genel olarak yalnızca kalkınma sürecini değil, iç politika, dış politika ve ekonomi politikalarını etkileyen en önemli konular olmuştur.

Tamamen göçebe hayattan feodal sisteme geçişle kurulmuş bir imparatorluğun²⁵⁸, Dünya'nın Kapitalizm'le tanışması ve entegrasyonu sırasında ve sonrasında tasfiye oluşunun üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, ardında yıkılan bir imparatorluk, imparatorluktan miras kalan Duyun – u Umumiye borçları ile birlikte ödenecek borçlardan daha ağır olmak üzere, “azınlıklar sorunu”, “komşularla sınır sorunları”, “ırtica tehdidi”, “iç ayaklanmalar”, “Lozan'da çözülemeyen sorunlardan arda kalanlarla biçimlenen ve dış destekli Cumhuriyet aleyhtarı oluşumlar”, “sistem sorunları”, “İslamcılık akımından beslenen siyasal oluşumlar”, “amorf Türk – İslam sentezi” ve I. Dünya Savaşı'nın derin izleri üzerine kurulmuş olup; kuruluşuyla birlikte “sanayileşmemiş bir toplum” ve “ulus devlet” yaratmaya elverişli olmayan milletleşmemiş ve kısmen ümmet olan²⁵⁹ bir topluluk, vatandaşlık bilincinden yoksun bir halk, yalnız feodal ilişkilerle yaşayabilen ilkel bir ekonomi, ağır koşullar, cehalet, ciddi anlamda eğitim sorunu, alt yapısızlık, **kentleşmeye elverişsiz koşullar**²⁶⁰ başta olmak üzere ciddi bir sorunlar yumağı içerisinde doğmuştur.

Doğrudan sorunların ve sorunsalların içerisinde doğran Türkiye Cumhuriyeti tüm bu sorunlarla ve sorunsallarla mücadeleyi kalkınma süreci olarak tanımlamıştır.

Kalkınma sürecinin detaylı ve bilimsel analizi, Türkiye Cumhuriyeti açısından ciddi derinlikli analizler gerektirmektedir. Özellikle kalkınma denilen süreci analiz etmek ve bununla birlikte planlı kalkınma olgusunu teorik olarak analiz etmek ile Türkiye Cumhuriyeti'nin planlı kalkınmasını ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınmasını

²⁵⁷ Türkiye'nin kalkınmada oluşturduğu ekonomik modeller kapsamında özellikle Prof. Dr. Sender DİVİTÇİOĞLU'nun “Asya Üretim Tarzı” adı altında toplanabilecek çalışmaları, toplumların ekonomik evrimlerinin farklı olabileceği, ve kalkınma sürecinin doğrudan Avrupa ekonomik kalkınma süreci ile benzerlik gösteremeyeceği yönündedir. Bu kapsamda tez içerisinde gerçekleştirilen çalışmalarda Türkiye'nin söz konusu Asya Kalkınma Metodolojisine de çok uygunluk göstermediği saptanmıştır. Ancak tezin ana konusunun Birinci Kalkınma Planı (1963 – 1967) ve Türk dış politikası ilişkisinin korelasyonu olması nedeni ile iktisadi çalışmalar kapsamlı olarak ele alınmamıştır. Ancak Türk dış politikasının da kalkınma sürecinden ve kalkınmaya yönelik girişimlerden çok da haberdar olduğu ve sürecin bir parçası olduğu söylenemez. Zira Dış Politikanın kalkınma politikaları ile ilişkileri I. KALKINMA PLANI (1963 – 1967) SÜRECİNDE TÜRK DİŞ POLİTİKASI bölümünde ele alınmıştır.

²⁵⁸ Osmanlı İmparatorluğu

²⁵⁹ Kısmen ümmet olmasına karşın tam olarak şeriatla yönetilmeyen, şeriat kuralları uygulansa da ciddi anlamda bir din devleti olmayan, devlet niteliğini yitirmiş bir toplum.

²⁶⁰ Kentleşme sorunsalı bugün Türkiye'nin yaşadığı en temel sorunlardan bir tanesi olmakla birlikte, sosyal ve ekonomik sorunların kaynağını da oluşturan önemli orunsal kaynaklarından bir tanesi olma özelliğine de sahiptir. Literatürde “çarpık kentleşme” olarak verilen; ancak kentleşme ile ilişkili olmayan ciddi bir sorunsaldır. Tüm bunlarla birlikte kentleşme sıkıntısı son derece önemli bir sorunsaldır.

analiz etmek ilişkili ancak bambaşka analizlerdir. Sırf bu durum dahi Türkiye Cumhuriyeti planlı kalkınma sürecinin analizini salt bir akademik çalışmayla açıklanabilecek bir konu olmaktan, ve konuyu bir tezke açıklama yeterliliğinden çıkartmaktadır.

“Kalkınma” ve “planlı kalkınma” farklı muhteviyatlara sahip olmakla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma süreci daha çok planlı kalkınmanın uygulama sorunsalları, bilinçsiz siyasal yapı, pragmatik politik söylemler ve oportünist politikalar içerisinde planlı kalkınma sürecini uygulamaya çalışan DPT ve ilgili kurumların mücadelesine sahne olmaktadır. Neticede kalkınma süreci, plansız ve Makro koşulların sürüklediği serbest piyasanın taleplerinin kamu tarafından algılanması ve kısa vadeli çözümlerin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilecek bir çerçeveye mahkum edilmiştir.

Tüm bunlarla birlikte finansal örgütlenme, finansal yapılanma ve finansal kalkınma, kalkınmanın finansal boyutu tam anlamıyla analiz edilememektedir. Kalkınma sürecinin ve Dünya kalkınma hamlelerinin ayrıca analiz edilmesi önemle gerekli olmasına karşın devlet içerisinde TCMB²⁶¹ haricinde devlet kurumları finansal temelli makro gelişimleri tam anlamıyla okuyamamaktadırlar.

Kalkınma hamleleri ile ilgili olarak özellikle kalkınma süreçlerinin yapıları ve bu yapıları ortaya koyan kalkınma planları analiz edilmelidir. Bu kapsamda DPT kalkınma planlarının doğrudan analizi, kalkınma planları ile dış politika korelasyonu, Türkiye Cumhuriyeti’nin evrimsel sürecine dair pür sonuçları vermektedir. Türkiye ekonomisinin analizin tam anlamıyla ve sağlıklı anlaşılması ve ekonomik programların gerçekleştirilmesi ise işbu pür sonuçların analizi ile gerçekleştirilebilir.

Analiz edilmesi gereken bir diğer önemli konu ise devlet kurumları ve çalışma sistemleridir. Tek tek devlet kurumlarının analizi, bakanlıkların analizi ve devlet kurumları çalışmalarının, faaliyetlerinin analizi ile birlikte, devlet kurumları ilişkilerinin birbirleri ile analizleri ekonominin yönlendirilmesi açısından zorunludur.

Türkiye’de merkez bankacılığının çok geç başlaması ayrıca var olan sorunlardan biri olmakla birlikte aynı zamanda sorunsal kaynaklarından bir tanesini de arz etmektedir. Türkiye merkez bankacılığının 1933’te başlaması, merkez bankacılığı uygulamalarının serbest piyasa kriterlerinde gerçekleşmemesi ve serbest piyasa içerisinde merkez bankası uygulamalarının sığılığı, merkez bankası para politikaları ve işbu politikaların uygulanması ve etkileri ayrıca önem arz ve ihtiva eden konular arasında yer almaktadır. Merkez bankası yapısı ile birlikte merkez bankası yapısal özellikleri ayrıca önem arz ve ihtiva etmektedir.

---

²⁶¹ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

Türkiye para politikaları tarihi ve Türkiye’de Para politikaları uygulamaları diğer önemli konulardan bir tanesini oluşturmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası yapısı itibari ile ayrıca analiz edilmesi gereken kurumlardan bir tanesidir.

Türkiye bankacılık sistemi ve Türkiye’de bankacılık sisteminin ve bankacılığın geçmişi ayrıca analiz edilmesi gereken konulardan bir tanesidir.

Bütçe uygulamaları, plan ve bütçe komisyonu, devlet bütçesi yönetimi ayrıca analiz edilmesi gereken konuların başında gelir.

Kalkınma ile ilgili olarak finansal kalkınma süreci v süreçleri ayrıca önem az eden konular arasındadır. Finansal politika benimsenmeden kalkınma süreci belirlemek ciddi anlamda hatalara ve başarısızlıklara neden olur. Kalkınmanın finansal boyutu ayrıca bir çalışma ve analiz konusudur.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma sürecini öncelikle Osmanlı’yı analiz ederek başlamak gerekmektedir. Geç Osmanlı süreci olarak adlandırılan sürecin, 17899 ve sonrasının analizi Türk kalkınma sürecinin analizinde önem arz ve ihtiva etmektedir.

Osmanlı’nın 1789’u algılaması ayrıca önem arz eden bir konudur. Zira Osmanlı 1789’u içerisinde bir burjuva sınıfı olmadan salt hürriyet ve özgürlük düşüncesi oluşturmak sureti ile algılamış, oluşan “vatan” kavramı burjuvazi etkisi ile oluşan, gümrük ve vergi sorunsalını yaşayarak biçimlen “ulus – devlet” anlayışı ile biçimlenen bir sınıfsal örgütlenme, sınıfsal anlayış ve milliyetçilik ile yapılanan bir “vatan” kavramı olmamıştır.

Osmanlı’da fark edilen bu durum, XIX. Yüzyıl içerisinde aydınlar tarafından *“Ticaretimiz hiç yoktur. Zira toprak mahsullerinden yalnız çiftçi gibi faydalanıp tüccar gibi faydalanamıyoruz. Tüccar olarak faydalanan ecnebilere. Ne kendi malımızı başka memleketlere satabiliyoruz ne de başka memleketlerden muhtaç olduğumuz mamulleri kendimiz getirebiliyoruz. İç ticaretimiz de dış ticaretimiz de yabancıların elindedir.”*²⁶² Tanımı ile ifade edilmektedir.

Türkiye, ekonomide yalnız sanayileşme sıkıntısı yaşamamış, bununla birlikte, ekonominin her alanında siliklik, var olamama, dışarıda kalma sorunları yaşamıştır. Osmanlı’da XVIII. Yüzyıl’la birlikte başlayan çöküş, toplumun değişen ekonomik sistemin dışında kalmaya başlamıştır. Toplum, sanayileşmenin dışında kalmakla birlikte, sanayileşmeyi tam olarak algılayamamıştır. Bununla birlikte asıl sorunsallardan bir tanesi tamamen toprağa bağlı kalma ve feodal ilişkilerden kopamama durumu olmuştur. İmalat, hizmet ve ticaret tamamen yabancı şirketlerin eline geçmiş, toplum yalnız toprağa bağlı çiftçi ve kul olarak yaşamış, toplumun kentlerde yaşayan ve küçük burjuvaziyi oluşturan kısmı bürokraside istihdam olunmuştur. Bürokrasinin şişmesi ve ihtiyaçtan çok istihdam amaçlı yapılanması, Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı’dan devraldığı miraslardan bir tanesidir.

Toplumun serbest piyasa ekonomisine entegrasyonu, ve özel sektörün uluslararası ticarete uyum sağlayamaması sorunu Türkiye’de ekonomik sorunların asli kaynakları konumunda olmakla birlikte, yaşanan sorunların başka sosyal ve ekonomik sorunları tetiklemesi ve yol açması ayrıca önemli bir sorunsaldır.

²⁶² Ahmet Mithat Efendi, Türk Ziraat Tarihine Bakışlar, Sf: 239

Azınlıkların emperyalistlerle işbirliği ve ilişkileri ile biçimlenen, Kapitalist Dünya ile ilişki kuramamanın getirdiği izolasyon ve işbu izolasyonun oluşturduğu yalnızlıkla biçimlenen duygusal bir milliyetçilik oluşmuştur. Türk milliyetçiliğinin kökenleri bu süreçte oluşmuş, yapılanmıştır. Türkiye'de klasik anlamda ulusalcılık henüz yeni oluşmaktadır.

Bununla birlikte Türk milliyetçiliği ulusal burjuvazi ve ulusal sınıfsal örgütlenmelerin ekonomik ilişkilerine dayanmaması nedeni ile de tam anlamı ile kurumsallaşamamıştır. Milliyetçiliğin kurumsallaşamaması aynı zamanda ulusal burjuvazinin de kurumsallaşamaması anlamına gelmektedir ki; Türkiye'de 1970'ler ile birlikte Ulusal Burjuvazi önce TÜSİAD ile kurumsallaşmaya başlamış ardından MÜSİAD VE USİAD oluşmuştur.

Türkiye'de gerçek anlamda özel sektörün aktör olduğu sanayileşme 1960 sonrası başlamıştır. Koşulların da etkisi ile birlikte Türkiye'de Kapitalizm'e entegrasyon son derece sancılı geçmiştir. 1950 II. Dünya Savaşı'nın ağır etkileri, dış politikada uluslararası krize göre pozisyon alma çabaları, II. Dünya Savaşı'nın – hemen – ardından Soğuk Savaş ve – yine – uluslararası ilişkilerin, küresel koşulların dış politikada Türkiye'yi saflaşmaya itmesi, Türkiye'nin Sovyet Rusya baskısı ile batı Bloğu'na yakınlaşması, Sosyalizm'le arasına mesafe koyması, Artan Sovyet baskılarının içeride Sosyalist ve Komünist bir parti ve güç oluşturmaya yönelik olması, Sağ – Sol ayrışması, Marshall yardımları ile başlayan süreç ve iç politikaya müdahaleler, 1970 petrol krizi, fiyat dalgalanmaları, yüksek enflasyon baskısının oluşması, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı ile başlayan ambargo süreci, ambargo ile gelen karaborsa ve karaborsa ekonomisinin yarattığı istikrarsızlık(lar), istikrarsızlıklarla gelen siyasal ve ekonomik dalgalanmalar ve dalgalanmaların içerisinde oluşan anarşi, anarşi ile gelen istikrarsız süreç. Tüm bunlar Türkiye'nin 1950'den 1980'lere kadar yaşadığı ekonomik ve ekonomik yapı temelli siyasal sürecinin bir özetidir. Bununla birlikte, süreç son 1980 yılı itibari ile daha farklı bir yapıya bürünmeye başlamıştır.

1980 itibari ile süreç tamamen Liberalleşme temelli olmuştur. Liberalleşme temelli biçimlenmiş, süreç Kapitalist ekonomiyi hakim kılmaya yönelik işlemiştir. Devlet'in yeni zenginler yaratma ve burjuvazi yaratma anlayışı ve işbu kapsamdaki uygulamaları Türkiye'de alternatif burjuvazi yaratma çabaları, burjuvazinin kendi içerisinde çatışmasına ve bölünmesine neden olmuştur.

Emek – Sermaye ayrışımının Türkiye'de tam olarak yaşanmadığı emeğin ve sermayenin kendi içerisinde ayrıştığı ve kendi içerisinde saflaştığı bir süreçler bütünü yaşanmaya başlanmış ve yaşanmaktadır. Bu durum Türkiye'de kurumsallaşma ve kurumsal kültür oluşumunun önündeki en önemli engellerden bir tanesini teşkil etmektedir. Bununla birlikte özellikle kurumsallaşmanın ve kurum kültürü oluşturmanın yalnız burjuvazinin kendi sınıfsal yapısı içerisinde değil, şirketlerde de yaşandığı açıkça görülmektedir. Kurumsallaşma ve kurum kültürü oluşturmaya yönelik önemli sorunlardan, sorunsallardan bir tanesi (de), ciddi bir sorunsal olmakla birlikte devlet kurumlarının ve toplumsal kurumların da kendi içlerinde kurumsallaşma sıkıntısı yaşamasıdır.

Şirketlerin yaşadığı kurumsallaşma sıkıntıları ciddi boyutlara ulaşmakla birlikte, bugün Türkiye ekonomisinin potansiyel sorunsallarından bir tanesini teşkil etmektedir. Ekonomik büyüme ile birlikte, büyümeye entegre olamama sorunu ciddi anlamda ekonomide tehlike ve tehdit arz etmektedir.

Üç ayrı sanayici ve işadami derneğinin bulunması Türkiye’de burjuvazinin üç ayrı safa bölündüğü, saflaştığı anlamına gelmektedir ki; burjuvazi bu yönü ile (de) ciddi anlamda bir sınıf oluşturma, sınıfsal ilişkiler ve sınıfsal kültür oluşturma uzağındadır.

Burjuvazinin tarihsel altyapısızlığı ve sanayicilikten çok tüccarlığa dayanması ayrıca incelenmesi gereken bir konudur.

Burjuva sınıfının örgütlenme sorunsalı kadar, proleter sınıfın, işçi sınıfının örgütlenme ve sınıf bilinci, sınıf kültürü yaratma ve yaşatma sorunsalı mevcuttur.

Kentleşme sıkıntısı Cumhuriyet’in kuruluşu itibari ile başlayıp devam etmekte olan ciddi sorunlardan bir tanesidir. Konu ile ilgili olarak verilen beyanlarda gereken atılımlar atılmakla birlikte, sıkıntılar 1935 sonrasında daha açık olarak ifade edilmeye başlanmakta hatta TBMM bünyesinde hükümet programlarına alınmaktadır.

Kentleşme sorunsalının ardında yatan asıl problem kentleşmenin ancak Cumhuriyet’in bir ürünü olmuş olması ve bunu devrimin her unsuru gibi çok hızlı ve çok kısa bir sürede gerçekleştirilmesidir. Kentleşme sorunsalı Cumhuriyet ile birlikte kentli nüfus yaratma düşüncesi kapsamında kent nüfusunun artırılması düşüncesi ile pekişen hızlı nüfus artışı ile de desteklenmiş, hızlı nüfus artışı, dengesiz büyüme, ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınmanın birbirleri ile ilişkisiz oluşu, kent oluşumunun pratikte olması gerektiği gibi olmaması, kentin yalnız tapudaki kayıtlar ve nüfus kayıtlarından ibaret görülmesi yanılan sorunların kaynaklarındandır.

I. Kalkınma Planı’nda yer alan kentleşmeye yönelik önlemlerin hemen hepsi Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı’dan devraldığı ve kendi içerisinde daha kompleks bir hale dönüştürdüğü sorunlara yöneliktir.²⁶³

I. Kalkınma Planı ile birlikte temel sorunsallar tespit edilmiş ve çözüm yolları, metodolojiler geliştirilmeye çalışılmış olmakla birlikte I. Kalkınma Planı, II. Kalkınma Planı, III. Kalkınma Planı bir bütün olarak ele alınmalıdır. Tüm bu süreçlerin tam anlamıyla ele alınması ayrıca önem arz ve ihtiva etmekte olup, ilk üç planın bütünlük arz ediyor olması ayrıca önemlidir.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti’nin siyasal anlamda yaşamış olduğu önemli sorunsallardan bir tanesi kent nüfusunun kırsal yapıya yönelik yaşamı bu yaşamı kentte de devam ettirmesidir. Bu durum yalnızca dört yılda bir gerçekleştirilen seçimlerde yalnız bir oy hakkı ile temsil edilen toplumun, oyunu feodal düşünce ile kullanması ile daha da ciddi sorunlara yol açmakta, siyaset somut sorun çözen ve kentlinin, vatandaşın, burjuvazinin ve proletaryanın sorunlarını çözmek yerine duygulara hitap eden söylemlerden ibaret olmaya başlamıştır.

²⁶³ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) içerisinde; Tablo 1 Türkiye’nin Nüfusu (1920 – 1960), Tablo 2 Ekonomik ve Sosyal Gelişmelerle İlgili Bazı Göstergeler, Tablo 3 Milli Gelir, Adam Başına Gelir ve Tarımsal Üretim, Tablo 4 Milli İçinde Tarım, Sanayi ve Hizmetler, Tablo 5 Nüfus Artışı ve Birleşimi, Tablo 6 Üretim Kesimlerine Göre Cari Fiyatlarla Türkiye Milli Geliri (Milyon TL), Tablo 7 Sabit Fiyatlarla Türkiye Geliri (1961 Faktör Fiyatlarıyla Milyon TL), Tablo 8 Adam Başına Gelir

Türkiye’de konut ihtiyacının ciddi boyutlara ulaşmış durumda olmakla birlikte, bir ulusal sorun haline dönüşmüştür. 1940’lı yıllardan itibaren ciddi bir sorunsala dönüşen konut ihtiyacının çözümsüzlüğü konut ihtiyacını oluşturmakla birlikte, konut ihtiyacının yanı sıra, ciddi anlamda kentleşme sorunsalını doğurmuş, çarpık kentleşme başta olmak üzere birçok sorunun, sorunsalın kaynağı olmuştur.²⁶⁴ Tüm bunların yanı sıra, kent kültürünün oluşmaması ile de yakından ilişkilidir. Çarpık kentleşmenin oluşturduğu bir diğer aşırı, uç sorunsal her anlamda ciddiyetle kentli ilişkileri, insan ilişkileri ve toplumun ruh sağlığı ve toplumsal sözleşmedir. Toplumun bireyler üzerindeki etkisi bireyin dünyasını biçimlendirmekle birlikte, tek tek bireylerin toplum içerisindeki faaliyetleri ve aktiviteleri toplamda toplumun yapısını belirler.

Toplumsal üretim mekanizmaları ve toplumun yapısal özellikleri ciddiyetle sıkıntı olmuştur. Her anlamda toplumun yapısal özelliklerinin gelişmemesi toplumsal üretimin ve toplumsal tüketimin, tüketim kültürünün ciddi sorunsallarının oluşmasına neden olmuştur.

XX. Yüzyıl ve akabinde – XX. Yüzyıl üzerinde oluşan, yapılanan – XXI. Yüzyıl kapitalizmi kentli nüfusun ekonomideki varlığı ve aktiviteleri üzerinde yükselmek durumundadır.²⁶⁵ Bu durum kentli nüfusun varlığını doğrudan zorunlu kılmakla birlikte, kentli nüfusun varlığı ile birlikte üretimde interaktif biçimde olmasını da zorunlu kılmaktadır. Kentli nüfus XX. Yüzyıl ve XXI. Yüzyıl kapitalizminde hem üreten hem tüketen etken olmakla birlikte, hem küçük burjuvaziye ve burjuvaziye oluşturan element, aktör, hem üretim faktörü hem proleter (emekçi) hem de tüketim faktörüdür. Bu durum ekonominin kentli üzerinde yükselmesi anlamına gelmekle birlikte küresel konjonktür ülkeleri kentleşmeye itmektedir.

Üretim koşulları ve üretim mekanizmasının değişmesi tüketimi de etkilemiş olmakla birlikte tüketim mekanizmasını da etkilemiştir. Üretim ve tüketim arasındaki denge çok boyutludur.

“Belediyeler beş senelik mesai planı tanzimine sevk edilecek harita, imar planı, su, ışık, kanalizasyon, kültür ve spor işleri, çocuk bahçeleri ve kısaca şehirlerin sıhhat güzelliğini alâkadar eden belli başlı işleri, planlaştırılacak ve bu planlar, şefin işaret buyurdukları veçhile merkezde (belediyelerimizi süreli bir surette aydınlatmak, kılavuzlamak) vazifesiyle teşkil edilecek olan teknik büronun müteakdim tetkik ve kontrolüne tabi olacaktır.”²⁶⁶

²⁶⁴ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) içerisinde; Tablo 65 Arazi Kullanışı, Tablo 275 İnşaat Yatırımları (Milyon TL), Tablo 297.2 Karayolu Yol Yatırımları
Tablo 297.3 Karayolları ve Demiryolları Yol Yatırımları, Tablo 347 Gecekondu Yatırımlarının Yıllara Göre Dökümü (Bin TL), Tablo 348 Köylerde Kendi Evini Yapana Yardım Yatırımları (*) (Bin TL)

²⁶⁵ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) içerisinde; Tablo 1 Türkiye’nin Nüfusu (1920 – 1960), Tablo 2 Ekonomik ve Sosyal Gelişmelerle İlgili Bazı Göstergeler, Tablo 3 Milli Gelir, Adam Başına Gelir ve Tarımsal Üretim, Tablo 4 Milli İçinde Tarım, Sanayi ve Hizmetler, Tablo 5 Nüfus Artışı ve Birleşimi, Tablo 6 Üretim Kesimlerine Göre Cari Fiyatlarla Türkiye Milli Geliri (Milyon TL), Tablo 7 Sabit Fiyatlarla Türkiye Geliri (1961 Faktör Fiyatlarıyla Milyon TL), Tablo 8 Adam Başına Gelir, Tablo 33 Türkiye Nüfusu ve Dönem Ortaları için Çeşitli Hadler 1960 – 1985, Tablo 34 Türkiye Nüfusunun Yaş Bileşimi 1960 – 1985 (Yüksek, Orta ve Alçak Doğurganlık Varsayımlarına Göre)

²⁶⁶ I. Bayar Hükümeti Programı; (01.11.1937 – 11.11.1938) TBMM

“Milli tüccar demek, büyük kalkınma savaşında rol almış adam demektir.”²⁶⁷

Tüm Dünya örneklerinde “cumhuriyet” demokrasinin bir sonucu, bir getirisi olarak kapitalistleşmiş, üretim ilişkilerinde ve tüketim ilişkilerinde kapitalist ilişkilere tabi ülkelerde, toplumlarda ulus – devletin bir sistemi olarak oluşmuş, yapılanmıştır. Bir anlamda sistem, sistemin getirileri ve toplum cumhuriyeti kurmuştur. Türkiye’de Cumhuriyet ulus devlet yaratmak da dahil olmak üzere, tüm bir sistemi kurgulamış ve kurmuştur.²⁶⁸

“Harb sonrası kadar tarihte hiç bir devre, ibret verici dersler ve Türk inkılâbının her adımdaki, büyük isabeti teyit edecek çeşitli vakalar ve mücadelelerle dolu geçmemiştir.”²⁶⁹

“Üç senelik birinci plan devresinde İstanbul’da eski tersane mevkiinde yeni bir tersane kuracağız. Bu tersane bidayette ikisi 5.000 tonilatoya kadar, diğer ikisi 1.000 tonilatoya kadar olmak üzere dört gemiyi aynı zamanda inşa edebilecek kudrette olacak ve yük gemisi yapıldığı takdirde istihsâl edilecek netice tonaj bakımından daha üstün olacaktır.”²⁷⁰

Planlı ekonomi ilk olarak 1960 sonrası DPT’nin kurulması ile kurumsallaşmış olmamakla birlikte, temelde bir Cumhuriyet kazanımı olarak I. İnönü hükümeti ile birlikte başlamıştır. Cumhuriyet’in felsefesi devrimi planlı ve realist olarak gerçekleştirmektir. Bu durumda I. Kalkınma Planı öncesinde iki plan daha mevcuttur ve söz konusu bu planlar ciddi boyutlardadır.

Planlı ekonominin uygulanma süreci ve “planlı kalkınma”nın gelişimi 1923’ten günümüze devam etmekte olup, I. Menderes Dönemi ile başlayan ve 1960’a kadar geçen kesintiye ve sıkıntılı süreci de kapsamaktadır. Hatta 1950 – 1960 yılları arasındaki on yıllık kesinti Türkiye’nin planlı kalkınma sürecine ilişkin kurumsal bir yapı oluşturmasını da sağlamıştır.²⁷¹

---

²⁶⁷ I. Bayar Hükümeti Programı; (01.11.1937 – 11.11.1938) TBMM

²⁶⁸ İş bu kapsamda yeni doğan cumhuriyetin ilk atılımı kurumsallaşmak olmuştur. Cumhuriyet’i yaşatabilmek ve Cumhuriyet’le birlikte tüm getirilerini garanti altına alabilmek için ciddi anlamda kurumlaşma ve devrimleri kurumsallaştırma atılımları başlamış, başlatılmıştır.

²⁶⁹ I. Bayar Hükümeti Programı; (01.11.1937 – 11.11.1938) TBMM

²⁷⁰ I. Bayar Hükümeti Programı; (01.11.1937 – 11.11.1938) TBMM

²⁷¹ 1950 – 1960 sürecinden gerçekten ciddi dersler alınmıştır. Plansız ekonominin yol açtığı bunalımlar konusunda planda önemle vurgulanan saptamalar mevcuttur. 1950 – 1960 arası yaşanan dönem Türkiye’nin planlı ekonomiye geçişinde ve planlı ekonomiyi bir devlet düşüncesi olarak benimsemesinde oldukça etken olmuştur. Planlı ekonomi anlayışı 1980’lerle birlikte Turgut ÖZAL’la başlayan yeni “liberal” hareketin planlama ve plancılıktan uzaklaşmasına kadar devam etmiştir.

DPT'nin kuruluşuna müteakip hazırlanan ve 1963 – 1967 yıllarını kapsayan plan Birinci Kalkınma Planı olarak adlandırılmıştır. Oya ki kısa Cumhuriyet tarihi içerisinde iki beş yıllık kalkınma planı (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve İkinci beş Yıllık Kalkınma Planı) mevcuttur.²⁷²

Türkiye benzer bir süreci şuan da yaşamaktadır.²⁷³ Bu süreçte yaşanan yapılanmalar bütünlüğü toplumu ve toplumsal gelişmeleri ciddi anlamda dönüştürmektedir. Türkiye Osmanlı'dan kalan sorunsallarla boğuşurken, bir anlamda özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Komünizm'in çöküşünden sonra dönüşen Dünya'ya bir şekilde uyum sağlamayı başarırken, bir anlamda ciddi yol kat etti. Türkiye ekonomisinin sanayileşme hızı ve büyümesi özellikle 1980 sonrasında ciddi bir seviyededir.²⁷⁴ Tüm bu dalgalanmalar ve mücadeleler içerisinde Türkiye Cumhuriyeti ekonomisi özellikle 1980 sonrasındaki yeniden yapılanma süreci içerisinde 2000 yılı ile birlikte Kapitalizm'e tam entegrasyon sürecini yaşamaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin 1980'ler sonrasında katettiği mesafede 1960'ın birikimleri vardır. Plan²⁷⁵ Türkiye ekonomisindeki etkileri ve ülke ekonomisini elli yıl sonrasından bakıldığında etkilemesi, yön vermiş olması bakımından özellikle içeriği bakımından incelenmelidir. Zira plan içeriği doğrudan planın vizyonunu açıklar niteliktedir.

İçerik analizi kapsamında incelendiğinde DPT tarafından oluşturulan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) ve ilgili çalışmalar salt plan formatında bir kalkınma planı olarak değil, elli yıllık bir vizyonla, uzun vadeli düşünülerek oluşturulmuştur. Özellikle plan dahilinde belirlendiği birinci planı tamamlamak üzere²⁷⁶ II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 – 1972) ve III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973 – 1977) ana hatları oluşturulmuştur.

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 - 1967)'nin salt beş yıllık bir plan olarak yapılandırılmadığı, aynı zamanda son derece ciddi bir elli yıllık vizyonu ihtiva ettiği önemle göz önünde bulundurulması gereken bir realitedir. (Zaten temek olarak Türkiye Cumhuriyeti DPT kalkınma olanları detayları ile analiz edilir ve kronolojik yapı dikkate alınarak çözümlenir ve incelenir ise ilk üç planın sonraki planlardan ayrıldığı fark edilecektir.

²⁷² Seneto ve Devrim Komitesi 27 Mayıs Devrimi'ni Cumhuriyet'in tekrar kazanımı olarak görmüş ve nitelendirmişler, bu nedenle 27 Mayıs ile başlayan süreci II. Cumhuriyet olarak adlandırmışlardır.

²⁷³ Özellikle I. Erdoğan Hükümeti ile birlikte

²⁷⁴ Ancak özellikle 1980 sonrası atılıma kalkan Türk özel sektörünün uluslararası düzeyde profesyonel ilkelerle faaliyette bulunması söz konusu değildir. Bugün gelinen noktada dahi Türkiye'nin özellikle 1980 sonrası küresel oyuncu olma amacının en önemli unsurlarından olan özel teşebbülerin yurtdışına açılması, şirketlerin kurumsallaşma ve profesyonelleşme sıkıntıları nedeni ile sektöre uğramaktadır.

²⁷⁵ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) Türkiye'ye önemli oranda vizyon ve ivme kazandırmıştır.

²⁷⁶ 1962 yılı tıbari ile (yani DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) hazırlandığı süreç içerisinde)

Türkiy'nin kalkınma sürecine ilişkin analizlerde ve özellikle tarihsel analizlerde önemle dikkat çeken hususlar özellikle özel sektör - kamu ilişkileri olmakla birlikte hem özel sektörün kendi içerisinde analiz edilmesi ve çözümlenmesi hem de kamunun kendi içerisinde analiz edilmesi ve çözümlenmesi ciddi anlamda gereklilik ihtiva eder; zira T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nın kalkınma planları, raporları ve yayınları ile TBMM tutanakları, parti tüzükleri ve hükümet programları analiz edildiği vakit ve tüm bulgular karşılaştırılarak, karşılaştırmalı incelemeler gerçekleştirildiğinde Türkiye'de ciddi bir kurumsallaşma, kurumsal algı ve tutarlılık problemi olduğu gözlemlenecektir.

Türkiye Cumhuriyeti ekonomi tarihi içerisinde planlı ekonomiye geçişin 1960 ile gerçekleşmesi ve kalkınma anlayışının bir anlamda geç kalmış biçimde benimsenmesi temelde Türkiye Cumhuriyeti'nin Kapitalizm'e entegre olması ile ilgili önemli bir sorunsaldır.

Türkiye'de Kapitalizm'in gelişimi (başka bir deyişle Kapitalizm'in Türkiye'de gelişmesi) ayrıca incelenmesi gereken ve üzerine düşünülmesi gereken bir konudur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kadim ve lanetli bir çok mirasının içerisinde doğan ve Osmanlı İmparatorluğu içerisinde biçimlenen bir yapının ürünü olan Türkiye Cumhuriyeti bugün XXI. Yüzyıl'da hala sağlıklı bir serbest piyasa ekonomisine sahip değildir ve daha da vahimi Global yapı ile bütünleşmiş, sağlıklı ve kendi özgün yapısına, dinamiklerine sahip bir ekonomik yapıyı oluşturamamıştır. Bu konuda özellikle devlet politikaları dahil olmak üzere, başta kamu yapısı, bürokrasi, özel sektör ve toplumsal yapı (yani bir anlamda tek tek bireyler) birinci derece sorumlu; yani müsebbiptirler.

Türkiye'nin kalkınma sürecine ilişkin ana yapıyı belirlemeseler dahi, genel olarak kalkınma sürecinin düşünsel yapısını ve kuramsal çerçevelerini, temel amaç ve hedeflerini ve bir anlamda kamunun bakış açısını yansıtmaları bakımından kalkınma planları ciddi anlamda önem arz ve ihtiva etmektedirler. Bu kapsamda Türkiye ekonomisinin anlaşılmasında ve Türkiye ekonomisinin yapılanmasında (özellikle kamu politikalarının anlaşılmasında) DPT kalkınma planları ve hükümet programları birincil derecede öneme sahiptir.

Türkiye ekonomisinin anlaşılması için en temel iki analiz alanı, ilk olarak detaylı arşiv çalışmaları ikini olarak sektörel sınıflandırma ile gerçekleştirilecek özel sektör ve şirket analizleridir.

PLAN (1963 – 1967) ANALİZİ II

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) analizi kapsamında, çalışmanın ikinci bölümü olan “Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Sürecinin Tarihsel Analizi”nde belirtildiği üzere yalnız beş yıllık bir vizyon içerisinde değil İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 – 1972) ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973 – 1977) ile birlikte on beş yıllık bir vizyon içerisinde²⁷⁷ incelenmeli ve ele alınmalıdır.²⁷⁸ Her üç plan aynı vizyonda ve bir bütün olarak hazırlanmıştır. Planın hazırlanmasında özellikle kalkınma sürecindeki gelir paylaşımı ve sosyal adalet vurguları ön plandadır.

İktisadi kalkınma ile birlikte, iktisadi kalkınmadan elde edilecek değer ve katma değerlerin yurt içerisinde paylaşımının adil yapılması önemle vurgulanmıştır.

“Plân stratejisinde özellikle belirtildiği gibi, iktisadi kalkınmamız, sosyal adalet ilkeleriyle bağdaştırılarak ahenkli bir eelişmenin gerçekleşmesi yolunda gidilecek ve kalkınma hamlesinin sosyal adalet ilkelerinden sapmasına müsaade edilmeyecektir. Kalkınma hamlesinin amaçları arasında en önemli yerleri tutan ilkeler iktisadi kalkınma ile geliştirilen kaynakların yurt refahını artırılmasında kullanılarak halkın yeterli bir yaşama seviyesine ulaştırılması, sosyalgüvenlik, adil bir gelir-dağılımı ve kelimenin en geniş anlamıyla yurt ölçüsünde bir fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Başka bir deyimle, kalkınma felsefemizin özü, mümkün olduğu kadar geniş halk topluluklarını daha yüksek bir yaşama seviyesi ve sosyal güvenliğe ulaştırmaktır.”²⁷⁹

Planın önemli yanlarından biri, planın giriş kısmında ifade edilen “kalkınma” vurgusunun demokrasi,²⁸⁰ insan hakları ve özgürlük gibi kavramlarla özdeşleştirilmiş, ilişkilendirilmiş olmasıdır. Planda gerçekleştirilen demokrasi, insan hakları, eşitlik, adalet gibi vurgular 27 Mayıs Devrimi’nin genel etkilerini de yansıtmaktadır.

“İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak bir demokratik düzeni kesin olarak seçmiş olan Türk Milletinin, Anayasamızda açık ifadesini bulan iktisadi ve sosyal hayatı, keyfi ve plansız davranış tecrübelerine son verip adalete, tam çalışma esasına ve herkesin insan haysiyetine yaraşır bir yasayı. seviyesi sağlanması amacına göre düzenleme arzu ve azmine uygun olarak:

---

²⁷⁷ ve elli yıllık bir ön görü ile

²⁷⁸ Her üç plan bir arada incelendiğinde belirli çelişkiler olsa da genel anlamda bir bütünlük ihtiva ettiği net olarak gözlemlenecektir.

²⁷⁹ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 47

²⁸⁰ Demokrasi’ye, altı ayrı bölümde atıf yapılmaktadır. Önsözde, giriş bölümünde, 1. Sayfada, 3. Sayfada, Sınai ilişkilerle ilişkili çözümlenelerin gerçekleştirildiği ve planlamaya ilişkin açıklamaların gerçekleştirildiği 106. Sayfada ve kalkınmanın uygulamasına ilişkin açıklamaların gerçekleştirildiği 525. Sayfada.

Milli tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına, gerektirdiği önceliklerle yönlendirmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek üzere Birinci Beş Yıllık (1963 - 1967) Kalkınma Planı hazırlanmıştır.”²⁸¹

Planın özellikle demokrasi vurgusu içerisinde olması, planının genel anlamda, plansız ve programsız antidemokratik uygulamalara karşı alınan resmi tavrı da belgelemektedir. 1960'ta özellikle ekonomideki sorunların, sorunsalların plansız uygulamalardan kaynaklandığı görüşü hakim olmuş, 27 Mayıs sonrasında DP'ye yöneltilen önemli eleştirilerden bir tanesi de bu olmuştur. Özellikle – plan içerisinde – keyfi uygulamalara yönelik gerçekleştirilen atıflar ekonominin hızlı bir deformasyon yaşamasına müteakip edinilen deneyimlerin bir sonucu niteliğindedir.

*“Kalkınma politikasının ana ilkesi, hürriyet düzeni içinde yüzde 7 lik dengeli büyüme hızını ve bunun gerektirdiği fedakârlıklar sonunda meydana gelecek nimetlerin **adil bir şekilde** dağılımını sağlamaktır. Bu politikanın tesbitinde Devlet ve özel teşebbüs kesimleri birbirinden ayrı ve menfaatleri birbiri ile çelişen iki parça olarak değil, bir bütünü birbirini tamamlayan iki kesimi olarak ele alınmıştır.”²⁸²*

Planın içeriği bir bütün olarak ele alındığında, kalkınmaya ilişkin “sosyal” vurguların yanı sıra, özellikle istihdamı ve katma değeri artırıcı uygulamalara ağırlık verildiği görülecektir. Plan ana hatlarıyla ülkenin analizi ile başlamıştır. İlk iki bölüm ülkenin gelinen süreçteki konumunu, yapısını ve on beş yıllık hedefleri açıklamaktadır. Üçüncü bölümden itibaren toplumun genel yapısına ilişkin çözümler sunulmuş, en geniş kapsamlı bölüm olan dördüncü bölümde sektörel analizler gerçekleştirilmiştir. Beşinci bölümde analiz konusu olarak seçilen sektörlerin genel görünümü ve projeksiyonlarla birlikte sektörlerle ilişkin tahminler yer almıştır. Altıncı bölüm ülkenin hem en temel ekonomik etkinliği hem de kronik sorunsalı olan “tarım” a ve tarıma alternatif olması düşünülen başta lokomotif olarak görülen enerji ve ilgili sektörlerin analizlerine ve sektörlerle ilişkin tahminlere ayrılmıştır. Yedinci bölümde sektörlerin istihdamları ve sektör istihdam oranlarının analizine yer verilmiştir. Sekizinci bölüm; bölgelerdeki sektörel ve piyasa yapısının altıncı ve yedinci bölümlerdeki analizlerle bütünleştirilmesini ve bölgesel projeksiyonların ortaya konulmasını ihtiva etmektedir. Dokuzuncu bölüm planın uygulama politikalarını kapsamaktadır. Onuncu bölüm ise dış ekonomik ilişkileri, plan ve hedeflerini kapsamaktadır.

Plan içeriği on bölümden (ana başıktan) müteşekkildir:

GİRİŞ,

BÖLÜM I: TÜRKİYE'NİN EKONOMİK VE SOSYAL YAPISINDAKİ GELİŞMELER VE DIŞ ÇEVRE (Giriş, Türk Ekonomisinin Geçmiş Seyrine Kısa Bir Bakış, Bugünkü Durum ve Başlıca Meseleler Türkiye'nin Kalkınması ve Dış Çevre);

BÖLÜM II: PLANLI KALKINMANIN 15 YILLIK HEDEFLERİ (Perspektif Plan Zarureti, İktisadi ve Sosyol Hedefler, İktisadi Hedefler, Kalkınma Politikasının Sosyal Hedefleri, Karma Ekonominin Kuralları);

BÖLÜM III: TOPLUMUN GENEL KURULUŞU (Giriş, Nüfus Meselesi, Karma Ekonominin Yapısı, İdarede Yeniden Düzenleme, Kamu İktisadi

²⁸¹ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) takdim.

²⁸² DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 59

Teşebbüslerinin Yeniden Düzenlenmesi, Toplum Kalkınması (Köy Kalkınması), İş ve İşçi Meseleleri, Sosyal Güvenlik, Kredi Müesseseleri)

BÖLÜM IV: EKONOMİNİN GENEL KALKINMASI (Gelişme Hedefleri ve Kaynaklar, Harcama Hedefleri, Cari Dış Ödeme Açığı, Kamu Gelirleri ve Özel Gelirler)

BÖLÜM V: SEKTÖRLERDE GELİŞMENİN GENEL GÖRÜNÜŞÜ (Ana İlkeler, Kullanılan Metod, Sonuçlar)

BÖLÜM: VI (TARIM, Ana İlkeler, Metod ve Hedefler, Üretim Hedefleri, Yatırımlar, Tarım Kesimi Katma Değeri ve Başka Etkiler, İhracat ve İthalat, Tarımda Teknik Islahat, Toprağın, Dengeli Olarak, Kullanılması ve Bununla ilgili Tedbirler, Müesseselerde Reform, MADENCİLİK, Kömür ve Madenlerin Çıkarılması, Petrol Sanayii, İMALAT SANAYİİ, İmalat Sanayiindeki Gelişmenin Hedefleri ve İlkeleri, Gıda İçki ve Tütün Sanayii, Dokuma ve Giyim Sanayii, Kağıt Sanayii, Lastik Sanayii, Plastik İşleme Sanayii, Kimya Sanayii, Pişmiş Kilden Yapı Malzemesi Sanayii, Cam ve Camdan Mamul Eşya Sanayii, Çanak, Çini ve Porselen Sanayii, Çimento Sanayii, Çimentodan Yapılan Göreçler Sanayii, Demir Çelik ve Metalurji Sanayii, Madeni Eşya ve Çelik Yapı Sanayii, Makina İmalatı, Elektrik Makina Cihaz ve Malzemesi İmalat Sanayii, Taşıt Onarım ve İmalat Sanayii, Küçük Sanayii ve El Sanatları, İNŞAAT, ENERJİ, Genel Enerji Durumu, Kok Kömürü, Havagazı, Elektrik, ULAŞTIRMA, Genel Ulaştırma Durumu, Taşıma, Limanlar ve İskeleler, Hava Alanları, Haberleşme, Radyo, HİZMEETLER, Kamu Hizmetleri, Kamu Hizmetlerinin Bölümleri, Sosyal Hizmetler, Turizm, Konut)

BÖLÜM: VII İŞSİZLİK, İSTİHDAM EĞİTİM VE ARAŞTIRMA

BÖLÜM: VIII BÖLGE PLANLAMASI VE KALKINMASI

BÖLÜM: IX, UYGULAMA POLİTİKASI (Uygulama Politikasının Temelleri, Planın Finansman, Planın Devlet Sektörüne Uygulanması, Özel Sektöre Rehberlik, Fiyat Politikası, Kredi Politikası, Gelir Dağılımı Politikası)

BÖLÜM: X DIŞ İKTİSADİ MÜNASEBETLER PLAN HEDEFLERİ VE STRATEJİSİ

Kalkınma planının, salt içeriğine bakıldığında dahi kapsamının son derece geniş olduğu görülebilecektir. Özellikle planın içerisinde endüstriyel ilişkin çalışmaların kapsamı son derece geniş olup, hemen her sektörle ilgili çalışmalar söz konusudur.

Genel anlamda plana yöneltilebilecek en belirgin ve bariz eleştiri; planın içeriğinin son derece geniş kapsamlı ve hemen her sektörle ilişkili projeksiyonların mevcut olmasına yönelik olsa da, planın arkaik bir yapıya sahip olduğu unutulmamalıdır. Zira plan İlk iki beş yıllık kalkınma planları sayılmazsa²⁸³ Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk planlı kalkınma çalışmasıdır.

²⁸³ Ki; sayılmamıştır. Aslında Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü kalkınma planı deneyimi olan söz konusu plan, ikinci cumhuriyet düşüncesinden dolayı "Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı" olarak adlandırılmıştır.

Planda, özellikle tanımlar ve analizlerden tüm bir kamu ve özel sektör hareketliliklerinin tek merkezden planlanması anlayışının hissedilir biçimde hakim olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte söz konusu anlayış 1980'lere kadar devam etmiş, ancak seksenlerden sonra kamu kurumlarının özerk strateji dairelerinin bulunması gerektiği düşüncesi ifade edilmeye ve seslendirilmeye başlanmıştır. Aslında (sonuç kısmında ifade edildiği üzere) planının uygulamayı geçirilmesinde yaşanan sorunlardan en önemlisi de hemen tüm ekonomik hareketliliğin tek bir merkezden planlanması anlayışının hakim olması ve tüm bir planlamanın tek bir kurumun üzerine yıkılmış olmasıdır.

Planlama anlayışına uygun olarak kamu kurumlarının kendi vizyonlarını belirleyecek biçimde verimlilik ilkelerine göre düzenlenmesi gibi bir düşünce ne birinci planda, ne ikinci planda ne de üçüncü planda yer almamıştır. Aslında İsviçre, Hollanda ve Belçika gibi ülkelerde kısmen işe yarayabilecek tek merkezden planlama, hızlı biçimde büyüyen ve geniş bir alana yayılan, nüfusu kontrolsüz biçimde büyüyen bir ülke için verimli sonuçlar elde edebilecek bir yöntem değildir.

Plan tek merkezden planlama anlayışı içerisinde başta sermaye hareketleri ve endüstriyel ilişkiler olmak üzere, öncelikli olarak ekonomik sirkülasyonu analiz etme ve yapılandırma amacını gütmüştür.

Planın öncelikli hedeflerinden bir tanesi sermaye yaratımı ve sermayenin oluşturulması olup, Cumhuriyet Devrimi ile birlikte oluşan devletçilik anlayışı içerisinde ulusal sermayenin yaratılmasına yönelik bakış açısı kendisinin hissettirmektedir. Plan içerisinde özellikle özel sektörün sermaye sahibi olmasına ve sermaye oluşumuna gitmesine yönelik başta kredi olanaklarının kullanılması olmak üzere hemen birçok alternatif üzerinde durulmaktadır.²⁸⁴

Sermayenin kapsamı ve içeriğine ilişkin çalışmalarda geçmiş deneyimlerin izleri de mevcuttur.²⁸⁵

Kalkınma planı genel hatları ile incelendiğinde ve – detaylı nitelikteki tamimler, belgeler ve arşiv kayıtları ile dönemin plancılarının anıları – analiz edildiğinde, planın içeriğinde mevcut olan tüm bölümlerin birbirleri ile güçlü ilişkiler halinde olduğu ve ilişkilerin genel olarak tek bir hedef/amaca entegre olduğu sonucu oluşmaktadır.

Özellikle tarımın ekonomideki yerinin belirli oranda korunarak, kademeli olarak düşürülmesi söz konusu hedef ve amaç içerisinde hemen en belirgin amaçtır. Tarım ekonomisi ve tarımın yapısına ilişkin çalışmalarda kırsal kalkınma üzerinde özellikle durulmuştur.²⁸⁶

---

²⁸⁴ Bu kapsamda II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan WB (Dünya Bankası) ile ilişkiler ayrıca bir başlık altında incelenmelidir, zira Türkiye Cumhuriyeti'nin dönem itibari ile yeni müsteşarlığı DPT, WB, OECD, IMF, IBRD gibi kuruluşlarla yakın ilişki kurmak sureti ile ülke sermayenin çekilmesi, yabancı yatırımların teşviki gibi konularda oldukça yoğun çalışmalarda bulunmuştur.

²⁸⁵ Özellikle 1951 – 1958 yüksek enflasyon deneyimleri bu konuda oldukça önemli deneyimlerdir.

²⁸⁶ Üçüncü bölüm içerisinde, 101. ile 106. sayfalar arasında yer alan “**Toplum Kalkınması (Köy Kalkınması)**” bölümü planlama süreci içerisinde köy ekonomisi ve tarım ekonomisine bakışı daha net ortaya koymaktadır.

Özellikle köy kalkınması kapsamında, köy nüfusunun köy sınırları içerisinde tutulması ile çarpık kentleşmeye yol açabilecek göç dalgasını engeleyici önlemler alınmış, tarımda kalite ve niteliğin yükseltilmesine yönelik çözüm arayışları içerisinde girilmiştir. Özellikle tarım eğitiminin verilmesi ve çiftçinin bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır.²⁸⁷

Kent kalkınması sanayileşmeye köy kalkınması ise verimli ve endüstriyel tarıma dayandırılırken her iki sistematik kalkınma süreci de özellikle nüfusla²⁸⁸ ve nüfus artış hızı ile ilişkilendirilmiştir.²⁸⁹ Nüfus artışı kapsamında öncelikli olarak, fiyat artışları ve ürün kapasitesi analiz edilmiştir.

“Bugün 1961 fiyatlarıyla ve 1961 yılına nazaran yüzde 7 kalkınma hızı kabul edilerek 52.7 milyar TL., olarak hesaplanan 1962 yılı gayri safi millî hasılamız hedef olarak kabul edilen yüzde 7 büyüme hızıyla 15 yıl sonunda 145 milyar 300 milyon TL ye çıkmış olacaktır. Bu, millî gelirden yüzde 175 bir artışı ifade etmektedir.

Ancak, gayri safi millî hasıladaki toplam artışın kişilerin refahına etkisi nüfusun artış hızına bağlıdır.”²⁹⁰

Planda nüfus üzerinde önemle durulmuş ve nüfus artış hızının kontrol altına alınması hedeflenmiştir. Aslında bu durum artması planlanan GSMH'nin mümkün olduğunca az böünmesine yönelik bir amacın sonucudur. Genel olarak plandaki veriler tek tek analiz edildiğinde planda iç taleple büyüme gibi bir hedefin, planın hiçbir bölümünde yer almadığı görülmektedir. İç talebe ilişkin tek projeksiyon ithal ikameli sanayi faaliyetlerinin geliştirilmesidir.

“Nüfus meselesi uzun sürede istihdam açısından da çok önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında istihdam meselesini, nüfus artışından doğan emek arzı ile toplumda yaratılan iktisadi faaliyet hacminin doğurduğu işgücü talebi arasındaki ilişki tâyin eder. Türkiye'de geçmiş dönemdeki hızlı nüfus artışından doğan emek arzının istihdamı önümüzdeki yılların başlıca problemlerinden biridir. Bu dönem içinde meselenin çözülmesinde nüfus politikasının doğrudan doğruya etkisi söz konusu değildir; çünkü bugün alınacak tedbirlerin emek arzı üzerindeki etkisi ancak 15 yıldan sonra görülecektir. İstihdam probleminin daha uzun bir perspektif içinde düşünülmesi gerekmektedir, özellikle hızlı bir teknolojik gelişme çağında bulunmamız ve üretim tekniğinin her zaman emekten tasarruf sağlayacak yönde gelişmesi, yüksek bir nüfus artışından doğacak emek arzının istihdamının

²⁸⁷ Köy kalkınması ve tarım ekonomisi ile ilgili çalışmalarda özellikle “toprak reformu” vurgusunun yapılması son derece önemlidir. Bununla birlikte mevcut durumun ve siyasal yapının çözüm getiremediği konular üzerinde ayrıca durularak, uzun vadede sanayileşmenin sosyal sorunları çözeceği vurgusu yapılmıştır.

²⁸⁸ Nüfusun durumuyla

²⁸⁹ Hatta nüfus artış hızının kalkınma sürecini etkileyebilecek en önemli etken olarak görülmesi DPT plancılarının nüfu üzerinde çok büyük bir hassasiyetle durmalarına neden olmuştur.

²⁹⁰ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 35

*önemli bir mesele olarak kalmasına sebep olabilir. Bütün bu sebepler nüfus artış hızını azaltıcı yönde politika kararlarının bugünden alınması gereğini açıkça ortaya koymaktadır.*²⁹¹

Vurgulandığı üzere nüfus planlaması üzerinde bu denli durulmasının tek nedeni GSMH ve SMH oranındaki dağılımın minimize edilerek, bireye toplam gelirden düşen payın artmasının sağlanmasıdır ki; aslında bu yöntem iç talebi oluşturuca bir etkinin de – fark edilmeden – uzun vadede minimize edilmesi anlamını taşımaktadır.²⁹²

Sanayi ve tarımın birbirlerine alternatif olarak görülmesi söz konusu olmakla birlikte, tarım ekonomisinden kademeli geçiş ve endüstri ile tarım arasındaki marjinal maliyetlerin, fırsat maliyetlerinin üzerinde çalışılması kalkınma planının oldukça detay çalışmalarla gerçekleştirildiğini göstermektedir. Planlamacılık her ne kadar Türkiye’de ilk kez 1960 sonrasında kurumsallaşsa da oldukça başarılı teorik çalışmalar gerçekleştirilmiştir.²⁹³

Planın içeriği sırası ile ve bir bütünlük içerisinde analiz edildiğinde ilk otuz sayfalık bölüm ve akabinde her bölümün içerisindeki giriş niteliğindeki kısımlar Türkiye ekonomisinin genel analizine ayrılmıştır. Özellikle geri kalmışlığın üzerinde durulmak sureti ile kalkınmayı gerekli kılan kronik sorunsallar ve söz konusu kronik sorunların çözümüne atıflar gerçekleştirilmiştir. Özellikle planlı kalkınmanın zorunlu olduğuna dair satır aralarında beyanlar ve atıflar mevcuttur. **“Plansız davranışların sebep olabileceği acı sonuçlar planlamayı kalkınmanın vazgeçilmez yolu olarak benimsetmiştir. Planlamanın ve planlama ile ilgili kuruluşun Anayasa yapısı içinde yer almış olması bunun en açık belirtisidir.”**²⁹⁴ Planlı kalkınmaya yönelik yaklaşımın konsensus ihtiva eden bir devlet politikası olduğu ise ayrıca üzerinde durulan ve vurgulanan bir kavramdır.²⁹⁵

Planın genel hedefleri kapsamında, planın içeriği ve planın yapısına yönelik çalışmaların tamamlayıcısı olarak “Plan Hedefleri ve Stratejisi” oluşturulmuş, planın her yıl, yıllık raporlarla denetlenmesi, düzenlenmesi, güncellenmesi ve revize edilerek uygulanması ön görülmüştür. Temel olarak son derece gerçekçi ve oldukça bilimsel bir paradigma üzerine oturtulan planlamanın içerisinde, plancılar tarafından da ön görülen en önemli muhtemel sorunsal planın siyasi irade tarafından uygulanmama durumu olmuştur ki; bu konuda özellikle dokuzuncu bölüm²⁹⁶ içerisinde satır arası atıflar söz konusudur.

²⁹¹ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 36

²⁹² Tablo 1 Türkiye’nin Nüfusu (1920 – 1960), Tablo 2 Ekonomik ve Sosyal Gelişmelerle İlgili Bazı Göstergeler, Tablo 3 Milli Gelir, Adam Başına Gelir ve Tarımsal Üretim, Tablo 4 Milli İçinde Tarım, Sanayi ve Hizmetler, Tablo 5 Nüfus Artışı ve Birleşimi, Tablo 6 Üretim Kesimlerine Göre Cari Fiyatlarla Türkiye Milli Geliri (Milyon TL), Tablo 7 Sabit Fiyatlarla Türkiye Geliri (1961 Faktör Fiyatlarıyla Milyon TL), Tablo 8 Adam Başına Gelir

²⁹³ Nüfus üzerindeki projeksiyonlar hariç

²⁹⁴ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 1

²⁹⁵ Planlı kalkınmaya en çok sahip çıkan ve/veya sahip çıktığı görüntüsünü veren 1970’li yıllarda Türk siyaset sahnesine başbakan olarak giriş Süleyman DEMİREL’dir.

²⁹⁶ Uygulama Politikası

Kalkınma planı öncesinde, plana temel oluşturacak çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. 1962 yılını kapsayan ve planlı ekonomiye geçişi öngören bir yıllık plan hazırlanmıştır. Planlı kalkınmaya geçişi kolaylaştırmak için – biraz da ön çalışma niteliğinde – yıllık plan hazırlanmıştır. *“1962 Yıllık Programı’nın uygulanması, uzun süreli plan dönemine giriş için faydalı bir deneme olmuştur.”*²⁹⁷ Ancak daha önce de belirtildiği üzere DPT’yi ve plancıları zorlayan en önemli konu elde verinin ve verilerin entegre bir biçimde var olduğu data base (veri tabanı) yapısının mevcut olmamasıdır.²⁹⁸ Bu durum DPT’nin 1960 akabinde ilk üç yıl içerisinde ciddi anlamda veri derleme ve değerlendirme çalışmalarına yönelmesini zorunlu kılmıştır.

Ancak özellikle önem teşkil eden, planlama çalışması öncesinde DPT’nin durum tespit raporları hazırlaması ve söz konusu durum tespitlerini son derece objektif biçimde çalışmalarda yansıtmasıdır.²⁹⁹ DPT’nin söz konusu durum tespitleri ülkenin içerisinde bulunduğu duruma dair önemli bilgiler sunmaktadır. Bir devlet kurumu olarak oldukça objektif ve açık tespitler yapan DPT’nin bu tavrı genel olarak devlet teyammüllerine aykırı olmasına karşın, oldukça bilimsel ve gerçekçidir.³⁰⁰

DPT’nin durum tespitlerini planda kullanması önemli olmakla birlikte, Giriş kısmı içerisinde mevcut durum tespiti ile başlanılan tanımlama içerisindeki veriler ülkenin durumunu tüm çıplaklığı ile yansıtmaktadır.

“Büyük kütleler çok kötü şartlar içinde ve uygarlık araçlarından yoksun olarak yaşamaktadır. Okuma yaşında bulunan ve bu yaşı aşmış çocukların yüzde 60’ı okuma yazma bilmemektedir. Köylerin yüzde 53’ü, kasabaların yüzde 55’i içme suyundan yoksun veya yeteri kadar içme suyu bulamayacak durumdadır. Nüfusun yüzde 69’u elektrikten faydalanmamaktadır. Doğan her 1000 çocuktan 165’i bir yıl içinde ölmektedir. Nüfusun yüzde 2,5’u veremlidir. Buna karşılık 4 bin kişiye bir doktor düşmektedir. Şehir konutlarının yüzde 30 u oturulamıyacak durumdadır. En büyük üç şehirdeki nüfusun yüzde 30’u tek odalı evlerde yaşamaktadır. Gecekondularda yaşayan insan sayısı 1,2 milyondur.

Nüfus artışıyla gittikçe büyüyen kütlelerin ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşama seviyelerinin yükseltilmesi şarttır.

Her yıl artan sayıda insan çalışacak yaşa gelerek bugün bile tamamı iş bulamıyan işgücüne katılmaktadır. Bunların çalışabilecekleri yeni iş alanları yaratmak gereklidir.

Bütün bu meselelere zamanında ve önemleriyle oranlı çözüm yolları bulunamazsa, ilerde içinden çıkılmaz durumlarla karşılaşılacaktır. Türkiye’nin gelir seviyesi düşüktür. Meselelerin bu gelir seviyesinde tatmin edici bir şekilde çözülmesi güçtür. Bu bakımdan

²⁹⁷ DPT, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s:1

²⁹⁸ Veri ve kayıt eksikliği planlamacıları en çok zorlayan konu olmuştur.

²⁹⁹ DPT’nin tespitleri oldukça önemli ve objektif olmakla birlikte 1960’lı yılların Türkiye’sinin ne denli bir durumda olduğunu ortaya koyması bakımından da ayrıca önem arz ve ihtiva etmektedir.

³⁰⁰ Türkiye Cumhuriyeti’nin klasik ve tipik kamu kurumlarının veri analiz ve istatistiksel analiz anlayışı bugün TÜİK’in de içerisinde bulunduğu üzere verilerle durumu mümkün olan en maksimal seviyede gösterme eğilimidir. Ki söz konusu bu durum genel Türk kamu mantalitesinin hem en tipik özelliklerinden hem de en önemli sorunlarından biridir.

üzerinde durulması gereken en önemli konu meselelerin çözülmesine yönelecek kaynakları arttırmak için gelir seviyesini yükseltmektir.

Daha iyi yaşama isteği şeklinde ortaya çıkan halk beklentileri gelir seviyesinin yükselmesini toplum düzeninin temel şartı haline getirmiştir.

Türk ulusunun, insan haysiyeti ile bağdaşabilecek bir yaşama seviyesine ulaşması ve onuruna uygun şartlarda yaşaması için, yüksek bir kalkıma hızı sağlamak üzere gerekli bütün çabaların gösterilmesi zorunlu bir hale gelmiştir.”³⁰¹

1963 yılı itibari ile ülkede okuma çağına gelmiş çocukların %60'ının; yani yarıdan fazlasının okuma – yazma bilmemesi, nüfusun büyük bir çoğunluğunun kırsalda yaşamakta olması, köylerin % 53'ünün, kasabaların %55'inin içme suyuna sahip olmaması ve daha vahim olmak üzere toplam nüfusun %63'ünün elektrik gibi en temel ihtiyaçlardan mahrum olması ise ayrıca önemlidir. Tüm bu veriler bir anlamda ülkenin içerisinde bulunduğu durumun vahametini gösterir niteliktedir.³⁰² Her ne kadar Cumhuriyet devrimi ile ciddi atılım ve hamleler başlamışsa da yüz yılların vermiş olduğu geri kalmışlığın ve gelişmemişliğin izlerinin yirmi yılda silinmesi mümkün olmamıştır. Toplumsal dönüşümler haricinde, toplumun dönem içerisinde Dünya'nın olağan koşullarından dahi yararlanamayacak bir seviyede olması Türkiye'nin planlı kalkınma politikasının ne denli doğru bir karar olmakla birlikte, aslında bir o kadar geç kalınmış bir hamle olduğunu da göstermektedir.

Planda açıkça belirtildiği üzere dönem içerisinde Türkiye'nin mevcut durumu içerisinde iki temel sorun mevcuttur. Bunlardan ilki az gelişmişlik ve temel ihtiyaçların dahi karşılanmadığı bir kalkınma sorunsalı, diğeri ise ciddi anlamda toplumsal hareketlere temel oluşturan fırsat eşitliğinin ve sosyal adaletin bulunmaması durumu. Planda özellikle hemen her fırsatta sosyal adalete vurgu yapılması, toplumun kalkınma ve gelişimden eşit faydalanma takebinin bir sonucudur. Özellikle Devletçilik politikası ile oluşturulan, oluşturulmaya çalışılan milli burjuvazinin ve yaratılan küçük burjuvazinin³⁰³ kalkınmadan ve ekonomik yapılanmalardan edindiklerin payın toplumun geneline oranla daha fazla olduğu açıktır.

Cumhuriyet devriminin milli burjuvazi yaratma düşüncesi bir anlamda doğru ve gerekli bir hamle olmakla birlikte, aynı zamanda kaynakların yetersizliği ile tam olarak mümkün olamamıştır. Bununla birlikte özellikle toplumsal aydınlanma ve iç talebi karşılama gibi konularda devlet memurluğu ile yaratılan küçük burjuvazi üzerinden temel gelişimin sağlanması hesaplanmıştır. Cumhuriyet devrimi ile birlikte Kemalist Devrim'in bir unsuru olarak küçük burjuvazinin orta sınıfı oluşturacak şekilde oluşturulması ve yapılandırılması bir

³⁰¹ DPT, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s:2

³⁰² Tablo 1 genel olarak nüfus üzerinde önemli bilgiler vermektedir.

³⁰³ Küçük burjuvazi ile daha çok devlet memurları kastedilmiştir.

anlamda ciddi bir hamle iken öte yanda ister istemez fazla istihdam,³⁰⁴ gizli işsizlik,³⁰⁵ bürokrasi kalitesi³⁰⁶ ve verimlilik³⁰⁷ sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

“Nitekim Merkez Bankamızın açılmasını takibeden ilk 7 sene içinde emisyon miktarı 150 - 200 milyon lira arasında dalgalandığı halde bu miktar 1939 yılında 396 milyon, 1940’da 417 milyon 1941’de 521 milyon ve 1942’de 744 milyon liraya balığ olduğu gibi bir aralık bu rakam 767 milyon liraya çıkmıştır.”³⁰⁸

Özellikle toplumda var olan sorunların yapısı ile birlikte Osmanlı’dan devralınan, bin yılların izini taşıyan miras olarak **az gelişmişlik**, geri kalmışlık, çağ dışılık, **irtica** ve **feodalite** gibi sorunlar da ayrıca önemli problemler arasında yer almaktadır. Özellikle ciddi bir mücadele gerektiren iç sorunsalların dış sorunsallarla birleştiğinde ülke için son derece vahim sonuçlar doğuracağına farkına varılmıştır.

Özellikle I. Dünya Savaşı (1914 – 1918) ve akabinde 1929 Büyük Bunalım gibi iki badire atlatan Dünya’nın bir de II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) ile karşı karşıya kalması genel olarak küresel bir depresif süreci oluşturmuştur.

Türkiye’nin küresel depresif eğilimden etkilendiği açık olmakla birlikte, **ihracat temelli büyüme** bu dönemde ciddi bir kamu maliyesi politikası olarak ortaya çıkmıştır. Planda özellikle ihracat bazlı büyüme ve cari açık vermeme gibi önemli politikaların olması, DPT’nin Cumhuriyet kamu mali disiplini ile paralel bir anlayışta olduğunu göstermektedir.³⁰⁹

Cari açık verilmek istenmemesine karşılık, başta makro ekonomik koşullardan etkilenmek suretiyle, ülkenin yapısının da etkisiyle cari açıklar verilmiştir.³¹⁰ Cari açık verilmesine karşın özellikle iç borçlanma ve dış borçlanma konusunda dengeler gözetilmiştir,

---

³⁰⁴ Gereğinden fazla istihdam

³⁰⁵ Gizli işsizlikle birlikte oluşan aşırı bürokrasi

³⁰⁶ Bürokrasi kalitesi bugün (dahi) Türkiye Cumhuriyeti açısından son derece önemli ve kritik bir konudur. Özellikle serbest piyasa ekonomisinden kopuk ve reel sektörün var olduğu gerçek dünyayı tanımayan bürokrasinin, mesai saatleri içerisinde sıradan evrak takibi yapmanın dışında herhangi bir kapasiteye sahip olmayan bürokratlardan oluşması ayrıca önem arz eden bir kangrendir.

³⁰⁷ Verimlilik yalnız kamunun değil özel sektörün de ciddi sorunsallarından biridir.

³⁰⁸ II. Saraçoğlu Hükümeti Programı; (09.03.1943 – 07.08.1946)

³⁰⁹ Büyüme süreci içerisinde yalnız ihracat üzerinden ekonomik büyümenin tasarlanmış olması ve büyümeyi iç talep üzerinden de gerçekleştirme düşüncesine sahip olunmaması planla ilgili önemli saptamalardan biridir.

³¹⁰ Borçlanma ve borç yönetimi konusunda özellikle planlamada ciddi bir önem verilmiştir.

dış borçlanmadan mümkün olduğunca imtina edilerek, finansman açığının iç borçlanma ile kapatılması hedeflenmiştir.³¹¹

Cari açık konusunda³¹² özellikle harcamalar dengesinde planlamalar gerçekleştirilerek ithalat ve ithal ikamesi sanayi üzerine nüfus artışı ve tüketim alışkanlıkları ile birlikte durulmuştur.

Kalkınma hızı ile ilişkili olarak göz önünde bulundurulan en önemli konu nüfustur. Nüfus artış hızının kalkınma sürecinde GSMH'nin istenildiği gibi yükselmesine engel olunacağı görüşü mevcut olmakla birlikte, özellikle kalkınma süresince eğitim, sağlık ve istihdam harcamalarında nüfus artış hızının harcamalar dengesinde olumsuz etkiye sahip olacağı düşünülmüştür. Nüfus konusu planda oldukça kapsamlı şekilde ele alınmıştır.³¹³ Nüfus üzerinde gerçekleştirilen zorluklardan bir tanesi de nüfus ile ilgili yeterli kayıt, veri ve istatistiklerin bulunmaması ve ilk nüfus sayımının 1927'de gerçekleştirilmiş olması, verilerin ciddi anlamda geriye dönük bilgi ve istatistiksel veri sağlamamasıdır. *“1923'ten bugüne kadar bütün dönemi kapsayan kesintisiz istatistik serilerimiz yoktur. En önemli ekonomik ve sosyal göstergelerden biri olan nüfus istatistikleri ancak 1927 den başlamaktadır.”*³¹⁴ Nüfus istatistikleri 1927 nüfus sayımı baz alınarak gerçekleştirilmiş olup, nüfus artış hızının özellikle 1955 sonrası oldukça yüksek olduğu saptanmıştır.³¹⁵

Özellikle kentleşmenin nüfus ile ilişkili bir gelişme olduğu altı çizilerek belirtilmiştir. **Kentleşmenin doğal olarak kentin ekonomik gelişiminin bir sonucu olması gerekirken, Türkiye’de kentleşmenin yüksek göç ile köyün kente taşınması anlamı taşıdığı ve kentin, kentinin tam anlamı ekonomik sürece müdahil olamamasının ciddi bir işsizlik yarattığı belirlenmiştir.**³¹⁶

Birinci kalkınma planında suç ve suç eğimleri ile ilgili bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Özellikle ceza evlerinin iş gücüsü sağlaması bakımından bir kaynak

---

³¹¹ Borçlanmada iç borçlanmanın amaçlanmış olması tahvil ve bono piyasasının yapılandırılmasını ve sermaye piyasasının oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Zira 1963 – 1967 yıllarını kapsayan DPT, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında sermaye piyasasının teşkil edilmesi ve faaliyete geçirilmesi ciddi anlamda önem arz ve ihtiva eden bir konu olmakla birlikte Türkiye’de sermaye piyasasının gelişmemiş olmasında önemli bir etkidir.

³¹² Tablo 6 Üretim Kesimlerine Göre Cari Fiyatlarla Türkiye Milli Geliri (Milyon TL.)

³¹³ Tam 272 (iki yüz yetmiş iki) kere “nüfus” kelimesi kullanılmış olup, özellikle nüfus artış hızının yavaşlatılması ve bununla birlikte nüfusun doğru alanlara kanalize edilmesi amaçlanmıştır. İstihdam ve eğitim üzerinde özellikle durulmuş olup, nüfusun artış hızı ile kalkınma hızı arasında oranlamalar gerçekleştirilmiştir. %3 nüfus artış hızın yıllık planlanan %7 kalkınma hızı ile ilişkilendirilmesinde özellikle 2000’li yıllara kadar giden bir vizyon mevcuttur. Bu yönü ile Türkiye Cumhuriyeti’nin kamu içerisinde uzun vadeli planlar yapma anlayışının DPT ile birlikte başladığı söylenilebilir.

³¹⁴ I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s:7

³¹⁵ Tablo 1 Türkiye’nin Nüfusu 1927 – 1960

³¹⁶ Temelde lümpenleşme ayrıca önemli bir sorunsal haline gelmiş olması ile ayrıca ele alınması gereken bir konudur. Türkiye Cumhuriyeti’nin amorf ve feodal nitelikli siyasal yapısının kaynaklarından bir tanesi feodalite bir diğeri ise siyasal iradenin bilinçli olarak desteklediği lümpenleşme olmuştur.

olarak görülmemesi, bu konuda dönemin ideolojik akımları ile açıklanabilirken, aynı zamanda kentlere göçün oluşturduğu lümpenleşmenin suç oraları ile ilişkisi ve bağlantısı kurulmamıştır.³¹⁷

Nüfus çalışmaları³¹⁸ içerisinde dikkat çeken bir diğer çalışma da, nüfusun gelir kaynakları üzerinde gerçekleştirilen çalışmalardır. Özellikle gelirin çok büyük bir kısmının tarımdan elde ediliyor olması DPT'nin konu ile ilgili acil eylem planları hazırlanmasına yönelik çalışmalarını daha da yoğunlaştırmıştır. 1960'a kadar ciddi bir istatistiksel çalışma gerçekleştirilmeyen Türkiye Cumhuriyeti'nin kendisi ile ve mevcut durumla ilgili ilk ciddi yüzleşmesi 27 Mayıs 1960 devrimi akabinde DPT'nin planları ile gerçekleşmiştir. Bu kapsamda edinilen veriler ve bulgular oldukça önemlidir.³¹⁹

Özellikle DPT planında yer alan *Tablo 3*'ün analizi bu konuda ciddi sonuçlar vermiş ve DPT'yi salt konu ile ilgili bir sektörel planlamaya itmiş olmalıdır.³²⁰

“Milli gelirdeki artışın büyük kısmının nüfus artışına gittiği görülüyor. Bu yüzden toplam milli gelirden önemli bir artış sağlanmışsa da adam başına düşen milli gelirdeki fark büyük olmamıştır. Başka bir deyimle, halkın refahındaki artış çok fazla değildir. Adam başına gelir başka ülkelerle karşılaştırıldığı zaman da, ekonominin henüz yüksek tasarruf - yatırım kapasiteli bir duruma gelemediği görülmektedir.

Tablo 1 de oldukça hızlı bir şehirleşme eğilimine rağmen Türkiye nüfusunun yüzde 70'inin üstünde bir kısmının hala köylerde yaşamakta olduğu görülmektedir. Milli gelirin bileşiminin incelenmesi de aynı sonucu vermektedir. Milli gelir içinde tarıma düşen pay gittikçe azalmakta ise de, Türk ekonomisi hala esas olarak tarıma dayanan bir yapıdadır. Bununla beraber, Tablo 1 önemli bir yapı değişikliğinin yer almakta olduğunu da ortaya koymaktadır. Bugünkü sosyal meselelerden çoğunun köklerini burada aramak gerekir. Bu gelişme, Türkiye meselelerinin dinamik bir karakter taşıdığını göstermektedir. Meseleler, önemleriyle ölçülü olarak ele alınmazsa gittikçe büyüme eğilimi gösterecektir.”³²¹

Tarım ve sanayi arasındaki ilişkiler ve karşılaştırmalarda özellikle veri ve bilgi olmaması nedeni ile 1923 – 1927 arasındaki süreç – genel olarak ve ana hatları ile gerçekleştirilen araştırma ve incelemeler dışında – dışarıda bırakılmış ve incelemeler 1927 – 1960 arasında yoğunlaştırılmıştır.³²² Gerçekleştirilen incelemelerde tarımın belirli bir düşüş

³¹⁷ Bu bir anlamda Türkiye'de suç oranının dönem itibarı ile düşük olabileceği yorumunu çıkartabilmekle birlikte, genel olarak görünüm DPT'nin bu konu üzerinde durmadığı yönündedir.

³¹⁸ Nüfus çalışmalarına ilişkin en detaylı çözümler özellikle Tablo 5 Nüfus Artış ve Birleşimleri üzerinde gerçekleştirilmiştir.

³¹⁹ Tablo 3. Milli gelir, adam başına gelir ve tarımsal üretim

³²⁰ Zira ikinci ve üçüncü beş yıllık kalkınma planı çalışmaları konu çok daha detaylı olarak ele alınmış ve tarımsal üretimin kademeli olarak düşürülmesi ve tarımın genel ekonomi içerisindeki payının düzenlenmesi konularında ciddi, kapsamlı çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

³²¹ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s:9

³²² Konu ile ilgili olarak DPT'nin plan içerisine implante ettiği (yerleştirdiği) tarihsel analiz muhteviyatındaki ifadeler özellikle önem arz ve ihtiva etmektedir. DPT'nin en önemli farkı, süreci klasik devlet bürokrasisinden daha farklı okumasıdır.

eğilimi içerisinde olduğu genel olarak saptanmıştır.³²³ Gerçekleştirilen detaylı envanter çalışmaları sonrasında yapılandırılan istatistikler ve istatistiklerin yorumlanması tarımın Türkiye’de ciddi bir ekonomik faaliyet olduğunu ve tarımın sanayiye entegre edilemediğini, tarım sektöründe üretilen ürünlerin salt tüketim amaçlı üretilmekte olup özellikle satışa kadar geçen süreçte özellikle aracı ve komisyonerler marifeti ile satılmasının ciddi fiyat artışına neden olduğu saptanmıştır.³²⁴ Fiyat ve gelir dengesi açısından gerçekleştirilen çalışmalarda genel olarak gelirin toptan hesaplanması ile birlikte adaletli gelir dağılımına önemle vurgu ve atıf gerçekleştirilmiştir.

Milli gelir üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda tarımın genel ekonomiye hakimiyeti sektörler ve tarım üzerinde detaylı araştırmaları ve ileriye yönelik projeksiyonları zorunlu kılmıştır.³²⁵ Mili gelir içerisinde tarımın payının kademeli olarak azaltılması ve istihdam sağlayıcı bir unsur olarak özellikle imalat sanayisi üzerinde planlamaların yapılması Türkiye’nin 2011 yılı içerisinde geldiği noktada DPT’nin planlarının oldukça başarılı olduğunun kanıtı niteliğindedir.³²⁶ Dönem içerisindeki durum tespitleri tarımın özellikle milli gelirdeki yapısının toplumsal şekillenmede önemli olduğu ve söz konusu durumun aşılması gerektiği yönündedir. *“Türkiye’de millî gelirin yaklaşık olarak yüzde 40’ı tarımdan doğmaktadır. Millî gelirin gelişmesi bu yüzden büyük ölçüde tarıma bağlı kalmaktadır. Millî gelir hesaplarında bazı gelir kalemlerinin tarıma bağlı olarak tahmin edilmesi bu bağıntıyı daha da büyük göstermektedir, imalât sanayii toplam gelirin ancak yüzde 14 ü kadardır.”*³²⁷ Özellikle ekonomik etkinliklerin yapısını dönüştürülme sürecinin kamu eli ile gerçekleştirilmesi zorunluluğu – devletçilik ilkesi kapsamında – kamu müdahalesini zorunlu kılmış olup, kamu yatırım planlarının ivedilikle hayata geçirilmesi üzerindeki çalışmaları yoğunlaştırmıştır.

DPT yatırım planları bu kapsamda Cumhuriyet deneyimlerinden yararlanmakla birlikte – özellikle dönemin etkisiyle – Keynesyen ekonomi politikalarından oldukça etkilenmiştir.

Plan içerisinde yer alan yatırım çalışmaları öncelikle DPT tarafından 1950 – 1960 arası yatırımların detaylı olarak incelenmesiyle başlamıştır. *Tablo 9 Yatırımlar (Gayrisafi)* kapsamında bakıldığında yatırımların oranları, ekonomik büyüklükleri, payları konuları üzerinde durulmamıştır.³²⁸

---

³²³ Tablo 4 Milli içinde tarım, sanayi ve hizmetler

³²⁴ Fiyatlar ve fiyat seviyeleri konusunda karşılaştırmalı çalışmalar da dahil olmak üzere detaylı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Tablo 7 Sabit Fiyatlarla Türkiye Milli Geliri (1961 faktör fiyatlarıyla (milyon TL.))

³²⁵ Özellikle ihtisas raporlarının ve sektör raporlarının oluşturulması sektörlerin gelişim aşamaların planlamaya yöneliktir.

³²⁶ Siyasal iradenin oportunist yapısına, bürokrasinin nitelikiz yapısına ve reel sektörün arkaik yapısına karşın SPT planlarının Türkiye’nin gelişiminde önemli bir rol oynadığı açıktır.

³²⁷ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s:15

³²⁸ Planın ilerleyen bölümlerinde yıllık %7 kalkınma hedefi konulmuş olup yıllık gelirin %18,50 civarında bir payın yatırımlara harcanması amaçlanmış ve planlanmıştır.

Yatırımlar konusunda gerçekleştirilen çalışmalarda özellikle spesifik olarak tek tek sektörler ve mallar (ürünler)³²⁹ araştırma konusu edinilmiş ve yatırım sürecinde salt istihdam üzerinde durulmamış, istihdamla birlikte özellikle yatırım mallarının üretilmesi amaçlanmıştır.³³⁰

Yatırımlar gerçekleştirilirken özellikle üretimin ve edinilen çıktının marjinal maliyetleri ve marjinal faydaları ile marjinal gelirleri arasında ilişkiler kurularak yatırımın faydalılığı üzerinde durulmuştur. Yatırıma salt istihdam yaratma düşüncesinin ötesinde bakan planlamacıların uzun vadeli sonuçlar bekleyerek gerçekleştirdikleri yatırım projelerinin Türkiye'nin endüstriyel evriminde ciddi yol ayrımları yarattığı açık bir gerçektir.

Yatırım planları ve konu ile ilgili çalışmalar yakından ve detaylı olarak incelendiğinde yatırıma ayrılacak kaynakların yaratılması sürecinin de ayrı bir çalışma olduğu ve apayrı bir süreç olarak ele alınması gerektiği sonucu ile karşılaşılacaktır. Zira DPT'nin kurucu planları yatırımların finansı konusunda 2000'li yılların "kaynak yönetimi" ve "varlık yönetimi" benzeri uygulamalara ve çalışmalara imza atmışlardır. Yatırım finansmanı için kaynak yaratma ve fon oluşturma üzerine gerçekleştirilen çalışmalar bütçe çalışmaları ile başlamıştır.³³¹

Devlet gelir kalemleri ve devler giderleri tek tek analiz edilmiş olup, akabinde tüm gelir kalemleri ve gider kalemleri tek tek incelenilerek mümkün olan en yüksek oranda tasarruf gerçekleştirerek fonlar oluşturmak ve oluşturulan fonların yatırımlara kanalize edilmesi planlanmıştır.³³²

*"Onbeş yıl içinde dış ticaretimizde meydana gelecek değişiklikleri, ihracatın gelişmesi ve çeşitlendirilmesi, görünmeyen kalemler ve özellikle turizm gelirlerinin artması ve ithalatımızın kompozisyonununun değişmesi şeklinde özetlenebilir."*³³³

Kalkınma kapsamında gerçekleştirilmesi planlanan sanayi yatırımlarında, salt istihdam amacı gözetilmemesi ve ithal ikamesi malların yanı sıra özellikle yatırım mallarının üretimine olanak sağlayan sanayi yatırımlarının gerçekleştirilmesinin planlanması aslında bir bakıma Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte oluşan Devletçilik'in bir uygulamasıydı. DPT'nin planları daha detaylı ve kapsamlı incelendiğinde özellikle yatırımı planlanan malların ağır sanayiye yönelik kalkınmayı ihtiva ettiği daha net görülecektir.³³⁴

---

³²⁹ Ürünler

³³⁰ Tablo 10 Temel Mallar

³³¹ Devlet bütçesi üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda öncelikli olarak devletin kapasitesinin ve varlıklarla kaynakların tespiti üzerinde çalışılmıştır. *Tablo 11 Devlet Gelirleri ve Giderleri*

³³² Tablo 12 Devlet Gelirleri

³³³ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s:42

³³⁴ Tablo 14 Kalkınma ile ilgili Bütçe Yatırımlarının Kesimlere Göre Dağılışı

Özellikle çimento ve demir çelik yatırımları bu dönem içerisinde önemle planda yer verilmiş yatırımlardır.³³⁵ Yatırımlarda sektörel planlama ön plandadır. Bununla birlikte yatırımların bütçede mümkün olan en az açıkla finanse edilmesi üzerinde durulan diğer önemli konular arasında yer almaktadır.³³⁶

Yatırımlar gerçekleştirilirken özellikle emisyonadaki para hacmi, parasal taban ve optimal para alanı gibi finansal çalışmalar³³⁷ da gerçekleştirilmiş olup, özellikle iç talebi ithal ikameli sanayi üretimleri üzerinden karşılayarak sanayiye geliştirmeyi amaçlayan yatırımlara yönelik alt yapının oluşturulması planlanmıştır. Yatırım planlarında maliye üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarda, satın alma gücü, fiyatlar genel seviyesi, gelir seviyeleri, emisyonadaki para hacmi, paranın sirkülasyonu, gelir kaynakları gibi finansal konularda da özellikle çalışılmış, söz konusu konular üzerinde detaylı incelemelerle birlikte istatistiksel çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Yatırım politikaları öncesinde kamu maliyesi ve kamu mali disiplini üzerinde gerçekleştirilen çalışmalar, öncelikli olarak detaylı istatistikler, durum analizleri ve durum analiz raporları çıkartılarak gerçekleştirilmiş, kalkınmanın finansmanında genel olarak kamu kapasitesi ve reel sektör kapasitesi tesbit edilmiştir.³³⁸

Kamunun işlem hacmi ve kamu finansmanını sağlayan bankalar özellikle konu edinilmiştir.

Kamu mali disiplini üzerine gerçekleştirilen çalışmalar ayrıca önemle incelenmeli, analiz edilmelidir.

---

³³⁵ Tablo 13 Devlet Harcamalarının Cari Harcamalar ile Yatırımlar Arasında Bölünüşü

³³⁶ Bütçe disiplininin gözetilmesi özellikle Cumhuriyet ile birlikte deam ettirile kamu mali disiplini açısından önemli bir özelliktir. *Bkz. plan Tablo 15 Bütçe Açığının Karşılaştırılması*

³³⁷ Tablo 89 Katma Değer (Bin TL), Tablo 90 Yatırımlar (Bin TL) Tablo 99 Yatırımlar (Bin TL) Tablo Gayrisafi Yatırım (1963 – 1967) , Tablo 50 Harcama Hedefleri 1963 – 1967 (1961 Fiyatlarıyla – Milyar TL), Tablo 50/1 Gayri Safi Yatırımlar (1963 – 1967) (1961 Fiyatlarıyla – Milyon TL), Tablo 51 Gelir Hedefleri 1963 – 1967 (1961 Fiyatlarıyla – Milyar TL), Tablo 51/1 Sektör Yatırımlarının Yıllık Toplanan Yatırımlar İçindeki yerleri (Yüzde Olarak), Tablo 52 Kamu Kesimi Harcama Hedefleri 1963 – 1967 (1961 Fiyatlarıyla – Milyar TL), Tablo 52/1 Üretim Hedefleri (1961 Fiyatlarıyla) (Milyon TL), Tablo 53 Kamu Kesimi Gelir Hedefleri 1963 – 1967 (1961 Fiyatlarıyla – Milyar TL), Tablo 53/1 Katma Değer (1961 Fiyatlarıyla) (Milyon TL), Tablo 54 Tarım Üretiminin Yapısı (Toptan Gayri Safi Üretimi, Değerleri İçinde Ürünlerin Yüzde Oranı ve Üretim Endeksi), Tablo 55 Nüfus Başına Besin Tüketimi (kg.), Tablo 56 Ürünler Denge Tablosu

³³⁸ Yatırımlar konusunda özellikle tek tek sektörler üzerinde araştırmalar gerçekleştirilmiş ve durum tespitleri ile projeksiyonlar tablılardır. Plan içerisinde yatırım projeksiyonları ile ilgili veriler, projeksiyonlar ve analizler mevcuttur. Özellikle, *Tablo 54 Tarım Üretiminin Yapısı (Toptan Gayri Safi Üretimi, Değerleri İçinde Ürünlerin Yüzde Oranı ve Üretim Endeksi), Tablo 55 Nüfus Başına Besin Tüketimi (kg.), Tablo 56 Ürünler Denge Tablosu, Tablo 57 Üretim Tahminleri (Bin Ton), Tablo 58 Önemli Ürünlerin Verim Tahminleri, Tablo 59 Tarım Kesimi Yatırımları (Milyon TL), Tablo 60 Tarım Kesimlerinin Bütüt Üretim Değerleri (a) Milyar TL, Tablo 61 Tarım Kesimi Yıllık Kesim Dışı Girdileri Milyon TL, Tablo 62 Tarım Kesimi Katma Değeri, Tablo 63 İhracat İndeksleri, Tablo 64 Tarım Ürünleri İhracat Tahmini, Tablo 65 Arazi Kullanışı, Tablo 66 Sulama, Tablo 67 Gübreleme, Tablo 68 Meralarda Aşırı Otalama, Tablo 69 Çeki Gücü, Tablo 70 Madencilik 1961'deki Durumu, Tablo 71 Üretim Projeksiyonları (Bin Ton), Tablo 72 Üretim Tutarı Milyon TL, Tablo 73 Madencilik Yatırımları (Milyon TL), Tablo 74 Maden İhracatı (Bin Ton – Bin Dolar), Tablo 75 Petrol Sanayisi Durumu (Bin Ton), Tablo 76 Petrol Ürünleri Talebi (Bin Ton), Tablo 77 Petrol Ürünleri Üretimi (Bin Ton), Tablo 78 Petrol Sanayisi Yatırımları (Milyon TL)*

Kamu – reel sektör ilişkisi üzerinde durularak sanayi kalkınmanın devlet eli ile başlatılarak özel sektöre entegre edilmesi bu kapsamda iç talep fonksiyonunun düzenlenilerek, söz konusu iç talebin yerli sanayi üretimi ve yerli sanayi üretimini tam yerli ticari kuruluşlarla karşılanması planlanmış, kapasite kullanım raporları özellikle ihracat bazlı büyüme üzerinde çalışmalar gerçekleştirilmek amaçlı hazırlanmıştır.

Kamu mali disiplini uygulamaları önem arz etmekle birlikte Cumhuriyet geleneği ile paralellik göstermiştir.³³⁹

*“1950 de iktidara gelen yeni hükümet işe liberal bir ekonomi politikası götürmek amacıyla başlamıştır. İlk yıllarda bu politikaya bağlı kalınmak istenmiştir. 1950-1952 yılları iç ve dış ekonomide kararlılık ve dengenin devam ettiği yıllardır. Fakat ilk iki üç yılın bolluk ve büyümesi koybolup da sıkıntılar başlayınca devlet, iktisadi hayata müdahalesini artırmış, gerek iç, gerek dış ticaret üzerine kontroller yığılmağa başlamıştır. İlk yıllarda ekime yeni açılan topraklar, dış yardımlar ve elverişli dış piyasalar özellikle tarım gelirinde büyük bir sıçrama yarattı. Girişilen büyük yatırımlar ve gittikçe artan Devlet giderleri büyük, ölçüde enflasyonla karşılanıyordu. Emisyon artışı, evleşli dış ticaret durumu ve gerçek gelir artışı sebebiyle ilk ağızda fiyatlara büyük ölçüde yansımada. Fakat kısa bir süre sonra paranın iç ve dış değerinde düşme başladı. Para değerindeki düşüş iki yoldan karşılanmağa çalışıldı. Bir yandan kanuni kısıntı ve fiyat kontrolleri ile fiyatlardaki artış önlenmeğe çalışılırken bir yandan da Devlet teşebbüsleri maliyetlerinin altında satış yapmağa ve zararına çalışmağa zorlandı. Bu zararlar Devlet kaynakları üzerine ayrıca bir yük oluyor ve açık finansmanı daha da artırıyordu. Böylece bir enflasyon «Helezonu» ortaya çıkmıştı. **Aşırı enflasyon politikasına 1958'deki stabilizasyon kararları ile son verildi ve ekonomi moneter bir iflasın eşliğinden zor kurtuldu.***

Açık finansman, enflasyon ve maddi kontroller politikasının sekiz yıllık ömrü hakkında toptan hüküm vermek zordur. Bu politika sonucunda yurttaki tasarruf ve yatırımların artırıldığı, İş hayatına canlılık geldiğini ve teşebbüs faktörünün teşvik edildiğini iddia edenler olmuştur. Gerçekten, bu dönem içinde ekonominin kazandığı dinamizm, canlılık ve hiç olmazsa kaynaşma ve seyyaliyet inkâr edilemez. Fakat ne dereceye kadar enflasyoncu politikanın sonucu olduğu kesin olarak değerlendirilemeyecek bu hususlara karşılık zarar hanesinde şu hususların bulunduğu şüphe yoktur:

Önce enflasyon, yurttaki gelir dağılımını; çok adaletsiz bir yönde değiştirmiştir. Açık finansmanın yükü mahdut zümrelerin sırtına yüklenmiş, sabit gelirlilerin gerçek kazançları gittikçe azalmıştır. İkinci olarak, paranın değerinden kaybetmesi ve buna rağmen paranın dış değerinin suni olarak yüksek tutulması yüzünden ihracat azalmış, ithalât artmış ve döviz darlığı içinde dış ticaret tamamıyla maddi kontrol altına girmiştir. Bu durum, doğurduğu kararsızlık ve keyfilik yanında, büyük sermaye kaçışlarına da sebep olmuştur.

Enflasyonun kontroller isle beraber doğurduğu belki de en önemli olumsuz sonuç, fiyat mekanizmasının işleyişinin bozulması ve normal piyasanın ortadan kalkmasıdır. Bu yüzden, bir yandan ekonomi çok verimsiz bir kontrol bürokrasisinin sıkıntıları içinde boğulurken öte yandan da yurttaki acısı bugün bile duyulan bir yanlış kaynak dağılımına

³³⁹ Tablo 52 Kamu Kesimi Harcama Hedefleri 1963 – 1967 (1961 Fiyatlarıyla – Milyar TL), Tablo 52/1 Üretim Hedefleri (1961 Fiyatlarıyla) (Milyon TL), Tablo 53 Kamu Kesimi Gelir Hedefleri 1963 – 1967 (1961 Fiyatlarıyla – Milyar TL)

sebebiyet verilmiştir. Gelişen bir ekonomi ile birlikte piyasa ve bunun müesseseleri (Borsalar, para ve sermaye piyasaları) gelişecekken, bunun tam tersi meydana geliyor ve ekonomi, olan seyyaliyetini de kaybediyordu. Sonunda fiyatlar ihtiyaç vemaliyetleri yansıtamaz oldu. Dar boğazlar yüzünden üretim aksadı ve daha kötüsü yatırımlar yurt bakımından verimsiz olanlara aktı.

Bu dönemin ekonomi politikası sonucunda Türkiye ekonomisi bugün bir ayarlama, yeniden düzenlenme meselesi ile karşı karşıyadır.”³⁴⁰

Türkiye’de planlı kalkınmanın oluşumu belirtildiği üzere oldukça uzun vadeli projeksiyonlarla gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte ilk planın on beş yıllık bir ana vizyon içerisinde gerçekleştirilmesi bunun kanıtı niteiliğindedir.³⁴¹ Planlı kalkınma süreci içerisinde öncelikle **iktisadi ve sosyal hedeflerin** tutarlılıkları ve birbirlerini desteklemeleri amaçlanmıştır.

On beş yıllık projeksiyonun genel özeti plan içerisinde verilmektedir:

“15 yıllık dönemin sonunda GSMH'ya oranla yatırımların yüzde 21, cari kamu harcamalarının yüzde 16 olacağını ve cari dış ödeme açığımızın da kapanacağını farzederek, tüketim harcamaları GSMH'nın yüzde 63 ünü teşkil edecektir.

Başka bir deyimle tüketim harcamaları 1967 de 50,2 milyar liradan 1977 de 91,5 milyar liraya yükselmiş olacaktır. Buna göre ortalama yıllık artışoranı yüzde 6,3 tür. Nüfus yüzde 3 oranında artmağa devam ettiği takdirde adam başına tüketim yılda yüzde 3,3 yükselecektir.

Adam başına tüketim harcama'arındaki artış Birinci Beş Yıllık Plân döneminde yılda ortalama 2,4, sonraki 10 yıllık dönemde yüzde 3,3 olacaktır. Onbeş yıllık dönem ortalaması ise yüzde 3 tür. Tüketim harcamalarındaki bu artış, gelir dağılımında sağlanacak düzeltmelerle hissedilebilir ölçülerde ve enflasyonist olmıyan ücret artışlarına İmkân verecek mahiyettedir. Adam basma gelir ve tüketim harcamaları kişilerin refah seviyesini gösteren bir indeks olarak yeterli değildir. Zira, gelirin dağılımı da kişilerin refahını doğrudan doğruya etkileyen başlıca faktörlerden biridir.”³⁴²

³⁴⁰ DPT, I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 24 – 25 Plan içerisinde özellikle üzerinde durulması gereken anliz, cari açığın, finansman açığının ve vergi yükünün sabit gelirli sınıfın; yani kamu personeli memur ve işçinin sırtına yüklenmiş olmasıdır. Bir devlet kurumun saptaması olarak söz konusu ifade, Türkiye’de kamu maliyesinin vergi aracını kullanmasına ilişkin son derece ciddi ve tarihsel bir saptamadır.

³⁴¹ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967), DPT II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 – 1972) ve DPT III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973 – 1977) arasında ciddi korealasyonlar söz konusudur. Bununla birlikte diğere önemli bir konu planlamalarda gittikçe genişleyen çalışmalar söz konusudur. Kapsam ve hacim bakımından I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) sonrasında planlar daha profsyonel ve daha matematiksel çalışmalarla gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

³⁴² DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 37/38

Genel anlamda hedef tarımın sanayi içerisinde eritilerek tasfiyesidir. Tarımın uzun vade sanayiye yerini bırakması için gerçekleştirilen ve uygulamaya konulması amaçlanan planlar, asli olarak ülkenin sosyal yapısının da dönüştürülmesi anlamını da taşıması nedeni ile salt ekonomik bir projeden daha fazlasını ihtiva etmektedir.

“Onbeş yıllık hedeflerimiz tarım ve sanayi arasında dengeli bir gelişme esasına dayanmaktadır. Türkiye'nin uzun süreli gelişmesi daha çok sanayileşme yönünde olacaktır. Ancak sanayi sektörünün gelişebilmesi için tarımda, belirli ve ileri hedeflere ulaşılması da gerekmektedir. Tarıma yapılacak yatırımlar tarımsal gelirin 1975'e kadar bir misli artmasını temin edecektir. Aşağıdaki tablo 1962, 1967 ve 1977 yıllarında GSMH ve tarımsal hasılayı göstermektedir.”³⁴³

Tarımın ekonomideki rolünün düşürülmesine yönelik çalışmalar aynı zamanda ciddi bir sanayileşme hamlesini gerektirmesi nedeni ile de sanayi yatırımlarını zorunlu kılmaktadır. Nüfusun uzun vadede tarımdan sanayiye, lümpenleşme ve çarpık kentleşmeyi minimuma indirerek kayması planın ana nüvesini oluşturan en temel planlamadır. *Tablo 25 Çalışan Nüfusun Kesimler Arasında Dağılımı*

“Türkiye'nin dış ticaret siyasetinin temel ilkesi milletlerarası ihtisaslaşma ve işbirliğinin sağladığı imkânlardan en yüksek ölçüde faydalanmaktır. Ancak kalkınma safhasında bulunan az gelişmiş bir ülke olarak gelişme yönlerimizi ve dış ticaret politikamızı bugünkü mukayeseli maliyet yapılarımızımıza göre tayin etmemiz hatalı olur. Yatırım önceliklerinin tesbitinde maliyet mukayeseleri uzun bir perspektif açısından değerlendirilmiş, sektörlerin gelişme hedefleri dinamik bir mukayeseli maliyet yapılarımızı gözönünde tutularak tesbit edilmiştir.”³⁴⁴

Sanayi ile birlikte paralel geliştirilmesi ve yapılandırılması planlanan sektörler hizmet sektörüdür. Ülkede özellikle hizmet sektörünün tarımdan sonra en fazla istihdamı yaratan sektör olarak var olması dönemin planlarının dikkatinden kaçmamıştır. Ancak ülkede hizmet sektörü analiz edildiğinde turizm gibi gelişmiş ekonomilerde önemli gelir kalemlerinden olan sektörlerin ülke içerisinde gelişmemiş olduğu görülmüş bu kapsamda çalışmalarda ayrıca sektörel olarak turizme de yer verilmiştir.

“İlk beş yıllık dönemde yapılacak temel enfastrüktür ve turizm yatırımları üe ticaret filomuzun gelişmesi, özellikle ikinci beş yıldan sonra görülmeyen kalemler gelirlerinde hızlı bir artış sağlayacaktır.”³⁴⁵

Gelir kalemlerine ilişkin çalışmalarda özellikle üzerinde durulan i talep ve iç arz temelli sirkülasyonların yaratılmasından çok mümkün olabildiğinde çok oranda istihdam oranının sağlanmasıdır. İstihdam politikaları kapsamında ithalat her zaman mevcut ekonomi politikaları açısından potansiyel bir sorun olarak görülmüştür.

“Öte yandan ithalâtı ikame yatırımlarının etkisi daha çok ilk beş yıl içinde kendini gösterecektir. Bu dönemde ithalâtı ikame imkanları geniş ölçüde kullanılmış olacaktır.

³⁴³ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 39 Tablo 24GSMH ve Tarımsal Hasıla Tahminleri

³⁴⁴ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 41

³⁴⁵ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 42

*İthalâtın ikamesinde gene uzun süreli bir mukayeseli maliyet strüktürü gözönünde tutulmuş, öncelikler yüksek bir ticaret hacminde denge kurmak hedefi ile uzlaşacak şekilde tespit edilmiştir.*³⁴⁶

İthalatın yerini ihracatın almasına uğraşmış bu amaçla özellikle merkez bankası politikaları kapsamında kur dengesi üzerinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Para politikası kapsamında faizler, Türk Lirası değeri gibi hemen her türlü argüman kullanılmaya ve gerekli politikalar uygulanmaya çalışılmıştır.

*“Maliye ve para politikaları, kaynakların tam olarak kullanılmasına ve en iyi şekilde tahsisine engel olacak enflasyonist veya deflasyonist eğilimlerin gelişmesini önleyecektir. Kamu yatırımları enflasyon yaratmayacaktır. Bu yatırımlar, vergiler, borçlanmalar, kamu teşebbüslerinin yaratacağı fonlar ve dış alemde sağlanacak kaynaklarla finanse edilecektir, İlâve iç kaynakların sağlanması için mümkün ve gerekli yeniden düzenleme tedbirleri alınacaktır.*³⁴⁷

Devlet para politikası da dâhil olmak üzere yerli üreticiyi destekleme ve arkasında durmayı planlarken, dönem içerisinde yerli üreticinin büyük şirketlerden meydana gelmemesi, aslında yerli üretimin tamamen KOBİ özelliği gösteren firmalarca gerçekleştirilmesi başka önemli potansiyel sorunları oluşturmaktaydı.³⁴⁸

*“Plân, strateji kararına uygun olarak, Devlet ve özel teşebbüs kesimlerinin yan yana bulunduğu karma bir ekonominin bütünü için hazırlanmıştır. Strateji kararında açıklanan iktisadi ve sosyal hedefler, kamu kesiminin ve özel kesimin gelişmeleri konusunda her hangi bir peşin hükümle bağlı olmaksızın politik, sosyal düzenin ve iktisadi kaynakların sağladığı imkânlarla göre tesbit edilmiştir.*³⁴⁹

*“Plânda, hareket noktası olarak, özel sektörün yaratabileceği tasarrufların tahmini, geçmişteki eğilime bağlı olarak yapılmış, fakat Devletin tasarrufu teşvik edici tedbirleri dolayısıyla plân döneminde özel sektörün kişi ve kurum tasarrufları ile daha büyük bir yatırım hacmini gerçekleştirebileceği varsayımına dayanılarak düzeltilmiştir. Bunun için vergi ve kredi politikaları ile özel sektör tasarruflarının artırılması teşvik edilecektir. Ancak yüzde 7 büyüme hızının gerektirdiği bütün ilâve kaynakları bu şekilde sağlamak mümkün olmayabilir, özel sektör tasarruflarının artması büyük ölçüde müteşebbis kârlarının çoğalması ile ilgilidir. Özel işletmelerin yarattıkları fonların bir kısmının tüketime gitmesi normal ve kaçınılmaz bir hadise olduğundan özel tasarrufların artması' içinalman tedbirler toplam tasarruf hacminin azalması üe neticeleneceği gibi adaletsiz bir gelir dağılımı da meydana getirir.*³⁵⁰

Görüldüğü üzere planda açıkça özel sektörün devlet eli ile büyütülmesi amaçlanmıştır. Özel sektörün büyütülmesi ise öncelikle özel sektörü ve özel sektörde

³⁴⁶ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 42

³⁴⁷ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 43

³⁴⁸ Bu konuda en önemli potansiyel sorunlar verimlilik ve kurumsallaşamamayıdır. Ve bugün bu iki sorun yalnız KOBİ'ler için değil büyük şirketler için de geçerli olan sorunsallardır.

³⁴⁹ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 59

³⁵⁰ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) s: 60

faaliyet gösteren şirketlerin aktif olacakları sektörlerin alt yapılarını oluşturmak sureti ile gerçekleştirilmek istenmiştir. Plan bu bakımdan Cumhuriyet felsefesi ve Cumhuriyet'in ekonomi politikaları ile oldukça tutarlıdır. Ancak uygulama ile ilgili problemlerden bir tanesi Türkiye'nin bu özel sektörü büyütme planını ülke içinde aşmaya çalışmasıdır.

İhracat özellikle teşvik edilen ve ülkenin büyümesi için bir yöntem olarak görülürken, reel anlamda ihracatı endüstriyel anlamda destekleyici biliteral ve multilateral anlaşmalar gerçekleştirilmemiştir. Daha da önemlisi özellikle planının sektör analizleri içerisinde ithal ikameci imalat haricinde tam bir üretim planı ya da sektörel plan oluşturulmamıştır.

1960 – 1970 arasında gerçekleştirilen biliteral ve multilateral anlaşmaların içerisinde ihracatı uzun vadede düzenleyici ve belirli bir alt yapı hazırlamaya yönelik bir anlaşma gerçekleştirilmemiştir. Türkiye'nin bu dönemde gerçekleştirdiği uluslararası anlaşmalar incelendiğinde daha çok hammadde satışının gerçekleştirildiği biliteral ve multilateral anlaşmalara taraf olunduğu görülecektir.

Temelde bugün dahi, Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin asli sorunlarından bir tanesi ciddi teknoloji, teknolojik alt yapı, teknoloji geliştirme kapasitesi ve özgün know-how geliştirme, yapılandırma ve kullanma potansiyeli ve kapasitesidir. Özellikle ürün yaratma ve geliştirme, marka yaratma ve geliştirme ile pazar ve pazarlama stratejileri yaratma ve geliştirme üzerine herhangi bir somut adım ve çalışma yapılandırılmış değildir. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti açısından ayrıca önemli bir ekonomik ve kültürel sorundur.

Şayet satır araları dikkatle okunur ve analiz edilirse I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 - 1967) içerisinde endüstri yaratma anlayışı ve düşüncesi içerisinde ve çerçevesinde özellikle Türk ağır sanayisinin yaratılması temel ve başlıca hedef olup, işbu düşüncenin temel kanıtı (ise) Devrim Arabaları'nın öyküsüdür.

Ancak Türk ağır sanayisinin gelişim süreci detaylı ve derinlikli (olarak) analiz edilir ise Türkiye'de ağır sanayinin gelişememe nedenlerinden bir tanesi özel sektörün yapısı olmakla birlikte bir diğer önemli sorun(sal) kamunun gereken çalışmaları gerçekleştirememiş olmasıdır.

Özel sektörün ve endüstrinin gelişim süreci ile ilgili olarak özellikle Kore ile Türkiye (örnekleri) karşılaştırmalı ekonomik analizler ve karşılaştırmalı işletme tarihi analizlerine tabi tutulduğunda Türkiye'nin önemli sorunlarından bir tanesinin ciddi anlamda vizyon olduğu görülmekle birlikte bir diğer önem arz eden problem (sorun) ise kamu - özel sektör ilişkisi ve daha da önemlisi bürokrat kalitesidir.

Türkiye'de kalkınmaya yönelik hamlelerle ilişkili olarak bürokrat kalitesinin tam anlamı profesyonel performans ölçüm(ü) ve değerlendirmelerine tabi tutulmaması ciddi bir sorunsaldır. Daha net ifade etmek gerekir ise özellikle devletin, kamu yapısının ve bürokrasi ile bürokratin genel olarak vatandaşın omuzlarında ciddi bir yük ve bir anlamda ciddi bir sömürü yapısının sembolü olduğu (bir realite olarak) göz önünde bulundurulur ise durum Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları açısından son derece vahimdir. Genel anlamda grünen ve grünmeyen kalemlerle, dolaysız ve dolaylı vergilerle kamu binlerce sülüğün bir atın kanını emmesine benzer bir yapı ile vatandaşın kanını emmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti açısından kronikleşmiş sorunsal (vatandaşın sömürülmesi sorunsalı) ciddi bir tarihsel realite olmakla birlikte başta feodal kültür ve feodal ekonomi ile iç içe geçmiştir. Ülkedeki en önemli problemlerden bir tanesi, vergi sorunu giderek artan bir adaletsizlikle ve giderek artan bir sömürü düzeni ile gittikçe büyüyen bir sorun, sorunsal haline gelmekte ve söz konusu problem hemen hiç bir zaman dile getirilmeyen bir tabu olarak varlığını sürdürmektedir.

Kamunun başta, niteliksizlik ve kalitesizlik sorunu ile birlikte gizli işsizliğin merkezi olması ayrıca ciddi bir realiteyi, "devlete karşı güvensizlik" düşüncesini bir toplumsal gerçeklik ve kanı olarak ortaya koymaktadır. Özellikle kamunun kendi vatandaşını ve hatta kendi bürokratını kamu düzenine kapsamında korumadığı, güçlülükle haklılığın ciddi bir kavram karmaşası içerisinde birbirine bulandığı geleneksel Türk kamu yapısı içerisinde devlet yapısı giderek çürüyen bir yapıda varlığını devam ettirmektedir. Zaman zaman, özellikle 1990'lı yıllarda olduğu gibi ve daha çok 1960'tan örnek alınarak yeni oluşturulan; SPK, BDDK, EPDK gibi kamu kurumları, devletin, (Türkiye Cumhuriyeti devletinin) çürüyen yapısını telafi etmeye muktedir ve yeterli değildir.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde olması gereken son derece kapsamlı ve bir anlamda devrimsel bir kamu yapılanmasıdır ve kamu reformu ile tanımlanamayacak bir yapılanma yani bir anlamda kamu devrimidir. Özellikle kamunun vatandaşı sömüren yapısı ve hantal, genel olarak işe yaramaz yapısı ve işbu yapıyı temsil eden ve besleyen bürokratik mekanizmalar ve bürokratlar budanmadıkça, tasfiye edilmedikçe mevcut çürümüşlük (maalesef) giderek artan bir hızla yayılacak, kamu çürümüşlüğü ufak siyasal ve bürokratik makyajlarla gizlenmeye devam edecektir.

Her ne kadar kamu yapısının çürümüşlüğü ve genel olarak sistemin adaletsizliği başta I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 - 1967) içerisinde ifade olundu ise de genel olarak 1960 sonrası başta 1970 ve 12 Mart dönemi olmak üzere TSK'nın da katıldığı bir kamu etkisi ile birlikte siyasal yapının desteği ile gizlenmiş ve özellikle vatandaşın temel hak ve özgürlüklerine ilişkin talepleri sakıncalı talepler olarak nitelendirilmiş, törpülenmiş ve suç olarak adlandırılmıştır. Bu kapdamda özellikle genç öğrenci hareketlerinin abartılı ve aşırı bir şiddetle bastırılması ve söz konusu antidemokratik eylemde TSK'nın aktir olarak rol alması TSK'nın 27 Mayıs 1960 Devrimi sonrasında, özellikle 1970 ile birlikte Cumhuriyet Felsefesi ile çelişen ve bir anlamda 28 Şubat sürecine dek devam eden yapısını oluşturmuştur.

Kamu kurumları nezdinde bakıldığında genel olarak Cumhuriyet felsefesi ile uyumlu veyatta sağlıklı olarak çalışabilen hemen hiç bir kamu kurumunun olmaması, bugün; yani 2011 yılı itibari ile hem Türk Devrimi açısından bir başarısızlık, hem de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları açısından ciddi bir sorunsaldır.

Tüm bu analizler ve saptamalar alt alta konulduğunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma süreci her anlamda özel sektörün teşvikinden önce kamunun tam anlamı ile devrimsel yöntemler ile (sıfırdan) yeniden yapılandırılması ile başlamalıdır.

DPT I. KALKINMA PLANI
(1963 – 1967)
SÜRECİNDE
TÜRK DIŞ POLİTİKASI
III

Türkiye'nin 1963 – 1967³⁵¹ arasındaki dış politikasını incelendiğinde planlı dönem ile birlikte senkronik, hedef ve amaca yönelik bir dış politika uygulandığına dair herhangi bir ibare bulunmamakla birlikte, Türk dış politikasının özellikle II. Dünya Savaşı sonrasındaki konjonktür içerisinde değerlendirilmesinin daha doğru kanılar oluşturacağı açıktır.³⁵²

Dönemin dış politikasını ve siyasasını analizden önce genel olarak tarihsel süreç içerisindeki dış politikasını incelemek gereklidir, zira Türk dış politikası özgün ve teorik alt yapıya sahip olmamakla birlikte anlık alınan kararların uygulanması ve genel olarak konjonktür içerisinde anlık ve spot pozisyon almakla uygulanagelmiş, tarihsel süreç içerisinde belirli makro hedefler doğrultusunda kurumsal düşünce ile oluşmamış, yapılandırıl(a)mamıştır.³⁵³ Ancak tüm bunlara karşın Türk dış politikasının özellikle II. Dünya Savaşı sırasındaki durumu ve tutumu oldukça önemli bir başarı nitelendirmesi ile tanımlanabilir.³⁵⁴ Bizzat İsmet İNÖNÜ tarafından yönetilen ve yönlendirilen dış politikanın savaş süreci itibari ile oldukça verimli olduğu ve sonuç verdiği söylenilebilir. Dönem içerisinde İsmet İNÖNÜ'nün dış politikayı teorize etmesi ve uygulaması süreci içerisinde, T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın salt bürokratik – bir – araç olarak kullanılması ayrıca önemli bir konudur.³⁵⁵

---

³⁵¹ Türk dış politikasının 1963 – 1967 yılları arasındaki yapısı – bu gün de görülen ve Türkiye'nin uluslararası alanda pozisyon edinmesinin önündeki en önemli sorunsal(ı) olan – tipik edilgen tutumunu devam ettirmiştir. Özellikle uluslararası düzlemin okunması ve uluslar arası düzlemde pozisyon alınmasına ilişkin olarak Türk dış politikası herhangi bir özgün politika üretememiştir.

³⁵² 1963 – 1967 yılları arasında (yani DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında) dış politikada tam anlamıyla bir korelasyon ve senkronizasyon beklemek aslında pek de realist bir beklenti değildir. Zira Türk dış politikası hemen hiçbir zaman (günümüzde, 2011 Yılı içinde de) profesyonel bir yönetim ve organizasyona sahip olmamıştır. Dış politikayı oluşturan kurumların birbirleri ile ilişkileri, kurumların kendi içlerinde ve kurumların kendi aralarındaki korekasyonları hiçbir zaman tam anlamı ile profesyonel düzeylerde olmamış, devlet kurumları ve bürokrasi salt istihdam amaçlı, işlevsiz ve yetersiz bürokratların kadroların hemen hemen %90'ı, hatta daha fazlasını işgal etmesi nedeni ile çapsız ve işlevsiz kalmıştır.

³⁵³ Kalkınma planının oluşturulması ve planlı kalkınma sürecine geçiş ile birlikte Türk dış politikasının kalkınma süreci ekseninde yeniden yapılandırılması gibi bir vizyon ve çalışma gerçekleştirilmemiştir, ya da böyle bir düşünce arşivlerde yer alan belgelerde mevcut değildir. 27 Mayıs 1960 öncesi dış politika ile 27 Mayıs 1960 sonrası dış politika arasında – belirgin – herhangi bir farklılık bulunmamakla birlikte, dış politika ve nihai hedefleri planlanması gibi bir durum da söz konusu olmamıştır.

³⁵⁴ Bu noktada Türk dış politikasının Dış İşleri Bakanlığı'nın kurumsal olarak yetersiz yapısının doğan durum neticesinde bizzat İsmet İNÖNÜ tarafından yönetilmiş ve yönlendirilmiş olması ayrıca önemli ve dikkat edilmesi gereken bir konudur.

³⁵⁵ Zira Türk dış politikası özellikle kurumsallaşamaması ve kurumsal refleksler gösterememesi, hükümetin olay ve durum algıları ile hareket etmesi ile bilinen tutumu nedeni ile ayrıca makro politikaların geliştirilmesini engeller niteliktedir.

Kurumun politika oluşturma tutum ve kabiliyetlerine mazhar olmadığı gözlemlenmektedir.³⁵⁶ Özellikle II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) yılları içerisinde kurumun yetersizliğinden doğan durum dönemin lideri İsmet İNÖNÜ’nün kişisel politikaları ile aşılmıştır.

Tüm bu koşullar içerisinde, I. Dünya Savaşı (1914 – 1918) sürecini yaşamış savaşın bitişine müteakip bir kurtuluş ve bağımsızlık mücadelesi vermiş, bağımsızlığını antiemperyalist bir savaşla elde etmesinden sonra 1929 Büyük Buhran ile karşı karşıya kalmış ve – akabinde – II. Dünya Savaşı’nı yaşamış olan Türkiye Cumhuriyeti’nin uluslararası koşullardan ciddi biçimde etkilenmiştir.³⁵⁷

II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) ncesinde makro politik durum ağır bir gerginlik ihtiva etmekteydi.

Yaklaşan bir ikinci küresel savaş tmlkeler tarafından sezinlendiği gibi geç Türkiye Cumhuriyeti tarafından da sezinlenmekteydi. Hatta savaş öncesinde Türkiye içeride ilk defa uluslararası düzlemde politikalarretmekzere dönemim Cumhurbaşkanı İsmet İNÖNÜ tarafından ynlendirilmekle birlikte, politik muhasebeye başlamıştı.

Gerginlik sylemlerde, duruşlarda, beyanlarda ve hatta hükümet programlarında dahi yerini almaya başlamış, ilk kez uluslararası konjonktürde hazırlık anlamını taşıyacak ifadeler ve ibareler hükümet programlarında yer almaya başlamıştı.

“Aziz Arkadaşlarım;

Dünya vaziyetinin baş döndürücü bir süratle her an değişiklikle, gösteren inkişaftı harici siyâsetimizin her zamankinden ziyâde mteyakkiz olmasını icap ettiriyor. Milletleri birbirinin karşısına diken, bir kaç gün gibi kısa zaman içinde devletlerin ortadan kalkmasına mincer olan bugünkü dünya buhranı sulha olan kuvvetli merbutiyetini her zaman ilân ve isbat etmiş bulunan Cumhuriyet Hkmetini tabiatıyla yakından alâkadar etmektedir.”³⁵⁸

Henüz savaş öncesi olmasına karşın Osmanlı subayları tarafından oluşturulan kadro gereken tedbiri alma yoluna gitmişti. Temkinlilik savaş subaylarının ana özelliklerinden biri olmakla birlikte, siyasal yaşamda da kendisini hissettiriyordu.³⁵⁹

³⁵⁶ T.C. Dışışleri Bakanlığının politika oluşturamama ve dünya konjonktürünü okuyamama durumu salt dönemin sorunu olmamakla birlikte bugün dahi devam eden velk çıkarlarını ciddi anlamda zedeleyen bir durumdur.

³⁵⁷ II. Dünya Savaşı ierisindelk özellikle ekonomik anlamda ciddi bir stagnasyon içerisinde girmiş, daha da vahim olmakla birlikte açlık tehdidi baş göstermiştir.

³⁵⁸ II. Saydam Hükümeti Programı; (03.04.1939 – 09.07.1942)

³⁵⁹ Türkiye Cumhuriyeti’ninzerinde özellikle temkinli biçimde durduğu konu, İngiltere’nin Türkiye politikasıydı. Zira elinde işlevsel bir dış işleri bakanlığı, profesyonel bir istihbarat teşkilatı ve kurumsal yapıya sahip bürokrasisi olmayan İsmet İNÖNÜ, Winston CHURCHILL’in saplantılı Türkiye politikasını okuyabiliyor, oldua profesyonel kurumları ile politik uygulamalarda bulunan ve baskılarla Türkiye’ninzerine gelen İngiltere’yi sakin ve ihtiyatlı tutumuyla yönlendiriyordu.

II. Saydam Hükümeti'ne kadar dış politika hükümet programlarında yer almazken, savaş³⁶⁰ ile birlikte artık dış politika ve dış politikaya ilişkin konular da hükümet programında yer alır olmuştur.

Türkiye tam anlamıyla bir ateş çemberinin içinden geçmektedir. Hem son derece yıpranmış bir ülke hem de uluslararası ağır koşullar devrimin devraldığı sorumlulukları ödevleri daha da ağırlaştırmaktaydı. Üstelik devrimin benimsetilmesi de ayrıca önemli bir konuydu.

Tedirginlik ülke içerisinde hat safhadaydı. Özellikle bir ikinci savaşın ülkeyi tam anlamıyla kaosa sürükleyeceği açıktı.³⁶¹

“Arkadaşlar,

Dünyanın her gün daha fenalaşan ve ufuklarında bir ümit ışığı belirmeyen karanlık manzarası içinde Türk milleti bütün ıstıraplarına rağmen en bahtiyar bir mevcudiyet olarak göze çarpıyor. Bu sâadetin sırrı büyük bir Şef'in etrafında yaratılan birliktir. Görmekte olduğumuz dünya faciaları içinde milletlerin yıkılmalarına sebep olan tefrikalar, ihtilâflar Türk milletinin bütün faziletlerini nefsinde toplayan İsmet İnönü'nün yarattığı karşılıklı güven sayesinde bu memlekette yer bulmamıştır. İnönü Türk milletine, Türk milleti de İnönü'ye çok yaraşıyor. Bugüne kadar olduğu gibi yarın da aynı birlik ve beraberlik içinde sıkıntılarda ve sevinçlerde birbirimize dayanarak emniyetle yürüyeceğiz. Böylece bu koruyucu birliğin idamesi Hükümetiniz içinde ilk ve en büyük gayeyi teşkil edecektir.”³⁶²

Devrimle kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti devleti yapılandırmada Osmanlı'dan kalan kurumlarla bürokrasiyi yapılandırıyor bürokratik işlemleri bu kurumlar aracılığı ile sağlıyordu. Bu kurumlardan bir tanesi de işlevsizliği ve pasifliği ile bilinen Hariciye Nezareti'nin devrimden sonraki hali Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'ydı.

Bakanlık kendi kurumsal politikalarını üretemediği gibi, herhangi bir alt yapısı olmaması nedeni ile paralize olmuş durumdaydı. Savaş yaklaşıyordu ve dış politika dönemin başbakanı daha sonra Dışişleri Bakanlığı görevlerinde bulunmuş Şükrü SARAÇOĞLU tarafından ifade edildiği üzere tek bir adamın inisiyatifinde, İsmet İNÖNÜ tarafından teorize ediliyor ve bürokrasi eliyle uygulanıyordu.

Savaşın ağır koşulları ülkeyi işgal korkusu ile birlikte “saldırı”, “açık işgal”, “baskı” ve “çevrelenme” tehditleri ile yüz yüze bıraktı. Daha da önemlisi “açlık” artık tehlike olmaktan çıkmış, uluslararası konjonktürde korkunç bir realite olarak kendisini kabul ettirmişti. Türkiye artık Avrupa gibi açlık tehlikesi ile karşı karşıyaydı; ancak Avrupa'nın pek sahip olmadığı bir avantaja sahip olan genç Türkiye Cumhuriyeti; I. Dünya Savaşı (1914 – 1918) ve Kurtuluş Savaşı (1919 – 1923)'nın tecrübelerine, deneyimlerine sahipti.

³⁶⁰ II. Dünya Savaşı (1939 – 1945)

³⁶¹ Muhtemel bir işgal ayrıca ciddi bir sorundu. Türkiye tüm bir savaş dönemi boyunca Polanya Sendromu'nu yaşamıştı.

³⁶² I. Saraçoğlu Hükümeti Programı; (03.04.1939 – 09.07.1942)

TMO³⁶³ 1932’de bu durum ön görülerek kurulmuş olup, en önemli işlevi tamamen feodal ilişkilere sahip bir tarım ülkesi olan Türkiye Cumhuriyeti’nin ekonomisinin ofis eli ile düzenlenmesi, üretim ya da satıştan doğabilecek piyasa sorunsallarının devlet eli ile aşılmasıydı.³⁶⁴

Devletin savaş öncesinde en önemli adımları buğday ve hububat üzerine atılmış ve dışarıdan buğday ithalatı da dahil olmak üzere açlığa karşı pek çok önlem alınmıştır.³⁶⁵ Savaş öncesinde savaşın oluştuğunun aleni olarak görülüyor olması ise dönemin siyasi kadrosunun kişisel başarısıdır.

Konu ile ilgili olarak dönemin başbakanı Şükrü SARAÇOĞLU mecliste hükümet programı dahilinde aleni açıklamalarda bulunmuştur.

“İlk işe en mühim gördüğümüz hububattan başladık. Gördük ki bu memleket sulh zamanında bile kendisine ancak kifayet edilen hububatı yetiştirmiş ve pek müstesna senelerde pek az ihracaat yapmıştır. Fakat harple beraber koskoca bir Türk Ordusu buğday sarfiyatını yüzbinlerce ton artırdığı gibi Türk Ordusunun hayvanları da arpa ve yulaf sarfiyatını yüz binlerce ton artırmıştır; ve münhasıran bu yüzdenden muvazenede koskoca bir açık peyda olmuştur.”³⁶⁶

Savaşın başlamasıyla birlikte devlet öncelikli olarak eldeki buğday stokunu yapılandırmaya başlamış ve buğday stokunun kapasitesini çıkartmıştır. Eldeki buğday rezervleri envanterize edilmiş ve öncelikli olarak tüketim fonksiyonlarının belirlenmesinin üzerinde durulmuştur; yani bir anlamda eldeki buğdayla ihtiyaçlar karşılaştırılmış ve eldeki buğdayın ne kadar süre yeteceği muhasebesi yapılmıştır.

Yalnız buğday değil, her türlü gıda maddesi envanterize edilmiş, ülkenin muhtemel bir saldırıya uğraması durumunda ordunun beslenmesine yönelik hesaplar da bu çalışmanın dahilinde yer almıştır.

Ülkede tarım dışı hemen hiçbir ekonomik faaliyetin olmaması ayrıca önemli bir sorundur. Savaş sırasında savaşa girmeyerek ihracat ile kalkınma planları ve hesapları yapan ülkelerin aksine Türkiye’nin dönem içerisinde böyle bir ihtimali yoktur. Devlet yalnız elindeki rezervlerle var olmanın hesaplarını gütmektedir.

---

³⁶³ Toprak Mahsulleri Ofisi

³⁶⁴ TMO’nun oldukça önemli yarları olmuştur; ancak özellikle II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) sonrasında kurumun kendisini yenileyememesi bir yapıya sahip bir biçimde reformize edilememesi ciddi bir konudur.

³⁶⁵ Alınan ilk önlemler özellikle lojistik ve levazım tesbitlerinin gerçekleştirilmesidir.

³⁶⁶ I. Saraçoğlu Hükümeti Programı; (03.04.1939 – 09.07.1942)

“Diğer bir hesaba göre harp başladığı zaman Devlet elinde (250) bin ton buğday stoku vardı. Halkın ve tüccarın elindeki miktar her halde bu miktardan az değildi. Demek harp yıllarına (500) bin ton bir buğday stoku ile girmiştik. Bu stok bizi yalnız iki sene rahat yaşattı. Üçüncü seneye pek sıkışık olarak girdik. Bu sıkışık yılda, huzurunuzda şükranla yadetmeği vazife bildiğim yüz küsur bin tonluk İngiliz hububat yardımına rağmen gayet sert ve sıkı tahdidi tedbirler aldık ve Türk ırkının başlıca gıdası olan ekmeği çok küçülttük. Bütün bunlara rağmen ekmek darlığını ve sıkıntısını hala bertaraf edemedik. Bu hesaplarda göstermektedir ki, yalnız buğdayda 250 bin tonluk bir açığımız vardır.

Bu açık ancak şu üç şekilde kapatılabilir;

- 1. Çiftçiyi memnun ederek istihsalı artırmak;*
- 2. İstihlakı azaltmak;*
- 3. Hariçten buğday getirmek.”³⁶⁷*

Tüm bu dönem içerisinde Türkiye'nin dış politikasını teşkil eden önemli bir konu da kesinlikle savaşın dışında kalmak olmuştur. Savaşın dışında kalmak suretiyle bekasını³⁶⁸ koruma amaç ve iradesinde olan ülke yönetimi savaşa katılma konusunda başta İngiltere olmak üzere ağır baskılara maruz kalmakta, özellikle ekonomik orunları ve ordunun zayıf durumunu bir argüman olarak kullanmaktadır.³⁶⁹

Ülkede gerçekten de gıda maddeleri, enerji maddeleri ve dokuma dahil hemen her şeyden yoksun durumdadır.

“Kumaş meselesine sınımsız bağlı iki madde vardır. Yün ve Pamuk.

Yine mütehasısların söylediğine göre, memleket dahilinde kafi yün ve yapak mevcuttur. Fakat bunları alabilmek için fiyatlarını diğer eşya fiyatlarıyla ahenkli bir hale getirmek lazımdır. Elyevm bu ahenkli fiyatı aramaktayız.

Pamuğa gelince: Her şeyden evvel haber vereyim ki, bu sene pamuk için her yerden gelen haberler çok iyidir. Bazı sebeplere binaen en azalan ihrac kuvvetimizi bu madde ile kısmen telâfi edeceğimizi ümit ediyoruz.

---

³⁶⁷ I. Saraçoğlu Hükümeti Programı; (03.04.1939 – 09.07.1942)

³⁶⁸ Varlığını ve gelecekteki varlığını

³⁶⁹ DIR/C (Winston CHURCHILL için the Foreign Office ve MI6 tarafından hazırlanan gizli istihbarat dosyaları) dosyalarından edinilen ham ve çarktan geçirilmiş, kıymetlendirilmiş istihbaratlar sonucunda İngiltere'nin dış politikası Türkiye'nin savaşa dahil edilmesi ekseninde gelişmiştir. İngiltere tarafından gerçekleştirilen saaha müdahil olunmasına yönelik baskılar karşısında Türkiye'nin en önemli argümanı buğday stok ve rezervlerinin yetersizliği ve ordunun donanım eksikliğidir.

Pamuğu almak, tevzi ve ihraç etmek için kurulmuş iyi işleyen güzel bir düzen var; bunu bozmak niyetinde değiliz. Yalnız fiyat etrafında tetkiklerde bulunduk. Elyevm pamuğun tespit edilen bir fiyatı vardır. Pamuk çekirdeğinin de kezalik tespit edilen bir fiyatı vardır. Pamuk çekirdeğini tamamen serbest bırakmak istiyoruz. Bundan alınacak neticeye göre pamuk fiyatını tespit edeceğiz.”³⁷⁰

Halkın kıyafet de dahil olmak üzere hemen her konuda ciddi sıkıntıları baş göstermiştir. Bunun yanı sıra son derece lüks bir gıda maddesi niteliğinde olan et ciddi bir gıda sorunu olarak hükümetin karşısına çıkmıştır. Gıda sorununa yönelik olarak dış yardım hedeflense de müttefikler nazarında başlangıçta müsbet adımlar atılmamıştır.

“Et meselesi : Memleketimiz öteden beri, kasaplık hayvan ihraç eder. Mevcut ihraç memnuniyeti muhafaza edileceğine göre bu gün arızı sebeplerle muhtelif yerlerdeki göze batan fiat farklarının tedricen mutedil bir seviyede birleşeceğini ümit ediyoruz.”³⁷¹

Tüm bu ekonomik sorunlarla boğuşan ülke çareyi zaten var olmayan burjuva sınıfının mal varlığı üzerinden vergi yolu ile karşılamayı amaçlamak sureti ile ülkede bir anlamda ters yönlü bir transfer harcaması ile kamu maliyesine kaynak aktarmayı seçmiştir.

Devlet büyük çoğunluğu sefalet içerisinde yaşayan halkın varlığını, azınlığın servetinin bir kısmı ile koruma kararı almıştı.³⁷²

“Varlık Vergisi:

Bu vergi bugüne kadar Hazineye 225 milyon lira verdi. Bu vergi sayesinde ufuktaki bulutlar dağıldı. Bu vergi sayesinde maliyemiz genişledi. Hesapsız ve zararlı sarfolunan birçok para, yerinde olarak, pazardan çıkarıldı. Emisyon miktarı arttırılmadı. Hatta bu miktar, 767 milyondan 720 milyona düştüğü gibi Merkez Bankamız, mühim kısmı son aylarda olmak üzere 35 ton da altın aldı. Bununla Merkez Bankasındaki altınlar bildiğiniz altınlardan 15 milyona varmıştır. Dikkatinizi celbederim, banka bunlardan maada son birkaç ay içinde (12 milyon İngiliz lirası) biriktirdi. Böylece Türk parası hiç bir zaman bu kadar sağlam olmadı ve böylece paramız çok memlekette gıptı uyandıracak bir duruma yükseldi.”³⁷³

³⁷⁰ I. Saraçoğlu Hükümeti Programı; (03.04.1939 – 09.07.1942)

³⁷¹ I. Saraçoğlu Hükümeti Programı; (03.04.1939 – 09.07.1942)

³⁷² Varlık Vergisi iyi analiz edildiğinde son derece radikal bir karar olduğu görülmektedir.

³⁷³ II. Saraçoğlu Hükümeti Programı; (09.03.1943 – 07.08.1946)

Ülke, vergi ile birlikte hazineyi güçlendirerek açlık sorununu aşmaya çalışmış, aynı zamanda muhtemel bir işgale karşı da hazırlıklı durmaya çalışmıştır.³⁷⁴ Ordunun yiyecek ve silah ihtiyaçları üzerinde durularak, muhtemel savaşa müdahillik durumuna hazır olunmaya çalışılmıştır. Ancak yine sorun dış politikanın kurumsal bir yapıda, bir plan ve vizyon dahilinde değil, doğrudan lider iradesinde³⁷⁵ yürütülmesidir. Ülkenin savaş politikasının tek bir kişi tarafından yönetildiği açıkça hükümet programında da beyan olunmuştur. Aynı zamanda savaşın akıbetinin ve savaşa müdahil olup olunmama durumunun ülkenin geleceğini belirleyeceğine yönelik inanç ve düşünce de resmi programdan okunmaktadır.

“Dış Politikamıza gelince:

Müttefik ve dost devletlerle olan politikamızı ve münasebetlerimizi aramızdaki muahedelerle tanzim etmiş bulunuyoruz.

Bir taraftan şefin uzağı gören kudretine, diğer taraftan kuvvetli bir orduya dayanan hariciyeniz bugüne kadar çok parlak neticeler elde ettiği gibi bugünden sonra da Türk’ün topraklarını Türk’ün haklarını ve Türk’ün menfaatlerini tamamen koruyacaktır.

Bu politika artık yalnız hariciyenin, hükümetin ve hatta Meclisin politikası değil tamamen Türk Milletinin ve Türk çocuklarının malıdır.”³⁷⁶

Ülke savaş içerisinde var olma savaşı verirken II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) içine çekilme tehdidi ile karşı karşıya kalmış, tüm bu süreci yalnız tek bir liderin iradesi ile geçirmiş³⁷⁷ olmasının yanı sıra sorunlardan bir tanesi de Türk kriptolarının gem Alman hem de İngiliz yetkililerce okunuyor olmasıdır.³⁷⁸

---

³⁷⁴ Temelde Varlık Vergisi ülke burjuvazisini revize etmeye yönelik bir hareket olarak görülmektedir; ancak ülke burjuvazisinin salt yabancılar ve kompradorlar tarafından oluşturulduğu gözlemlendiğinde ülkenin söz konusu tranferi gerçekleştirmek için başka bir kaynağa sahip olmadığı anlaşılacaktır.

³⁷⁵ II. Cumhurbaşkanı İsmet İNÖNÜ’nün iradesinde...

³⁷⁶ II. Saraçoğlu Hükümeti Programı; (09.03.1943 – 07.08.1946)

³⁷⁷ Ülke bürokrasinin kurumsallaşamaması durumu ise ayrıca önemli bir sorun olmuştur tüm bir yük birkaç kişinin sırtına yüklenmiştir.

³⁷⁸ Türk büyükelçiliklerinin kriptolarının okunuyor olması dönemin Cumhurbaşkanı ve krizi bizzat yönetmiş olan İsmet İNÖNÜ tarafından biniliyor ve öngörülüyor olmalıydı.

“... Aslında daha önce de çok şey biliniyordu: (Winston) CHURCHILL bunları o zamanlar da biliyordu çünkü Türkiye’yle ilgili diplomatik çözüm dosyalarını hemen hemen her gün okuyordu. Bunları Türk Cumhurbaşkanı (İsmet) İNÖNÜ de biliyordu çünkü (Winston) CHURCHILL’in okuduğu belgelerin çoğunu, yani Türk büyükelçilerinin Ankara’daki Dışişleri Bakanlığı’na gönderdikleri ve Türk dış politikasının şekillendirilmesinde çok önemli bir rol oynayan raporları da okuyordu. WHITEHALL biliyordu, (Adolf) HITLER ve (Joseph) GOBBELS de biliyorlardı. Türkiye’ye ilişkin diplomatik çözümler tarihsel kayıtları doğruluyor ama anlatılanlar zaten yerine ulaştığı için çok az sayıda süprizi içeriyorlardı.”³⁷⁹

Türkiye’nin yetersiz ve çelimsiz bürokrasisi ile birlikte, koşullardan kaynaklanan sorunsallar ve ülkenin iç durumu bir araya geldiğinde son derece dezavantajlı ve karmaşık bir yapı ortaya çıkmıştır. Geriye tek seçenek olarak, kökenlerini klasik Osmanlı diplomasisi; yani denge politikası olarak tanımlanan günü kurtarma anlayışı ile biçimlenen, derinliksiz, plansız ve sistemsiz politikalar ve siyasetler kalmıştır.

Londra Büyükelçiliği kançılıyasında herhangi bir mastır plan olmaksızın günü kurtarmaya çalışan ve merkezden gelen direktifler doğrultusunda hareket eden Londra büyükelçiliği ve diğer görevliler ile Berlin Büyükelçiliği arasında pek bir fark yoktu. Dahası Türkiye’nin Londra Büyükelçiliği ve Berlin Büyükelçiliği’nden gelen kriptolar ve her türlü mesaj İngilizler ve Almanlar tarafından da okunmaktaydı ve tüm bu gelişmeler olurken Türkiye hükümet programında durumu “tarihsel dostluk bağları”, “ilişkiler”, “saygı” ve “sevgi” gibi tanımların gösterdiği ölçüde algılıyor, dahası İsmet İNÖNÜ’nün şahsi iradesi önderliğinde “savaşa müdahil olmama” dışında herhangi bir politika gütmüyordu.³⁸⁰

Dönemin meclis tutanakları³⁸¹ incelendiğinde ülkenin dış politikada ne kadar zayıf ve aciz olduğu daha net ortaya çıkmaktadır. Dönemin başbakanının Şükrü SARAÇOĞLU’nun, II. Saraçoğlu Hükümeti program taktiminde mecliste gerçekleştirdiği konuşma Türkiye’nin dış politika tutumundaki çapsizlik ve derinliksiz durumu gösterir niteliktedir.³⁸²

---

³⁷⁹ Robin DENNISTON Churchill’in Gizli Savaşı, Diplomatik Yazışmalar, İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye 1942 – 1944, Sabah Yayınları, İstanbul, 1998, s: 14 (kitabın özgün adı, “Churchill’s Secret War (Diplomatic Decrypts, The Foreign Office And Turkey 1942 – 1944) olup, kitap Türkiye’den Dr. Selim DERİNGİL’in de katkıları alınarak düzenlenmiştir. Kitap aslında Robin DENNISTON’un doktora tezinin basıma uyarlanmış halidir.)

³⁸⁰ Dönem içerisinde T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın tek başarısı ise İsmet İNÖNÜ’nün direktifleri doğrultusunda, Frans von PAPEN ile Sir Hughe KNATCHBULL – HUGESSEN’i oyalamak olmuştur.

³⁸¹ TBMM tutanakları

³⁸² Zira Adana görüşmelerini “dostluk” ve “ikili ilişki” olarak algılayan bir başbakan (ki dışişleri bakanlığı da yapmıştır) dış politikayı ne ölçüde yönetebilirse aynı ölçüde algılamalarda bulunmuştur. Bununla birlikte T.C. Dışişleri Bakanlığı personelinin genel olarak becerileri ve donanımlarının dönemin Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezuniyetinden müteşekkil olduğu kurumsal profesyonel bir rotasyonun hiç olmadığı gerçeği de eklendiğinde Türk dış politikasının acınası traji komik yapısı daha net ortaya konmaktadır.

“Mister Çörçil’i Adana mülakatlarından sonra daha yakından tanıyarak, daha çok sevmeye başladık. Etrafımızda, Mister Çörçil başta olmak üzere, bütün İngiliz devlet adamlarının bize uzattıkları samimi elleri görüyor ve yine bu devlet adamlarının samimi sözlerini işitiyoruz. Lordlar Kamarası dün yine bu dostluğun yeni bir tezahürüne şahit oldu. İngiliz dostlarımız emin olsunlar ki bize uzatılan elleri samimiyetle sıkıyor, İngiltere’den gelen samimi sözleri de bizim Londra’ya gönderdiğimiz yürekten sözlerin bize akseden sedaları addediyoruz. Çünkü bizim kanaatımıza göre İngiliz - Türk dostluğu yalnız karşılıklı menfaatlerin emrettiği bir dostluk değil, iki memleketin hayatı zaruretlerinin en başında gelen bir ihtiyaçtır.

Arkadaşlar, biliyorsunuz ki İsmet İnönü’nün devlet reisliğine intihabı haberini Amerika Meclisine bildirdiler. Amerika Meclisi de bu haberi alkış tufanıyla karşıladı.

Şimdi ben de bu yüksek kürsüden sizin namınıza Cumhuriyetçi ve Demokrat Türkiye’nin demokrat ve Cumhuriyetçi Amerika’ya selamlarını, sevgilerini ve saygılarını gönderiyorum.”³⁸³

Bu konuşmanın bir devlet adamı (!) tarafından gerçekleştirilmiş olması mı, yoksa parlamento da gerçekleştirilmiş olması mı daha acıdır karar vermek gerçekten zor; buna mükabil konu ile ilgili olarak İngiltere dış politikasını zaman zaman “Foreign Office”e karşı zolayarak yapılandırılan Mister Çörçil’in konu ile ilgili duruş ve tutumu gayet nettir.³⁸⁴

Aslında; İngiltere’nin özellikle kriptoların okunması, takibi, casusluk ve istihbarat konularındaki seviyeleri son derece ileride olmasına karşın bu durum 1920’lerde Sovyet Devrimi içerisinde dönemin dışişleri komiseri Lev TROÇKİ tarafından fark edilmiş ve merkeze bildirilerek gereken önlemler alınmıştı.

“İngiltere, özellikle bizim telsizlerimizi dinlemek için, bir çözüm istasyonları ağı organize etmiş. Bu da 100’den fazla şifremizin deşifre edilmesi demektir. Bu şifrelerin anahtarı, Feterlyn adlı bir Rus vatandaşımızın şifre bölüm başkanlığına getirildiği Londra’ya gönderilmektedir.”³⁸⁵

Sovyet Rusya’nın ve Almanya’nın İngiliz istihbarat yöntemlerine karşın kontrespiyonaj teknikleri geliştirmeleri ile birlikte korunabildikleri hatta zaman zaman avantaj elde edebildikleri söylenebilir. Bu söz konusu tarihsel avantajlardan bir tanesi de kuşkusuz “Cicero Olayı”dır.

³⁸³ II. Saraçoğlu Hükümeti Programı; (09.03.1943 – 07.08.1946)

³⁸⁴ “İngiltere’nin dostları yoktur, İngiltere’nin çıkarları vardır.” Winston CHURCHILL

³⁸⁵ Lev TROÇKİ, Lenin’e 1921 tarihli mesajı Ancal görüldüğü üzere Sovyet Rusya İngiltere’nin espionaj tekniklerini fark edebilecek kadar ileri bir kontrespiyonaj seviyesine ulaşmıştır. Ki KGB’nin tek başına CIA, MI5, MI6 ve MOSSAD ile mücadele edebilmesinin altında yatan neden bir bakıma buydu. Bolşevik Derimi ile birlikte Sovyet Rusya hem içeride rejimin korunması hem de dışarıda rejimin muhafazası ve difizyonu için güçlü bir istihbarat yapısına ihtiyaç duymuştur.

Aslında “Cicero Olayı”³⁸⁶, her ne kadar Almanya açısından ciddi bir başarı olsa da, bir bakıma Türkiye bakımından ciddi bir pasiflik örneğidir. Türkiye’de, Ankara’da yaşanan sürecin içerisinde Türkiye’nin herhangi bir bilgi elde edememesi, hatta olaydan tamamen habersiz olması ve dahası böyle bir girişiminin olmaması, Türkiye’nin tamamen pasif politikasının sonucudur.

Tüm bu süreç içerisinde iktidarı 1946’da, savaşın bitişinden sonra devir alan Recep PEKER; 07.08.1946’da sunduğu hükümet programında dış politikaya tamamen II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) algısı ile biçimlenen tanımlar getirmiştir. Dahası artık çok partili sürece, “müttefikler” baskısı ile geçilmiştir.

“Sayın Milletvekili Arkadaşlarım,

Herkesin bildiği güç şartlar altında yurdun idaresi mesuliyetini üstüne almış bir hükümet olarak kamutayın yüksek huzuruna çıkıyoruz. Yeni meclisin başlıca iki partiden ve bağımsız milletvekillerinden kurulmuş olması devlet işlerinin daha iyi görülmesini ve daha isabetli neticelere varılmasını sağlayacaktır. Geçirdiğimiz son günlerin zorluklarını, yeni partilerin doğuşu ve bir dereceli seçim sisteminin kuruluşu devrinin kaçınılmaz neticesi olarak kabul ediyoruz. Seçim çalışmaları sırasındaki tartışmaları ve çatışmaları bu olağanüstü devrin tabii icâbı sayarak, yüreklerimizde birbirimize karşı acı duyguların birikmesini önleyecek olgunluğu gösterirsek, devlet hayatını normalleştirecek ve varılmasını beraberce istediğimiz hedeflerin mesâfesini kısaltacak, ilk vazifemizi yapmış oluruz.”³⁸⁷

“Dış Politikamız :

Egemenlik ve ülke bütünlüğümüz esaslarına dayanan dış politikamız, hakkında emin, diğer milletlerin haklarına hürmetkar ve dostluklarına vefakar bulunan milletimizin barış hedef ve gayretlerinden mühlhem olmaktadır.

İngiltere ile münasebetlerimiz bildiğiniz gibi 1939 tarihli ittifak antlaşmasına dayanmaktadır. Bu münâsebetle cihan ölçüsünde karşılıklı saygı ve sevgi duygusu üzerine kurulmuş ve barışın nimetlerinden faydalanan eşit haklı milletler manzumesi idealini besleyen her iki memleket arasında tam samimiyet, hulus ve itimat havası içinde gelişmektedir.

Türkiye - İngiltere ittifakı mazide olduğu gibi istikbalde de dış politikamızın başlıca temeli olarak kalacaktır.

³⁸⁶ Cicero Olayı: Almanya Ankara Büyükelçisi Frans von PAPEN tarafından “Cicero” olarak tanımlanan, Arnavut göçmeni, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ve asıl adı ile İlyas/Elyas BANZA’nın casusluk faaliyetleri. Önce Alman Büyükelçiliği’nde görev almış ve akabinde İngiltere Büyükelçiliği’nde uşak olarak göreve başlamasından sonra, İngilizce bildiğini de saklayarak, İngiltere Büyükelçiliği’ndeki önemli bilgi, belge, kayıt ve istihbarat niteliği taşıyan veriyi Almanya Büyükelçiliği vasıtası ile Almanya’ya sızdırmıştır. İlyas/Elyas BANZA savaş sonrasında Almanya’ya yerleşmiş ve 1970’te vefatına kadar Münich’te yaşamıştır. II. Dünya Savaşı (1939 – 1944) sonrasında kendi yazdığı “Ben Çiçero’yum” kitabının senaryolaştırılmasından sonra, hikayesi ünlü yönetmen Joseph Leo MANKIEWICZ tarafından “five fingers” olarak sinemaya uyarlanmıştır.

³⁸⁷ Peker Hükümeti Programı; (07.08.1946 – 10.09.1947)

Birleşik Amerika Devletleri ile olan münasebetlerimiz karşılıklı sevgi, saygı ve işbirliği sayesinde mütemadi bir gelişme seyri takip etmektedir. Bütün gayretlerini aynı necip ideallere vakfetmiş olan her iki millet arasındaki tanışma imkânları arttığı nisbette bugünkü mesut neticeleri daha müsbet gelişmelerin takip etmesi de muhakkaktır.

Hükümetimiz bu yolda bütün gayretleri sarfetmektedir.”³⁸⁸

II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin dış politikada en önemli değişimi dengenin “Batı”ya doğru kayması olmuştur. Zira bu süreç içerisinde özellikle Sovyetler tehdit olarak algılanmaya başlanmış ve Batı Bloğu'na özellikle Amerikan yardımlarını almak sureti ile yakınlaşmıştır. Sovyetlere karşı duruşta temkinlilikle karışık mesafeli duruş 1991'e kadar hakim olmuştur. Söz konusu duruşun başlangıcı Sovyetler'in biliteral dostluk ve barış anlaşmalarını yenilemek istememeleri ile başlamış, Türkiye'nin hamlesi doğrudan NATO'ya yaklaşmak olmuştur.

“Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında her iki memlekette bir çeyrek asır evvel başarılan inkılâp günlerinden beri kurulmuş ve her iki tarafın nefine gelişmiş olan samimi dostluğun dayandığı muahedenin, bugünkü şartlara daha uygun ve hükümleri ciddi surette iyileştirilmiş yeni bir andlaşma ile değiştirilmesi maksadıyla, Sovyetler tarafından 19 Mart 1945 tarihinde, andlaşmanın yenilenmemesi arzusunun açıklanması üzerine gösterdiğimiz bütün iyi niyet ve gayretlere rağmen yeni bir vesikayı müzakere ve intaca imkân bulamadık. İkinci Dünya Harbinde Birleşmiş Milletler davası uğrunda katlandığı fedakârlıklar ve yaptığı kahramanlıkları takdir etmekte bütün medeniyet dünyası ile beraberiz.”³⁸⁹

Tüm bu süreç içerisinde temkinli duruş devam etmekle birlikte, Sovyetlere ılımlı mesajlar verilmeye gayret edilmiştir.

“Türkiye'nin uluslararası manzumede idame ettiği özel münasebetlerden Sovyetler'e herhangi bir zarar gelebileceğini katiyyen kabul etmiyoruz. Türkiye'nin bütün milletlerle, bilhassa komşu memleketlerle dostluk bağlarından ve kendi egemenliğine ve toprak bütünlüğüne riayetden başka hiçbir isteği yoktur.”³⁹⁰

“Ve bu şart bütün dış münâsebetlerimizin değişmez esasını teşkil eder. Sovyet Rusya ile aramızdaki zarardan başka bir netice vermiyen bugünkü muallak durumun yakın bir gelecekte karşılıklı güvene dayanan kuvvetli bir dostluğa yer vereceğinden ümidimizi kesmiş değiliz.”³⁹¹

Sovyet tehdidi için ön görülen en önemli çözüm NATO üyeliğiydi. Zira Türkiye'nin denge politikası zamanla Batı'ya doğru kayarken, bir taraftan Sovyet baskısı her geçen gün artmaktaydı. Sovyetler, aslında stratejik bir hata yaparak Türkiye'den doğrudan toprak talebinde bulunmaya kadar gitmişler ve akabinde 1991'e kadar sürecek bir hasımlık edinmişlerdir.

³⁸⁸ Peker Hükümeti Programı; (07.08.1946 – 10.09.1947)

³⁸⁹ Peker Hükümeti Programı; (07.08.1946 – 10.09.1947)

³⁹⁰ Peker Hükümeti Programı; (07.08.1946 – 10.09.1947)

³⁹¹ Peker Hükümeti Programı; (07.08.1946 – 10.09.1947)

“Bizim büyük komşumuza karşı muhafazada devam ettiğimiz iyi niyet aynı duygularla karşılaştığı ve adalet hislerinin galip geldiği gün güçlüklerin zail olacağına kani bulunuyoruz. Biz kendi hesabımıza, Türk - Sovyet münâsebetlerinin geçmişte olduğu gibi gelecekte de mütebariz dostluk ve karşılıklı güvene dayanan güzel seyrini yeniden müşahade etmekle ancak memnuniyet duyacağız.

Arkadaşlar;

Sovyetler Birliği Ankara Sefareti sekiz ağustos günü Dışişleri Bakanlığına bir nota tevdi etmiş ve Sovyetler Birliği bakımından boğazlar rejiminde arzu edilen tadillerin ne gibi esaslardan ibaret olduğunu izah eylemiştir. Bu esaslar şu beş noktaya dayanmaktadır :

- 1. Boğazlar bütün memleketlerin ticaret gemilerinin geçişine daima açık olmalıdır.*
- 2. Boğazlar Karadeniz Devletlerinin harp gemilerinin geçişine daima açık olmalıdır.*
- 3. Karadeniz'de sahili bulunmayan devletlere ait harp gemilerinin boğazlardan geçmesi, hususi surette derpiş edilen haller müstesna, memnudur.*
- 4. Karadeniz'e girmek ve Karadeniz'den çıkmak için tabii su yolu olan boğazlara müteallik rejimin tesisi Türkiye'nin ve Karadenizde sahili bulunan diğer devletlerin selahiyeti dahilinde olmalıdır.*
- 5. Boğazlarda ticari seyrüseferin serbestisini ve boğazların güvenliğini temin hususunda en fazla alakadar ve bunu icraya en kadir olmaları sıfatıyla Türkiye ve Sovyetler Birliği, işbu boğazların Karadenizde sahili bulunan devletler aleyhine diğer devletler tarafından kullanılmasının önüne geçmek için bunların müdaafasını müşterek vasıtalarıyla temin ederler.*

Dikkatli bir incelemeye tabi tutulmuş olan bu Sovyet notası hakkında hükümetimiz tetkiklerini bitirdikten sonra noktai nazarını ifade edecektir.

Şurasını şimdiden söyleyebilirim ki biz bu meselede milletler arası mukavelelerin hükümlerine de bağlıyız. Ve her şeyin üstünde olarak kendi toprak bütünlüğümüzü ve hükümranlık haklarımızı mahfuz tutmağa mecburuz. Bu, bizim için değişmez esastır.

Herhalde, Cumhuriyet Hükümeti Sovyet isteğini not etmiştir.”³⁹²

Recep PEKER Hükümeti'nin belki de en önemli ifadesi Sovyetler'in taleplerinin not edildiğine yönelik sarf edilmiş ifadedir. Zira Sovyetler'e karşı tutum ve içeride Sovyet taraftarlarına karşı tutum gittikçe sertleşiyor, Türkiye Soğuk Savaş içerisinde yalnızca iki blok arasında değil, iki sistem arasında tercih yapmaya zorlanıyordu.

“Müttefikler ile vesair ilgili devletlerle birlikte 1936 tarihli Montrö Andlaşmasının tadili meselesini müzakereye hazır bulunmaktadır.”³⁹³

³⁹² Peker Hükümeti Programı; (07.08.1946 – 10.09.1947)

Türkiye Sovyet tehdidine karşı Yunanistan dahil tüm komşuları ile iyi ilişkiler kurma peşindeydi.³⁹⁴

*“Komşu ve dost Yunanistan’la münâsebetlerimiz karşılıklı sevgi ve saygı duyguları ve müşterek menfâatlerden mülhem dostluk çerçevesi içinde gelişmektedir. Değerli Yunan milletinin ikinci Cihan harbi neticesinde maruz kaldığı büyük zarar ve sarsıntılardan yakın zamanda kendisini sıyrıp lâyük olduğu kalkınmayı gerçekleştirmesi bize derin bir sevinç verecektir. Türk-Yunan dostluk bağlarını yakın şarkın istikrarını sağlayacak şekilde kuvvetlendirmek emelindeyiz.”*³⁹⁵

Türk dış politikası 1945 sonrasında özellikle komşularla sorunsuz bir ilişkiye yönelme eğilimindeydi. Özellikle Sovyet tehditi ile birlikte başka cephelerin açılması engellenmek istenmiş ve Ortadoğu’da da bu amaca yönelik politikalar gütmüştür.

*“Arap komşularımıza karşı sevgimiz ve dostluğumuz mutlaktır. Dünya’nın en zengin medeniyetlerinden birinin varisleri olan Arap Birliği Devletlerinin herbiri ile her sahada münâsebetlerimizi hergün daha ziyâde samimileştirmek büyük emelimizdir.”*³⁹⁶

Ancak Ortadoğu’da ilişkilerin kurulduğu en önemli ülke “İran” olmuştur. Zira İran ile ilişkiler’de her zaman Sovyet etkisi gözlemlenmiştir. Sovyetler’in İran’da Sosyalist bir rejim kurmak istemesi ve İran’ın işgal tehlikeleri Ankara’nın İran’a bakışında her zaman etkili olmuştur.

*“Komşumuz İran’ın bağımsızlık ve huzur içinde gelişmesi samimi arzumuzdur.”*³⁹⁷

“Aziz arkadaşlar,

*Hükümetlerin ve partilerin müşterek malı olarak bir milli siyâset haline almış olan dış politikamız devam edecektir.”*³⁹⁸

---

³⁹³ Peker Hükümeti Programı; (07.08.1946 – 10.09.1947)

³⁹⁴ Yunanistan’la kurulan ilişkiler 1960’larda Kıbrıs Sorunu’na kadar yatay bir seyir izleyecek; ancak Kıbrıs Sorunu ile birlikte 1974’e kadar süren sancılı bir süreç başlayacaktır. Akabinde özellikle Türkiye’nin ulusal savunma sanayisinin oluşturulmasını da gerekli kılacak bir çok olay ve durum gözlemlenecek, bununla birlikte Türkiye Batı Bloğu’na ve Amerika’ya karşı bakışı da amborgayla birlikte değişecektir.

³⁹⁵ Peker Hükümeti Programı; (07.08.1946 – 10.09.1947)

³⁹⁶ Peker Hükümeti Programı; (07.08.1946 – 10.09.1947)

³⁹⁷ Peker Hükümeti Programı; (07.08.1946 – 10.09.1947)

³⁹⁸ I. Saka Hükümeti Programı; (10.09.1947 – 10.06.1948)

Türkiye benimsediği “Batı yanlısı tarafsızlık politikası”nı sürdürmeye kararlıdır. Bu kapsamda Birleşmiş Milletler ve NATO’ya üyelik, ABD ile yakın ilişkiler, özel sektörün desteklenmesi gibi politikalar güderek öncelikli olarak varlığını garanti altına almayı seçmiştir.

“Aziz arkadaşlar,

İkinci Cihan Harbinin sona ermesiyle ve karanlık bir sürünceme devresine girmiş bulunan dünya ufuklarında herhangi bir iyileşme alâmeti henüz belirmemiştir. Milletlerarası münâsebetlerin bir ahlâk ve adalet nizamı içinde gelişebilmesini sağlayacak ve insanlığın daha kötü akîbetlere düşmesini önleyecek başlıca çare olarak, Birleşmiş Milletlere inancımız, bugünün şartları ne olursa olsun devam etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin dış siyâsetinin değişmeyeceğini bu vesile ile bir kez daha teyid etmek isteriz.

İkinci Cihan Harbinin ilk yılından itibaren müşterek insanlık ideali uğrunda Türk Milletinin katlandığı ve bugün de hürriyet ve istiklâli uğrunda halâ katlanmakta bulunduğu fedakârlıkların ne derece ağır olduğunu bilmeyen kalmamıştır. Sekiz yıldır Devlet Bütçesi'nin yarısına yakın, hatta zaman zaman yarısından fazlası vatan müdâfâasına ayrılmaktadır. Bu bakımdan durum, harp esnasında olduğundan asla daha müsait değildir. Biâkis, bu masrafların uzun yıllar arası devam etmiş olması, milli ekonomi üzerinde gitgide ağırlaşan bir baskı yapmaktadır. Fakat, Hükümetimiz, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da milli savunma ihtiyaçlarını her ihtiyacın üstünde tutacaktır. Zira, ülke bütünlüğümüzün ve bağımsız Devlet haysiyetimizin başlıca temelini bunda görmekteyiz. Bu uğurda, gerekirse, milletimizin daha ağır fedakârlıklara tereddütsüz katlanacağından şüphe edilmez.”³⁹⁹

Gerçekten de Türkiye başta Sovyet tehdidi ve Soğuk Savaş süresince muhtemel bir çatışma ve sıcak savaş ihtimaline karşı içeride maksimum oranda savunma harcamasına girişmiş ve kendi savunma sanayisi olmaması nedeni ile doğrudan dışarıdan tedarik yoluna giderek, ithal levazım ile orduyu güçlü tutmaya çalışmıştır. Bu durum dış politikada Türkiye’yi Amerika Birleşik Devletleri’ne daha da çok yakınlaştırmıştır.

Ülkenin içerisinde bulunduğu durumda a düşünülduğünde, dönem içerisinde Marshall Yardımları ile başlayan süreç Türkiye için dış politikada bir “fırsat” olarak algılanmıştır.

“Değerli Arkadaşlarım,

Avrupa kalkınması için Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin girişmiş olduğu büyük ölçüde yardım hareketinden gereği gibi faydalanabilmeye azami derecede dikkât göstermek kararındayız. Hükümetiniz, bu yardımı kalkınma ve istihâli çoğaltma işlerinde başlıca destek saymaktadır. Birleşik Devletlerin gösterdiği bu dostane anlayış hem ekonomik kalkınmamızı sağlamaya, hem de bu sayede Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilâtında faydalı bir unsur olmaya çalışacağız. Bunun için lazım gelen teşkilâtı kurmak yolundayız.”⁴⁰⁰

³⁹⁹ II. Saka Hükümeti Programı; (10.06.1948 – 16.01.1949)

⁴⁰⁰ II. Saka Hükümeti Programı; (10.06.1948 – 16.01.1949)

Çok partili siyasal hayat içerisinde Menderes Dönemi içerisinde yeni bir yapılanma başladığı iddia edilse de başlangıçta dış politika açısından pek bir değişiklik olmamıştır. Değişen tek şey liderler olmuş, İsmet İNÖNÜ'nün şahsi iradesinin yerini Celal BAYAR ve Adnan MENDERS'in iradesi ve iradesini yine şahıslar bazında, Tefik Rüştü ARAS, vs gibi isimler yer alarak kullanmışlardır. Yine kurumsallaşamayan kurumların tutumları yerine şahsi tercihler ve tutumlar dış politikayı belirlemiştir.⁴⁰¹

I. Menderes Hükümeti (22.05.1950 – 09.03.1951) ile başlayan süreçte dış politikada ciddi bir ayırım olmamış, ayrışım ve dengede tutulan ilişkilerde Batı'ya daha belirgin kayma II. Menderes Hükümeti (09.03.1951 – 17.05.1954) ile birlikte yaşanmaya başlanmıştır. Akabinde belirgin olarak Batı'ya meyilli denge politikası yerine Batı Bloğu'nun bir parçası olma düşüncesi benimsenmiş ve söz konusu bu düşünce aslında 27 Mayıs 1960'da gerçekleştirilen 27 Mayıs Devrimi sonrasında da devam etmiştir.⁴⁰²

1950 – 1960 yılları boyunca dış siyasette biliteral ve multiliteral ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmış ve bu kapsamda dış temsilciliklerin sayılarının artırılması, uluslararası kurumlar ve kuruluşlara üyelik, biliteral ve multiliteral anlaşmalara taraflık ön plana çıkmıştır. Türkiye bu yıllarda gerçekleştirdiği açılımlarda daha çok varlığını benimsetme siyaseti gütmüş olup, dış ticaretle ilgili tam bir politika belirleyememiş ve açılımlar gerçekleştirilememiştir.

“Dış siyasetimize gelince :

Takibedeceğimiz dış siyaset hakkında da uzun izahlara girişmek istemiyoruz, çünkü dört yıldan beri dış münâsebetlerimizi idare eden ana prensipler, her vesile ile izah edilmiş olduğu gibi, bunların nasıl tatbik edildiği ve ne gibi müspet neticeler elde olunduğu da, memleketin içinde ve dışında tamamiyle malum bulunuyor.

İktidara geldiğimiz zaman, dünyanın yegane müşterek emniyet teşkilâtı olan Atlantik Paketi dışında bırakılmış bulunan memleketimiz, iki yıldan az bir zaman zarfında bu teşkilât içinde yer almış ve böylece, kendi emniyetini ve müdafâa imkânlarını çok geniş nisbette sağlamakla beraber NATO ya da mühim bir kuvvet unsuru temin etmiştir. Halbuki bizden evvelki iktidar, bu hususta sarfettiği mesai hiçbir netice vermeyince, Türkiye için bu Pakta girmek imkanı olmadığını son başvekilinin lisanı ile itiraf zorunda kalmıştı.”⁴⁰³

III. Menderes Hükümeti (17.05.1954 – 09.12.1955) bir yıldan biraz daha uzun bir süre iktidara muktedir olabilmesine karşın dış politikada özellikle Kore Savaşı'na müdahillil ve NATO'ya üyelik ile getirdiği siyasete devam etmiştir.

⁴⁰¹ İsmet İNÖNÜ ile Celal BAYAR yönetimleri Cumhurbaşkanlığı açısından kıyaslandığında İsmet İNÖNÜ'nin daha belirgin bir stratejik yaklaşımı ve hamleleri olduğu açıklıkla görülmektedir. Bununla birlikte özellikle yerlilikten yoksun ve isminin yolsuzluklara karışması ile ünlü olan ve hatta lakabı “mister ten percent” olan Tefik Rüştü ARAS'ın dış politikayı yönetebilecek seviyede olmaması, Dışişleri Bakanlığı'nın ise bakana rağmen kendi kurumsal tutumunu uygulayabilecek yeterlilik ve yetkinlikten yoksun olması dönemin dış politikasının pasifliği ve edilgenliğinin ana nedenlerindedir.

⁴⁰² Hatta radyodan okunan devrim bildirisinde Albay Alparslan TÜRKES, NATO'ya ve CENTO'ya bağlılığın devam edeceğini ifade ve beyan etmiştir.

⁴⁰³ III. Menderes Hükümeti Programı; (17.05.1954 – 09.12.1955)

“Biz NATO Teşkilâtı içinde, müşterek dünya emniyetinin sağlanması hususundaki faaliyetimizi devam ettirirken, diğer taraftan da cihan sulhünün yeni tertiplerle temin ve takviyesi hususunda çalışmaktan geri durmadık. Yunanistan ve Yugoslavya ile akdettiğimiz Ankara Andlaşmasını her imkân ve şeraitin müsaadesi nispetinde daha kuvvetlendirmeye sarfı mesai etmekteyiz.

*Bu vesile ile dost Yugoslavya'nın Sayın Devlet Reisi Mareşal Tito'nun memleketimize yaptığı ziyaretin mesut hatırasından bahsetmekten büyük bir memnuniyet duymaktayız.*⁴⁰⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nin NATO'ya üyeliği aslında bir bakıma kendisini tamamen garantiye alma ve Batı Bloğu'nun tam anlamı ile bir parçası olma düşüncesinin sonucuydu. Bir anlamda dönem içerisinde oldukça gerekli hamlelerden de bir tanesi idi. Zira dönem içerisinde Sovyet tehditi yalnız işgal tehdidi ile sınırlı olmamış, Sovyetler, Türkiye içerisinde komünist örgütlenmeleri destekleyerek, Macaristan ve Polonya benzeri uygulamalarla bulunmaya yönelik taktikler uygulamaktaydı. Önce içeride bir Komünist Parti yaratmayı ve ardından ülke kontrolünü ele geçirmeyi hedeflemiştir ve bu konuda uygulamalarda da bulunmuştur.

Buna karşılık Türk dış politikası yalnız NATO üyeliği ve ABD'ye yaklaşmak sureti ile Batı Bloğu'nun bir parçası olma siyasetinin dışında Asya'da da ikili ilişkileri geliştirmeye yönelmiştir. Türkiye bir bakıma konjonktürü kullanarak Batı Bloğu içerisindeki önemini artırma politikası izlemiş ve etki alanını genişletmek istemiştir.

*“Şu son aylarda Pakistan ile de bir anlaşma akdetmiş bulunuyoruz. Bu anlaşmalar Atlantik Paktı gibi, Birleşmiş Milletlerin yüksek ideallerine dayanan müşterek sulh ve emniyet tertipleridir”.*⁴⁰⁵

Türkiye Batı Bloğu içerisinde başta Asya ve Ortadoğu'daki habitatını genişleterek, ilişkilerini sağlamlaştırma yoluna gitmiş ve Sovyetlere karşı tutumunda somut mesafeler kastetmiştir. Üstelik liberal ekonomiye yönelmesi, gelişmekte olan bir pazar ve piyasa ekonomisinin bir parçası olarak kendisini göstermesinin yanı sıra, artık askeri yeterliliği ile de kendisini göstererek bir ülkedir ve gerçekten de dönem içerisinde Sovyetler'e karşı ciddi ve etkili bir politika uygulamıştır. Kore Savaşı, Türkiye için bir anlamda NATO bileti olmuştur.

---

⁴⁰⁴ Dönem içerisinde özellikle II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) sonrasında Yugoslavya, Arnavutluk ve Macaristan'da Sovyet karşıtı bir Sosyalist anlayış oluşmaya başlamış, bu anlayış Pekin tarafından da desteklenmiştir. Macaristan 1956 olayları ile başlayan süreç ve sonrasında Sovyet dışı Sosyalist anlayış yerini liberal ve anti kominist anlayışa bırakmıştır. Özellikle TİTO'nun Türkiye ziyareti ve Türkiye ile Yugoslavya'nın yakınlaşması Batı Bloğu'nun Orta Avrupa ile ilgili politikaları ile ilişkilidir.

⁴⁰⁵ III. Menderes Hükümeti Programı; (17.05.1954 – 09.12.1955)

“Dünya sulhünü ve medeniyetini tehdit eden umumi tehlike karşısında, bunu karşılayacak kudrette ve gediksiz bir emniyet sistemi veya birbirini tamamlayacak emniyet sistemleri kurmak, sulh ve hürriyet aşığı bütün milletler gibi bizim de başlıca gayemizdir. Bundan dört yıl evvel, Birleşmiş Milletler tarafından Kore’de müşterek emniyet cephelerinin kurulmasında Türkiye’nin takibettiği fâal ve dürüst siyâset o günden bugüne kadar her meselede tecelli etmiş ve dış siyasetimizin sağlam ve insani prensiplere bağlı olduğu umumiyetle kabul edilmiştir.”⁴⁰⁶

Kore Savaşı sonrasında Türkiye dış politikada daha fazla destek ve daha fazla yardım beklentilerine girmiştir. Kore Savaşı sonrasında ikili ilişkilerin geliştirilmesine yönelik ilk adım olarak dönemin Cumhurbaşkanı Celal BAYAR Amerika Birleşik Devletleri’ne ziyarette bulunmuştur.

Dost Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin ve halkının Sayın Reiscumhurumuza son seyahatlerinde⁴⁰⁷ göstermiş oldukları samimi ve sıcak kabul Türk Milletini minnettar bırakmıştır... ”⁴⁰⁸

Yine 1957’ye kadar süren IV. Menderes Hükümeti (09.12.1955 – 25.11.1957) süresince multilateral ilişkilerde ABD’nin yanında pozisyon alarak hareket etme düşüncesi egemen olmuş, bu kapsamda ABD güdümünde dış politikada adımlar atılmıştır.

“Geçen yıl iştirak ettiğimiz Bandung Konferansı neticesinde Asya-Amerika Camiası içinde alacağımız mevkiin icaplarını imkânlarımız nispetinde ve samimi surette yerine getirmeye çalışmaktayız. Bir taraftan bu vazifeyi yaparken diğer taraftan da öteden beri ehemmiyetli bir uzvu bulunduğumuz Arap Camiası içindeki rolümüzün daima daha kuvvetli bir şekilde devamına ihtimam etmekteyiz. İşte bu suretle, dış siyâsetimiz, Dünya sulhünün menfâatine olarak Avrupa ile Asya ve Amerika arasında telif edici ve uzlaştırıcı bir hüviyet arz etmekte bulunuyor. Dış siyâsetimiz hakkındaki bu kısa izaha son verirken bütün dost ve müttefiklerimizle ve bu meyanda bilhassa Birleşik Amerika ve İngiltere ile olan sıkı münâsebetlerimizi ve iş birliğimizi daima kuvvetlendirmekten de geri kalmıyacağımızı arz ederim.”⁴⁰⁹

Türkiye artık Sovyetler’e karşı kendisini oldukça güvende hissetmektedir. Özellikle Suriye ile ilişkilerde Sovyetler’le yaşanan gerginlik konusunda dönemin hükümet programında yer alan ifadeler bu durumun kanıtı niteliğindedir.

---

⁴⁰⁶ III. Menderes Hükümeti Programı; (17.05.1954 – 09.12.1955)

⁴⁰⁷ Celal BAYAR’ın Amerika ziyareti kastedilmiş olup, bu ziyaretle birlikte özellikle kredi talepleri de gerçekleştirilmiştir. Ziyaret öncesinde ve ziyaret sırasında da planlı ekonomi gündeme gelmeye başlamış, özellikle Batı Bloğu’nun telkini ile birlikte uluslararası plancılar (Jan TINBERGEN başta olmak üzere) Türkiye’ye davet edilerek planlama ön çalışmaları başlamıştır. Ancak planlamanın ve plancılığın kurumsallaşmasına yönelik herhangi bir adım atılmamakla birlikte, planlama ve plancılık anlayışı ABD ve İngiltere’ye karşı göstermelik bir anlayışta algılanmış ve geçiştirilmiştir. Zaten dönemin siyasileri ve bürokratları “planlama” ve “planlı ekonomi”yi anlayabilecek kapasitede olmamaları nedeni ile, planlama konusunda somut adımlar tam anlamıyla atılamamıştır.

⁴⁰⁸ III. Menderes Hükümeti Programı; (17.05.1954 – 09.12.1955)

⁴⁰⁹ IV. Menderes Hükümeti Programı; (09.12.1955 – 25.11.1957)

“Suriye meselesi münâsebetiyle Sovyet Rusya Başvekili Mareşal Bulganin ile aramızda teati olunan mektuplar yüksek malumunuzdur. Mareşal Bulganin’in, verdiğimiz cevaba mukabil gönderdiği mesaj da hükümetimizce tetkiktedir, kısa bir zamanda cevabı gönderilecektir.

Türkiye pek tabii olarak kendi emniyetiyle beraber mensup bulunduğu müdâfâa cephesinin emniyetini de korumak gayesini gütmektedir.

Sovyet Rusya ile olan münâsebetlerimize gelince: Bu münâsebetlerin mensup bulunduğumuz müdâfâa topluluklarından tecrid edilerek mütâlâasına imkân yoktur. NATO ve Bağdat teşekkülleri azası olarak vaziyet mütâlâa edip hissedeceğimiz emniyet nisbetinde ve mütteffiklerimizle aynı seviyede olmak üzere Rusya ile olan münâsebetlerimizi devam ettirmek kararındayız.”⁴¹⁰

Ancak 1950’li yıllara gelindiğinde Türkiye uluslararası krizlerle karşı karşıya kalmaya başlamış ve dönemin krizlerini mümkün olan en risksiz biçimde, Türk dış politikasının Dışişleri Bakanlığı tarafından uygulanan geleneksel “bekle gör” politikası ile karşılamaya başlamıştır. Ortadoğu’da oluşan İsrail – Arap krizi Türkiye’nin karışmak istemediği ve BM’ye havale ettiği sorunlar arasındadır.

“Orta - Şark’ta huzursuzluk yaratan başka şartların da mevcudiyetini kabul ediyoruz. Filistin meselesinin el’an adil bir şekli halle raptedilmemiş olması bu huzursuzluğun başlıca amillerindendir. Bu davanın Birleşmiş Milletler kararları dairesinde hallini canü gönülden arzu etmekteyiz.”⁴¹¹

Ancak T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın ısrarla sarıldığı “bekle gör politikası”⁴¹² özellikle Türkiye’nin müdahil olduğu ve doğrudan Türkiye Cumhuriyeti’ni hedef alan olaylarda işe yaramamaktaydı. Özellikle fiili saldırılar ve tehditlerin oluşturduğu olaylarda Türkiye müdahil olmak durumundaydı. Bu durumlardan bir tanesi Kıbrıs sorunuuydu.

1950’li yıllardan itibaren Kıbrıs’ta EOKA tarafından gerçekleştirilen baskı ve katliamlar Türk halkının tepkisini çekmiş ve bir kamuoyu tepkisi oluşmuştu.

---

⁴¹⁰ V. Menderes Hükümeti Programı; (25.11.1957 – 27.05.1960)

⁴¹¹ V. Menderes Hükümeti Programı; (25.11.1957 – 27.05.1960)

⁴¹² “Bekle gör politikası” olarak adlandırılan politika bir anlamda T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın yetersizliği ve beceriksizliğinden kaynaklanan “olaylara karışmama politikası” olarak tanımlanabilir. “sorunlardan olabildiğinde uzak durma politikası” ya da “etliye sütlüye karışmama politikası” olarak da tanımlanabilecek politikanın ana nedeni aslında devlet örgütlenme yapısından kaynaklanmaktadır. 1970’li yıllarda Dışişleri Bakanlığı’nın görevli bürokratları ASALA terör örgütü tarafından katledilirken personeli koruyacak ciddi önlemler alınmamış, olaylar uzun süre devam etmiştir. Bir anlamda devlet kendi personelini koruyamamıştır. Acz içerisine düşmüştür. Bu kapsamda Türk dış politikasının genel ve geleneksel politikası olan “bekle gör politikası” bir anlamda sistemin, insiyatif alamayan, pasif karakterli diplomatları tercih etmesi ve T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın kurumsal bir vizyonu olmamasından kaynaklanmaktadır. Ancak genel anlamda insiyatif alamayan devlet memuru yapısının TSK haricinde tüm devlet yapısı ve bürokrasi içerisinde desteklenmesi bir anlamda sistemin çözüm üretememesinin temel nedenidir.

Kamuoyunun tutumu dönemin hükümeti, V. Menderes Hükümeti (25.11.1957 – 27.05.1960) tarafından da algılanarak politik söylemler gerçekleştirildi. Ancak söylemler haricinde herhangi bir uygulama gerçekleştirilemedi.⁴¹³

“Dış siyâsetimizin hayati bir mevzuu olan Kıbrıs meselesine gelince; bu milli davamıza karar ve düşüncelerimiz katıyet ve sarahatle ortaya konulmuş bulunmaktadır. Kıymet verdiğimiz Türk - Yunan dostluğunu korumak ve bu ihtilafı ortadan kaldırmak için azami hüsnüniyet göstermiş ve Kıbrıs’ın taksimine razı olmak suretiyle yapabileceğimiz fedakârlığın hududuna varmış bulunuyoruz. Türkiye’nin emniyetinin ve adadaki Türk cemaatinin istikbâl ve inkişafının korunması için aldığımız bu kararlı durumun muhafaza olunacağını bir kere daha teyid ederiz.”⁴¹⁴

Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak, V. Menderes Hükümet Programı’nın satır araları okunduğunda, Kıbrıs sorununa karşı inisiyatif alan ve doğrudan sorunun çözümüne yönelik ulusal bir yaklaşım söz konusu değildir. Sorunun çözümü NATO’dan beklenmektedir.

“Dış siyâsetimizin yukardaki esaslardan mülhem olarak ikili münâsebetler çerçevesi içinde de müspet inkişafı devam edecektir. Hususiyetle dost ve müttefikimiz Birleşik Amerika ile karşılıklı hürmet ve itimada dayanan çok samimi rabitaların her zamandan ziyâde kuvvetli bulunduğunu ifadeden haz duymaktayım. Bütün NATO müttefiklerimizle ve bu meyanda bilhassa Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya ile olan ve karşılıklı anlayışa ve dostluğa dayanan iki taraflı münâsebetlerin her sahada her gün biraz daha takviye edileceği gibi Bağdat Paktı müttefikimiz Irak, İran ve Pakistan’la da mevcut kardeşlik ve teşriki mesaimizin her bakımdan inkişaf ettirileceğine emin olabilirsiniz.”⁴¹⁵

Kıbrıs Sorunu yaşanırken ve ülkede ciddi anlamda siyasal bir kriz ortamı varken ve söz konusu siyasal kriz ortamı ekonomik krizin varlığı ile de tevhit olunurken 27 Mayıs 1960 ile birlikte Türkiye’de 27 Mayıs Devrimi gerçekleşir. Devrim ciddi bir tepki niteliği taşımakla birlikte, özellikle ekonomik ve siyasal sorunsalların çözümüne yönelmiş, dış politikadan ziyade iç politikaya önem vermiştir. Türkiye’nin içeride yaşadığı devrim hareketinin dış politikada temkinli ve ihtiyatlı bir yapı getirmiştir. Bu durum Kıbrıs Sorunu’nun 1974’te müdahale edilmesi ile çözümlenmesine yönelik somut adımların atılmasına neden olmuş, akabinde sorun devam etse de Türkiye kendi politikalarını uygulayabilecek zemin yaratabilmiştir.

27 Mayıs 1960 sabahı radyo’dan beyan olunan Devrim Beyannamesi’nde dikkat çeken başlıca unsurlar, demokrasinin tahrip edildiği ve Cumhuriyet Devrimi ile kazanılmış tüm kazanımların korunacağıdır.⁴¹⁶

---

⁴¹³ Kıbrıs sorunu ile ilgili ilk somut uygulama son derece geç olmakla birlikte ancak 1974’te gerçekleştirilebilirdi.

⁴¹⁴ V. Menderes Hükümeti Programı; (25.11.1957 – 27.05.1960)

⁴¹⁵ V. Menderes Hükümeti Programı; (25.11.1957 – 27.05.1960)

⁴¹⁶ 27 Mayıs Devrim Beyannamesi

“Dış politikamız :

Dış politikada, İnkılap Hükümetimizin, vazife başında bulunduğu müddetçe, takibedeceği siyâsetin ana hatları daha 27 Mayıs 1960 sabahının ilk saatlerinden itibaren Türkiye radyoları ile, memleket umumi efkârına ve bütün cihana ilân edilen prensiplere dayanmaktadır.”⁴¹⁷

“Türkiye’nin bu gayelere erişmek için sarf ettiği gayretlerde dayanağı, Birleşmiş Milletler ile NATO ve CENTO ittifaklarıdır.”⁴¹⁸

“Milletlerarası siyâset alanında tesir ve nüfuzları gittikçe artan Latin Amerika memleketleri ile münâsebetlerimizin dostluk ve karşılıklı hüürmet havası içinde gelişmesine de büyük bir önem atfetmeyi hakiki menfâatimizin icabatından saymaktayız. Aynı alakayı, bize coğrafi bakımdan uzak olmakla beraber siyasi görüş ve gaye bakımından pek çok hususlarda yakın bulunan Britanya Milletler Camiasına mensup diğer memleketlere de göstermek kararındayız.”⁴¹⁹

I. Gürsel Hükümeti Programı⁴²⁰ incelendiğinde Kıbrıs Sorunu’na yaklaşımının daha aktif olduğu görülmektedir. Bununla birlikte olay ve durumun mahiyetine göre tavır ve pozisyon alma düşüncesinin hakim olduğu gözlemlenmektedir.⁴²¹

Devrim hükümeti sonrasında, Kıbrıs Sorunu, Soğuk Savaş’ın getirdiği iki kutuplu dünya düzeni ve mevcut dünya düzeni içerisinde yaşanan sorunlarla Türk dış politikası aynı düzlemde devam etmiştir. Dönem içerisinde ısrarla değişmeyen ve her hükümet programında ısrarla vurgulanan NATO’ya ve Batı Bloğu’na bağlılıktır.

“Bu çalışmalarımızda NATO ve CENTO ittifaklarının hususi ve önemli bir yeri vardır.”⁴²²

---

⁴¹⁷ I. Gürsel Hükümeti Programı; (30.05.1960 – 05.01.1961)

⁴¹⁸ I. Gürsel Hükümeti Programı; (30.05.1960 – 05.01.1961)

⁴¹⁹ I. Gürsel Hükümeti Programı; (30.05.1960 – 05.01.1961)

⁴²⁰ Planlı ekonominin 27 Mayıs Devrimi ile başlaması nedeni ile I. Gürsel Dönemi Hükümet Programında yer alan dış politika açıklamalarının tümü alınmıştır.

⁴²¹ Her ne kadar I. Gürsel Hükümeti Programı; (30.05.1960 – 05.01.1961)’nda daha aktif bir dış politika gözlemlense de T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın bir master planı olmaması ve dış politikaya tutarlı ve kurumsal bir yaklaşımının bulunmaması olaylara yönelik açıklamalarla sınırlı kalınması ve ciddi hedeflerin bulunmaması kendisini belli etmektedir.

⁴²² VIII. İnönü Hükümeti Programı; (20.11.1961 – 25.06.1962)

*“Atatürk devrimleri neticesinde yalnız siyâsi alanda değil her alanda kendileriyle kuvvetli bağlar kurmuş olduğumuz NATO müttefik ve dostlarımızla münâsebetlerimizi eşitlik ve egemenlik esasları dairesinde yürütmek ve daha da geliştirmek için tarafımızdan her türlü gayret sarfedilecektir.”*⁴²³

Ancak 27 Mayıs Devrimi sonrasında özellikle VIII. İnönü Hükümeti sonrasında Türkiye gündemine giren önemli bir konu Avrupa ile entegrasyondur. Bu kapsamda açıklama ve beyanlar daha çok basın üzerinden gerçekleştirilse de söz konusu durum ile ilgili beyanlar VIII. İnönü Hükümeti Programı’nda da yer almıştır. *“Avrupa entegrasyonu hareketinin bugün iktisâdi sahada varmış olduğu en ileri merhaleyi temsil eden ve dış ticaret bağları bakımından memleketimize en yakın olan Avrupa İktisâdi Camiasına katılmayı samimiyetle arzu etmekteyiz. Bu husustaki teşebbüslerin, camia ile memleketimizin karşılıklı menfâatleri bakımından mesut bir neticeye, ulaşması, şüphesiz ki, ortak pazar üyesi olan dost ve müttefiklerimizin gösterecekleri anlayışa bağlıdır.”*⁴²⁴ 1960 sonrasında Batı Bloğu’nun bir parçası olmanın yanı sıra “iktisadi açıdan bütünleşme” düşüncesi de ciddi anlamda gündeme gelmeye başlamıştır.⁴²⁵ Hatta bu konuda özellikle I. Kalkınma Planı içerisinde istatistiksel çalışmalar gerçekleştirilirken ülke durumunun kendi içerisinde⁴²⁶ ve Avrupa ülkeleri ile karşılaştırılmasına yönelik analizler ve veri çözümlenmeleri mevcuttur.⁴²⁷

⁴²³ VIII. İnönü Hükümeti Programı; (20.11.1961 – 25.06.1962)

⁴²⁴ VIII. İnönü Hükümeti Programı; (20.11.1961 – 25.06.1962)

⁴²⁵ Bu kapsamda özellikle ikili anlaşmalarda iktisadi bütünleşme düşüncesine yönelik adımlar atılmış ve anlaşmalar imzalanmıştır. Bu kapsamda özellikle 1960 yılı itibari ile imzalanan; “13.05.1960 Tarihli Türkiye-Finlandiya Ticaret ve Ödeme Anlaşmalarının Feshi İhbar Edilmeyerek Yürürlük Sürelerinin Birer Yıl Uzatılması Hakkında Kararname”, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Finlandiya Cumhuriyeti Hükümeti Arasında 13.05.1960 Tarihli Ticaret ve Tediye Anlaşmalarının 31.01.1965 Tarihinde Feshi Hakkında Teati Olunan Mektuplar”, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti Arasındaki 18.03.1960 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol”, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti Arasındaki 18.03.1960 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol”, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsrail Devleti Hükümeti Arasındaki 18.03.1960 Tarihli Ticaret Anlaşmasına Ek Protokol ve Ekleri”, “Türkiye Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık Arasında Akdolunan Hususi Kredi ve Silahlanma İstikrazından Doğan İngiliz Alacaklarının Tesviyesi Mevzuunda 09.12.1960 Tarihinde İmzalanan Anlaşmanın 01.12.1961 Tarihine Kadar Uzatılması Hakkında Tutanak” özellikle ilgi çeken an(t)laşmalardır, bununla birlikte aktolunan anlaşmalarda, özellikle Büyük Britanya ile gerçekleştirilen kredi anlaşmalarında ““Hususi Kredi” ve “Silahsızlanma İstikrazı”” tanımlarının bulunması oldukça ilginçtir. Bu durum Büyük Britanya’nın Türkiye’nin Kıbrıs’a muhtemel müdahalesini engelleme üzerine gerçekleştirdiği baskı olarak tanımlanabilecek durumdadır.

⁴²⁶ yıllara göre

⁴²⁷ Tablo 15 Bütçe Açığının Karşılanması, Tablo 22 Türkiye ile Çeşitli Ülkelerin Ekonomik ve Sosyal Durumlarını Belirten Göstergeler, Tablo 33 Türkiye Nüfusu ve Dönem Ortaları için Çeşitli Hadler 1960 – 1980, Tablo 55 Nüfus Başına Besin Tüketimi (kg.), Tablo 56 Ürünler Denge Tablosu, Tablo 87 Talep Projeksiyonları, Tablo 214 Talep Tahminleri (Milyon TL) Tablo 215 Üretim Tahminleri (Milyon TL,) Tablo 216 Yatırımlar (Milyon TL), Tablo 217 Dış Ticaret (Milyon TL), Tablo 218 Katma Değer (Milyon TL), Tablo 219 Plan Döneminde Yurt İçinde İmal Edilebilecek Yatırım Malları, Tablo 220 Makine İmal Sanayisinde Kapasite (1960 Sonuna Kadar), Tablo 317 İndeks Değerleri Türkiye Ortalamasının Üstünde Olan İllerin Nüfusları ve Bölge ve Türkiye Nüfusuna Oranları (Milyon Olarak), Tablo 374 Ödemeler Dengesi Projeksiyonu (Milyon \$), Tablo 375 İthalat Projeksiyonları (Milyon \$), Tablo 376 İhracat Projeksiyonları (Milyon \$)

Kendi bakımımızdan, batı camiasının üyeleri arasında mevcut karşılıklı dayanışmanın, işbirliğinin ve savunma yüklerini iktisâdi güç ile mütenâsip şekilde dağıtma prensibinin tabi bir sonucu olarak ekonomik kalkınmamız hususunda bu camia ile işbirliğimizin kuvvetlendirilmesine ve artırılmasına Hükümetimizin büyük önem verecektir. Bu meyanda, NATO'nun müşterek emniyet alanında vücuda getirmiş olduğu kuvvetli dayanışmanın, ekonomik ve kültürel alanlarda da geliştirilmesi için tarafımızdan yapılan teklifleri müttefiklerimizin anlayışla karşılamış olmaları keyfiyetini, memnuniyetle belirtmek isteriz."⁴²⁸

VIII. İnönü Hükümeti ile birlikte başlayan Batı Dünyası ile iktisadi açıdan bütünleşme anlayışı IX. İnönü Hükümeti ile birlikte gelişerek devam etmiştir.

"Avrupa entegrasyon hareketlerinin özellikle ekonomik alandakilerin gelişmesinde en önemli rolü ifa eden Avrupa İktisâdi Camiasının üye adedinin çoğalmasi sonucunu verecek teşebbüsler gittikçe kesafet peyda etmektedir. Bu camia çerçevesinde yürütülmekte olan siyâsi entegrasyonla ilgili temalar da artmakta ve her iki amaçla en yüksek seviyede görüşmeler yapılmaktadır."⁴²⁹

"Biz, Avrupa İktisâdi Camiası (Müşterek Pazar) memleketleri ile, Türkiye'nin iktisâdi gerçeklerini ve Batı alemleri ile kader birliğini gözönünde tutan bir ortaklık anlaşması akdini lüzumlu saymaktayız."⁴³⁰

Aslında II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte başlayan Batı Bloğu'na yakın dengeli pozisyon almayı amaçlayan dış politika, Özellikle 1955 ile birlikte daha da belirgin bir biçimde Batı'ya doğru kaymış, 1957'de Sovyet tehdidinin bariz bir yapıya bürünmesi ile birlikte dengeden çok Batı'ya yakın bir pozisyon almıştır.

1957 sonrası başlayan Batı Bloğu'na siyasal yakınlaşma, VIII. İnönü Hükümeti sonrasında ve IX. İnönü Hükümeti ile birlikte ekonomik yakınlaşmayla tevhit olunmuştur. İlk defa dış politikada ekonomik hedefler konulmuştur.

"Biz, Avrupa İktisâdi Camiası (Müşterek Pazar) memleketleri ile, Türkiye'nin iktisâdi gerçeklerini ve Batı alemleri ile kader birliğini gözönünde tutan bir ortaklık anlaşması akdini lüzumlu saymaktayız."⁴³¹

---

⁴²⁸ VIII. İnönü Hükümeti Programı; (20.11.1961 – 25.06.1962),

⁴²⁹ IX. İnönü Hükümeti Programı; (25.06.1962 – 25.12.1963)

⁴³⁰ IX. İnönü Hükümeti Programı; (25.06.1962 – 25.12.1963)

⁴³¹ IX. İnönü Hükümeti Programı; (25.06.1962 – 25.12.1963)

“Avrupa İktisâdi Camiasına ortak üye olarak katılmak üzere tarafımızdan yapılmış olan teşebbüsler neticesinde Müşterek Pazar Konseyi memleketimizle bu konuda müzakerelere girmeyi kabul etmiştir. Halen Camia ile aramızda müzakereler cereyan etmektedir. Müzakerelerin ümit ettiğimiz gibi tarafların menfâatlerini telif edecek bir anlaşma ile sonuçlanmasını temenni etmekteyiz.”⁴³²

“Kurulduğu gündən beri içinde bulunduğumuz Avrupa Konseyinin çalışmalarına yakın bir ilgi ile katılmaktayız.”⁴³³

IX. İnönü Hükümeti'nin sonlandığı – tarih olan – 25.12.1963 ile birlikte ve X. İnönü Hükümeti (25.12.1963 – 20.02.1965) ile birlikte planlı ekonomi dış politik hedeflerde kendisini göstermeye başlamıştır. ⁴³⁴ IX. İnönü Hükümeti ve akabinde X. İnönü Hükümeti kapsamında ve sonrasında ⁴³⁵ DPT'nin de etkisiyle kalkınma kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler dış politikada da etkisini göstermiştir. Özellikle ekonomik içerikli, kredi anlaşmalarını ve ödeme planlarını ihtiva eden ve dış ticarete yönelik biliteral ve multilateral anlaşmaların sayısında artış vardır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikası da değişmekte, özellikle ekonomik amaçlar hükümet programlarının dış politika kısımlarında yer almaktadır. Aslında bu bile ciddi bir değişimin göstergesidir.

“Sayın Milletvekilleri,

Türkiye'nin Batı Camiası ile ve bu arada Avrupa Konseyi ile işbirliğinin her sahada kuvvetlendirilmesi dış politikamızın temel hedeflerinden biridir. 12 Eylül 1963 de Ankara'da Ortak Pazarla Türkiye arasında imzalanan Ortaklık Anlaşmasını bu bakımdan pek önemli bir gelişme olarak kaydetmek isterim. Bu, anlaşma, memleketimizi batı alemleri ile kader birliğine götürecektir. Dileğimiz, Anlaşmanın biran evvel yürürlüğe girerek fiiliyata intikal etmesidir. Hükümetimiz bu yolda gereken çalışmaları yapacaktır.”⁴³⁶

⁴³² IX. İnönü Hükümeti Programı; (25.06.1962 – 25.12.1963)

⁴³³ IX. İnönü Hükümeti Programı; (25.06.1962 – 25.12.1963)

⁴³⁴ Dönem içerisinde imzalanan ve önem ihtiva eden başlıca anlaşmalar; Avrupa Para Fonu (EMA) Tarafından Türkiye'nin Emrine 05.03.1963 Tarihinde Tahsis Edilen 50 Milyon Hesap Birimlik Kredinin 10 Milyon Hesap Birimi Tutarındaki Kısmının Vadesinin Uzatılması Hakkında İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) Konseyi Kararı, Avusturya Hükümetinin Hükümetimize 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968 ve 1970 Yıllarında Aktedilen Anlaşmalarla Sağlamış Olduğu Kredilerden Doğan Devlet Borçlarının Ertelenmesine İlişkin Anlaşmalar, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile İsveç Krallık Hükümeti Arasında, Türk Konsorsiyumu Çerçevesinde 02.12.1963 Tarihli Kalkınma Kredisi Anlaşması Gereğince Türkiye'ye Açılan 26 Milyon İsveç Kronluk Kredinin Kullanılmayan Kısmını Diğer Projelerin Dış Finansman Masraflarını Karşılamaya Tahsis Etmek Üzere Mektup Teatisi Suretiyle Aktedilen Anlaşma (6 Numaralı Mektup Teatisi)

⁴³⁵ AP iktidarı ile başlayan süreçte, I. Demirel Hükümeti içerisinde de

⁴³⁶ X. İnönü Hükümeti Programı; (25.12.1963 – 20.02.1965)

1960 Yılı ile birlikte başlayan Avrupa'ya yakınlaşma ve entegrasyon düşüncesi bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği politikalarının temelini oluşturması açısından ayrıca önem ihtiva etmektedir.⁴³⁷

“Bütün devletlerin, birgün, birden bire bir tüm haline gelip aralarında dünya ölçüsünde tek bir grup içinde işbirliği tesis edebileceklerini düşünmek hakikatten uzaklaşmak olur.”⁴³⁸ Bu sebeple, dünya ölçüsünde işbirliğine taraftar olmakla beraber, milletlerin iktisâdi ve sosyal alanlardaki güçlerinden azami derecede verimli neticeler istihsal edebilmesi için, aralarında bölgesel birlikler teşkil etmelerini yapıcı bir hareket addediyoruz. Böyle birleşmelerin dünya ölçüsünde toptan birleşmenin basamakları olacağına inanıyoruz. Onun için Avrupa ekonomik camiası ile Türkiye arasında akdedilmiş olan ortaklık anlaşmasının bütün icaplarını yerine getirmeye hususi bir ehemmiyet atfedeceğiz. İktisâdi ve sosyal alanda alacağımız tedbirlerde iktisâdi fâaliyetlerimizin bu ortaklık anlaşmasında öngörülen gayelerin tahakkukunu kolaylaştırıcı istikamette olmasına itina edeceğiz. Özellikle iktisâdi hayatımızı ortak pazara hakim olan prensiplere intibak ettirmeye ve ekonomik gücümüzü üye devletlerin ekonomileri içinde hayatiyetini muhafaza edecek bir seviyeye ulaşturmaya devamlı surette çalışacağız. Ortaklık anlaşmasının dış politikamıza yeni bir güç getirdiğini belirtmek ve bu vesile ile bunu mümkün kılmuş olan Türk Hükümetlerine huzurunuzda teşekkür etmek isterim.”⁴³⁹

X. İnönü Hükümeti sonrasında devam eden ekonomik ilişkiler Ürgüplü Hükümeti'nin sekiz ay gibi bir süre iktidarda kalması nedeni ile verimlilik elde edilemeyen bir dönem olmuştur. Ancak Batı Avrupa ile ekonomik işbirliği düşüncesi hükümet olarak benimsenmiştir.

“Memleketimizle Batı Avrupa Memleketleri, Birleşik Amerika ve Kanada arasında birçok Milletlerarası Teşekküller içinde ve ikili olarak yürütülen işbirliği ekonomik kalkınmamıza çok faydalı yardımlar sağlamaktadır. Bu işbirliğini karşılıklı dayanışma zihniyeti içinde devamlı surette geliştirmeye gayret edeceğiz.”⁴⁴⁰

---

⁴³⁷ Temelde Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği politikaları 1960 sonrasında daha net biçimlenmekle birlikte, Avrupa Birliği ile ilişkilerin temelinde yatan derin politik psikoloji Osmanlı'nın “Batı” politikası ile temellenmiştir.

⁴³⁸ Ürgüplü Hükümeti Programı; (20.02.1965 – 27.10.1965) içerisinde ifade olunan “Bütün devletlerin, birgün, birden bire bir tüm haline gelip aralarında dünya ölçüsünde tek bir grup içinde işbirliği tesis edebileceklerini düşünmek hakikatten uzaklaşmak olur.” İfadesi bir anlayışın ürünüdür.

⁴³⁹ Ürgüplü Hükümeti Programı; (20.02.1965 – 27.10.1965)

⁴⁴⁰ Ürgüplü Hükümeti Programı; (20.02.1965 – 27.10.1965)

Ürgüplü hükümeti sonrasında oluşan I. Demirel Hükümeti ile birlikte AP'nin uygulamaları DP'nin ekonomik uygulamaları ile benzerlik göstermiş; ancak uygulamalar DP uygulamaları kadar bilinçsiz olmamıştır.⁴⁴¹

Planlı ekonomiye geçilmesinin de etkisi ile birlikte I. Demirel Hükümeti (27.10.1965 – 03.11.1969) süresince ciddi kalkınma hamleleri gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kalkınma hamlelerinin büyük bir bölümü alt yapı ve enerji yatırımlarına yöneliktir. Ancak özellikle belirtmekte yarar var ki; enerji yatırımları⁴⁴² plan dahilinde hazırlanmış ve yapılandırılmıştır.

Türkiye AP Hükümeti ile birlikte plana sahip çıkan ve planlı kalkınmaya paralel hareket etmeye çalışan⁴⁴³ bir hükümet önderliğinde kalkınma hamlelerine hız vermiştir. Kalkınmanın özel sektörü yaratma amacını da içerisinde barındırması AP Hükümeti'ni multilateral kuruluşlara yönlendirmiş ve özellikle projelerin finansmanı ve kalkınmaya yönelik hamlelerin ifadesi uluslararası kurumlar nezdinde dile getirilir olmuştur.⁴⁴⁴

*“Türkiye'nin bugün katılmış olduğu GAAT “Milletlerarası Ticaret ve Tarifeler Andlaşması” Milletlerarası Para Fonu, Avrupa İktisâdi Kalkınma Teşkilâtı “OECD” Ortak Pazar gibi kuruluş ve müesseselerin ana hedefleri, milletimizin iktisâdi alanda diğer memleketlerle en geniş hacimde iktisâdi işbirliğinde bulunmasını öngörmektedir. İktisâdi gelişme hızlandıkça yabancı sermaye hareketlerinde, hudutlararası daha geniş şekilde cereyan etmektedir. Binâenaleyh memleketimizde bazı çevrelerin tahrik etmeye çalıştıkları, yabancı sermaye aleyhtarlığı, ne kısa vadeli kalkınma hamlelerimiz, ne de uzun vadeli olarak katılmaya hazırlandığımız Ortak Pazar gibi milletlerarası iktisâdi birliklerin kuruluş hedefleriyle bağdaşabilir.”*⁴⁴⁵

*“Dış iktisâdi münâsebetlerimizde hükümetimizin ana hedefi, memleketimizin kalkınmasının en kısa zamanda ve en müsait şekilde gerçekleştirilmesine matuf imkânların temini olacaktır.”*⁴⁴⁶

---

⁴⁴¹ AP hükümetinin DP benzeri bir tabana hitabetmesine karşın görece olarak daha verimli politikalar oluşturmasının asli nedeni hem Süleyman DEMİREL'in Adnan MENDERES'e nazaran daha bilinçli ve yetkin olmasından hem de; Süleyman DEMİREL'in alt ekibini daha dikkatli seçmesinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte Süleyman DEMİREL'in DPT, II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 – 1972) ve DPT, III. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973 – 1977)'ni sahiplenmesi, planı mümkün olduğunca uygulamaya çalışması ayrıca önem arz ve ihtiva eden bir konudur.

⁴⁴² TEK'in kuruluşu ve enerji projeksiyonlarının belirkenmesi

⁴⁴³ En azından planlı ekonomiye paralel hareket etmeye çalıştığını ifade eden

⁴⁴⁴ Bu düşüncein ardında bulunan bir diğer temel amaç da Türkiye'ye yabancı sermaye girişinin gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Bu politika ancak 2000 yılı sonrasında sonuç vermeye başlayacaktır.

⁴⁴⁵ I. Demirel Hükümeti Programı; (27.10.1965 – 03.11.1969)

⁴⁴⁶ I. Demirel Hükümeti Programı; (27.10.1965 – 03.11.1969)

Uluslararası ekonomik ilişkiler AP Hükümeti ile birlikte dış politikanın ciddiyetle önemsenen faaliyetleri konumuna gelmiş ve bu kapsamda biliteral ve multilateral anlaşmaların zeminleri hazırlanmış, hatta özellikle geleceğe yönelik ön anlaşmalar aktolunmuş ve bir anlamda tutarlılık ve istikrar dış politikada benimsenmeye çalışılmıştır. Hatta AP Hükümeti T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın yetersizliğini fark ederek, bakanlığı reforme etme girişiminde bulunmuştur.

“Şurasını da ayrıca ilave etmek gerekir ki dış münasebetlerimizin icaplarını tam manasıyla karşılayabilmek için Dışişleri Teşkilatının takviye ve teçhiz edilmesini önemli bir konu olarak ele almak kararındayız.”⁴⁴⁷

Dışişleri Bakanlığı'nın ihtiyaçlara cevap verememesi ve on derece hantal ve yetisiz bir yapıda olması özellikle dış politikayı ve konjonktürü okuyamaması hem I. Demirel Hükümeti'nin hem de II. Demirel Hükümeti'nin konusu olmuştur.

Kalkınma süreci kapsamında dış politika hedefler doğrultusunda biçimlenmeye çalışmış, ilk olarak DTM'nin kuruluşu düşünce olarak gündeme gelmeye başlanmıştır. Bu kapsamda özellikle uluslararası kuruluşların kalkınma projeksiyonları incelenmiş ve OECD ile WB başta olmak üzere uluslararası ve uluslar üstü ekonomik kurum ve kuruluşlarla yakın ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır.

“Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansının kabul ettiği genel prensiplere uygun bir şekilde, bölgesel anlaşmaların kalkınma halindeki memleketler için ciddi faydalar temin edeceğine inanıyoruz.”⁴⁴⁸

Süreç içerisinde kalkınma kapsamında özellikle pazar olabilecek Asya ülkeleri ile de ilişkiler kurulmuş, biliteral ve multilateral ticaret anlaşmaları ile ikili kalkınma ve ortaklık anlaşmaları imzalanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte anlaşmalar çerçevesinde gümrük kanununda düzenlemeler gerçekleştirilmeye çalışılmış, ticareti destekleyen bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

“Memleketimiz bu mahiyette olan iki anlaşmaya dahildir. Birisi İran ve Pakistan ile birlikte kurduğumuz Bölgesel İşbirliği Anlaşmasıdır. Bu anlaşmanın üç memleketin de ekonomik kalkınmalarına yardımcı olacak şekilde işlenmesini temine devamlı gayret sarfedeceğiz.”⁴⁴⁹

Türkiye kalkınmaya yönelik hamlelerini gerçekleştirirken, nihai hedefin Avrupa ekonomisi ile bütünleşmek olduğu, kalkınma planları içerisinde ve hükümet programları dahilinde vurgulanmıştır.

⁴⁴⁷ II. Demirel Hükümeti Programı; (03.11.1969 – 06.03.1970)

⁴⁴⁸ I. Demirel Hükümeti Programı; (27.10.1965 – 03.11.1969)

⁴⁴⁹ I. Demirel Hükümeti Programı; (27.10.1965 – 03.11.1969)

“Üzerinde büyük ehemmiyetle durduğumuz diğer bir anlaşma da Avrupa Ekonomik Topluluğu ile imza ettiğimiz ortaklık anlaşmasıdır. Filhakika, iktisâdi ve ticari önemli ilişkilere sahip olduğumuz Avrupa Ekonomik Topluluğu ile akdettiğimiz Ortaklık Anlaşmasını, mahiyeti ve güttüğü hedefler itibari ile ekonomik gelişmemizin olumlu yönde süratlenmesini sağlayacak bir unsur telakki etmekteyiz.”⁴⁵⁰

Süreç incelendiğinde, Türkiye'nin kalkınma hamlelerinin, kalkınma ile birlikte Avrupa ekonomisi ile tam entegrasyon sürecini de ihtiva ettiği ayrıca bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak üzerinde durulan ve planda özellikle vurgulanan konulardan bir tanesi de Türk firmalarının rekabet gücüdür. Zira rekabet gücünün arttırılması konusunda özellikle DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) sonrasında DPT II. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 – 1972) kapsamında çalışmalar gerçekleştirilmiştir.⁴⁵¹

“Anlaşmanın öngördüğü iktisâdi entegrasyon hedefine doğru ilerleyebilmemiz, evveleminde ekonomimizi gelişmiş Avrupa ülkeleri ile belirli bir ölçü içerisinde, rekabet edebilecek bir güç ve seviyeye ulaştırmamıza bağlı bulunmaktadır.”⁴⁵²

Türkiye'nin “Avrupa ile iktisadi entegrasyon” hedefinin gerçekleşmesi ancak ortak pazar anlaşmaları çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Gümrük Birliği'ne fiili olarak dahil olması ile bir nebze gerçekleşse de özellikle tam kapitalizme geçme bakımından tam anlamıyla bir entegrasyonun sağlandığı söylenemez.

“Bu düşünce ile, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile akdettiğimiz Anlaşma gereğince hazırlık döneminden geçiş dönemine geçilmesi için yapılması lüzumlu çalışmalara derhal başlanacak ve bu yoldaki fâaliyetler büyük bir titizlikle yürütülecektir.”⁴⁵³

---

⁴⁵⁰ I. Demirel Hükümeti Programı; (27.10.1965 – 03.11.1969)

⁴⁵¹ Özellikle rekabet gücünün yükeltilmesi amacı ile 27 Mayıs 1960 Devrimi'ne müteakip TSE (Türk Standartları Enstitüsü) kurulmuş ve kalitenin patent ile de desteklenmesi amacı ile TPE (Türk Patent Enstitüsü) kurulmasına gidilmiştir. Ancak kalkınma ile ilgili en önemli hamle TÜBİTAK'ın kurulması olmuştur.

⁴⁵² I. Demirel Hükümeti Programı; (27.10.1965 – 03.11.1969)

⁴⁵³ I. Demirel Hükümeti Programı; (27.10.1965 – 03.11.1969) Özellikle bu süreçle ilgili ve Ankara Anlaşması ile ilgili olarak Prof. Dr. Haluk GÜNUĞUR'un bileteral ve multilaterale anlaşmalar üzerinden gerçekleştirdiği çalışmalar ciddi veri ve bilgiler sağlamaktadır. Kendisinin özellikle “Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri” çalışması bu konuda referans niteliği taşıyan bir çalışmadır.

Tüm bu süreç⁴⁵⁴ tarihsel alt yapısıyla, kronolojik olarak incelendiğinde Türk dış politikasının uluslararası konjonktür dahilinde 1963 – 1967 yılları arasında⁴⁵⁵ DPT I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) ile korelasyonel yapılanmadığı gözlemlenmektedir. DPT ile T.C. Dışişleri Bakanlığı arasında ahenkli ve koordineli bir hareketlilik de söz konusu olmamakla birlikte, kuvvetle muhtemel dönemin dış işleri yetkilileri planı okumuş ve plan hedef ve kapsamlarından haberdar dahi değillerdi.

Eldeki veriler ve 1963 – 1967 arası imzalanan, Türkiye'nin biliteral ve/veya multilaterale olarak taraf olduğu uluslararası anlaşmalar incelediğinde bir nebze ekonomik işbirliği anlaşmaları ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, özellikle ithal ikamesini teşfike yönelik, ya da kalkınma planı kapsamında Türkiye'de üretilen ürünlere pazar alanı açmaya, piyasaya genişletmeye, ya da özel sektörün ihracatta önünü açacak nitelikli anlaşmalar paraf edilen anlaşmalar içerisinde ön plana çıkmamaktadır. Plan dahilinde ekonomik nitelikli ve kalkınmaya yönelik olarak algılanabilecek anlaşmalar daha çok kredi ve borç anlaşmalarıdır ki; söz konusu kredilerin kullanımları da Türk bükrasisinin yapısı göz önünde bulundurulduğunda ayrıca şüphe uyandırmaktadır.

Maalesef Türkiye Cumhuriyeti kalkınma politikaları ve kalkınma stratejileri ile birlikte Türkiye Cumhuriyeti dış politikaları ve stratejileri arasında herhangi bir korelasyon saptanamakla birlikte (daha vahim olmak üzere) kalkınma anlayışında mevcut bilinç hem kurumsal olarak hem de bürokrat kalitesi olarak dış politikada mevcut değildir. Bu durumun temel nedeni aslen T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın; tasfiye olan Osmanlı İmparatorluğu Hariciye Nezareti kalıntıları üzerine inşa edilmiş olması ile birlikte, aynı zamanda kurumun baştan kurumsal bir paradigma dahilinde yapılandırılmaması ile ilişkilidir. Genel olarak II. Dünya Savaşı (1940 - 1944) bu konuda oldukça önemli bir örnektir. Tüm bir dış politika tek adam stratejisi ile başarı ile yürütülmüş olmasına karşın dış politikanın kurumsal bir kimliği yoktur.

Türk dış politikasının kurumsal kimliğe sahip olamamasında T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın yapısal özellikleri ve vizyonsuzluğu, kurumsal çarpıklığı önemli rol oynasa da söz konusu vizyon sorunu, vizyonsuzluk ve - kurumsal - çarpıklık yalnız T.C. Dışişleri Bakanlığı'na ait bir sorun değil genel olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin "devlet" olarak genel sorunudur. Zira devlet yapısı içerisinde bilinçli politika geliştirebilecek bir vizyon yapısı genel olarak söz konusu değildir.

---

⁴⁵⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı; kurum olarak planlı kalkınma süreci içerisinde (aslında daha sonrasında da) ve günümüzde (2011 yılı içerisinde dahi) kalkınmaya yönelik çalışmalardan habersiz olmakla birlikte kendi içerisinde dahi dış politikayı planlı ve sistemli yürütememekte, zaten özellikle meslek memuru kadrosu başta olmak üzere genel olarak kadrosunun yapısının yetersizliği ve kalitesizliği nedeni ile olayları algılamaktan dahi aciz durumdadır. Özellikle son dönemle Roma Büyükelçiliği içerisinde Ali YAKITAL'la ilgili gerçekleştirilen soruşturmanın kurum tarafından kamuoyu kanısı kaygısı ile gölgelenmeye çalışılması ve soruşturmanın hasıraltı edilmeye çalışılması kurumun kendi içerisinde başta kurum içi sağlıklı yapı olmak üzere denetim mekanizmasını kaybettiğinin kanıtıdır. Daha vahimi ve son dönemle Libya ve Suriye ile ilişkilerin beceriksizliğiyle açıkça görüldüğü üzere kurum tam anlamı ile çürümüş durumdadır. Libya'da mukim Türk şirketlerinin hemen hiçbir hakları korunamadığı gibi, olaylar öncesinde, olaylar sırasında ve olaylar sonrasında dışişleri ne bölgedeki T.C. vatandaşlarına yönelik ne de genel olarak bölgesel çıkarlar ve politikalarla ilgili bir refleks geliştirememiş ve ortaya koyamamıştır.

⁴⁵⁵ Aslında Türk dış politikasının yalnız 1963 – 1967 yılları arasında değil özellikle II. Dünya Savaşı (1939 – 1945) sonrasında tutarlılıktan ve profesyonellikten son derece uzak, olaylarla gelişen, az gelişmiş uydu ülkelerin gösterebileceği tepkisel nitelikli politikalar geliştirmesi ülke için ciddi bir sorunsal niteliğindedir.

Türkiye'de dış politikanın tarihsel sorunları analiz edildiğinde önemle görülecek sorunsallardan bir tanesi öncelikli olarak "tutarsızlık" olacaktır. Bu durumun temel nedeni T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye'nin dış politikasını belirleyebilecek kapasiteden yoksun olması olmakla birlikte, bilinçli siyasal söylemler, politikalar ve stratejiler geliştirmeye ymnelik kurumsal organların mevcut olmamasıdır. 1980 sournası anlayışın bir ürüğü olarak SAM (Stratetejik Araştırmalar Merkezi) kurulmuş olmasına karşın salt bir binadan ve tozlu raflardan ibaret olması ise kurumun bilinç düzeyini ayrıca yansıtan bir trajikomik örnektir.

İlerleyen bölümlerde ifade olunduğu üzere geçmişte ve bugün Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politika sorunu bir anlamda kroniktir ve tarihsel orijinlerini Osmanlı İmparatorluğu'ndan almaktadır. Kronik sorunsalın bir açmazı olarak bugün T.C. Dışişleri Bakanlığı bağımsız bir devletin dışişleri bakanlığı yapısından çok sömürge bir üçüncü dünya ülkesinin, bir muz cumhuriyetinin dışişleri bakanlığını yansıtır niteliktedir. Ekonomik büyüklük bakımından bugün (2011 yılı itibari ile) Türkiye Cumhuriyeti Rusya ve Fransa ile karşılaştırılabilir durumda olmasına karşın, yetersizliği, çapsizliği ve (bürokrat) kalitesizliği ile T.C. Dışişleri Bakanlığı hemen hemen Kongo, Kuzey Irak yerel Kürt yönetimi dış temsilcilikleri, Fas, Cezayir, Moldovya, Ukrayna dışişleri bakanlıkları düzeyindedir.

Kore kalkınma sürecinin ve Türkiye kalkınma sürecinin kıyaslanması dahilinde; Kore dış politikası ve dışişleri bakanlığı ile Türkiye dış politikası ve dışişleri bakanlığı karşılaştırıldığında temel ve önem arz eden farklılıklar ayrıca görülecek ve gözlemlenecektir.

Türkiye'nin özel sektörün dış piyasalara açılması sürecinde kalkınma anlayışı ile ilişkisiz, ilişkisiz, koordinasyonsuz ve korelasyonsuz dış politika(sı) Türkiye'de Kapitalizm'in gelişme(si) sürecinde de önemli bir tampondur.

Dış politikanın girişimci, müteşebbis, bilinçli ve gereken seviyeye sahip gerçek ve tüzel kişilerin temsili ile gerçekleştirilmesi ve stratejik enstitü, düşünce kuruluşları ve meslek örgütlerinin yardımı ile oluşturulması gereklilik arz ederken; Türkiye Cumhuriyeti dış politikasının çapsiz ve klasik az gelişmiş ülkelerin dış temsilciliklerde gözlemlenen aşşağılık kompleksine sahip, niteliksiz 657'ler tarafından temsili bugün Türkiye'nin dış piyasalarla ekonomik, siyasal ve kültürel entegrasyonunda önemli bir sorundur.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
(GENEL)
KALKINMA SÜRECİ
&
DIŞ POLİTİKA
İLİŞKİSİ/İLİŞKİLERİ DÜZLEMİNDE
İÇERİK, SÜREÇ, GELİŞİM VE KORELASYON ANALİZLERİ
IV

Türkiye'nin kalkınma serüveni⁴⁵⁶ yalnız Cumhuriyet tarihi ile değil genel olarak Geç Osmanlı İmparatorluğu'ndan itibaren ele alınması gereken bir konudur.

Kamu açısından bakıldığında kalkınma sorunsalı, Osmanlı'nın fiili olarak çöküşü ve akabinde tasfiyesi ile gelinen durumda, ülke bürokrasisinin kendisi ve tarihine dair öz eleştirilerini ciddi anlamda gerekli kılar.

Kalkınma algısı; da söz konusu bu – öz – eleştirilerin ve tarihsel analizlerin çerçevesinde biçimlenmiştir.

Türkiye "kalkınma" algısını Tanzimat öncesi oluşan kendine güvenin zedelenmesi ve II. Meşrutiyet sonrası yapılanan geri kalmışlık psikolojisi üzerine kurgulamıştır. Bu psikoloji kalkınmanın algısı kadar kalkınmaya yönelik çalışmaları ve kalkınma politikalarını da etkilemiş/etkilemektedir.⁴⁵⁷

Türkiye'de kalkınmanın kendisi kadar, kalkınmanın benimsenme sorunu, kalkınmanın algılanması ve kalkınmanın devlet, siyaset, bürokrasi, iş dünyası ve toplum nezdinde muhtevası da ayrıca ciddi bir fluluk⁴⁵⁸ içermektedir.

Hükümet programları – tek tek ve dikkatle – analiz edildiğinde ve detaylı tetkikler gerçekleştirildiğinde Türk siyasal tarihi ve Türk ekonomi tarihi ile ilişkilendirildiğinde, DPT'nin kalkınma planlarında ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin kalkınma stratejilerinde nasıl bir politika izlendiği ve kalkınmanın anlamsal içeriği daha net anlaşılacaktır.

Ülkenin planlama ile ilgili tüm kamu tarafından paylaşılan net bir vizyonu olmamakla birlikte, planlama sonrasında projelendirme ile ilgili de yeterlilik söz konusu değildir.

Türkiye'de planlama ve plancılığın tarihsel gelişimi, evrimi, kuramsallaşması ve kurumsal dönüşümü incelendiğinde, analiz edildiğinde, çözümlendiğinde; genel olarak varılan sonuç: **Türkiye'nin; planlama anlayışı, planlama faaliyetleri, planlama çalışmaları ve planlamanın kendisinden çok planlamaya ve planlama mefhumuna (planlama disiplinine) entegrasyona zaman harcadığıdır.** Diğer önemli bir çıkarım ise; **Türkiye'nin hala planlamayı sindiremediği, tam olarak anlayıp uygulayamadığı** yönünde olacaktır.

⁴⁵⁶ Kalkınma planları ve ilgili belgeler incelendiğinde elde edilen sonuçlar kapsamında.

⁴⁵⁷ Günümüzde de kalkınma Türkiye açısından ekonomik ilerlemeden çok geri kalmışlığın telafisi anlamını taşımaktadır.

⁴⁵⁸ Net olmama durumu

Türkiye’de planlamaya ve planlı ekonomiye geçişten elli yıl sonra⁴⁵⁹ dahi, yaşanan sorunların hemen hepsinin altında planlama eksikliği ve kurgu hatası yatar. Yalnız ekonomide değil, şehirleşmede, kent plancılığında, kentsel dönüşümde, serbest piyasa faaliyetlerinde, devlet kurumlarının örgütlenmesinde, kamu hizmetlerinin kendisinde, kamu kurumlarının ilişkilerinde ve daha çoğaltılabilecek pek çok örnekte planlamanın eksikliği açıkça ve net olarak vurgulanabilir.

Ancak tüm bu kapsamda Türkiye’de çok daha önem arz eden sorunsal, planlamanın bir kültür olarak, bir kültürel edinim olarak Türkiye’de var olmamasıdır. Bu durum yalnız devletin planlı ekonomi yaratamamasına değil, özel sektörün dengeli büyümemesine, uzun vadeli vizyon geliştirmemesine, sistemli ve dengeli piyasa faaliyetlerinde bulunamamasına, mikro ve makro ölçekli büyümemesine neden olmaktadır. Yalnız planlama değil, genel olarak piyasa analizinin dahi tam olarak gerçekleştirilmediği serbest piyasa faaliyetlerinde Türk şirketlerinin piyasaya entegrasyonu tamamen uygulamaya yönelik, teorik alt yapıdan muaf, kısa vadede koşulların getirdiği ölçüde gerçekleşmektedir. Bu durum Türk şirketlerinin piyasada dikey büyümelerin önünde var olan önemli sorunsallardan bir tanesini teşkil etmekle birlikte, şirketlerin yatay olarak büyümelerini teşvik eden en önemli etkidir.⁴⁶⁰ Riski yatay büyüme ile dağıtan şirketler,⁴⁶¹ son derece kısa dönemlerde faaliyet alanlarını değiştirebilmekte ve bir diğer faaliyeti, faaliyet alanlarını kısa sürede durdurabilmektedir.⁴⁶² Bu durum pragmatizmin kısa vadeli avantajlarını sunsa da, uzun vadede toplam kalite yönetimi de dahil olmak üzere tüm önemli kriterlerde ciddi bir yoksunluk ve uzun vadede piyasada tutunma olasılığının zayıflamasını beraberinde getirmektedir. Türkiye’de özellikle özel sektör için ciddi anlamda sorun olan bu durum kamusal örgütlenme ve kamunun yapılanmasında da söz konusudur.⁴⁶³ Teorik alt yapıdan ve analitik çalışmalardan tamamen muaf yalnız belirli bir ihtiyaca “yasa kapsamında” cevap verebilen – kamu – kurumlarının kurulması ve kurumun daha çok binalardan ve üzerlerindeki kurum isimlerinden müteşekkil

---

⁴⁵⁹ Planlamaya geçiş 1960 olarak kabul edilmektedir.

⁴⁶⁰ Serbest piyasa ekonomisinde şirketlerin yatay büyümeleri; birbirleriyle oluşturdukları endüstriyel ilişkiler ve çalışma ekonomileri kapsamında oluşturdukları ilişkiler kapsamında özellikle kriz durumlarında ciddi bir zincirleme stagnasyon riski oluşturacaktır. Çok fazla ve dengesiz yatay büyüme, şirketlerin serbest piyasa ekonomisi içerisinde gerçekleştirdikleri faaliyetlerin derinlikten yoksun olmasını beraberinde getirmekle birlikte özellikle şirketlerin birbirleri ile kurdukları ilişkiler kapsamında ciddi bir risk faktörü olasılığı taşımaktadır. Kriz durumlarında paranın çoğaltan etkisine analogik olarak benzetilebilecek bir kartopu etkisi yaratmak suretiyle kriz derinliksiz gelişen şirketleri zincirleme olarak daha ağır kriz koşullarıyla yüzleştirmektedir.

⁴⁶¹ Türkiye’de şirketlerin risk yönetimi uygulamalarında riskin dağıtılması yeni sayılabilecek bir uygulamadır. Türkiye’de şirketlerin risk yönetim anlayışı daha çok riskin toplanması yönündedir.

⁴⁶² Riskin yatay büyüme ile dağıtılmaya çalışılması, dikey büyümenin getirdiği profesyonel risk yönetimi zorunluluğunu getirmemekte, risk yönetimini özellikle teoriden eksik ve muaf, stratejik derinlikten yoksun, pragmatik anlayışla mahkum eden bir tutum olmakla birlikte, ikinci dipnotta belirtildiği üzere kriz anında ciddi çöküşü/çöküşleri ve hatta zincirleme resesyon etkisini beraberinde getirmektedir.

⁴⁶³ Türkiye’de kamusal örgütlenme ve kamu kurumlarının sistemi, fonksiyonellikten son derece yoksun olmakla birlikte, yoğun bürokrasi nedeni ile çoğu zaman oldukça hantaldir. Bürokrasinin getirdiği hantal yapı ve işle sorununun aşılması özellikle 1980 sonrasında Türkiye’nin önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiş ve hala devam etmektedir.

olması, kamunun genel özelliklerinden olup, kamunun içerisinde bulunduğu durumu özetler niteliktedir. Kurum içerisindeki 657 sayılı devlet memurlarının dahi görev, yetki ve sorumluluklarını tam olarak bilmedikleri, farkında olmadıkları, görev ve çalışmalarını neden ve hangi amaçla gerçekleştirdiğini fark etmediği kamu kurumlarının var olmasının altında yatan en temel neden, “farkındalık” oluşturulamamasıdır. Bununla birlikte “profesyonel bürokrat” yoksunluğu ve genel olarak bürokrat kalitesinin gelişmiş ülkelerle kıyaslanmayacak kadar düşük olması kamunun diğer önemli özelliklerindedir. Tüm bu gerçekler, etkenler ve faktörler alt alta konulduğunda, sorunun aslında orijin noktasından; (yani) kamu örgütlenmesinden başlamakta olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. **Sorun, temelde planlamanın bir kültür olarak Türkiye’de bulunmamasıdır.**⁴⁶⁴

Daha belirgin ifade etmek gerekir ise, kamu haricinde bugün Türkiye’de faaliyet gösteren yerli şirketlerin hemen hiç biri yıllık, beş yıllık ve on yıllık planlar, vizyon raporları, analizler, master planlar gerçekleştirilmekte, işbu faaliyetleri kayıt altına almamaktadırlar.⁴⁶⁵ Kayıtlı çalışmama anlayışı ve alışkanlığı planlamayı engellediği gibi, raporlama ve analizi, özellikle geçmişe yönelik tarihsel analiz(ler)i engellemektedir. Daha somut ve sektörlerden örnekler vermek gerekirse; petrol üzerine faaliyet gösteren – Türk – petrol şirketlerinin hemen hiç biri uzun vadeli piyasa analizleri ve on yıllık vizyon raporu hazırlamazlar. Daha da vahimi Dünya petrol piyasası üzerine yıllık, beş yıllık, on yıllık, elli yıllık, yüz yıllık analizler gerçekleştirmezler. İlişkili sektörlerin tam olarak hangileri olduğu yönünde deneyimlerle gelen bilginin dışında hiçbir çalışma mevcut olmadığı gibi, sektörel ve sektörler arası ar-ge çalışmalarının eksikliği nedeniyle ciddi fırsatlar kaçarılır.⁴⁶⁶

Şirketlerin büyümeyi salt gelir artırımı olarak algıladıkları gerçeği, vurgulanması gereken önemli sorunsallardan bir tanesi olmakla birlikte, sektörlerin büyümesinin, sektörler arası ilişkilerin güçlenmesinin ve profesyonel endüstriyel ilişkiler kurulmasının önündeki en temel engellerden bir tanesidir.

“Enerji ve ağır sanayide faaliyet gösteren bir firmanın öncelikle dünya enerji sektörü ve bağlı sektörleri analiz etmeden, ortadaki pastayı tahlil etmeden ve pastadaki hangi paydan ne oranda alınabileceğini teşhis ve tespit ederek buna yönelik stratejiler geliştirmeden

⁴⁶⁴ Bireysel anlamda dahi günlük ajanda kullanımının söz konusu olmadığı, ya da çok küçük bir grup için söz konusu olduğu Türkiye’de planlama salt devletin değil, bireyin de ciddi anlamda önemli eksikliklerinden bir tanesi konumundadır.

⁴⁶⁵ 22.11.2010 (PAZAR) tarihinde – şahsen de iştirak ettiğim – BP (British Petrol), CPI (Chinese Petroleum Incorpection) ve Chevron konsorsiyumu (Chevron’un geri planda kalması daha çok taktiksel bir tutum olmalı) tarafından İstanbul Conrad Otel’de düzenlenen ve tüm Dünya’dan 215 (iki yüz on beş) şirketin katıldığı BP & CPI Rumaila Share Fair konferansında BP’nin Irak 2011 ve 2012 politikasını 1955 yılında Irak Hükümeti ile imzaladığı MoU (Memorandum of Understanding)’te biçimlendirmiş olması ve 2011 itibari ile 2112 planının temellerini attığını –zımnen de olsa – beyan ve ifadesi XXII. Yüzyıl kapitalizmini biçimlendirmekte olan XXI. Yüzyıl kapitalizminin ne denli bir planlama ve yapılanma içerisinde olduğunu kanıtlar niteliktedir.

⁴⁶⁶ OMV’nin PO hisselerinin %54,14’ünü almış olması ve Türkiye’de PO karşısında dura bilecek bir başka güçlü oyuncunun bulunmaması ciddi bir piyasa ve rekabet sorunsalıdır. Türkiye’nin petrol piyasası başta olmak üzere enerji piyasasında beklenen ve gereken konumda olmaması ülke açısından ciddi bir sorundur, kronik sorunsal kaynağıdır. İşbu yetersizlik maliyeti etkileyen emtialar başta olmak üzere fiyat mekanizmasındaki kontrolün minimal düzeyde olmasına neden olmakta, direkt ve dolaylı etkiler nedeni ile başta kontrolsüz enflasyon olmak üzere (özellikle maliyete bağlı enflasyon) Türkiye’nin ve Türk ekonomisinin ciddi sorunlar, sorunsallar (hatta kronik sorunlar ve sorunsallar) yaşamasına neden olmaktadır.

hareket etmesi firmanın uzun vadede krize dönüşmesi muhtemel risklerle ve risklerin etkileriyle sürekli boğuşması ve mücadele içerisinde olması anlamına gelmektedir.”⁴⁶⁷

Enerji firmalarının, – enerji – firmalarının taşeronlarının ve enerji firmalarına çözüm üreten firmaların genel olarak dünya ekonomisini en az yirmi yıl ileriye yönelik tahminlerle okuyamaması, piyasadaki konumlarının net olmaması anlamını taşımaktadır.

Maalesef bugün Türkiye’de enerji ve küresel ekonominin yapısı ile ilgili olarak konjonktürü bir nebze de okuyabilen kısmen EPDK ve kısmen DPT dışında bir kurum bulunmamaktadır.⁴⁶⁸

DPT’nin enerji ve ulaşım başta olmak üzere stratejik konulardaki yaklaşımları 2000 yılı itibari ile daha çok küresel analizler ve WB⁴⁶⁹, IMF⁴⁷⁰, IBRD⁴⁷¹ gibi makro ekonomik analizlerde ve faaliyetlerde bulunan uluslararası ve uluslar üstü kuruluşların yaklaşımları incelenerek belirlenmektedir. Bu durum Türkiye’deki sorunsalların daha iyi anlaşılmasını sağlamakla birlikte, temelde özgün ve şüana dek gerçekleştirilmesi gereken atılımların gerçekleştirilmemiş olmasının vermiş olduğu ve vermekte olduğu sıkıntıların gözlemlenmesini sağlamakta ve sorunlara salt teorik çözüm önerilerinin getirilmesinin sorunları çözmeyeceği bilincinin kazanımına sebep olmaktadır. Ancak, dönüşen küresel koşullarda, ülke ekonomilerini kontrol etmeye muktedir merkez bankalarının – dahi – olmadığı bir Dünya’da tüm yatırımların salt devlet eli ile gerçekleştirilemeyeceği gerçeği önemli bir gerçekliktir. Bu kapsamda devletin kısmi olarak 1960 itibariyle belirli ve belirgin bir planlama kültürünü almış olması, planlama mefhumunu edinmiş olması, çalışmaların planlanmasında kamu – özel sektör ilişkilerinde kısmen iletişim ve beklenti sorunu yaratmaktadır. Türkiye’deki şirketlerin çok büyük bir çoğunluğunun planlama mefhumundan uzak olması büyük çaptaki stratejik yatırımların profesyonel şirketler tarafından gerçekleştirilmesine neden olmakla birlikte, Türk şirketler işbu yabancı profesyonel şirketlerin alt yüklenicileri ve çözüm ortakları konumunda projelere dahil olmaktadır.

Türk şirketler için önemli sorunsallardan bir tanesi proje yönetiminin planlanamaması ve biçimlendirilememesidir. Ağır sanayi tesislerinin inşası, liman inşası, termik santral inşası, termik santral işletimi, hidroelektrik santrali işletmesi, portföy yönetimi, hava limanı işletmeciliği, liman işletmeciliği, sermaye yönetimi gibi, önemli ekonomik faaliyetlerin tümü proje yönetimi kriterleri⁴⁷² kapsamında gerçekleştirilmesine karşın bugün

⁴⁶⁷ Emre AKANAK; Teknotes A.Ş. 04.12.2010 Strateji Raporu sf: 1/9

⁴⁶⁸ Tabii burada özellikle TCMB’nin çalışmalarını da vurgulamak gerekir. Sektörel algılamalar gerçekleştirilemese de özellikle finansal analizler açısından Türkiye’nin BDDK ve SPK ile birlikte yegyane kuruluşlarından bir tanesidir.

⁴⁶⁹ World Bank (Dünya Bankası) www.worldbank.org

⁴⁷⁰ Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund) www.imf.org

⁴⁷¹ International Bank for Reconstruction and Development
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/EXTIBRD/0,,menuPK:3046081~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:3046012,00.html>

⁴⁷² Bir çok projede proje kapsamında önem arz eden proje yönetim kriterleri uygulanmamakla birlikte, proje yönetiminde esas olan primavera ve ms project muadili programlar son dönemde kullanılmaya başlanmıştır.

Türkiye’de sınai, imalat ve ticari faaliyetler proje yönetimi kriterleri ve kalite yönetimi kriterleri ile gerçekleşmemektedir. Bu durum Türkiye’de ciddi anlamda kalite ve profesyonellik sorununu beraberinde getirmektedir.

Benzer hatta aynı sorunlar taahhüt sektörü için de geçerlidir. Dünya’nın hemen her ülkesinde faaliyet gösteren Türk taahhüt şirketleri (müteahhit şirketler) yıllık ve beş yıllık analizlerle kısa vadede sektörün ne kadar genişlediği, hangi yönde evrimselleştiği, sektördeki dengelerin nasıl ve hangi aktörlerin lehine ya da aleyhine değiştiği konusunda hemen hiçbir bilgiye sahip olmamakla/olamamakla birlikte bir sonraki yılın fizibilitesini dahi çıkartmaya muktedir değildirler veya başka bir tanımla önünü görebilen çok az şirket mevcuttur. Kullanılan çimento, çelik, d2⁴⁷³, kömür gibi emtiaların yanı sıra Dünya ekonomisinde trendi açıklayan ve belirleyen; krom, buğday, ham petrol, VIX, BDIX, pariteler, opsiyonlar, menkul kıymet piyasaları göstergeleri gibi temel fiyat mekanizmaları/göstergeler takip ve analiz edilmemektedir. Tüm bu paradigma sorunu ve iş modeli anlayışının yanı sıra, temel emtialar olmak üzere, genel olarak önem arz eden emtialar dahi tam olarak spot fiyatlarıyla kullanılmakta, bu kapsamda herhangi bir risk yönetimi gerçekleştirilememektedir. Bu anlayış sektördeki şirketlerin sürekli revize olmasına, kurumların kendisinde bir kurumsal kültür oluşamamasına hatta şirketlerin kurumsallaşamamasına neden olan önemli, en ciddi nedendir.⁴⁷⁴

Kamusal planlama, ülke adına gerçekleştirilecek stratejik planlamalarda mümkün olduğu kadar ulusal şirketlerin desteklenmesinden yana tavır alsa da temelde ciddi bir sorunsal olmakla birlikte Türkiye’de çok az şirket işbu stratejik projeleri gerçekleştirebilecek konumdadır. Bu durum doğrudan bir (ya da birden çok) yabancı partneri çoğu zaman gerekli kılmaktadır.

Devletin kalkınma kapsamında karar aldığı ve uygulamaya yönelik yatırımları kararlaştırdığı dönem ve projelerde çoğu zaman Türk şirketleri yetersiz kalmaktadırlar, bu durum genellikle yabancı bir partneri gerekli kılan en önemli nedendir. Bununla birlikte Türk ağır sanayisinin amorf gelişim göstermesinin önemli nedenlerinden bir tanesi ciddi anlamda plansızlıktır. Bu durum Türkiye’de gerçekleşen yatırımların maliyetini de arttıran ciddi sorunsallardan bir tanesidir.⁴⁷⁵

Türkiye’de kalkınma kapsamında ulaşım geçmişten günümüze ciddi bir sorunsal olmaya devam etmekte, işbu sorun 1923’ten günümüze çözülememiş bulunmaktadır.

---

⁴⁷³ Mazot

⁴⁷⁴ Planlı ekonominin bir diğer görünmeyen önemli prensibi; uzun vadeli planlama ve uzun vadeli yatırımlardır. Uzun vadeli planlamalar ve uzun vadeli yatırımlar için ise, varlığını geliştirerek, piyasa içerisinde evrimselleşerek devam ettirecek “kurumsallaşmış”, “kurum kültürüne sahip” şirketler gereklidir. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin önemli sorunlarından bir tanesi de hem kamu hem özel sektörde kurumsallaşamamadır.

⁴⁷⁵ Maliyetlerle ilgili çalışmalarda ise opsiyon yönetimi cost management olarak tanımlanan maliyet yönetimi, varlık yönetimi (wealth management) gibi operasyonel işlemlerin gerçekleşmemesi, ekonominin profesyonelleşmesi ve tam kapitalizme tam entegrasyon sağlamasında önemli sorunların kaynaklarının başında gelmektedir.

“Ekonomi alanında zamanın şartları ve istekleri gittikçe zorlaşmakta olduğunu görüyoruz. Biz, ülkenin ödeme kabiliyetini kolaylaştıracak bir ticaret sistemini takip etmeğe mecburuz. Diğer taraftan memleket dahilinde istihsalı ve istihlaki artıracak yeni ve geniş faaliyetleri teşvik etmeği lüzumlu görüyoruz. Sanayileşmeğe verdiğimiz ehemmiyet, her zamandan ziyade artmıştır. Yeni bir ekonomik karar olarak yüksek heyetinize arz ederim ki Hükümet, sınai mamulatımızın dahilinde istihlakini artırmak için özel tedbirler almağa karar vermiştir.

Şeker, kömür, çimento gibi mahsullerin fiyatları üzerinde esaslı indirmeler yapılarak bunların içerde sürümlerinin artırılacağını sanıyoruz.

Hükümet, hem genel hizmet veya şirket masraflarını indirerek hem yerli ürün ve mamullerin bedellerini ucuzlatarak yurtdışı yeni ve esaslı bir genlik açılacağına inanıyoruz.

Deniz nakliyemizi ıslâh etmek ve yenilemek ve umumiyetle tarifeler üzerinde ucuzluğa ve kolaylığa gitmek yolumuzdur.

Demiryollarının, rıhtımların ve limanların Devlet elinde bulunmasının faydaları her gün daha ziyade anlaşılmaktadır. Nakliyede ucuz ve ekonomik işletmeyi iltizâm ediyoruz.⁴⁷⁶

Gerçekten de VII. İnönü Hükümetini kapsayan ve DPT'nin kurulduğu dönemde lojistik önemli bir sorunsaldı, bugün de lojistik potansiyeli Türkiye için yeterli değildir. Bu durum maliyetin yalnızca üretim süreci içerisinde değil, üretim sonrasında ulaştırma sırasında da ekstra artmasına neden olmaktadır. Bu durum DPT'nin kuruluşu ve ilk planın hazırlanması sürecinde krumun da dikkatini çekmiştir. Üretim süreci, ticaret, pazarlama ve lojistik üzerine çalışılmış, özellikle lojistik, plana dahil edilmiştir. Ancak başta ulaşım olmak üzere, üzerinde çalışılan be I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) kapsamında değerlendirilen, analiz edilen, çözümü hedeflenen sorunların bugün, 2011'de devam ettikleri ve IX. Yedi Yıllık Kalkınma Planı (2007 – 2013) içerisinde çözüm arayışlarının devam ettiği görülmekte, gözlemlenmektedir.

DPT'nin projelendirme anlayışı analiz edilirse Türkiye'nin bir dönem TCK (Kara Yolları Genel Müdürlüğü) üzerinde yoğunlaşarak kara yollarını inşası gibi bir uygulama; devlet projelerinin 2010 sonrası dönemde özellikle sektörel bir çözüm olmak üzere limanlar, hava limanları ve demir yolları üzerinde yoğunlaşacağı öngörülmektedir.⁴⁷⁷

142. Sektör içindeki kuruluşlar arasındaki koordinasyon eksikliği⁴⁷⁸ ve sektörün bütününi dengeli bir yapıda ele alan politikalar oluşturulamaması sorunu bu dönemde de devam etmiştir. Bu sorunun giderilmesi amacıyla başlatılan Ulaştırma Ana Planı Stratejisi

⁴⁷⁶ İsmet İNÖNÜ; VII. İnönü Hükümeti Programı kapsamında 01.03.1935'te TBMM'de sunulan hükümet programı.

⁴⁷⁷ Emre AKANAK Teknotes A.Ş. 04.12.2010 Strateji Raporu sf: 2/9

⁴⁷⁸ Dış ticaret uygulamasında Türkiye'nin teknik ticaret kapasitesine ulaşarak aktif bir ekonomi konumuna gelmesi planlanmaktadır, bu kapsamda başta VOB A.Ş.'nin kurulması, İAB A.Ş.'nin kurulması gibi planlı kurumsallaşma sektör dikey büyüme planlarının gerçekleştirilmesi ile birlikte sektörler arası ilişkilerin kombinasyon ihtiva edecek şekilde kurulması ve olgunlaştırılması, lojistik sorununun çözümlenerek deniz ticaretinin geliştirilmesi öncelikli hedefler arasındadır.

çalışmaları⁴⁷⁹ 2005 yılında tamamlanmıştır.⁴⁸⁰ Türkiye'deki birçok projenin ne zaman, hangi dönemde ve nasıl gerçekleştirileceği DPT tarafından oluşturulan planlamalarda hemen hemen saptanmış bulunmaktadır. IX. Kalkınma planı çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin 2020'ye kadar gündemi ulaştırma stratejisinde yeniden yapılanma ve ulaştırma strateji belgesi kapsamında genel ulaşımı kapsayan ve ulaşımın %95'nin oluşturan kara yollarına alternatif ticari ulaşım sisteminin oluşturulmasıdır. Uluslararası ticarete Türk gemi filolarının ve Türk armatör şirketlerinin yetersizliği ve limanlar arası koordinasyonun bulunmaması saptanan diğer bir sorundur.⁴⁸¹ Bu kapsamda 2012 – 2018 arası özellikle limanların yenilenmesi, düzenlenmesi, liman projeleri ve limanlar arası demir yolu hatlarının geliştirilmesi planlanan projeler arasındadır.⁴⁸²

Türkiye'nin hala eski bir Komünist düşünce ürünü olarak algıladığı planlamanın eksikliği, aslında Türkiye'nin tam Kapitalizm'e ve Kapitalist kültüre entegre olamamasın, gerçek anlamda entegrasyonunun önündeki engellerin en ciddi nedenlerindedir.

Türkiye'de planlamanın, plancılığın ve planlı ekonomin temelleri Cumhuriyet ile atılsa da, aslında planlı ekonomiye geçiş 1960 Devrimi⁴⁸³ ile birlikte DPT⁴⁸⁴'nin kurulmasıyla başlamıştır.⁴⁸⁵ Sürecin kendi getirdiği mücadelenin ve devrim hareketinin planlama ile bütünleştirilmesi DPT'nin kurulması, planlamanın teorik alt yapısının oluşturulması Türkiye'de yeni bir vizyon oluşturmuştur; ancak çalışmalar salt teorik çalışmaların ötesine gidememiş, özellikle siyasi iradenin pragmatik tavrı ve kısa vadeli iktidar tutkusu planlama çalışmalarının hemen hepsinin uygulamada pasifleştirilmesine neden olmuştur. Bugün çarpık kentleşme de dahil olmak üzere vatandaşların yaşamını gündelik hayatta ve sürekli etkileyen hemen tüm sorunlar planlama eksikliği nedeniyle oluşmuş sorunlardır. Tüm bu sorunlara gıda güvenliği, trafik, ulaşım gibi gündelik hayatı ciddi anlamda etkileyen diğer önemli sorunları da eklemek mümkün olmakla birlikte, geçmişte ve bugün hala Türkiye'nin önemli

---

⁴⁷⁹ Ankara – İstanbul hızlı tren hattı ve Ankara – Konya hızlı tren projeleri gibi projelerin tasarımı ise 2000 yılı öncesi OVIP ile belirlenmiştir.

⁴⁸⁰ DPT IX. Kalkınma Planı 2007 Ankara, Sf: 26

⁴⁸¹ Tersanecilik konusunda gerçekleştirilen planlar kapsamında özellikle tersanecilikte kullanılan sanayi tesislerinin üretimi, montajı ve bakımı ile, Gerede Çelik Fabrikası'nın ilgilendiren konteynır ve liman vinci üretimi orta vadede yeni iş kalemleri oluşturacaktır.

⁴⁸² Emre AKANAK, Teknotes A.Ş. 04.12.2010 Strateji Raporu sf: 2/9

⁴⁸³ 27 Mayıs 1960 Devrimi

⁴⁸⁴ Devlet Planlama Teşkilatı

⁴⁸⁵ Daha önce (de) belirtildiği üzere.

sorunlarından biri olan et fiyatları sorunu⁴⁸⁶ nun nedeni dahi ciddi anlamda planlamanın bir türlü yapılamamasıdır. Bugün Türkiye'deki hayvan sayısı dahi net olarak bilinmemekle birlikte, hayvancılık faaliyetinde bulunan şirketlerin yapısı, kapasitesi, iş hacmi, faaliyetleri ve alt faaliyetleri net olarak bilinmemektedir.⁴⁸⁷

Mandıraların kapasitelerinin çok küçük olması, mandıraların verimliliklerinin son derece düşük düzeyde olması, kullanılan yemin⁴⁸⁸ sürekli değişmesi, üretim kapasitesinin sürekli değişmesi⁴⁸⁹ gibi etkenler ciddi anlamda sektörün verimlilik sorunu yaşamasına neden olmuş, bu ve benzeri sorunlar sürekli birikerek bugün sektörün tamamen değişmesini gerektiren bir sorunlar yumağını oluşturmuştur. İthalat yasağı⁴⁹⁰, sorunun tamamen iç piyasa çözülmeye çalışılması ve mikro boyutta sorunun yalnızca EBK⁴⁹¹ (Et ve Balık Kurumu) ile çözümlenmeye çalışılması sorunu ayrıca ciddi boyutlara taşımıştır. Tüm bunlarla birlikte kırmızı et borsasının olmaması fiyatlandırma mekanizmasının ciddi anlamda işlevsizliğine neden olmuştur. Benzer bir sorun fındık piyasası için de geçerlidir. Tamamen toptancının faaliyetleri sonucu fiyatın belirlendiği, üreticinin hemen hiçbir şey kazanmadığı, verimliliğin son derece düşük olduğu fındık piyasası sürekli daralan ve genişleyen, dengesiz büyüyen, bir önceki yıl ile bir sonraki yıl arasında ciddi farklılıklar yaşanan bir sektör durumundadır. Benzer şekilde Türkiye'de bir fındık borsası yoktur. Fiyatlandırmanın sektör içerisinde,

---

⁴⁸⁶ Bugün hala et fiyatlarının süregelen sorunsal yapısı, fiyatların genel Dünya standartlarının çok üzerinde olması, gelir seviyesinin yapısı GSMH ve SMH etkileri, reel enflasyonun etkisi başa olmakla birlikte temel veriler göz önünde bulundurulduğunda Türk ulusunun gerçekte tüketmesi gereken yaşamsal temel gıda maddelerinden bir tanesini çok pahalıya tükettiği açıktır. İşbu durumun olması gereken talebi yaratamadığı ve fiyat mekanizmasındaki talebin arzı biçimlendirecek ölçülere ulaşmamasının, nedenlerinden ve aynı zamanda sonuçlarından bir tanesi olduğu ise ayrıca önemli bir sorunsaldır. Daha vahimi ise sorun(sal), henüz Ekonometrik olarak analiz edilmiş ve anlaşılmış değildir. Bu kapsamda sorunun tam olarak kaynağı dahi tam olarak algılanamamakta olup, çözüm kısa vadede et ithalatı ile bulunmuş, soruna uzun vadeli çözüm getirebilecek bir planlama gerçekleştirilmemiştir. Piyasa(lar)nın tam olarak yapılandırılması ve tam rekabet piyasasına dönüştürülebilmesi ciddi bir stratejik hata ve hatta becerisizlik olmakla birlikte, piyasanın tam rekabet piyasasına çevrilmesine yönelik bir vizyonun bulunmaması (hem hükümet, hem üreticiler, hem tüketiciler hem de ilgili odalar, meslek kuruluşları ve birlikler açısından) daha büyük bir vizyonsuzluk ve misyonsuzluk sorunudur.

⁴⁸⁷ Türkiye'de tarım ekonomisi dahilinde yer alan şirketlerin tam olarak sayıları dahi belirlenmiş değildir.

⁴⁸⁸ Yem sektörü ise Türkiye'de bilinmeyen, ya da az bilinen sorunlardan bir tanesidir. Yem ithalatı kısıtlanmakla birlikte, kaliteli yem üretimi ve yem ham madde üretimi uluslararası standartlarda değildir. Bu durum kırmızı et fiyatları, beyaz et fiyatları, süt fiyatları ve yumurta fiyatlarında ciddi anlamda etkilidir. Hayvan yemi borsasının ve/veya yem fiyatlarını regülasyona tabi edecek bir fiyatlandırma mekanizmasının, bir piyasa platformunun bulunmaması ayrıca önem ihtiva eden bir sorunsaldır. Temelde aynı sorun ciddi anlamda gübre için de geçerli olmakla birlikte, organik gübre kullanımı teşviki ve üretimi söz konusu olmamakta, daha da vahimi urea 46% (nitrojen bazlı gübre) kullanımı sürekli olarak artmaktadır. Urea 33% ve urea 46% kullanımının artması tarımsal üretimde fiyatları maksimize etmekle birlikte bilinçsiz kullanımı verimliliği düşürmektedir.

⁴⁸⁹ Türkiye'de bir çok sektörde üretim kapasitesinin planlanamaması ve yönetilememesi ciddi bir sorundur.

⁴⁹⁰ İthalat yasağı tam rekabet piyasasının oluşmasında ciddi sorunlardan bir tanesi olmakla birlikte, temelde ciddi sorunsallardan bir tanesi de ithalatın spot ve bilinçsiz, plansız olarak gerçekleştirilmesidir. Sorunun çözümü, iç piyasanın regülasyonu ile paralel, serbest piyasaya yönelik ithalatın istikrarlı ve kontrollü olarak serbest bırakılmasında değil, spot ve kısa vadeli ithalatta aranmıştır.

⁴⁹¹ <http://www.ebk.gov.tr/>

sektörün kendi dinamikleri ile belirlenemediği durumlarda sektör başka bir sektörün ya da başka bir ekonominin alt faaliyetlerinin yörüngesine girerek yaşamını devam ettirir. Bu durum Türkiye’deki hemen her sektör için geçerli olmakla birlikte ciddi anlamda tehlikeli bir birikim durumundadır.⁴⁹²

Otomotiv sektörünün bir türlü gelişmemesinin, Türkiye’nin hala kendi otomobilini üretememesinin en belirgin nedeni aslında bir anlamda bu vizyon sorunudur. 1960’lı yıllar ile başlayan kararlılık, önce Devrim sonra Anadolu ile gelişen anlık kısa vadeli tepkisel faaliyetleri oluşturmuş, başta uzun vadeli planlama olmak üzere ilgili vizyon eksiklikleri Türkiye’nin Kapitalizm’e tam entegrasyonunu ciddi anlamda baltalamıştır.

Türkiye’de TÜFE⁴⁹³ ve ÜFE⁴⁹⁴ fiyatlarının saptanmasında en temel istatistiksel veriler olarak kullanılan mevsimlik sebze ve meyvenin ekonomik sirkülasyonu dahi plansızlığın örneği konumundadır. Türkiye’de meyve ve yaş sebze olmak üzere tahıl ve hemen her gıda maddesi küçük üreticiden sağlanır. Ürünün küçük üreticiden sağlanması maksimum kaynağın harcanarak minimum verimin elde edildiği işletmelerden sağlanması anlamını taşımakla birlikte, verimsizlik sorunu ciddi anlamda önemli bir fiyat etkisi yaratmaktadır. Bu kapsamda küçük üreticilerden alınan ürünler toptancı tarafından hale komisyoncuya satılır, komisyoncu tarafından hal toptancısına, hal toptancısından hal dışı küçük toptancılara ya da doğrudan pazarcılara ve manavlara satışı gerçekleştirilir.⁴⁹⁵ Bu durum Türkiye’deki toptan yaş meyve, sebze piyasasının ciddi anlamda tüketicinin aleyhine işlemesine, verimlilik ve kalitenin belirli bir seviyenin yukarısına çıkamamasına, fiyatların anlık ve istikrarsız değişimine, üreticinin sürekli zararına, piyasanın yapısının deformasyonuna yol açmaktadır.

Bugün bu sorunla ağır şekilde yüzleşen Türkiye, sorunu et ithalatında ve hallerin (toptancı hallerinin) YİD kapsamında özelleştirilmesinde bulmaktadır. Devletin regülasyonu sağlayamadığı durumlarda özelleştirme kamu için bir kamburdan kurtulma, bir sorumluluğu üzerinden atma anlamını taşımakta, özelleştirme ihalesini alan şirket içinse ciddi anlamda karlılık anlamına gelmektedir. Bu kapsamda hava limanı işletmeciliği ve DHMİ’nin yeniden yapılanması, toptancı hallerinin YİD kapsamında yıkılarak yeniden inşası ilgili örneklerdir. Bursa toptancı hali, Konya toptancı hali gibi örnekler piyasanın özel sektör tarafından regülasyonunun zorunluluğu durumunda nasıl bir tablo ile karşılaşılacağı konusunda ciddi örnekler vermektedir. Bu örneklerin 2011 içerisinde sonuncusu Antalya Hal Projesi’dir. *YİD modeli ile gerçekleştirilecek olan yeni Antalya Hal Projesi, yalnız mevcut kent halinin*

---

⁴⁹² Fındık fiyatlarının spekülasyon yapısı ciddi anlamda sorunsal teşkil etmekte olup, üretim, verimlilik, ürün ve ürün tüketimini etkilemektedir.

⁴⁹³ Tüketici fiyat endeksi

⁴⁹⁴ Üretici fiyat endeksi

⁴⁹⁵ Türkiye’de özellikle tarımda ve tarıma dayalı sektörlerde ürünün çok fazla el değiştirmesi; zaten verimlilik eksikliği nedeni ile yükselen fiyatları çok daha fazla yukarı çekmektedir. Bununla birlikte Türkiye’de vergi sisteminin ciddi anlamda düzensizliği ve dolaylı vergilerin aşırı yüksek olması tüccarları ve esnafı yüksek kar marjına zorlamaktadır. Fiyatlarda gerçekleşen şişme enflasyonla birlikte katlanarak artmakta, işbu durum ciddi anlamda ekonomiyi kısa, orta ve uzun vadede son derece olumsuz etkilemektedir. Uzun vadede ciddi anlamda kalkınma sorunsallarından ve kalkınmanın önündeki engellerden bir tanesi vergi sisteminin amorf, ciddiyetsiz ve haraca varan yapısıdır.

ykılarak yeni bir hal binasının yapımından ibaret olmayan, birçok projenin dahil olduğu bir projeler ve yeniden yapılanmalar silsilesinin yalnız bir parçasını oluşturmaktadır. Bu özelliği ile proje, kendi içinde tek bir projeden ibaret olmayıp, ciddi bir yatırım projeleri bütünüünün bir parçasını teşkil etmekte olup, gerçekleştirilecek proje bu kapsamda benzer projeler için referans olarak değerlendirilecek olması ile yatırımcı firma için ayrıca önem arz ve ihtiva etmektedir.⁴⁹⁶

Proje; ilk bakışta salt YİD temelli geliştirilmiş bir taahhüt projesi olarak görülse de derinlikli bakıldığında ciddi bir yatırım projesi olduğu açık ve nettir. Özellikle taahhüt sektöründe faaliyet gösteren firmalar açısından müteahhitlik sektörünün mevcut yapısından kaynaklanan risklere karşı firmalar için bir risk sermayesi yönetim modeli olması ve işletmeden düzenli gelir elde edilecek olması ile ayrıca bir değer muhteviyatındadır.⁴⁹⁷ Gıda ürünlerinin fiyatlandırma mekanizmalarının tamamen serbest piyasa ekonomisi koşullarına ve yöntemlerine uygun olarak, Türkiye içerisinde, sektör aktörleri tarafından, üreticiler ve tacirler tarafından belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bununla birlikte bu kapsamda illerin toptan yaş sebze meyve halleri YİD kapsamında yeniden yapılandırılmaktadır.⁴⁹⁸ Yeni Antalya Hal Projesi, Antalya Büyükşehir Belediyesi tarafından hazırlanan bir proje olmakla birlikte, salt belediyeye ait bir proje değil Türkiye Cumhuriyeti kalkınma planları kapsamında hazırlanan makro projelerin sistematik bir parçasıdır.⁴⁹⁹ Projenin Ekonomik Altyapısı 2000 yılı öncesinde VIII. Kalkınma planı ile atılmıştır. IX. Kalkınma planı ile uygulamaların 2013'e kadar gerçekleştirilmesi planlanmaktadır.⁵⁰⁰

Tüm bu veriler alt alta konulduğunda Türkiye'deki planlama anlayışının kamudan çok özel sektör için ciddi bir gereklilik olduğu sonucu ortaya çıkmakta olup, planlama ve planlı ekonominin Türkiye için ciddiyetle muaccel olduğunu ortaya koymaktadır. Daha da önemlisi planlama mefhumunun yalnız kamuda giderilmesi gereken bir eksiklik değil, reel sektör için de ciddi anlamda giderilmesi gereken bir eksiklik olduğu açıktır.

Planlama anlayışı, yalnız bir ekonomik paradigma değil, (belirtildiği üzere) aynı zamanda bir kültür olması nedeni ile de önem teşkil etmektedir. Bu kapsamda planlı ekonominin Türkiye'de uygulanması henüz mümkün olmamışsa da, Kapitalizm'in yerleşmeye başlamasıyla birlikte gelecek elli yıl içerisinde⁵⁰¹ önemi görülmüş ve bundan sonraki elli yıllık süreç içerisinde⁵⁰² Kapitalizm'in yerleşeceği açık olan Türkiye Cumhuriyeti içerisinde planlı kalkınma anlayışı, planlı ekonomi politikası giderek artan bir öneme sahip olacaktır.

⁴⁹⁶ Emre AKANAK; Teknotes A.Ş. Antalya Hal Projesi Raporu sf: 1/19

⁴⁹⁷ Emre AKANAK; Teknotes A.Ş. 03.01.2011 Antalya Hal Projesi Raporu sf: 4/19

⁴⁹⁸ Emre AKANAK; Teknotes A.Ş. 03.01.2011 Antalya Hal Projesi Raporu sf: 7/19

⁴⁹⁹ Konu ile ilgili olarak DPT VIII. Kalkınma Planı ve IX Kalkınma Planı ciddi bilgiler vermektedir.

⁵⁰⁰ Emre AKANAK; Teknotes A.Ş. 03.01.2011 Antalya Hal Projesi Raporu sf: 4/19

⁵⁰¹ 2000'li yıllar

⁵⁰² 2050'ye kadar

Planlamanın yalnız devlet planlaması ile sınırlı kalması ekonomileri, sektörleri ve piyasaları ciddi anlamda serbest piyasa ekonomisinden yalıtın, salt teorik bir yapıya sürükleyecek niteliktedir, zira planlamanın yalnız devlet kurumlarında var olduğu bir sistem teorinin içerisinde hapsedilmiştir. Planlama profesyonel bir mefhum olmakla birlikte özellikle serbest piyasa için ciddiyetle gereklilik arz ve ihtiva etmektedir. Sağlıklı bir serbest piyasa ekonomisinde şirketler, konsorsiyumlar, borsalar, odalar, ticaret odaları, sanayi odaları, sektör birlikleri, işveren örgütleri, işçi sendikaları, iş ortaklıkları, özel fonlar dahil olmak üzere tüm ekonomik birimler istatistiksel çalışmalar gerçekleştirmek ve planlamada bulunmak durumundadırlar. Bu açıdan bakıldığında henüz Türkiye Cumhuriyeti'nin kat ettiği mesafe, kat edeceği mesafe ile kıyaslandığında son derece küçük ve bir o kadar başarısız sayılır.

Türkiye'de planlamanın tarihsel gelişimi analiz edildiğinde, planlamanın ve plancılığın Cumhuriyet'le birlikte başladığı ve akabinde DP'nin cehalet ve pragmatizmle gerçekleştirdiği faaliyetlere tepki olarak ortaya çıktığı ve 27 Mayıs Devrimi itibari ile uygulanmaya başlandığı görülmektedir. Planlama ve plansız ekonomik aktiviteler ilk kez Kadro Hareketi tarafından eleştirilmiş, hedef alınmış ve ilk çalışmalar söz konusu aydın çevre tarafından gerçekleştirilerek kamuoyu ile paylaşılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti için önemli sorun olan, uzun vadeli düşünme, uzun vadeli planlama, uzun vadeli politikalar geliştirme, uzun vadeli stratejik hamleler gerçekleştirme gibi planlama ile gerçekleşmesi, gerçekleştirilmesi mümkün olan eylemler ciddi anlamda ihtiyaç niteliği taşımaktadır. Bir sorunsal olarak planlamanın eksikliği, önemli sorunlardan bir tanesini oluşturmakta ve ihtiva etmekte ve daha da vahim olmakla birlikte önemli sorun kaynaklarından bir tanesini de teşkil etmektedir. Bir sorunsal ve sorun(lar) kaynağı olarak planlama sorunu, salt sorun olmanın dışına çıkmış durumdadır. Bir sorun ve ciddi anlamda ihtiyaç olarak planlamanın farkına varılması temelde Cumhuriyet'le Kemalist Devrim'le birlikte başlasa da aslında bugün Türkiye'nin gelişiminde önemli bir eksiklik⁵⁰³dir.

Planlama her ne kadar 27 Mayıs Devrimi ile başlatılsa da 1960 öncesinde 1950'lerde başlayan Kadro Dergisi hareketi ve planlı ekonomiye geçilmesini savunan ekonomistler planlamanın ve DPT'nin kurulmasının öncüleri olmuşlardır. DPT'nin kurulmasına müteakip ilk planlamanın hazırlanmasının temellerinin atılması ayrıca önem teşkil eden bir konudur. Planlamanın ciddi bir ihtiyaç olarak hissedilmeye başlaması 1960'ların öncesine dayanır.

Türkiye'de planlamanın ve plancılığın gerçek anlamda uygulanamaması amorf bir Kapitalizm yaratmakla birlikte söz konusu Kapitalizm Türkiye Cumhuriyeti'nin birçok sorunu üzerine inşa edilmeye başlanmıştır ve hala da süreç ilerlemeye devam etmektedir. **Yapısı ve belirli bir süre sonra temelin yapısı yüzünden çökeceği açık olan Alaturka Kapitalizm'in öyküsü ayrıca bir tez konusu ve hatta birçok tez konusu olmakla birlikte, DPT işbu Alaturka Kapitalizm'in önemli bir aktörüdür.**

Özellikle Doğu Sornu'nun jeopolitik bir parçası olan Türkiye Cumhuriyeti'nin feodalizm ile savaşını sürekli öteleyen bürokrasisi ve siyasi yapısı, uzmanlıktan ve kalifikasyondan yoksun bürokrasisi, serbest piyasadan bihaber olan; ancak serbest piyasayı

---

⁵⁰³ DPT'nin ilk kuruluşunda 1960 Devrimi içerisinde Kemalist Devrim'e ciddi atıflar gerçekleştirilmiş olup, planlı kalkınmanın bir Kemalist Devrim projesi olduğu vurgusu gerçekleştirilmiştir. İşbu detay doğru olmakla birlikte, devrimin hızlı bir şekilde benimsenmesinin nedenlerinden bir tanesi de temel ihtiyaçlara son derece hızlı ve planlı cevap vermesi/verebilmesidir.

denetlemekle, düzenlemekle yükümlü kurumları Türk ekonomi sisteminin vahamet arz eden unsurlarıdır.

Birinci Kalkınma Planı olarak adlandırılan 1963 – 1967 kalkınma planı esas itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü kalkınma planıdır. Birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planları bu kapsamda yer almamış ve 1960 Devrimi tarafından kalkınma planları olarak sayılmamış; fakat I. Kalkınma Planı'nın hazırlanmasında alt yapı olmuştur. 1963 – 1967 yıllarını kapsayan kalkınma planının Birinci kalkınma planı olarak adlandırılmasının temel nedeni; 27 Mayıs 1960 Devrimi ile birlikte İkinci Cumhuriyet Dönemi'ne geçildiği anlayışının hakim olmasıdır. İkinci Cumhuriyet dönemine geçilmesi süreci olarak adlandırılan süreç resmi görüşmelerde de ele alınmış; ancak resmi görüşmelerde ve Milli Birlik Komitesi tarafından alınan kararlarda 1923 Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan sürecin tamamen bir bütünü olduğu kararı alınmıştır. Bu karar kapsamında “İkinci Cumhuriyet” anlayışı resmi bir anlam kazanmamıştır.

Birinci kalkınma planı olarak adlandırılan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) aslında birinci kalkınma planının ilk aşamasıdır. 1960 Devrimi sonrasında plan; Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967), İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 – 1972) ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973 – 1977) olmak üzere üç ayrı plan olarak oluşturulmuştur. Her üç planda da işlenen odaklanılan piyasalar, çözümlenmeye çalışılan sorunsallar, analizler ve planlamalar kombinasyon ihtiva etmektedir. Tüm bu çalışmaların ve planlamaların ilişkili olmak suretiyle, planların kendi içlerinde ve birbirleri arasında atıflarda bulunmaları söz konusu olup, aslına her üç planın birlikte oluşturduğu; 15 (on beş) yıllık üç plandan oluşan bir planlama süreci söz konusudur.

“Dünya’da iktisadi ve oysal planlama tekniklerinde büyük gelişmeler olmuştur. Demokratik düzen içinde planlı kalkınma tecrübelerinde önemli adımlar atılmıştır. Türkiye’nin yeni hamlesinde Dünya’da kazanılan tecrübenin değerlendirilmesine büyük önem verilmektedir.

Kalkınmamız iktisadi ve toplumsal hayatın bütününi göz önünde bulunduran ve en son tekniklere dayanan yeni ve ileri bir planlama anlayışı içinde gerçekleştirilecektir. On beş yıllık bir yörüğe içinde ele alınan ve bu sürecin ilk beş yılını (1962 – 1967) kapsayan “KALKINMA PLANI” böyle bir anlayış içinde hazırlanmıştır.⁵⁰⁴

Temelde Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma serüveninin ciddi bir literatürü ve tarihsel alt yapısı mevcut olmakla birlikte, işbu tarihsel alt yapı incelenmesi gereken önemli konulardan bir tanesini oluşturmaktadır.⁵⁰⁵ Türkiye'nin kalkınma süreci ile ilgili olarak bir diğer önemli politik/siyasal gerçeklik; Türkiye'nin kalkınma serüveninin, diğer birçok temel sorunsal gibi iç politikaya malzeme edilmiş olması olup, iç politikada ciddi görüş ayrılıkları ve çatışmalar yaşanmasına neden olmuş olmasıdır.

Kalkınmanın ciddi anlamda gerekli olduğu Türkiye’de kalkınma daha çok modernleşme, yenilenme ve hatta batılılaşma ile özdeşleştirilmiş durumdadır. Osmanlı’da XVIII. Yüzyıl ile başlayan çöküş sonrasında yenilenmenin zorunluluğunun farkına varan

⁵⁰⁴ DPT Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) sf: 1 (giriş)

⁵⁰⁵ Konu ile ilgili olarak ikinci bölüm: “Tarihsel Analiz” tamamen kalkınma anlayışını biçimlendiren etkenlerin analizini konu edinmiş ve – tez içerisinde mümkün olduğu kadar – açıklanmaya çalışılmıştır.

sistem, kendisini Cumhuriyet ile feshetmiş olsa da Osmanlı'nın kalıntılarını devralan Cumhuriyet içerisinde de Osmanlı'nı Batılılaşması'ndan devralınan çizgiden kalkınma başlamıştır. Cumhuriyet politikaları zorunlu olarak devletçiliği ön plana çıkartmış olsa da, kalkınmada özel sektöre her zaman ciddi anlamda önem verilmiştir.⁵⁰⁶ Kalkınmada özel sektöre önem verilmesi ve özel sektöre yönelik teşviklerin bulunması özel sektörü geliştirirken ve – cumhuriyetle birlikte hedeflenen – milli burjuvaziyi yaratırken; klasik sol anlayış ve Türk sosyalist düşüncesinde ciddi eleştirilere neden olmuş, işbu eleştiriler kimi zaman doğrudan Kemalizm'in kendisine kadar yönelmiştir.

“Küçük – burjuvazinin en uyanık kesimini meydan agetiren asker – sivil aydın zümrenin Kemalist devrimci çizginin bugünkü ideologları küçük – burjuvazinin bocalayan niteliğini yansıtan bir şekilde, bir sol devrimci, bir de sağ gerici parlamentarist iki kanada ayrılmıştır. Bugün bu ayrımı yapmadan, asker – sivil zümrenin, bu iki aynı kanadın liderliğinde bölünmüş olduğunu görmede, Kemalist devrimci çizginin bugün içinde bulunduğu meseleleri doğru tespit etmeye imkan yoktur. Bu konuda doğru tespate varmak ise kendimiz kadar müttefiklerimizin durumunu da bilmek zorunda olan proleter devrimcileri bakımından büyük önem taşır... Aralarında Bülent ECEVİT'in bulunduğu diğer bir kadronun liderliğinde olan sağ kanat ise, Türkiye'deki parlamenarizmin⁵⁰⁷ gerici niteliğini kavramamakta, bu demokrasilik oyunu burjuva demokrasisi olarak kabul etmekte ve onun üzerine kanat germektedir... Bu tutum kaçınılmaz olarak onları emperyalizme ve iş birlikçilerine karşı tavizci, uzlaştırıcı, teslimiyete dayanan bir politika izlemek zorunda bırakmaktadır. Ama biz, hiç olmazsa ana kesim itibariyle küçük – burjuva devrimcilerinin uzun süre gerici parlamentarizme bel bağlayacaklarına inanmıyoruz.”⁵⁰⁸ Türk sosyalist literatürü analiz edildiğinde kalkınma sorunsalının doğrudan Feodalizm'e ve içsel koşullara, içsel sorunsallara bağlanması yerine doğrudan küresel Emperyalizm'e bağlandığı açıkça görülmekle birlikte, temel sorunlar ve sorunların kaynağı “Emperyalizm'le iş birliği içerisindeki iç zümreler” ve söz konusu “küçük – burjuva” zümrelerinin varlığı olarak değerlendirilmektedir. Aslında bu söylem kendi içerisinde de çelişen, ciddi anlamda derinlikli ve tarafsız gözlemlerden yoksun

⁵⁰⁶ Türk Sosyalist siyasetinde ve geleneksel sol siyasetinde Kemalizm'in Liberal temelli olarak eleştirilmesinin temel nedenlerinden bir tanesi özek sektörün desteklenerek, milli burjuvazi yaratılmasının amaçlanmasıdır.

⁵⁰⁷ Türkiye'de parlamenterizm ve parlamenter demokrasinin derinlikli analizi bu dönemde (1970 sol kültüründe) çoğunlukla analitik olarak gerçekleştirilememiştir. Türkiye'nin henüz endüstri devrimi ve hatta Kapitalist üretim ilişkileri ve Kapitalist tüketim ilişkilerini yaşamadan kapitalist ekonomiye meyilli bir karma ekonomi politikası yaratması, ulus özellikleri taşımayan bir halktan ulus devlet yaratması 1923 için ciddi anlamda iddialı bir devrim olmuştur. Bununla birlikte işbu devrim önüne koymuş olduğu tüm hedeflere büyük oranda ulaşmıştır. Tüm bu unsurların analiz edilmeden varılan sonuçlar genelde ideolojik söylemler olarak kalmışlardır. Türkiye parlamenterizmini özellikle XVIII. Yüzyıl ve XIX. Yüzyıl analizleri, makro ve mikro analizlerle açıklamak gereklidir.

⁵⁰⁸ Şahin ALPAY; Türkiye'nin Düzeni Üzerine, Aydınlik – Dergisi – Sayı: 12, sf:450 – 451 & İşbu makale (Şahin ALPAY, Türkiye'nin Düzeni Üzerine) aynı zamanda Mahir ÇAYAN'ın “Kemalizm'in Sağ Solu ve Asker – Sivil Aydın Zümre” İsimli makalesinde uzun bir alıntı ile analizlerinde kullanılmıştır. DHKP/C ve benzeri temelli sol, sosyalist siyasal fraksiyonlarda da Kemalizm'in eleştiri aldığı temel konulardan bir tanesi genel olarak Kemalizm'in ulusal ekonomi modeli ve milli burjuvazi teorisi ve uygulamalarıdır. Sol fraksiyon; özellikle Dev Sol bu konuda ulusal ekonomiye ve milli burjuvaziye daha ılımlı bakmaktadır. Sol terör örgütlerinin ve marjinal grupların Kemalizm'e bakış açısı özellikle ulusal burjuva yaratma amacı nedeni ile son derece saldırgan olup, genel olarak ulusal burjuvaziyi “komprador burjuvazi” olarak tanımlamaktadırlar.

ideolojik söylemlerin bir sonucu niteliğinde olmakla birlikte, çoğunlukla propaganda niteliğindedir.

Türkiye'deki farklı kesimlerin kalkınma sorununa, sorunsalına bakış açıları olmuş, farklı bakış açıları ve söylemler ölçeğinde farklı çözümler getirilmeye çalışılmıştır. Aynı siyasal söylem içerisinde dahi ciddi farklı analiz ve çözümlenmeler gerçekleşmiş, farklı söylemler ve çözümler geliştirilmiştir.

“Bu konuda farklı tutarlı bir tahlil yapabilmek için, ilk önce Kemalizm'in niteliği üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Kemalizm, emperyalizmin boyunduruğu altındaki bir ülkede Doğu halklarının mili kurtuluş bayraklarını yükselten, emperyalizmi yenerek milli kurtuluş savaşlarını açan bir küçük – burjuva milliyetçiliğidir. Türkiye'deki küçük – burjuvazinin en radikal çizgisi olan Kemalizm'i karakterize eden yalnızca “Milli Kurtuluşçuluk” ve “Laiklik” öğeleridir. Eşyanın doğası gereği Kemalizm'in belirli bir iktisat politikası olmamıştır.”⁵⁰⁹

Özel sektörü güçlendirme ve özel sektörü büyütme düşüncesi devletçi politika içerisinde ne kadar yoğunsa 1980 sonrası liberal dönemde de o derece yoğundur. Temel konu her zaman için “kalkınma”, temel sorun her zaman için “az gelişmişlik”tir. Tüm bu sorunların 1923'ten 2011'e çözülememiş olmasının birçok aslı nedeni bulunmakla birlikte aslında tüm sorunlar belirli kaynaklardan beslenmektedir. Söz konusu ana sorunsal kaynaklarından bir tanesi tamamen feodalitedir.

Feodalizm'den kopuşun tam anlamıyla gerçekleşmemesi, feodal ilişkilerin endüstriyel ve ticari ilişkilerle tam kapitalist ilişkilere dönüşmemesi bugün Türkiye'yi ve Türkiye'nin yaşadığı dönüşümü en iyi açıklayan ve Türkiye'yi en çok zorlayan temel konulardan bir tanesidir.

Feodalizm dışındaki önemli sorunsallardan bir tanesi de irticadır. Özellikle Cumhuriyet düşüncesine ve seküleriteye karşı tutumu açıkça “hasımlık” ile tanımlanabilecek bu tutum ekonomik olarak da karşıdevrimi beslemesi nedeni ile Türkiye'nin mücadele gerekliliğini ortaya çıkartmakta, bu yönüyle de ülkenin belirli bir enerjisini yok etmektedir.

Ülkede tarihsel alt yapıya sahip sosyolojik sorunsalların dışında önemli problemlerden bir tanesi de kamu sistemidir. Hala özel sektörle kıyaslandığında son derece ilkel ve çağ dışı kalan kamu kurum ve kuruluşlarının vizyon ve misyon sahibi olmaması, yönetim zafiyeti içerisinde olması, kadroların yetersiz olması ciddi problemler arasında yer almaktadır.

Kamu kurumları ve kuruluşların özel sektörel besleyebilecek potansiyele sahip olmamaları ise ayrıca değerlendirilmesi gereken konulardan bir tanesidir. Özellikle DEİK, DTM, İGEME, KOSGEB, Başbakanlık Yatırım Ajansı gibi kurumların kurulması ile birlikte sorunlar aşılırsa da Türkiye'de kamu kurumlarının özel sektördeki gelişimi ve büyümeyi destekleyememesi, destekleyecek kapasitede ve daha da önemlisi azim ve amaçta olmaması Türkiye'de kalkınmanın önündeki en önemli engeldir. Türkiye'de kalkınmanın önündeki önemli engellerden bir tanesi de dış piyasaya açılmada Türk şirketlerinin yeteri

⁵⁰⁹ Mahir ÇAYAN; Bütün Yazıları; Eriş Yayınları İstanbul 1990, sf: 88

kadar desteklen(e)memesi ve içeride, iç talebin yüksek vergiler⁵¹⁰ nedeni ile sağlıklı gelişmemesidir.

Kamu kurum ve kuruluşlarının, merkezi bir vizyon etrafında örgütlenememesi ise Türkiye’de yaşanan sorunların önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Özellikle DTM ve Dışişleri Bakanlığı gibi uluslararası ilişkileri ve uluslararası temasları kuran kurumların misyonlarından uzak çalışmaları önemli problemler arasında yer almaktadır.

Özellikle Çin, ABD ve UK (birleşik Krallık) gibi ülkelerin dış temsilciliklerinin son derece iyi örgütlenmeleri ve buldukları ülkelerdeki piyasayı takip etmeleri önemli bir konudur. Zira ülke temsilcilikleri söz konusu ülkede faaliyette bulunan ülke menşeli şirketlere düzenli olarak mihmandarlık hizmeti vermekte ve piyasa istihbarat raporları hazırlayarak merkezlere göndermekte ve merkezler mevcut raporları değerlendirerek şirketlere yeni pazarlar ve piyasalar açmak amacıyla yardımda bulunmaktadır.

Oldukça önemli bir hizmet olan yurt dışı temsilciliklerinin mihmandarlığının Türkiye için söz konusu olmadığı ve yurt dışı temsilciliklerinde çalışan 657 sayılı devlet memurluğu kanununa tabi bürokratlarca yürütüldüğü Türkiye’de bu hizmet maalesef fiili olarak mevcut değildir. DTM tarafından kurulan ticari ataşeliklerde her ne kadar görevliler bulunsada çalışmalar görevlilerin gönüllü ve iyi niyetli kişisel gayretlerinden öteye gidememektedir.

Türkiye’nin devlet örgütlenmesi ve kamu organizasyonundaki bir diğer önemli sorunsal da kamu kurum ve kuruluşlarının birbirleri ile iletişim ve etkileşim halinde olamaması sorunlarıdır; ki bu özellikle Türkiye’nin yurt dışı temsilcilikleri için son derece geçerlidir. Dış İşleri Bakanlığı görevlileri Dış Ticaret Müsteşarlığı görevlileri ile ilişkili ve iletişim halinde değildirler, aynı şekilde MİT misyon şeflerinin altındaki ekipler birbirleri ile ve diğer temsilcilikler ile ilişkili değildirler. Piyasa araştırmalar ve ülke kurumları adına

---

⁵¹⁰ Türkiye’de vergi oranları ciddi anlamda bir sorunsal niteliği taşımaktadır. Vergi yapısı incelendiğinde Türkiye’de devlet tarafından alınan verginin %70’e yakın bir kısmının dolaylı vergilerden müteşekkil olduğu görülmekle birlikte, dolaylı vergilerin vergi oranındaki rolü, ekonomik sirkülasyonun yapısı da göz önünde bulundurulduğunda vatandaşlık haklarına dahi aykırı durumdadır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının genel anlamda eğitim ve öğrenim seviyelerinin, bilinçlilik seviyelerinin yeterli oranda olmaması, hatta son derece düşük ve cehalet seviyesinde olması, genel vatandaş profilinin klasik iktisat teorisinde yer alan “homo economicus”un sahip olduğu ekonomik bilince sahip olmaması ve vatandaş açısından para aldanımının son derece yüksek olması sistemin var olmaya devam etmesinin nedenleri arasındadır. Dünya’daki hemen en pahalı elektriği tüketen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları aynı zamanda en pahalı akaryakıtı da tüketmekte, son derece yüksek vergi ve sosyal sigorta primleri ödemesine karşın son derece düşük sosyal güvence alabilmektedir. Tüm bu koşullar göz önünde bulundurulduğunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin, normalde bir devletin varlık sebebi olan hemen hiçbir kritere sahip olmadığı açıkça belirginlik kazanmaktadır. Modern devlet anlayışının yapısı ile kıyaslandığında Türkiye’de kamu, vatandaş için bir güvence ve hizmet alınan merci olmaktan çok doğrudan sömürüldüğü olduğu Ortaçağ’a ait bir devlet görünümündedir. Devlet’in özellikle kayıt dışı ekonomiyi görmezden gelmesi ise vatandaşlık haklarının ihlalidir. Güneydoğu Anadolu’da devletin terörü bir anlamda teşvik eden pasif ve korkak politikaları ise ayrıca bir sorunsaldır. Özellikle kaçak elektrik, su, arazi kullanımını teşvik eden ve “yeşil kart” uygulaması ile vergisini veren kentli uygar vatandaşın katma değerini ilkel ve faydadan çok zarara yol açan, irtica ve terörü oluşturan, ekonomik etkinliğini kayıtdışı ekonomi ve kaçakçılık üzerine kuran, herhangi bir vatandaşlık sorumluluğunu taşımayan feodal topluluklara bir anlamda peşkef çeken Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin uygulamaları ise Türkiye’de kentli, uygar vatandaş için ayrıca sömürünün bir başka biçimidir. Tüm bu veriler alt alta konulduğunda bilinçli ve ekonomik okuryazarlığa sahip bir vatandaşın, ülkede mevcut sistemde devlete, kamuya ve bürokrasiye karşı güvencüması mümkün değildir.

mihmandarlık gerçekleştirebilecek örgütlenmeye ve/veya yeterli kapasiteye sahip kamu personeline sahip değildir.

Daha da vahimi Türkiye Cumhuriyeti'nin bir "ekonomik istihbarat" sistemi mevcut değildir.⁵¹¹

Özellikle söz konusu ülkelere gönderilen personelin o ülkeye tamamen yabancı, herhangi bir bağı bulunmayan ve ülke dilini bilmeyen personelden oluşması ve Türk bürokrasisinde amorf bir rotasyon sisteminin olması ayrıca ciddi sorunlardan bir tanesini teşkil etmektedir.⁵¹²

Özellikle T.C. Dışişleri Bakanlığı tarafından hala Dünya'nın Soğuk Savaş sistemi içerisinde ve ülkelerin A, B, C, D, E gibi bölgelere bölünerek, ilkel ve derinliksiz olarak algılanması ve söz konusu ülkelere dair araştırmaların gerçekleştirilememesi, herhangi bir veri kaydı ve data base'in bulunmaması ayrıca önemli sorunsallar arasında yer almaktadır.

Söz konusu ülkelerde faaliyet gösteren şirketlerin hemen pek çoğu WTC⁵¹³ üyelikleri ve söz konusu ülke makamları ile ilişkilerle faaliyetlerini destekleme yoluna gitmektedirler. Bu bakımdan özellikle sorun yaşayan şirketlerin devlet kurumlarının yetersizliği nedeni ile desteklenememeleri Türk şirketlerinin yurt dışında büyümemelerinin en önemli nedenlerinden bir tanesidir. Türkiye'de kalkınma sürecine ilişkin genel görünüm bu durumdan müteşekkil olmakla birlikte, 1963 – 1967 planlı kalkınma dönemi içerisinde de benzer bir görünüm vardır.

Mevcut koordinasyon sorunsalı 1963 – 1967 yılları arasında da söz konusudur. Türkiye Cumhuriyeti ülke ekonomisinin hacmini ve derinliğini genişletecek kamu girişimlerini gerçekleştirememekle birlikte, uluslararası sistemle salt yatırım çekerek bütünleşmeye çalışmış 1990'lara kadar yurt dışına çıkmayı dahi başaramamıştır.

Tamamen özel sektörün kendi el yordamı ile kattığı mesafelerde devlet desteği 1980'li yıllardan sonra İGEME, KOSGEB, DEİK gibi kurumlarla vermeye çalışılsa da özellikle dış politika uygulamaları bakımından hiçbir zaman yeterli destek verilememiştir.

Bu durum planlı kalkınmanın uygulandığı 1963 Yılı'ndan başlayarak bu güne dek gelmiştir. Bu kapsamda DPT I. Kalkınma Planı (1963 – 1967) Türk Dış Politikası incelendiğinde, kalkınma politikası ile Türk dış politikasının korelasyonunun yapısı saptanmaya çalışıldığında varılan sonuç, kamu ile özel sektör ilişkisini yansıtan sonuçla aynıdır. Maalesef Türkiye'de I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) ile Türk dış politikası arasında herhangi bir korelasyon söz konusu değildir.

---

⁵¹¹ Ekonomik istihbarat ihtiyaçları kısmen MİT tarafından kısmen de şuan hali hazırdaki müsteşarın eski görev makamı olan TİKA tarafından karşılanmaktadır.

⁵¹² T.C. Dışişleri Bakanlığı rotasyonu ve oryantasyonu salt formaliteden oluşan ve pratikte herhangi bir niteliğe sahip olmayan bir yapıdadır.

⁵¹³ World Trade Center

Daha da vahim bir durum ve gerçeklik olarak söz konusu korelasyonsuzluk yalnız I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 - 1967) dönemi içerisinde değil, bugün 2011 yılı itibarıyla da varlığını devam ettirmektedir. Özellikle hükümet politikalarının popülist ve oy kaygısı ile yapılandırıldığı dış politika yaklaşımlarını engelleyebilecek bir mekanizma T.C. Dışişleri Bakanlığı nezdinde hiç bir zaman var olmamış ve bilinçli bir strateji hiç bir zaman gerçekleştirilememiştir. Daha da vahimi dışişleri bürokratları kendileri klasik bürokrat yapısından daha farklı bir konuma kendi deyimleri ile "diplomat" konumuna koyarak içsel bir süblimasyon gerçekleştirmişler, sağlıklı bir anlayışın ürünü olarak T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı ve TSK mensubu bürokratların dış görevde kullandıkları "diplomat" sofatının yalnız T.C. Dışişleri Bakanlığı bürokratlarının tekelinde kalmasını bir kurumsal sendrom haline dönüştürmüşlerdir.

Daha net ortaya koymak gerekir ise bugün kamunun her kurumunda var olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin klasik devlet yapısında mevcut olan çürümüşlük çok daha vahim ve trajik olarak T.C. Dışişleri Bakanlığı'nda mevcuttur. Koordinasyonsuzluk ve korelasyonsuzluk ötesinde bizzat dış politikayı yönetme yetkisini yasa ile alan kurumun sağlıklı yapısı dış politika'da ve dış dünya ile entegrasyonda Türkiye Cumhuriyeti'nin önündeki en büyük sorunlardan bir tanesini teşkil etmektedir.

SONUÇ

V

1963 yılı içerisinde kamu ve bürokrasinin görünümü bugünden farklı değildir. Özellikle Osmanlı'dan kalan bir alışkanlıkla Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nca dış temsilcilikler sürgün yeri olarak görülmüş, özellikle A bölgesi ve B bölgesi olarak tanımlanan GSMH'ları yüksek Batı ülkeleri siyasilere, özellikle de iktidara ve iktidar tarafından makamlarına yerleştirilen müsteşarlık kadrolarına yakın Dışişleri Bakanlığı personellerine tahsis edilmiş, geri kalan C bölgesi itibari ile D, E ve F bölgeleri sirkülasyonun sağlanması ve memurların kızağa çekilme alanları olarak kullanılmıştır.⁵¹⁴

Dış politikada kalkınmaya uygun bir vizyon kapsamında bir konum hedeflenerek konjonktür içerisinde ülkenin uluslararası ilişkilerinin ve dış politik konumunun belirli bir yöne çekilmesi ya da bileteral ve multilateral ilişkilerde saptanan sonuçların elde edilmesine yönelik herhangi bir girişim gerçekleştirilmemiştir. Daha doğrusu bu konuda kamu kurumları ülke ya da kurumla ilgili olarak belirli bir misyon belirleme yönüne gitmemişlerdir.

---

⁵¹⁴ Dönemin dışişleri personelinin rotasyonu incelendiğinde oldukça ilginç ve bir o kadar hayret verici vakalar ortaya çıkmaktadır. Dönemin büyükelçilikleri, maslahatgüzarlıkları, ticaret ataşeleri, alt kadroları incelendiğinde dönemle bugün arasında da pek bir farklılık olmadığı açıklıkla görülmekle birlikte, maalesef 2011 yılı itibari ile Osmanlı'nın son dönemleri arasında da benzerlikler mevcuttur. Bugün devletin, kamu kurum ve kuruluşlarının Osmanlı'nın çöküşüne neden olan amaçsız ve plansız mantaliteyi taşımaya devam ettikleri açık olmakla birlikte, bu konuda müspet örnekler mevcuttur. Osmanlı'da son dönemlerde Padişah'la ters düşen Sadullah Paşa için sürgün yeri olarak Viyana uygun görülmüş ve kendisi Viyana'ya gönderilmiştir. Bugün meslek kariyerinde dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL'e yakın olarak "ilerleyen" ve müsteşarlığa getirilen Feridun SİNİRLİOĞLU'nun, bakanlığa getirilen Prof. Dr. Ahmet DAVUTOĞLU ile "uyumluluk" çabası çerçevesinde, müsteşarlık makamına getirilmesinden sonra müsteşar yardımcısı olan tüm kadroyu tasfiye etme çabası ve bu kapsamda, Ecvet TEZCAN'ı Viyana'ya ataması ve üstelik Almanca bilmeyen, aslında İngilizce dahi bilmeyen, Galatasaray mezunu olması sebebi ile yalnızca belirli oranlarda Fransızca bilen Ecvet TEZCAN'ın "ilginç" politik açıklamaları nedeni ile Avusturya ile Türkiye arasında ciddi politik gerginlik yaratmış olması Türkiye'nin devlet mantalitesi ve kamu rotasyonu ve kamu kalitesini yansıtması bakımından ilginç bir örnektir. (Ecvet TEZCAN'ın Ahmet Metin DURMUŞ'a benzer şekilde bir tutum sergilemesi bir anlamda kurumun sağlıklı ortamının da ciddi bir göstergesidir.) Hatta kendisi "persona non grata" ilan edilme durumu ile karşı karşıya kalmış, Türkiye, Cumhurbaşkanlığı makamından müdahalede bulunmak durumunda kalmıştır. Benzer biçimde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı personelinin atandıkları ülkeye tamamen yabancı olmaları ve atamaların havuç – sopa gösterme mantığı ile gerçekleştirilmesi, atamalarda siyasi ve bürokratik ilişkilerin uzmanlık ve yeterliliğe tercih edilmesi atanan devlet memurlarının psikolojik sağlıklarında da ciddi sorunlara yol açmaktadır. (Kongo'da intihar eden Osman TUNCEL bu konuda oldukça iyi bir örnektir) Dış temsilciliklerde görev yapan pek çok devlet memuru aynı zamanda psikolojik olarak da sağlıklı durumda değildir. Bir de bu duruma eğitim, personel kalitesi ve seviyesi gibi önem arz eden konular eklendiğinde ortaya çıkan durum Türk işadamları ve Türk vatandaşları için son derece vahimdir. Türk işadamları ve vatandaşlar, yurtdışında yaşadıkları sorunlar ve önem arz eden durumlarda, vergilerinin karşılığı olan yeterli hizmeti alamadıkları gibi, sağlıklı ve çürümüş bir yapı ve karmaşık bir bürokrasi ile muhatap olma durumu ile karşı karşıyadırlar. Türkiye Cumhuriyeti temsilcilikleri Türkiye'de olduğu kadar, hatta çok daha fazla oranda o ülkede mukim ve/veya bulunmakta olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına yabancıdırlar. Maalesef aynı durum DTM dahil olmak üzere pek çok kurumun dış temsilcilikleri için de geçerlidir. Uluslararası rotasyonun tam anlamı ile profesyonel kriterlerle gerçekleştirilememesi, görevli bürokrat kalitesinin son derece zayıf olması, piyasaya yabancı ve tamamen bilgisiz olması Türkiye'nin yurtdışı piyasalarında kalıcılığını sağlayamamasında oldukça önemli bir etkidir.

Bu kapsamda tez çalışmasının ana konusu olan I. Kalkınma Planı (1963 – 1967) ve plan kapsamında Türk dış politikası ile ilgili varılan sonuç, herhangi bir korelasyonun ve bilinçli bir ilişkinin olmadığıdır. Hatta daha da vahimi kurumların analiz yeteneğine ve yeterliliğine sahip personelleri dahi mevcut değildir. Dahası kurumlar ciddi anlamda çürümüş durumdadır.⁵¹⁵ Yalnız koşulların ve uluslararası kuruluşların uygulamalarından kaynaklanan ortak özellikler yer almakta, planlanan bir vizyonun dış politika üzerinden uluslararası alanda kabul ettirilmesi ve benzeri herhangi bir uygulama bulunmamaktadır. Maalesef uluslararası ilişkileri yöneten ve yönlendiren (ve bu yetkiyi kanunla alan) T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, T.C. Dışişleri Bakanlığı, DEİK, ihracatçı birlikleri sektör birlikleri, aynı benzer ve ilişkili sektörlerde faaliyet gösteren şirketler arasında uyumluluk, ilişkiler ve/veya herhangi bir koordinasyon da söz konusu değildir.⁵¹⁶

Amaca yönelik dış politika geliştirebilecek uzman kadrolar bürokraside bulunmadığı gibi, bürokrasinin kendisine has amorf yapısından kaynaklanan sorunlar da bu durumun üzerine eklenmektedir. Genel anlamı ile bu durumdan müteşekkil olan görünüm 1963 – 1967 yılları arasında da pek farklı değildir. Ancak özellikle I. Demirel Hükümeti ile birlikte amaca yönelik dış ilişkiler yapılandırılmaya çalışılsa da, atılan adımlar, kurulan ilişkiler ve imzalanan anlaşmalar tamamen şahsi tasarruflar çerçevesinde kalmış, kurumsal irade ve istikrarlı politika gibi mefhumlar – hiç – var olmamıştır. Gelişme yaratabilecek atılımlar, şahsi girişimlerden öteye gidememiştir, istikrarlı ilerleme gerçekleştirilememiştir.

---

⁵¹⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın ne geçmişteki ne de bugünkü (güncel) yapısı ve kadrosu ile tutarlı ve etkin, etkin bir dış politika gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Zira kurumun bürokrat kadrosu son derece niteliksiz olduğu kadar, etik ve karakter yapısının zayıf olması bir anlamda kurum içerisinde sosyal bozukluklara ve akabinde ciddi psikolojik hasarlara yol açmaktadır. Memurların görev ve işlevlerinden çok kast sistemi ile yapılandırıldıkları ve siyasi baskılara karşı korumasız bırakıldıkları bakanlıkta başkatip Metin DURMUŞ'un Vatikan Ziyareti benzeri skandallar oldukça sık yaşanmaktadır. Hatta Ahmet Metin DURMUŞ'un ciddi psikolojik sorunları olmasına karşın görevde bırakılması kendisinin Dünyayı kurtarmayı planladığı formüllerle Papa'yı ziyaret etme girişiminden daha büyük bir skandaldır. Genel olarak Türkiye'nin Osmanlı'dan devraldığı Avrupa hayranlığı temelinde oluşan ve özellikle T.C. Dışişleri Bakanlığı'nda gözlemlenen aşağılık kompleksi uzun vadede 657'leri ciddi anlamda ülkesine yabancılaşmayı beraberinde getirmekte ve nihayetinde, kendi yarattıkları sanal dünyaya hapsedmektedir. SPK, BDDK, DPT, Türk Eximbank hatta DTM gibi kurumların özel sektörde son derece başarılı olmuş (eski) çalışanları bulunmasına karşın Dışişleri personelleri arasında kurum dışında herhangi bir başarı, yenilik ve/veya girişim oluşturabilmiş taciz, psikolojik sorunsal, intihar ya da benzeri skandallar dışında adını duyurabilmiş tek bir personeli mevcut değildir. Daha da vahimi kamu oyununun haberdar olduğu skandallar genel olarak var olan ve yaşanan sorunsalların yalnız çok küçük bir bölümünü kapsamaktadır. Bakanlık içerisinde ciddi bir mobbing sorunsalının var olması, elli yaş üzeri ve genelde andropoz sendromu yaşayan memurların kurum içerisinde ciddi anlamda cinsel taciz vakalarına yol açması kurumun sağlıklı ve çürümüş yapısının ayrı bir yüzünü yansıtmaktadır. Son derece sık yaşanan cinsel taciz ve mobbing benzeri olaylara ilişkin Ali YAKITAL'ın iki bayan memura sarkıntılık ve tacizde bulunmasından sonra soruşturma açılması ve akabinde soruşturmanın T.C. Dışişleri bakanlığı yönetimi tarafından hasır altı edilmesi ve soruşturmanın özellikle gölgelenmesi ise ayrıca önemli bir olay ve kurumun genel çürümüşlüğüne ciddi bir örnektir.

⁵¹⁶ T.C. Başbakanlık DTM kısmen daha verimli çalışmalar gerçekleştirmekle birlikte en azından çalışan yapısına bakıldığı zaman çalışanların psikolojik sağlıkları ile ilgili olarak herhangi bir skandalın vuku bulmaması gibi konular göz önüne alındığından en azından "normal" bir yapıya sahiptir.

Tüm bu durum, veriler, analizler, tespitler ve teşhislerden varılan sonuç Türkiye’de tutarlı bir kalkınma ve ana mastır plan çerçevesinde oluşturulan bir dış politikanın bulunmadığı ve dış politikanın kendi içerisinde dahi tam anlamıyla koordineli olarak gerçekleştirilemediğidir.⁵¹⁷ Dahası T.C. Dışişleri Bakanlığı ve T.C. Dış Ticaret Müsteşarlığı arasında elle tutulur bir koordinasyon da mevcut değildir. Bugün son derece acı ve kabile devletlerinde görülebilecek özelliklerin hemen tümü Türkiye Cumhuriyeti içerisinde kamuda aleni olarak görülmektedir. 1963 – 1967 planlı kalkınma süreci öncesinde 1960 – 1962 yılları arasında, kayıt, istatistik, veri ve analiz sıkıntısı yaşayan DPT’nin bu konudaki mevcut durumuna ek olarak, bugün, 2011 yılı içerisinde hala Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bir devlet olarak bünyesindeki kamu personelinin sayısını ve sınıflandırmasını bilmemektedir. T.C. Başbakanlık Devlet Personel Başkanlığı⁵¹⁸’nın elinde bu konuda müspet, doğru ve güncel veri ve veri bankası bulunmamaktadır. Aslında 59. Hükümet ile birlikte başlayan, “kamu reformu” söylemlerinin ciddi bir haklılık payı vardır. Hatta politik ve bir anlamda popülist bir ifade olarak seçim öncesinde kullanılan “bürokratik oligarşi” tanımının da ciddi bir haklılık payı mevcuttur. T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı’nın kurulması⁵¹⁹ bu kapsamda AP-MSP-MHP-CGP koalisyon hükümetinin gerçekleştirdiği önemli adımlardan biridir. Temelde “idareyi geliştirme” düşüncesi her ne kadar I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) ve akabinde gelen kalkınma planlarında ifade olunmuşsa da söz konusu adım ancak 1975 Yılında atılmıştır.⁵²⁰

Genel anlamda varılan kanı ülke kalkınmasının kendi içerisinde kamu içerisinde, özel sektör içerisinde ve/veya hem kamu – özel sektör ilişkileri içerisinde bir koordinasyonu olmadığı gibi, makro hedefler konulmak sureti ile Dünya ölçeğinde pozisyon almaya yönelik misyonların da bulunmadığı ve bu durumun Türkiye Cumhuriyeti açısından vahim sonuçlar doğurmakta olduğu yönündedir.

Kalkınma ile ilgili hedeflerin realist bir zemine oturtularak bu kapsamda dış ilişkiler kurularak mikro ve makro hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmediği takdirde ve mastır planlar oluşturulmadığı, uygulanmaya çalışmadığı takdirde ülke günü kurtarmaya yönelik spot söylem ve politikalarla, suni gündem oluşturma ve suni gündem içerisinde debelenmeye mahkum olacaktır.

---

⁵¹⁷ Kalkınma & dış politika ilişkisi haricinde dış politikanın tutarsızlığı ve biçimsizliği kadar dış politikayı kanundan aldığı yetki ile yönetmekle mükellef kurumun yetersizliği ve çürümüşlüğü ayrıca önemli bir sorunsaldır. Aslında kalkınmanın yapısal özellikleri ve anlamsal bütünlüğünü algılamaktan dahi aciz kamu kurumlarından müteşekkil bir ülkede temelde kalkınma süreci – dış politika korelasyonu ve/veya mastır plan gibi kavramların dahi zikredilmesi inanılmayacak biçimde lükstür. Kalkınma temelli korelasyonlar bir yana kalkınma ile ilgili farkındalık ve algısal bütünlüğün bile bulunmadığı, kamunun daha çok parazit niteliği taşıdığı Türkiye Cumhuriyeti’nde; kalkınma tamamen pek kullanılmayan bir kelime ile ifade olunan soyut bir kavram niteliğindedir.

⁵¹⁸ <http://www.dpb.gov.tr>

⁵¹⁹ 1975 yılı içerisinde; “Organizasyon ve Metot Kurulu”, 1975/3 sayılı iç genelge

⁵²⁰ Ancak bugün dahi T.C. Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı kamuoyu targından pek bilinmemekte, hatta kamu tarafından da tam anlamı ile tanınmamaktadır. Faaliyetleri ise kamuyu yapılandırma, restore etme ve yüz yılların birikimi olan, verimsizlik, kalitesizlik ve lakayit durumu yeniden yapılandırabilecek ölçeklerde değildir.

Salt kalkınma anlayışının değiştirilmesi ve salt dış politikanın değiştirilmesi yeterli sonuçları vermeyecektir. Bürokrasinin ve bürokrat zihniyetinin, kalitesinin, örgütlenmesinin değiştirilmediği, özel sektörün profesyonelleşmesinin ve kurumsallaşmasının sağlanmaması durumunda ülke selevi Osmanlı İmparatorluğu'nun maruz kaldığı durum içerisinde kalmaya ve yaşadıklarını deneyimlemeye mahkûm olacaktır.⁵²¹

Bu cümleden; üç yıl kadar süren, detaylı devlet arşivi, kurum tahlilleri, mülakatlar ve belge incelemelerine dayalı olarak; I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963 – 1967) ve Türk dış politikası korelasyonunun bulunmadığı açık olarak ifade olunur bir realitedir.

Bununla birlikte söz konusu korelasyonun; yani kalkınma ve ekonomik ilerleme ile ilgili olarak devlet tarafından edinilen (daha doğrusu edinildiği kamuoyuna, daha çok seçimler öncesi ifade olunan) misyonun kamu kurum ve kuruluşları tarafından paylaşılmadığı ve benimsenmediği açıklıkla görülmüştür.

Verimlilik sorununun özel sektörde oldu gibi kamuda da önemli bir sorunsal olması; ancak özel sektörde var olan otokontrol ve piyasa şartlarının etkisinin hiçbir koşulda kamu kesiminde olmaması⁵²² kaliteyi çok ciddi anlamda düşüren ve kamuda istihdam oranından daha çok gizli işsizliğe yol açan asıl nedendir.

Bu kapsamda tezin sonucu olarak; birinci kalkınma planı kapsamında edinilen kalkınma vizyonu ve amacı ile Türk dış politikasının ilişkisizliği açıktır. Daha da önemlisi kalkınma ve ekonomik gelişme başta olmak üzere 1980 sonrası küresel zorunluluk ve reel sektör talepleri ile kurulan ve çalışmaktan, aktif olmaktan çok "aktifmiş gibi faaliyette bulunan" DEİK, DTM, IGEME gibi kurumlar haricinde Türkiye dış politikada herhangi bir vizyona hiç sahip olmamıştır.

Kalkınma ve kalkınma ile ilgili hamleler yetersiz ve salt DPT tarafından gerçekleştirilen teorik çalışmalarda ve raporlarda kalmış, Türkiye dışarı açılma sürecinde ciddi anlamda başarısız ve bilinçsiz, el yordamı ile hareket eden bir üçüncü dünya ülkesi görüntüsü sergilemiştir ve sergilemektedir.

Bu kapsamda Türkiye'nin kalkınma süreci ile ilgili salt koşulların getirdiği ve dış koşulların, piyasanın kendiliğinden oluşturduğu sonuçlar haricinde müspet denilebilecek (bir iki şahsi uygulama dışında) olumlu adımı mevcut değildir.

---

⁵²¹ "Aynı deneyi tekrarlayarak farklı sonuçlar elde etme çabası aptallıktan başka bir şey değildir." Albert EINSTEIN

⁵²² Türkiye Cumhuriyeti, devlet yapısı içerisinde kabile örgütlenmesini andıran yapısını aşamadıkça ve muz cumhuriyeti özelliklerine sahip örgütlenmesini değiştiremedikçe üzerinde her geçen gün büyüyen ağırlaşan bürokrasiyi taşımaya devam edecek ve genel olarak etkisiz, çoğu zaman gereksiz ve her zaman için bilinçsiz ve biçimsiz, paraziti andıran bürokrasiyi beslemeye devam edecektir. Genel olarak kurumların yeniden yapılandırılarak niteliklerin, kalitenin ve yönetim standardının dönüştürülmemesi kaçınılmaz bir hal almıştır. Bu kapsamda bir zamanlar devlet eli ile yoktan var edilen özel sektörün bugün ciddi bir gelişim içerisinde olduğu açıktır. Özel sektör ve kamu bilinç, kalite, standartlar açısından her geçen gün açılan bir ara ile birbirlerine gittikçe yabancılaşmaktadır. Bu yabancılaşma Türkiye'de kamunun ciddi bir tıkanma süreci yaşamasına ve vatandaşın taleplerine karşılık verememesine yol açmaya doğru hızlı biçimde ilerlemektedir. Tüm bu süreç devam eder, kamusal yozlaşmanın önü alınamaz ise ülkenin ileride benzer sorunsallarla boğuşacağı ayrıca önemli bir gerçek olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin önünde durmaktadır.

Genel olarak Turgut ÖZAL ile başlayan ve gelenekselleşen “İcraatın İçinden” dahilinde tekrar tekrar gösterilen ve hemen hiçbir zaman tam kapasiteyle çalışmamış fabrikaların bacaları, hantal kamu binaları, kullanılmayan tesisler, devlete asıl bedelinden onlarca kat pahalıya mal olmuş termik santraller, TRT yönetmenlerinin talimatı ile ekrana verilen gülümseme temalı kareler ve trajikomik gazete haberleri dışında vatandaşın yaşamında pek bir şey değişmemiştir.⁵²³

Sonuç olarak ne 1963 – 1967 I. Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında, ne de bugüne kadar gelinen süreçte DPT tarafından yazılmış ve başta siyasiler olmak üzere ilgililerce okunmamış yüzlerce sayfa rapor, ilgililer ve ilgisizlerce kurulmuş binlerce cümle, siyasilerce verilen on binlerce vaat ve bürokratlarca günü geçirmek alışkanlığıyla öldürülmüş milyonlarca saat dışında hemen hemen hiçbir sonuç elde edilememiştir. Maalesef 2011 yılına gelindiğine daha çok bir trajikomik parodiyi andıran ve kalkınma sürecini özetleyen arşivlerin tozlu raflarında çürümeyi bekleyen belgeler ve hatıralarda kalan cümlelerle; bir de konuyu benden çok daha net ortaya koyabilen rahmetli üstat Aziz NESİN’den kalan hikayeler dışında geride pek bir şey yok gibidir...

---

⁵²³ Genel olarak bir değişim olduğu söylenilebilir; ancak değişim doğrudan Türkiye Cumhuriyeti’nin profesyonel bir devlet yapısına sahip olmaması ve özel sektörün el yordamı ile ilerlemesi nedeni ile daha çok küresel koşulların getirdiği değişimlerle sınırlıdır.

BİBLİYOGRAFYA

- AHMAD Feroz, İttihat ve Terakki (1908 – 1914), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999
- AKANAK Emre, Petrofac Analiz Raporu, Teknotes A.Ş. Şirket Raporları Arşivi, (Hizmete Özel), Ankara, 2010
- AKANAK Emre, Strateji Raporu, Teknotes A.Ş. Şirket Raporları Arşivi, (Genel), Ankara, 2010
- AKÇAY Belgin & BAYRAKTAROĞLU ÖZÇELİK Gülüm, Lizbon Antlaşması Sonrası Avrupa Birliği: Serbest Dolaşım ve Politikalar, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2010
- AKSU Fuat, Zorlayıcı Diplomasi, Bağlam Yayınevi, 2008
- AKŞEMSETTİNOĞLU Gökhan, Avrupa Bütünleşme Sürecinde Ekonomik ve Parasal Birlik, Turhan Kitabevi yayınları, Ankara, 2010
- AKŞİN Sina, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İmge Yayınevi, Ankara, 2001
- AKTAN H. Okan; ATATÜRK'ten Günümüze Türkiye Ekonomisi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2002
- ANDERSON Matthew Smith, Doğu Sorunu (1774 – 1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme), YKY (Yapı Kredi Yayınları), İstanbul, 2000
- ARAI, Masami, Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994
- ARCHIBUGI Danielle, HELD David, Kozmopolit Demokrasi, Utopya Yayınevi, İstanbul, 2000
- ARI Tayyar, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, MKM Yayıncılık, Bursa, 2008
- ARMAOĞLU Fahir, Yirminci Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınları, İstanbul, 2007
- ARNOLD Grace, Amerika Birleşik Devletleri Komünist Parti Tarihi, Sentez Yayıncılık, Ankara, 1990
- ATATÜRK Kemal, Nutuk I, II, III, IV, TTK, Ankara, 1992
- ATATÜRK Kemal, Türk Tarih Tezi, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001
- AUSTRY Jacques, Kapitalizm, Marksizm ve İslam, Ayyıldız Matbası, Ankara, 1974
- AVCIOĞLU Doğan, Devrim Üzerine, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1971
- AYSAN Mustafa, ATATÜRK'ün Ekonomi Politikası, İstanbul, 1980

- 2011 BAĞCI Hüseyin, Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar, ODTÜ Geliştirme Vakfı, Ankara, 2006
- BAL İdris, 21. Yüzyılda Türk Dış Politikası, AGAM Yayınları, Ankara, 2006
- BAL İdris, Değişen Dünyada Uluslararası İlişkiler, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2008
- BARZUN Jacques, GAFF Henry F, Modern Araştırmacı, TÜBİTAK, Ankara, 1993
- BASELLA George, Teknolojinin Evrimi, TÜBİTAK Yayınları, Ankara 1996
- BATU İnal, Dış Politika Kısacasında Türkiye, Pegasus Yayınevi, 2006
- BAYKAL Bekir Sıtkı, Yeni Zaman'da Avrupa Tarihi, TTK, Ankara, 1988
- BAYUR Hikmet, Hindistan Tarihi I (İlk Çağlar'dan Gurkanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar (1526)), TTK, Ankara, 1987
- BAYUR Hikmet, Hindistan Tarihi II (Gurkanlı Devleti'nin Büyüklük Devri (1526 – 1737)), TTK, Ankara, 1987
- BAYUR Hikmet, Hindistan Tarihi III (Nadir Şah Aflar'ın Akınından Bağımsızlık ve Cumhuriyete Kadar (1737 – 1949)), TTK, Ankara, 1987
- BEBEL August, Kadın ve Sosyalizm, Toplum Yayınevi, Ankara, 1974
- 2003 BEBEL August, Muhammed ve Arap – İslam Kültür Dönemi, Bordo Siyah, İstanbul, 2003
- BERNAL Martin, Black Ahena (Kara Atena), (Eski Yunanistan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi? 1785 – 1985), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998
- BERRY Adrian, Bilimin Arka Yüzü, TÜBİTAK, Ankara, 2003
- BIRNBAUM Norman, İlerleme ve Sonrası (Yirminci Yüzyıl'da Amerikan Toplumsal Reformu ve Avrupa Sosyalizmi), Dost, Ankara, 2002
- 2004 BORATAV Korkut, Türkiye İktisat Tarihi (1908 – 2002), İmge Yayınevi, İstanbul, 2004
- BORGEAUD Phlippe, Karşılaşma&Karşılaştırma (Dinler Tarihi Araştırmaları), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999
- BOROTAV Korkut, Türkiye'de Devletçilik, İstanbul, 1974
- BOZOKLAR Kutsiye, Sanat ve Mücadele, Ceylan Yayıncılık, İstanbul, 1994
- BRIZON Pierre, Emegın ve Emekçilerin Tarihi, Onur Yayınları, Ankara, 1977
- BRÜL Lydia, Japon Felsefesi (Bir Giriş), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995

- BUĞRA Ayşe, Devlet ve İşadamları, İletişim yayınları, İstanbul, 2008
- CAESAR Gaius Julius, Gallia Savaşı, Alfa Yayınevi, İstanbul, 2006
- CARR Edward Hallet The Russian Revolution: From Lenin to Stalin (1917 - 1929), London: Macmillan, 1979
- CARR Edward Hallet, Tarih Nedir?, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996
- CARR Edward Hallet; The Twenty Years Crisis, 1919-1939: an Introduction to the Study of International Relations, London: Macmillan, 1939, revised edition, 1946 1917 Before and After, London, 1946
- CARR Edward Hallet; From Napoleon to Stalin and Other Essays, New York: St. Martin's Press, 1980
- CARR Edward Hallet; International Relations Since the Peace Treaties, London, Macmillan, 1937
- CARR Edward Hallet; Macmillan, 1969; American edition: The October Revolution Before and After, New York: Knopf, 1969
- CEYLAN Ali, Finansal Teknikler, Ekin Yayınları, Bursa, 2002
- COWARD Rosalind, ELLIS John, Dil ve Maddecilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985
- ÇAĞRI Erhan, Türk Dış Politikasının Güncel Sorunları, İmaj Yayınevi, 2010
- ÇAKMAK Haydar; Uluslar arası İlişkiler (Giriş, Kavram, Teoriler), Platin Yayınları, Ankara, 2007
- ÇAYAN Mahir, Bütün Yazılar, Eriş Yayınları, Ankara, 2005
- ÇAYCI Abdurrahman, Büyük Sahra'da Türk Fransız Rekabeti (1958 – 1911), TTK, Ankara, 1995
- ÇEÇEN Anıl, Ulusal Sol, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1997
- ÇELİK Seydi, Osmanlı'dan Günümüze Devlet ve Asker/Askeri Bürokrasinin Anayasal Sistem İçindeki yeri, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008
- ÇİLLER Tansu & KAYTAZ Mehmet, Kamu Kesimi Araçları ve Enflasyon, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1989
- DAHL Robert, Demokrasi ve Eleştirileri, Türk Siyasi İlimler Derneği – Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, Ankara, 1993
- DARBAZ Tufan, CEO'luğa Uzaman Yol, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2010

- DARWIN Charles, İnsanın Türeyişi, Gün Yayıncılık, İstanbul, 2002
- DARWIN Charles, Sesküel Seçme, Onur Yayınları, Ankara, 1978
- DARWIN Charles, Türlerin Kökeni, Gün Yayıncılık, İstanbul, 2003
- DAWKINS Richard, Kör Saatçi, TÜBİTAK, Ankara, 1998
- DEMİRCİOĞLU Halil, Roma Tarihi I, TTK, Ankara, 1999
- DENIS Henri, Ekonomik Doktrinler Tarihi I, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1973
- DENIS Henri, Ekonomik Doktrinler Tarihi II, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1973
- DENITSON Robin, Churchill'in Gizli Savaşı (Diplomatik Yazışmalar, İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve Türkiye 1942 – 1944), Sabah Yayınları, İstanbul, 1994
- DENKEL Arda, Anlam ve Nedensellik, Kabalcı Yayınevi, 1996
- DIAMOND Jared, Tüfek, Mikrop ve Çelik, TÜBİTAK, Ankara, 2003
- DİVİTÇİOĞLU Sencer, Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu, Kırklareli, 1981
- du JOURDIN Michel Mollat, Avrupa ve Deniz (Avrupa'yı Kurmak), AFA Yayınları, İstanbul, 1993
- DUNN, W. N. (1994) Public policy analysis: An introduction. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1994
- DURSUN Turan, Allah, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002
- DURSUN Turan, Din Bu I (Tabu Can Çekişiyor), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000
- DURSUN Turan, Din Bu II (Tabu Can Çekişiyor), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000
- DURSUN Turan, Din Bu III, (Tabu Can Çekişiyor), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996
- DURSUN Turan, Din Bu IV, (Tabu Can Çekişiyor), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000
- DURSUN Turan, Dua, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998
- DURSUN Turan, Kulleteyn, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000
- DURSUN Turan, Kur'an, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997
- DURSUN Turan, Kutsal Kitapların Kaynakları I, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000
- DURSUN Turan, Kutsal Kitapların Kaynakları II, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000

- DURSUN Turan, Kutsal Kitapların Kaynakları III, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000
- DURSUN Turan, Müslümanlık ve Nurculuk, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997
- DURSUN Turan, Şeriat Böyle, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999
- DURSUN Turan, Ünlülere Mektuplar, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996
- EBERHARD Wolfram, Çin Tarihi, TTK, Ankara, 1995
- EBERHARD Wolfram, Uzakdoğu Tarihi (Eski Devirlerden Zamanımıza Kadar), TTK, Ankara, 1992
- ECZACIBAŞI Nejat, Kuşaktan Kuşağa, Nejat Eczacıbaşı Vakfı Yayınları, İstanbul, 1982
- EINSTEIN Albert, Fikirler ve Tercihler, Ariton Yayınları, İstanbul, 2004
- ENGELS Friedrich, Anti Dühring, Sol Yayınları, Ankara, 1973
- ENGELS Friedrich, Doğa'nın Diyalektiği, Sol Yayınları, Ankara, 2002
- ENGELS Friedrich, Tarihte Zorun Rolü, Sol Yayınları, Ankara, 1992
- ENGİN Feridun, ATATÜRK Zamanında Türk Ekonomisi, 1977
- ENISTEIN Albert, INFELD Leopold, Fiziğin Evrimi, Onur Yayınları, Ankara, 1976
- ERDOST Muzaffer İlhan, Kapitalizm ve Tarım, Onur Yayınları, Ankara, 1988
- ERHAT Azra, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1972
- ERİNÇ Sıtkı M., Sanat Psikolojisi'ne Giriş, Ayraç Yayınları, Ankara, 1998
- EVANS, Graham and NEWNHAM, Jeffery, The Penguin Dictionary of International Relations, Londra, Penguin Books, 1998
- FRANGIPANE Marcella; Yakındoğu'da Devletin Doğuşu, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2002
- FRANKEL, Joseph, National Interest, New York, Preager, 1970
- FREEMAN Chris & SOETE Luc, Yenilik İktisadı, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2003
- FREUD Sigmund, Psikanalize Yeni Giriş Dersleri, Öteki Yayınevi, İstanbul, 2000
- FREUD Sigmund, Dinin Kökenleri (Totem ve Tabu, Musa ve Tektanrıcılık, Diğer Çalışmalar), Öteki Yayınları, İstanbul, 1999

- FREUD Sigmund, Psikanaliz Üzerine, Say Yayınları, İstanbul, 1991
- FREUD Sigmund, Uygarlık, Din ve Toplum (Grup Psikolojisi/Bir Yanılsamanın Geleceği, Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları, ve Diğer Çalışmalar), İstanbul, 1999
- FROMM Eric, İnsan Bilgisi ve Humanist Planlama, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1998
- FROMM Erich, İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri I, Payel Yayınevi, İstanbul, 1973
- FROMM Erich, İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri II, Payel Yayınevi, İstanbul, 1973
- FROMM Erich, Toplumsal Bilinçaltının Araştırılması (Bütün Eserleri: 10), Arıtan Yayınları, İstanbul, 1998
- GEREY Begmyrat, Beş Bin Yıllık Sümer – Türkmen Bağları, IQ Kültür – Sanat Yayınları, İstanbul, 2004
- GERGER Haluk, Türk Dış Politikasının Ekonomi Politikası, Belge Yayınevi, 1999
- GEZMİŞ Deniz, Savunma (Ankara 1 No.lu Sıkıyönetim Askeri Mahkemesinde Görülen THKO Davası'nda Verilen Toplu Savunma), İleri Yayınları, İstanbul, 2005
- GIAP Vo Nguyen, Vietnam Ulusal Kurtuluş Savaşı, Eriş Yayınları, Ankara, 1980
- GLEICK James, Kaos, TÜBİTAK, Ankara, 1995
- GOULD James L. & GOULD GRANT Carol, Olağandışı Yaşamalar, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2002
- GOULD Stephen Jay, DARWIN ve Sonrası, TÜBİTAK, Ankara, 2003
- GÖKALP Ziya, Türk Medeniyeti Tarihi, Toker Yayınları, İstanbul, 1995
- GÖNLÜBOL Mehmet, BİLGE Suat, SANDER Oral, ÜLMAN Haluk, SAR Cem, ESMER Ahmet Şükrü, SEZER Duygu, KÜRKCÜOĞLU Ömer, BİNGÜN Hakan; Olaylarla Türk Dış Politikası (1919 – 1995), Siyasal Kitabevi, 1999
- GÜLER Mustafa, Avrupa Birliği Parlamentosu ve Parlamentonun Temsil Yeteneği, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011
- GÜNALTAY Şemseddin, İran Tarihi I (En Eski Çağlar'dan İskender'in Asya Seferi'ne Kadar), TTK, Ankara, 1987
- GÜNÜĞUR Haluk, Avrupa Birliği, EKO (Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi), Ankara, 2007
- GÜNÜĞUR Haluk, Avrupa Topluluğu Hukuku, Gazi Kitabevi, Ankara, 2010

GÜNUĞUR Haluk, Türkiye – Avrupa Birliği İlişkileri (Anlaşmalar, kararlar, Belgeler, Uyum Yasaları), EKO (Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi), Ankara, 2010

GÜRKAN Nilgün, Türkiye’de Demokrasiye Geçişte Basın (1945 – 1950), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998

HITLER Adolph, Mein Kampf (Kavgam), Karınca Kitapevi, İstanbul, 2004

HITLER Adolph, Siyasi Vasiyetim, Bilge Karınca Yayınevi, İstanbul, 2002

HOBSBAWM Eric, Devrim Çağı (1789 – 1848), Dost Kitabevi, Ankara, 1999

HOBSBAWM Eric, İmparatorluk Çağı (1875 – 1914), Dost Kitabevi, Ankara, 1999

HOBSBAWM Eric, Sermaye Çağı (1848 – 1875), Dost Kitabevi, Ankara, 1999

HOFF Gerard’t, Meddenin Son Yapı Taşları, TÜBİTAK, Ankara, 1999

HORNEY Karen, Psikanalizde Yeni Yollar, Öteki Yayınevi, İstanbul, 1999

IFRAH George Rakamların Evrensel Tarihi II, (Çakıl Taşlarından Babil Kulesine), TÜBİTAK, Ankara, 1998

IFRAH George, Rakamların Evrensel Tarihi I (Bir Gölgenin Peşinde), TÜBİTAK, Ankara, 1998

IFRAH George, Rakamların Evrensel Tarihi III, (Akdeniz Kıyılarında Hesap), TÜBİTAK, Ankara, 1998

IFRAH George, Rakamların Evrensel Tarihi IV (Uzakdoğu’dan Maya Ülkesi’ne Bir, İki, Üç...), TÜBİTAK, Ankara, 1998

IFRAH George, Rakamların Evrensel Tarihi IX (Bilgisayar Ne Sayar), TÜBİTAK, Ankara, 1998

IFRAH George, Rakamların Evrensel Tarihi V (Sıfırın Gücü), TÜBİTAK, Ankara, 1998

IFRAH George, Rakamların Evrensel Tarihi VI (Hint Uygarlığı’nın Sayısal Simgeler Sözlüğü), TÜBİTAK, Ankara, 1998

IFRAH George, Rakamların Evrensel Tarihi VII (İslam Dünyası’nda Hint Rakamları), TÜBİTAK, Ankara, 1998

IFRAH George, Rakamların Evrensel Tarihi VIII (Hesabın Destanı), TÜBİTAK, Ankara, 1998

İbn HALDUN, Mukaddime I, Onur Yayınları, Ankara, 1977

İbn HALDUN, Mukaddime II, Onur Yayınları, Ankara, 1977

İNAN Afet, Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti, Birinci Sanayi Planı, 1933, TTK, Ankara 1972

İNAN Kamran, Timaş Yayınevi, 1999

JUNGE Traudl, HITLER'in Sekreteri (Führer'le İkibuçuk Yıl), Alkım Yayınevi, İstanbul, 2004

KANSU Şevket Aziz, İnsanlığın Kaynakları ve İlk Medeniyetler, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991

KEEGAN John, Savaş Sanatı Tarihi, Sabah Yayınları, İstanbul, 1995

KIMMERLE Heinz, Afrika'da Felsefe Afrika Felsefesi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1999

KIRAY Emine, Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993

KIRIM Arman, Yeni Dünya'da Strateji ve Yönetim, Sistem yayıncılık, İstanbul, 2004

KISSINGER Henry; Diplomasi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008

KOÇ Vehbi, Hayat Hikayem, APA Ofset Basımevi, İstanbul, 1979

KOÇAK Cemil, Türk – Alman İlişkileri (1923 – 1939), TTK, Ankara, 1991

KOLOĞLU Mahmut, Ekonomi Doktrinleri Tarihi, Doğu Matbaası, Ankara, 1966

KONGAR Emre, Tarihimizle Yüzleşmek, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006

KURAT Akdes Nimet, Rusya Tarihi (Başlangıcından 1917'ye Kadar), TTK, Ankara, 1999

KURTCEPE İsrail, Türk – İtalyan İlişkileri (1911 – 1916), TTK, Ankara, 1995

LANGER Walter; Hitler'in Psikopatolojisi, Donkişot Yayınları, İstanbul, 2003

LARRAIN Jorge, Tarihsel Materyalizmi Yeniden Yapılandırmak, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998

LAURENT, Eric, SALINGER Pierre, Körfez Savaşı (Gizli Dosya), E Yayınları, İstanbul, 1991

LEKTORSKY Victor, Özne, Nesne, Biliş, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998

LENİN ULYANOV Vlademir İlyiç, Devlet ve İhtilal, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1994

LENİN ULYANOV Vlademir İlyiç, Emperyalist Ekonomizm, Sol Yayınları, Ankara, 1979

LENİN ULYANOV Vlademir İlyiç, Halkın Dostları Kimlerdir ve Sosyal Demokratlara Karşı Nasıl Savaşılır?, Sol Yayınları, Ankara, 1979

LENİN ULYANOV Vlademir İlyiç, Lenin'in Son Kavgası, Öteki Yayınevi, İstanbul, 1999

LENİN ULYANOV Vlademir İlyiç, Materyalizm ve Amprio Kritisizim, Ankara, 1988

LENİN ULYANOV Vlademir İlyiç, Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi, Sol Yayınları, Ankara, 1975

LENİN ULYANOV Vlademir İlyiç, Partileşme Süreci (Proleterya Partisinin Örgütlenme İlkeleri Üzerine), Yar Yayınları, İstanbul, 1988

LENİN ULYANOV Vlademir İlyiç, Tarımda Kapitalizm, Sol Yayınları, Ankara, 1996

LENİN ULYANOV Vlademir İlyiç, Bölünme Üzerine (RSDİP'de Bölünmenin Kısa Tarihçesi), Yar yayınları, İstanbul, 1994

LENİN ULYANOV, Vlademir, İlyiç, Karl MARX (Marksizm'in Bir Açıklaması ve Kısa Bir Biyografik Özeti), Eriş Yayınları, Ankara, 2005

LEVTCHENKO M. V., Bizans Tarihi (Kuruluşundan Yıkılışına) Özne Yayınevi, İstanbul, 1999

LEWIN Roger, Modern İnsan'ın Kökeni, TÜBİTAK, Ankara, 2000

LEWIN Roger, Modern İnsanın Kökeni, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 1997

LEWIN, A. M., & Sanger, M. B. (1994). Making government work (First ed.). San Francisco: Jossey-Bass Publishers

LEWIN, R. Complexity (Second ed.). Chicago: The University of Chicago Press. Chicago, 1999

LIGACHEV Igor, Kremlin'in Sırları, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995

LONGUET Robert Jean, Büyük Dedem Karl MARX, de Yayınevi, Ankara, 1984

LOURAU René, Bilinçaltında Devlet, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000

LUKACS Georg, Estetik I, Payel Kitapevi, İstanbul, 1988

- LUKACS Georg, Estetik II, Payel Kitapevi, İstanbul, 1988
- LUKACS Georg, Estetik III, Payel Kitapevi, İstanbul, 1988
- MACHIAVELLI Nicola, Prens, Bord Siyah Yayınları İstanbul, 2005
- MAHÇUPYAN Etyen, Batı'dan Doğu'ya, Düünden Bugüne Zihniyet Yapıları ve Değişim, Patika Yayınevi, İstanbul, 2000
- MAKAL Ahmet, Türkiye'de Tek Partili Dönem'de Çalışma İlişkileri 1920 – 1946, İmge Yayınevi, Ankara, 1999
- MALİNOVSKİ Bronislaw, Bilimsel Bir Kültür Teorisi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1992
- MANDEL Ernest, Marksist Ekonomi Kuramına Giriş, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998
- MANSEL Arif Müfid, Ege ve Yunan Tarihi, TTK Yayınları, 2000
- MARKX Karl, Formen, Sol Yayınları, Ankara, 1997
- MARX Karl & ENGELS Friedrich, Komünist Parti Manifestosu, Eriş Yayınları, Ankara, 1969
- MARX Karl, Alman İdeolojisi (Feuerbach), Sol Yayınları, Ankara, 1999
- MARX Karl, Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı, Sol Yayınları, Ankara, 1979
- MARX Karl, ENGELS Friedrich, Kapitalizm Öncesi Ekonomi Biçimleri, Sol Yayınları, Ankara, 1992
- MARX Karl, ENGELS Friedrich, Komünist Parti Manifestosu, Eriş Yayınları, 1981
- MARX Karl, Felsefenin Sefaleti, Sol Yayınları, Ankara, 1975
- MARX Karl, Formen, Sol Yayınları, Ankara, 1997
- MARX Karl, Fransa'da İç Savaş, Sol Yayınları, Ankara, 2005
- MARX Karl, Fransa'da Sınıf Savaşları (1848 – 1850), Sol Yayınları, Ankara, 1996
- MARX Karl, Kapital I, Sol Yayınları, Ankara, 1973
- MARX Karl, Kapital II, Sol Yayınları, Ankara, 1973
- MARX Karl, Kapital III, Sol Yayınları, Ankara, 1975
- MARX Karl, Ücret, Fiyat ve Kar, Sol Yayınları, Ankara, 1999

Mc GUIRE William, SAURLANDER Wolfgang, FREUD – JUNG Mektuplaşmaları, Düşün Yayınları, İstanbul, 1998

Mehmet Cavit Bey, İktisat İlmi, Liberte Yayınları, Ankara, 2001

MINTZ Sidney Wilfed, Şeker ve Güç, (Şekerin Modern Tarihteki Yeri), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1996

MOREL Eugéne, Türkiye ve Reformları, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000

MUMCU Uğur, Ata'm İzindeyiz, UMAG Yayınları, Ankara, 2007

MUMCU Uğur, Devrimci ve Demokrat, UMAG Yayınları, Ankara, 2007

MUMCU Uğur, Kürt Dosyası, UMAG Yayınları, Ankara, 2006

MUMCU Uğur, Mobilya Dosyası, UMAG Yayınları, Ankara, 2005

MUMCU Uğur, Papa, Mafya, Ağaca, UMAG Yayınları, Ankara, 2000

MUMCU Uğur, Rabıta, UMAG Yayınları, Ankara, 2006

MUMCU Uğur, Silah Kaçakçılığı ve Terör, UMAG Yayınları, Ankara, 2005

MUMCU Uğur, Suçlular ve Güçlüler, UMAG Yayınları, Ankara, 2005

NAHUM Bernar, Koç'ta 44 Yılım, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1988

NICOS Poulosntzas, Les Classes Sociiales dans le Capitalisme d'Aujourd'hui, Editions du Seuil, Paris, 1974

NİKİTİN P. Ekonomi Politik, Sol Yayınları, Ankara, 1971

NOVİÇEV A.D., Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı Sömürgeleşmesi, Onur Yayınları, Ankara, 1979

OSBORNE Peter, Eleştirel Bakış, Dost Yayınevi, Ankara, 1999

OSİPOV G. Toplum Bilim Teori ve Yöntem Sorunları, Sol Yayınları, Ankara, 1969

OSTROGORSKY George, Bizans Devleti Tarihi, TTK, Ankara, 1999

ÖZBUDUN Ergun, KEÇECİLER Mehmet, SAV Atilla, DÜLGER Mehmet, ŞENER Abdüllatif, Siyasi Partiler ve Demokrasi (Sempozyum Bildirisi, Sonuç Teksti), TESEV yayınları, İstanbul, 1995

ÖZDAĞ Ümit, Doğu Raporu, Kripto Basım Yayın, Ankara, 2011

ÖZDAĞ Ümit, PKK Terörü Neden Bitmedi, Nasıl Biter?, Kripto Basım Yayın, İstanbul, 2010

ÖZDAĞ Ümit, Yeniden Türk Milliyetçiliği, Üçok Yayınları, Ankara, 2005

ÖZDAL Habibe, Mülakatlarla Türk Dış Politikası I, USAK Yayınları, 2009

ÖZDAL Habibe, Mülakatlarla Türk Dış Politikası II, USAK Yayınları, 2010

ÖZDAL Habibe, Mülakatlarla Türk Dış Politikası III, USAK Yayınları, 2010

ÖZDAL Habibe, Mülakatlarla Türk Dış Politikası VI, USAK Yayınları, 2011

ÖZKAN Tuncay, Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007

ÖZKAN Tuncay, CIA Kürtleri: Kürt Devletinin Gizli Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007

ÖZKAN Tuncay, Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT'in Gizli Tarihi), Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2010

PENROSE Roger, Kralın Yeni Usu I (Bilgisayar ve Zeka), TÜBİTAK, Ankara, 2004

PENROSE Roger, Kralın Yeni Usu II (Fiziğin Gizemi), TÜBİTAK, Ankara, 2004

PENROSE Rogger, Kralın Yeni USU III, (Is Nerede?), TÜBİTAK, Ankara, 2004

PERİNÇEK Doğu, Kemalist Devrim II (Din ve Allah), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1993

PERİNÇEK Doğu, ATATÜRK'ün CHP Programı ve Tüzükleri, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2008

PERİNÇEK Doğu, Bozkır Efsaneleri ve Gerçek, İstanbul, 1997

PERİNÇEK Doğu, Kemalist Devrim I (Teorik Çerçeve), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992

PERİNÇEK Doğu, Kemalist Devrim III (Altı Ok), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999

PERİNÇEK Doğu, Kemalist Devrim IV (Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası), Kaynak Yayınları, 2000

PERİNÇEK Doğu, Kıvılcımlı'nın Burjuva Ordu ve Devlet Teorisi'nin Eleştirisi, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1975

PERİNÇEK Doğu, Komintern Belgelerinde Türkiye 2 Kemalist Cumhuriyet, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1994

PERİNÇEK Doğu, LENİN, STALİN, MAO'nun Türkiye Yazıları, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992

PERİNÇEK Doğu, Mafyokrazi (Emperyalist Kapitalist Sistemin Mafyalaşması ve Türkiye), Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004

PERİNÇEK Doğu, Tayyip ERDOĞAN'ın Yüce Divan Dosyası, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007

PERİNÇEK Doğu, Türk Tarihi'nin Ana Hatları (Kemalist Yönetimin Resmi Tarih Tezi), Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996

PERİNÇEK Şule, Turan DURSUN Hayatını Anlatıyor, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1994

PERİNEK Doğu, Kemalizm'in Felsefesi ve Kaynakları, Kaynak Yayınevi, İstanbul, 2006

PERKINS John, Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları I, April Yayınevi, Ankara, 2005

PERKINS John, Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları II, April Yayınevi, Ankara, 2007

PERKINS John, Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları III, April Yayınevi, Ankara 2009

PLATON, Sokrat'ın Savunması, Bordo Siyah, İstanbul, 2003

QUATAERT D. & ZÜRCHER E. J., Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine İşçiler (1839 – 1950), İletişim Yayınları, İstanbul, 1998

RAL Berdal, Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı, Siyasal Kitabevi, Kırıkkale, 1999

REICH Wilhelm, Kişilik Çözümlemesi, Payel Kitabevi, İstanbul, 1997

RONAN A. Colin, Bilim Tarihi, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2003

ROUSSEAU Jean Jacques, Yalnız Gezenin Düşleri, Bordo Siyah Yayınevi, İstanbul, 2004

RUELLE David, Rastlantı ve Kaos, TÜBİTAK, Ankara, 2001

RUSSEL Bertrand, Batı Felsefesi Tarihi I, Say Yayınları, İstanbul, 2002

RUSSEL Bertrand, Batı Felsefesi Tarihi II, Say Yayınları, İstanbul, 2002

RUSSEL Bertrand, Batı Felsefesi Tarihi III, Say Yayınları, İstanbul, 2002

SABANCI Sakıp, Bıraktığım Yerden Hayatım, Doğan Kitabevi, İstanbul, 2004

- SABANCI Sakıp, İşte Hayatım, Aksoy Matbaacılık, İstanbul, 1985
- SAGAN Karl, Milyarlarca ve Milyarlarca (Milenyumun Eşiğinde Yaşam ve Ölüm Üzerine Düşünceler), TÜBİTAK, Ankara, 2006
- SALINGER Pierre, LAURENT Eric, Körfez Savaşı (Gizli Dosya), E Yayınları, İstanbul, 1991
- SANDER Oral, Türkiye'nin Dış Politikası, Ankara, 2006
- SEIDLER G.L. Bizans Halk Hareketlerinin İdeolojik Kökeni, Özne Yayınevi, İstanbul, 1999
- SEVE Lucien, Felsefe ve Siyaset, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1998
- SOYSAL İsmail, Fransız İhtilali ve Türk – Fransız Diploması Münasebetleri (1789 – 1802), TTK, Ankara, 1999
- SÖNMEZOĞLU Faruk, Türk Dış Politikası (İki Savaş Sırası ve Arasında), Der Yayınları, 2011
- STALIN Joseph, Anarşizm mi? Sosyalizm mi?, Eriş Yayınları, Ankara, 1975
- STALIN Joseph, Bolşevik Partisi Tarihi, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1995
- STALIN Joseph, Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 2005
- STALIN Joseph, Son Yazılar (1950 – 1953), Eriş Yayınları, Ankara, 2005
- STEFOFF Rebecca, Charles DARWIN, TÜBİTAK, Ankara 2000
- SYRUS Publilirus, Düşünceler, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1997
- TABER Serol, Davranışlarımızın Kökeni, Say Yayınları, İstanbul, 2000
- TANİLLİ Server, Değişimin Diyalektiği ve Devrim, Adam Yayınları, İstanbul, 2003
- TANİLLİ Server, Değişimin Diyalektiği ve Devrim, Alkım Yayınları, İstanbul, 2006
- TANİLLİ Server, İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi?, Say Yayınları, İstanbul, 1991
- TANİLLİ Server; Uygarlık Tarihi, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2003
- TANİLLİ Server; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt I, (İlkçağ: Doğu, Yunan, Roma) Adam Yayınları, İstanbul, 1998
- TANİLLİ Server; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt II (Ortaçağ: Feodal Dünya), Adam Yayınları, İstanbul, 1998

TANİLLİ Server; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt III (16.-17. Yüzyıllar: Kapitalizm ve Dünya), Adam Yayınları, İstanbul, 1998

TANİLLİ Server; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt IV (18. Yüzyıl: Aydınlanma ve Devrim), Adam Yayınları, İstanbul, 1998

TANİLLİ Server; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt V (19. Yüzyıl: İlerlemenin Çelişmeleri), Adam Yayınları, İstanbul, 1997

TANİLLİ Server; Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt VI (20. Yüzyıl: Yeni Bir Dünyanın Aranışında), Adam Yayınları, İstanbul, 1999

THAMSON George, Tarihöncesi Ege (Eski Yunan Toplumunu Üzerine İncelemeler) I, Payel Yayınevi, İstanbul, 1995

THAMSON George, Tarihöncesi Ege (Eski Yunan Toplumunu Üzerine İncelemeler)II, Payel Yayınevi, İstanbul, 1991

THOMPSON James D., Örgütler Çalışırken (Yönetim Teorisinin Toplum Bilimsel Temeli), Kalite Matbaası, Ankara, 1976

THOMSON George, İnsanın Özü, Payel Yayınevi, İstanbul, 1986

THOMSON James, Örgütler Çalışırken (Yönetim Teorisinin Toplum Bilimsel Temeli), Kalite Matbaası, Ankara, 1976

TORLEY E Fuller, Psikiyatrinin Ölümü, Öteki Yayınları, İstanbul, 1999

TUNALI İsmail, Sanat Ontolojisi, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2002

TUNÇKANAT Haydar, 27 Mayıs 1960 Devrimi (Diktadan Demokrasiye), Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1996

ÜNLÜKAPLAN İter, AB Üyesi Ülkelerde Mali Yönetişim ve Kamu Maliyesinin Performans İlişkisi, Seçkin yayıncılık, Ankara, 2011

VELİDEDEOĞLU Hafız Veldet, İlk Meclis (Milli Mücadele'de Anadolu), Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1990

VERTOSICK Jr. Frank, Beyine Bir Kez Hava Değmeye Görsün, TÜBİTAK, Ankara, 2003

von CLAUSEWITZ Carl, Savaş Üzerine, Eriş Yayınları, Ankara, 2004

WAGNER Carl, Doğabilimsel ve Teknik Araştırma Yöntemleri, Değişim Yayınları, İstanbul, 1984

WEBER Max, Bürokrasi ve Otorite, Adres Yayınları, İstanbul, 2005

WESTFALL Richard, Modern Bilimin Oluşumu, TÜBİTAK, Ankara, 2000

WOLF Janet, Sanatın Toplumsal Üretimi, Özne Yayınları, İstanbul, 2000

YAYLA Atilla, Özgürlük Yolu, HAYEK'in Sosyal Teorisi, Liberte Yayınları, Ankara, 2000

YEŞİL Ahmet, Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988

YILMAZ Faruk, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dış Borçlar (Duyun – u Umumiye), Berikan Yayınevi, Ankara, 2003

ZE DONG Mao, Teori ve Pratik, Eriş Yayınları, Ankara, 1980

ZUBRITSKI, MITROPOLSKI, KEROV, KUZNETSOV, LOZOVSKI, GRETSKI, KOLOSSOV, Kapitalist Toplum, Sol Yayınları, Ankara, 1991

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma süreci yapısal olarak bir sarmal özelliği göstermektedir. Kalkınma Türkiye Cumhuriyeti için özel bir anlama sahiptir ve köklerini yalnız Cumhuriyet'ten değil (aynı zamanda) Osmanlı İmparatorluğu'ndan (da) almaktadır. Kalkınma Türkiye Cumhuriyeti için aynı zamanda bir sorunsaldır. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma süreci Türkiye'nin kendi Ortaçağ'ından çıkışıdır. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma süreci Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Tarihi ve hatta Türkiye Cumhuriyeti Siyasi (Politik) Tarihi ile birlikte ele alınmalıdır. Sorunsalın içerisinde nüve niteliği taşıyan yapı ise işlemeyen ve bir anlamda hemen tüm sorunsalların kaynağı ve/veya tüm sorunsalların parçası olan bürokrasidir. Çürümüş, işlevsizleşmiş bürokrasi içerisinde, özellikle bürokrat kelimesi parazit kelimesi ile özdeşleşen bir yapı oluşmuştur. Kamu işlevsiz, kalitesiz, kişilsiz bir yapıya bürünmüş daha da vahimi yetersizlik, işlevsizlik ve hatta karaktersizlikle nitelenen bürokratlar gizli işsizliğin ve niteliksiz istihdamın merkezi konumuna gelmiş olan kamu kurumlarında başta daire başkanlığı ve müsteşarlık olmak üzere kamuyu işgal etmişlerdir. Özel sektör başta vergiden çok haraç niteliği taşıyan yükümlülüklerin altında bırakılmış, vergi, harç ve ödemeler(i) ile kamudaki söz konusu parazit yapıyı beslemekle mükellef kılınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları Ortaçağ Avrupası'nın derebeyi sömürüsüne benzer bir bürokrat sömürüsü altında yaşamaya çalışmaktadır ve Türkiye Cumhuriyeti; kendi Ortaçağ'ını aşmış, ancak Cumhuriyet Devrimi'ni henüz tamamlayamamıştır. Bu kapsamda Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Sürecinin tarihsel alt yapı ve tarihsel süreç ile bütünlük içerisinde incelenmesi oldukça önemlidir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin temel, en temel ihtiyacı incelemelerden çok yeniden biçimlenme, değişim, dönüşüm ve gerçek kalkınmadır...

Anahtar Kelimeler:

1. Kalkınma
2. Büyüme
3. Politik Ekonomi (Ekonomipolitik)
4. Strateji
5. Kalkınma ve Dış Politika İlişkileri

ABSTRACT

The development process of Republic of Turkey seems as a spiral. Development has a special meaning for Republic of Turkey and has deep origins which come from, since the Ottoman Empire not just (only) Republic of Turkey. At the same time development is a problematic for Republic of Turkey. On the other hand development process (means) is an exit from Middle Age for Republic of Turkey. In this concept (and content) development must be considered with Economical History of Republic of Turkey and Political History of Republic of Turkey. Also chore of the problematic or/and a basic part of the problematic is (always) bureaucracy in Republic of Turkey. In the putrid and unworked bureaucracy the word of “bureaucrat” has been over identify (with) the word of “parasite”. Public (sector and the structure) had been transformed to an unprofessional, insufficient, functionless, characterless structure. And the public had been occupied by the characterless and functionless bureaucrats involve (duties of an) undersecretaries and heads of departments. Also another important thing is today the public had been became the centre of disguised unemployment. The private sector has been carrying on his shoulders the weight of disguised unemployment bureaucrats via the taxes which seems racket, like the same which happened in the Middle Age by the feudal lords. The citizens of Republic of Turkey have been living in the same tax system which had been executed in Middle Age by the feudal lords. Republic of Turkey had been passed his own Middle Age over by 1923 Revolution but the revolution had not been completed yet. In this concept analysing of the development process of Turkey involve historical background and historical process. But basic requirement of Republic of Turkey is not analysis’; it is also reshaping, changing, and transforming...

Keywords:

1. Development
2. Growth
3. Political Economy (Economypolitics)
4. Strategy
5. Development and Foreign Policy Relations

